

Ann-Christine Frandsen

Rum, Tid och Pengar

– en studie om redovisning i praktiken

Tillägnad Erling och Joyce

©Ann-Christine Frandsen och Bokförlaget BAS
Allt mångfaldigande utan skriftligt tillstånd förbjudet.

Bokförlaget BAS
Handelshögskolan
Box 610
405 30 Göteborg
Tel. 031- 773 54 16
Fax 031- 773 70 88
E-post: BAS@handels.gu.se

ISBN 91-7246-211-6

Layout och redigering: Henny Östlund
Omslag: Pernilla Albinsson

Printed in Sweden by
Grafikerna Livréna AB, Kungälv, 2004

ABSTRACT

SPACE, TIME AND MONEY — A STUDY OF ACCOUNTING IN PRACTICE

Accounting numbers affect people in many ways. This is an important research issue. This thesis attempts to problematise the relation between accounting numbers and what they refer to; a relation that is typically taken-for-granted. This is done through field studies of accounting in practice and also through conceptualising accounting as a chain of translations. This conceptualisation focuses on how relations between people, things, movements and numbers are created in accounting documents, and on how accounting and its effects are then brought back to places of work. These associations are traced in three settings where accounting is taken for granted to a varying degree: the first is a psoriasis centre, the second a public transportation company and the third an investment company. Three pictures emerge, each with its own complexities and ambiguities – in themselves typical contemporary phenomena.

The practice of accounting in the first setting is theorised as creating particular spatial formations. In the second, accounting shapes time as a way to produce space, that is, a particular spatial dynamics. In the last setting, accounting is claimed to produce value, or rather particular forms of valuing in space and time. These pictures form a ground for a theory that conceives of accounting in practice as a time/space/value machine. A theory is constructed around four concepts: *The character of the associations*, *The integration of associations and the delimitation of movements*, *Order and its relation to change*, *The production of other spaces*.

Further, accounting in practice is claimed to go through three modes or phases. In the first, accounting enables construction of revenue and cost-focussed space/value relations. In a second, accounting enables revenue and cost-focussed time relations to reconstruct space and spatial dynamics. The last and final mode or phase is when accounting becomes taken for granted: time and space are “in place”, value becomes coterminous with space and time. All this makes it possible to produce ever more abstract values, where things, people, and situations can be exchanged for one another or substituted by numbers.

The thesis suggests that the practice of accounting produces new forms of space/time/value relations at the heart of everyday life and work. Tracing how this practice (re)translates numbers into money and vice versa, reveals accounting as a way of approaching the world in a subtle manner, and yet shaping that which can be thought, and even delimiting existence. The space/time/value relation created by accounting is a powerful base of personal and professional identities. Besides being a disciplinary force this relation permits certain experiences to emerge and excludes others.

FÖRORD

Så håller jag äntligen avhandlingen som bok i min hand. Jag har vänt och vridit på den. Ja, till och med luktat på den har jag gjort. När jag öppnade boken var det med spänning – ett magiskt ögonblick. Jag strök med handen över sidan fylld med svarta symboler, min text, och kände på pappret mellan mina fingrar. Äntligen! Här ligger avhandlingen så självklar i min hand. Arbetet med avhandlingen har varit roligt, lärorikt och arbetsamt. Det har inte gått en enda dag utan att avhandlingsarbetet har varit närvarande och upptagit mina tankar. En avhandling gör man dock inte ensam – många är de som har bidragit till att den nu är klar. Jag vill med några rader tacka alla ni som har hjälpt mig. Jag börjar med mina handledare.

Thomas Polesie har givit mig allt utrymme mina idéer har krävt. Det har varit viktigt för mig. När det har känts tungt har han alltid haft uppmuntrande ord som hjälpt mig att orka vidare. I våra diskussioner har hans kunskaper i ämnet redovisning lyst igenom och bidragit till att jag fått en allt djupare inblick i ämnet. Hos Barbara Czarniawska har jag mött en person med ett gott och varmt hjärta. Jag har fått stöd i svåra stunder och i andra har hon varit både rättfram och krävande, vilket har inneburit att jag har lärt mig massor men också inspirerats i mitt arbete. Tack för allt!

Inga-Lill Johansson har på nära håll följt mitt avhandlingsarbete. Hennes kritiska blick, och frågor som kräver svar, har stimulerat mig att förbättra mina argument. Som kollega har jag fått hennes stöd och vänskap som har varit betydelsefullt för mig. Även Sten Jönsson har ställt kluriga frågor att grunna på, men du har också lockat mig till skratt. Något som har behövts ibland.

Jag vill rikta min uppskattning till Wai-Fong Chua och Jessie Dillard som var mina opponenter och mentorer på min första IPA konferens (2000). Jag fick ett bemötande som bara lockade mig att fortsätta på den väg jag hade valt. Jag vill också tacka Keith Hoskin som jag har diskuterat tid, rum och pengar med. Diskussioner som har varit av stor betydelse för mig.

Från min ”plats” på Handelshögskolan vill jag naturligtvis tacka alla mina forskar- och lärarkollegor på avdelningen för redovisning. Jag vill dock nämna Gudrun Baldvinsdottir och Kristina Johansson där jag har känt oavkortat stöd. Anne Herling har alltid haft en hjälpsam hand när jag har behövt. Andra kollegor som jag vill nämna och tacka särskilt är Kajsa Lindberg, Ann-Louise Petersen, Petra Adolfsson och Mikael Wickelgren.

Där jag har haft mitt skrivbord, Övre Fogelberget, var (och är) en plats där flitens lampa lyste men där det alltid fanns plats för roliga historier, spontana julbord och bordshockey, en nog så viktig källa för inspiration och fortsatt energi. Tack alla ni som har medverkat till denna härliga vardagliga atmosfär.

Jag vill också nämna min tacksamhet mot: Valera som alltid har haft vänliga ord att säga men också för att du har städlat mitt rum, Ella på Handelshögskolans tryckeri och tjejerna som svarar i universitetets växel. Tack alla ni andra i min nära omgivning som har hjälpt mig i vardagen.

Längre söderut i Sverige har kollegan Ulla Johansson varit en diskussionspartner och vän. Jag bugar och tackar alla som har läst olika versioner av min text och bidragit med värdefulla synpunkter som exempelvis, Hervé Corvellec, Annmarie Olsson, Maria Tullberg, Allan Schürer och Darush Yazdanfar. Tack alla ni övriga som har tagit er tid att läsa min text och gett mig väsentliga kommentarer.

Jag vill också passa på att rikta ett särskilt stort tack till alla på PSO, Swebus, och Investment AB. Tack för att ni har låtit mig komma, avsatt tid för mig, er vänlighet och att ni har berättat om era tankar och erfarenheter. Tack till alla ni andra på ”fältet” som har låtit mig få ta del av era erfarenheter.

Mitt avhandlingsarbete har också möjliggjorts genom stipendier, framförallt från Adlerbertska forskningsfonden. Detta har givit mig möjligheten att få jag göra det jag vill, att forska. I gengäld hoppas jag att min avhandling kan ge nya insikter när diskussion om ”Uthållig utveckling” är aktuell.

En tack riktas också till Margareta Samuelsson, som med nitisk blick har granskat språket och underlättat för mina läsare. Skulle ändå något fel i texten kvarstå, vilket är troligt, skall ingen skugga falla över henne, den person som skall stå till svars för eventuella fel är ingen annan jag.

Tack alla mina vänner som har stöttat i vått och torrt. De har varit många och utan dom hade det varit svårt och tråkigt. En särskild tanke vill jag ge Mona, Liz, Barbro och Boel. Jag vill också tacka Inez och Åke för att ni har stöttat mig genom åren.

De allra närmaste hamnar sist utan att för den skull betyda minst. Mina kära fem bröder Erling, William, Jens, Nicklas och Anders, med familjer, har gett mig trygghet och stadga i livet. Det är skönt med en stor familj när avhandlingsarbetet upptar så mycket av ens liv. Mina föräldrar som jag minns med värme och kärlek har hela tiden funnits i mina tankar och varit ett stöd för mig. Jag minns särskilt några visdomsord min pappa hade ”Skjut inte upp saker till morgondagen det du kan göra idag”!

Till sist vill jag lyfta fram den person som jag håller så kär, min underbara dotter Pamela, denna fantastiska tjej, som håller mig på jorden och som är min stora inspirationskälla. Tack sötnos!

Nu vill jag ut och spela golf. Är det någon som vill hänga med?

Gothenburg i april

Ann-Christine Frandsen

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

Inledning	HUR SKAPAR MAN EN RELATION MELLAN SIFFROR, SAKER & MÄNNISKOR?	13
Kapitel 1	REDOVISNING I PRAKTIKEN	21
1.1	Några studier av redovisning i praktiken	22
1.2	Andra studier som bidrar till förståelse av redovisning i praktiken	27
1.3	Vidare forskning om redovisning i praktiken	29
1.4	Att forska om redovisning i praktiken	30
Kapitel 2	NÅGRA HUVUDBEGREPP	33
2.1	Översättning	34
2.2	Förbindelser	35
2.3	En svart låda	36
2.4	Aktör, aktant och makt	37
2.5	Utgångspunkter i avhandlingen	38
Kapitel 3	FÄLTARBETE OCH TOLKNING	39
3.1	Att följa den andre – inspiration från antropologin	39
3.1.1	Symmetrisk antropologi	39
3.1.2	En forskare och ”främlingar/infödingar”	40
3.2	Att utveckla en teori från fältet	43
3.2.1	Fall ett – En vårdenhet – PSO	44
3.2.2	Fall två – Ett bussföretag	45
3.2.3	Fall tre – Ett investmentbolag	47
3.3	Att arbeta på fältet	48
3.4	Från ett fält till en teori	50
3.5	Att välja stil och att strukturera en text	52

FÄLTSTUDIE I RUM

Kapitel 4	PSORIASISAVDELNINGEN – EN PLATS DÄR MAN BEHANDLAR PSORIASIS	53
4.1	Rum för vård	53
4.2	Rörelser i rummet	57
4.2.1	Något om psoriasis	58
4.2.2	Psoriasis binds till en person, som skickas till PSO	61
4.2.3	Att behandla psoriasis	64
4.2.4	Åren går – behandling igen, igen och igen	68
	FOTON/BILDER.....	73-76
Kapitel 5	VÄGEN MOT SIFFROR OCH TILLBAKA	77
5.1.	Ett hyresavtal.....	78
5.2	En faktura blir till	81
5.3	Fakturans resa	84
5.4	Retur – Maria tolkar siffrorna och handlar vidare	93
5.5	Några reflektioner om redovisning i praktiken	95
Kapitel 6	RUM.....	99
6.1	Teoretiskt om rum	99
6.2	Redovisning i praktiken som översättning och produktion av rum/plats	110
6.2.1	Förbindelsens karaktär.....	110
6.2.2	Förbindelsers integrering i och avgränsning av vardagens rörelser	112
6.2.3	Ordning och dess förändring	113
6.2.4	Andra rumkonstruktioner	115
6.3	Avslutning – några insikter om redovisning i praktiken	116

FÄLTSTUDIE II TID

Kapitel 7	BUSSBOLAGET– TIDER OCH TURER SKAPAR RUM	119
7.1	Tid i kollektivtrafik	119
7.1.1	Bussar och ekonomi	120
7.1.2	Att köra buss.....	122
7.2	Att skapa tid och kilometer.....	127
7.3	Hur tider och turer får sin form	131
7.4	Trafikexpeditionen.....	137
7.5	En gång till om bussar och ekonomi	140
Kapitel 8	BUSSVÄGEN VIDARE MOT SIFFROR – TUR OCH RETUR	145
8.1	Tider och turer blir till siffror på en faktura.....	145
8.2	Att skapa utrymme för handling	149
	FOTON/BILDER.....	164-168
Kapitel 9	OM TID SOM RUM	169
9.1	Rörelser i vardagen, klockor, kalendrar och redovisning i praktiken	169
9.2	PSO och Bussbolaget – en jämförelse mellan två översättningskedjor.....	171
9.2.1	Förbindelsens karaktär	171
9.2.2	Förbindelsers integrering i och avgränsning av vardagens rörelser	173
9.2.3	Ordning och dess förändring	175
9.2.4	Andra rumkonstruktioner	178
9.3	Avlutning: Redovisning i praktiken – en tid och rumsmaskin träder fram	180

FÄLTSTUDIE III PENGAR

Kapitel 10	INVESTMENT AB	183
10.1	På plats där redovisning i praktiken tas för given.....	184
10.1.1	Ett dotterbolag	184
10.2.2	Huvudkontoret där siffrorna samlas ihop	188
10.2.3	En aktör som presenteras genom siffror	191
Kapitel 11	EN TEORI OM REDOVISNING I PRAKTIKEN	197
11.1	Om pengar som mått på värde.....	197
11.1.1	Pengar som cirkulation.....	198
11.2	Likheter och skillnader mellan de tre översättningskedjorna.....	202
11.2.1	Förbindelsens karaktär	202
11.2.2	Förbindelsers integrering i och avgränsning av vardagens rörelser	203
11.2.3	Ordning och dess förändring.....	206
11.2.4	Andra rumskonstruktioner	208
11.3	Avslutning; Redovisning i praktiken – den andra sidan av tid och rum – värde	209
Kapitel 12	REFLEKTIONER OCH AVSLUTNING	211
12.1	Redovisning i praktiken – rum, tid och pengar	211
12.2	Att spåra redovisning i praktiken.....	215
12.3	Några svårigheter som följer av att vissa förbindelser produceras	218
12.4	Slutsatser om redovisning i praktiken	221
12.5	Vad betyder översättning och min teori för redovisning som ämne?.....	221
12.6	Något att gå vidare med	223
	English summary	
	Bilagor	
	Referenser	

HUR SKAPAR MAN EN RELATION MELLAN SIFFROR, SAKER OCH MÄNNISKOR?

En doktorand i företagsekonomi – jag – sitter på sitt rum och funderar efter några besök på en vårdavdelning. I min hand har jag en resultatrapport från avdelningen, ett papper med både siffror och bokstäver på. När jag varit på avdelningen, som rapporten avser, har jag sett människor agera. De flesta som kommer till PSO (avdelningen kallas så) har förändringar på sin hud, som de vill ha hjälp med att få bort. Att reducera fläckar på huden kan verka vara en enkel sak, men det medför komplicerade relationer och bedömningar. Trots detta har någon tagit sig för att försöka omvandla vardagen på PSO till det papper som kallas för en resultatrapport. Papperet ”hävdar” att det råder en relation mellan denna verksamhet och siffrorna. Den till synes oskyldiga och etablerade aktiviteten – att producera resultatrapporter – har betydelse på många sätt. Det är just omvandlingen från det dagliga livets ”här och nu” till siffror i en resultatrapport som intresserar mig. Låt mig börja med en kort beskrivning från PSO.

Foto: Psoriasis på person och PSO:s resultatrapport.

Fotot till vänster visar hur psoriasis kan se ut. Bilden till höger är en resultatrapport, som pekar på en vårdavdelning som behandlar psoriasis. Från mina besök kan jag ge en annan beskrivning av samma vårdavdelning. Jag kan beskriva några av de möten som pågår mellan en människa som behöver vård och människor som verkar för att tillgodose detta behov – en slags tredje bild som kan se ut så här:

Kalle: När jag kommer hit, så går jag till kassan. Jag betalar eller får stämpel i ett frikort. Ofta står jag och pratar med dem. Det gör jag numera. Sedan tar jag mig en handduk och mitt kort. Normalt sett går man in på herr-avdelningen där man klär av sig och duschar. Har jag inte väldigt ont om tid så bastar jag. Det är skönt med dusch, bastu och möjligheter till oljebad och sådana grejer. Det är himla skönt när man har hållit på att stressa och kommer hit. Duscha av sig, sätta sig i bastun. Ta en tidning och sitta och bläddra i lugn och ro tills man inte orkar sitta där längre. Så går man ut och duschar av sig. Det är gott. Men det är inte alltid som jag bryr mig om att göra det. Ibland är jag lite stressad. Sedan går jag till smörjrummet och smörjer mig.

Kalle trycker på snabbtelefonen och det ringer hos Maria som arbetar här som avdelningssköterska.

Peep!

Kalle: Kan någon komma in och smörja min rygg?

Maria: Javisst, jag kommer.

Maria kommer in och smörjer honom på ryggen. När hon är klar söker hon med van blick över hans hud. Psoriasisutslagen verkar vara på tillbakagång. De går bort till ljusboxen där Kalle nu skall få ljusbehandling. Han tar av sig sin handduk och står nu avklädd med huden bar.

Maria: Det här ser bra ut. Har du haft någon rodnad efter den senaste behandlingen?

Kalle: Nej det har jag inte.

Även han kikar snabbt över kroppen för att besvara Marias fråga. Kalle ser ganska nöjd ut. Han ler. Han kliver in i ljusboxen.

Maria: Jag tycker att vi ökar tiden med 10 sekunder.

Maria fångar Kalles blick och han nickar instämmande. Maria ställer in två tidtagarur på ljusboxen och ser till att Kalle är redo när ljuset kör igång.

Maria: Är du klar?

Kalle: Ja, kör igång.

När Maria går tillbaka till sitt rum passerar hon internpostlådorna. Ett brev har anlänt. Hon öppnar det och får fram en resultatrapport från förra månaden. På sista sidan går att läsa minus 917.401,42. Siffrorna refererar till kronor. På första sidan står det "specifikation per ansvar" och en annan siffra 761220, som pekar ut verksamheten där Maria är avdelningssköterska. Den kallas även för PSO som i Psoriasis.

Som avdelningssköterska ingår det i Marias uppgifter att ha "ekonomiskt ansvar". Ett sätt att synliggöra det är att ta fram resultatrapporter med en viss regelbundenhet. Att svara på frågor som sjuksköterska efter många år i arbetslivet är numera inga som helst problem, säger Maria. Däremot, berättar hon vidare, uppkommer frågor när rapporten kommer. Hon försöker få svar på dem. Det var i diskussionerna med Maria om hennes försök att få ett förhållande till redovisning i praktiken¹, som jag på allvar började ställa frågor kring redovisning – vilka relationer som hävdas finnas mellan en verksamhet och några siffror.

En av de frågor Maria hade rörde lokalhyran för PSO. Hon ville veta vad som ingick i den. Efter flera fruktlösa samtal bad hon mig om hjälp. På så sätt blev hennes frågor även mina. Här pågick en verksamhet och det fanns en återkommande rapport, där det hävdades att det fanns en relation till verksamheten, men varken Maria eller jag kunde förstå denna relation.

Hur kan de svårigheter som Maria och jag har stött på vara av betydelse för ämnet redovisning? Man kan naturligtvis avfärda denna brist på förståelse som en ovidkommande fråga för både vården och redovisningen. Brist på förståelse kan enkelt betraktas som en personlig och isolerad gåta. Det är inte så min avhandling tar sin utgångspunkt. Relationen mellan siffror och vad de hävdas ha en relation till är en svårighet för många och har relevans både för vård och för ämnet redovisning. Det krävs inte många frågor innan relevansen kan lyftas fram. Om till exempel siffror från redovisningen kan skapa misstänksamhet, uteblivna bedömningar, frustration, mindre engagemang och oönskade konflikter, vilket inte är ovanligt (Baldvinsdóttir, 1999; Nilsson, 1999; Solli, 1991) när siffror från redovisningen görs gällande, finns således anledning försöka förstå vad som pågår och att ställa fler frågor.

Redovisning är en betydelsefull process inom den offentliga sektorn och många dokument produceras. De är i sig ett viktigt sätt att styra verksamheter, vilket också Sahlgrenska sjukhuset, där Maria arbetar, har anammat. Det är således ingen slump att

¹ I det följande kallar jag redovisning i praktiken för ReP.

Maria får de här papperen med siffror på eller att hon deltar i processen att producera siffror. Hon är inte ensam om det. Istället är det så att ämnet ekonomi har fogats in i många olika yrkeskategoriers arbetsuppgifter. I utbildningen till sjuksköterska ingick inte den sortens uppgifter. De har tillkommit när den offentliga verksamheten decentraliserats (Solli, 1991). Vissa beslut fattas på lägre nivåer än förr. Förändringen inom Sahlgrenska sjukhuset och Göteborgs kommun var ett sätt att försöka skapa medvetande om kostnader som kunde förändra och påverka verksamheten. Decentralisering av verksamheter kan ses som ett svar på ekonomiska och demokratiska problem (Grimlund, Gustafsson, & Zanderin, 1993).

Mycket intresse har ägnats åt att styra verksamheter genom inspiration från det privata näringslivet (SOU, 2000), där redovisning har en given plats. Det innebär att siffrorna inte bara är ett sätt att definiera och förstå. De är också ett sätt att ändra på hur saker och ting fungerar, vilket dock inte görs av sig självt. Ekonomistyrning måste organiseras – handlingar utförs, experter anlitas och tekniska apparater används. Trots detta har en oönskad styrande effekt inte försvunnit, vilket kan sägas vara ett problem när så mycket energi läggs ned på att få det att fungera. Istället har olika sätt prövats för att försöka hantera och förstå avigsidorna av redovisning i praktiken (Olson, 1983; Solli, 1991).

Olson (1983) diskuterar ett förslag till en lösning på problemet med styrning, engagemang och ekonomi i en kommun. Förslaget bygger på antagandet om att de begrepp som ett ekonomisystem består av också påverkar hur systemet används. Han föreslår bland annat användning av begreppet ”ansvar” som en länk mellan beskrivningen av resursanvändningen och verksamheten. Han menar att ”ansvar” ökar självförtroendet och öppnar perspektiven mot handling och redovisning snarare än planering. Genom att fördela ut ”ansvar” till många personer kan ett decentraliserat styrningssätt genomföras, där flera blir engagerade.

”Genom att använda ansvar som begrepp i ett ekonomisystem tvingas verkligheten (i form av en mångfald av bedömningar, synpunkter och agerande) in i de processer där ekonomisystem används.” (sid. 245)

Idéerna har realiserats i Uppsala kommun under 80-talet – idéer som lever kvar på olika sätt och dagligen återskapas, bland annat genom programvaran Horisonten.

”Ansvar” används ofta som uttryck på Sahlgrenska. Det blir synligt bland annat genom att ”ansvar” står att läsa på den rapport Maria får varje månad, men också som ett försök att arbeta i den anda som Olson ger uttryck för. Maria är förbunden

med ”ekonomiskt ansvar” genom sin yrkesroll. Huruvida det kan sägas att hon som ”ansvarig” också är involverad i de processer där ekonomisystemet används, kan ifrågasättas. Att få delta i de processer – som Olsons avhandling tar upp – ser inte ut att ha fått samma uppmärksamhet och användning, åtminstone såsom det har utvecklats på PSO. Maria är visserligen bunden till ett ”ansvar”, men hon är mycket lite närvarande i de situationer där ekonomiska rapporter produceras, diskuteras och tolkas.

I *Ekonomi för dom gör något* tar Solli (1991) upp hur människor, som arbetar på operativ nivå i en organisation, själva kan utforma den ekonomiska information de anser sig ha bruk för. Genom att människor deltar i arbetet med utformning av ekonomisk information, som ständigt måste underhållas, kommer ekonomin att bli en del av deras vardag. Siffror från redovisningen får större genomslag i verksamheten. Författaren anser att fördelen med ekonomin närvarande i vardagen är att människor på operativ nivå blir engagerade i vad som pågår och verksamheten kan på så sätt förbättras.

Förutom den vårdpraktik Maria redan har kännedom om tillkommer således en annan praktik, nämligen redovisning. En praktik i praktiken, så att säga, som skapar en del spänningar. Å ena sidan finns en önskan från politiker och chefer att styra vården, där siffrorna i redovisningen erbjuder vissa möjligheter. Verksamheten kan överblickas genom siffrorna som är ett slags universellt språk att kommunicera med, eftersom det mesta numera kan reduceras till siffror. Å andra sidan är verksamheten så komplicerad att den inte låter sig beskrivas i enkla termer. Det som dock på sistone har blivit självklart är att hävda att det finns en relation mellan siffror och en verksamhet. Det lägger en grund för ett sätt att se på världen.

Det är inte så att de svårigheter som jag, Maria och andra står inför och som man på olika sätt har försökt att hantera, får redovisningspraktiken att minska. Det är snarare tvärtom. Som ett aktuellt fenomen i vår tid tycks många olika former att redovisa med koppling till pengar och siffror expandera till nya domäner, åtminstone om man får tro Power (1999). Nya koncept introduceras såsom New Public Management, DRG och Balanced Score Card (Pashang, 2003) i en spiral för att övervinna föregångarnas mindre lyckade effekter. Dessutom ”lyckas” man faktiskt med att hävda relationen mellan siffror och en verksamhet, vilket medför att fabriker läggs ned, vårdavdelningar stängs, postverksamhet (Lofström & Larsson, 2003) och järnvägstransporter (Tullberg, 2000) förändras och att människor sägs upp från sina arbetsplatser.

Den spänning som finns mellan dem som använder siffror och dem som bestämmer kan förstås som en kontrast mellan verksamhetens komplexitet och det tvetydiga i många

situationer. Saker måste ordnas och skötas ”här och nu”, till exempel att smörja Kim. Siffror suddar ut allt detta, men de görs ändå gällande. Det är ju ganska uppenbart att till exempel psoriasis inte är samma sak som siffror på ett papper, vilket framgår av bilderna på sidan 13. Redovisning som praktik och de framtagna siffrorna är således förknippade med långtgående effekter genom att erbjuda ett sätt att förhålla sig till vad som pågår runt omkring oss. Det är en koppling som ofta tas för given. Att redovisning blir ett sätt att förstå och förhålla sig till vad som pågår är av intresse i ljuset av varför redovisning har effekt på människor.

Den spänning som praktiken visar har på olika sätt exponerats inom forskningen. Där inkluderas olika ansatser med många motsättningar. Forskningen inom redovisning har fått alltmer inflytande på hur principer och rekommendationer utformas (Boland, 1982a; Jönsson, 1985; Power, 1999; Tinker, Merino, & Neimark Dale, 1982).

Som fenomen är redovisning inget nytt. Det finns många bilder av redovisning utifrån ett historiskt perspektiv (Edwards, 2000; Ezzamel & Hoskin, 2002; Hoskin & Macve, 1988; Loft, 1994; Miller & O’Leary, 1987)². Efter en period av normativa bidrag har det under den senaste 20-årsperioden funnits kritiska röster, som ifrågasatt vilken roll redovisningen har och vilka antaganden den bygger på (Burchell, Clubb, Hopwood, & Napier, 1980; Davis, Menon, & Gareth, 1982; Hines, 1988). Olika sätt att studera redovisningsämnet (Chua, 1986) bygger på helt olika antaganden om hur världen ser ut och hur kunskap om den kan uppnås, exempelvis att människor karaktäriseras antingen som passiva objekt eller som skapare av sin sociala verklighet. Chua delar upp forskningen inom redovisning i två huvudgrupper utifrån olika filosofiska antaganden som görs – huvudfåran och alternativ forskning³. Huvudfåran inom redovisningsforskningen förhåller sig till redovisning som något ”där ute”, som kan beskriva världen neutralt (det vill säga utan värderingar) utan inverkan av tidigare historiska skeenden, kultur, politik, konflikter, sammanhang eller intressen. Detta ideal är hämtat från den naturvetenskapliga disciplinen. Inte sällan är det Zimmerman och Watts (1978) (och senare Positive Accounting Theory, 1980, av samma författare) som utpekats som en källa inom denna fåra (Chua, 1986; Davis et al., 1982; Demski, 1988; Tinker et al., 1982; Whitley, 1988).

² Den mera nära Göteborgs anknytningen se förord av Sten Jönsson i ”Aktuella redovisningsproblem Albert ter Vehn 80 år” (Vehn, 1981).

³ Jane Baxter och Wai-Fong Chua återkommer (Baxter & Chua, 2003) med en översikt av vad det alternativa forskningsperspektivet har bidragit med, vilket jag kommer att lyfta fram senare.

Chua (1986) anser att huvudfrånan inom redovisningsforskningen lämnar alltför många frågor obesvarade genom sina a priori antaganden jämfört med ett mer kritiskt förhållningssätt. Ett annat sätt att förhålla sig i forskningen är inspirerat av ett sociologiskt perspektiv, där människan betraktas som en aktiv skapare av sitt liv och omgivning. Det handlar då bland annat om att ifrågasätta hur kunskap skapas och beakta verksamhetens komplicerade verklighet och deras många gånger flytande och svårbestämda gränser.

En del av denna alternativa forskning har riktat in sig på mikro-studier, vilket till exempel Boland och Pondy (1986) har gjort i ett tolkande perspektiv. Några forskare anser att det inte räcker. De pekar på att man måste bredda redovisningens roll och inflytande, där fördjupade frågor om makt, konstruktion av kunskap, konflikter och politiska kontroverser kan förstås. Redovisningsämnet blir här en omfattande social kritik när det sätts in i ett större sammanhang (Hopwood, 1983; Tinker et al., 1982). Det som saknats inom redovisningsforskningen och som fortfarande fattas (Burchell et al., 1980; Lodh & Gaffkin, 2000) är en förklaring av hur denna praktik går till och vilka roller den kan ha i organisationer.

I min avhandling riktas intresset på varför redovisningen har effekt och i nära anslutning till detta hur den *självklara* relation som hävdas kommer till stånd i den så kallade alternativa forskningen. Redovisning är både en praktik och ett sätt att förstå världen, vilket åstadkommes genom att hävda en relation mellan något och något annat. Det påstås att det finns en ekvivalens dem emellan. Att hävda att det finns en relation mellan en verksamhet och en resultatrapport innebär att handlingar, människor och ting som omvandlas till siffror, tas för givna. Denna omvandling från verksamhet till siffror i redovisningen är ingen oskyldig aktivitet. Härigenom skapas definitioner och relationer som kan få konsekvenser för både liv och död – en institution av tagen för given praktik och förståelse (Berger, Luckmann, & Olsson, 1998; Douglas, 1986).

De relationer redovisningen hävdas ha medför både praktiska och teoretiska implikationer. För Sahlgrenska sjukhuset, där Maria arbetar, kan det vara ett praktiskt problem genom att siffror inte kommer in med den hastighet de bör ha. Det kan *också* vara ett problem (som jag ser det, med mer långtgående konsekvenser) som handlar om brist på förståelse. Redovisning bidrar med ett sätt att definiera vad som pågår runt omkring människor, vilket är av stort intresse för min studie. Det finns anledning att gå vidare med frågor som rör redovisning. Det gäller att ställa frågor om *vad som tas för givet*.

I forskningen har framkommit en spänning mellan ett nutida fenomen och några gemensamma drag om redovisning. Mitt intresse riktas mot de kontraster som återkommer mellan teori och praktik – mellan det nära och det som är långt borta, mellan det konkreta och det abstrakta, mellan det enkla och det komplicerade samt mellan ett nutida fenomen och redovisning, men jag vill även lyfta fram gemensamma drag om praktiken som fenomen. Att bibehålla kontraster kan vara ett sätt att beskriva och förstå praktiken. I nästa kapitel diskuterar jag varför ReP kan få så stora konsekvenser.

Kapitel Ett

REDOVISNING I PRAKTIKEN

Relationen mellan en verksamhet och de siffror som dess redovisning producerar har studerats av många. Pontus Hedelin (1996) konfronterar iakttagelser av redovisning i praktiken utifrån ett lingvistiskt perspektiv med de roller som redovisningen hävdas ha enligt teorin, till exempel som en teknik med vars hjälp man kan fånga sanna värden. Han kommer fram till att redovisning inte har någon essens och inte heller någon tydlig ontologisk status. Istället finner han flera olika funktioner som redovisning fyller. Det beror inte på att redovisningens uttalade idé förstås av några och missförstås av andra, utan att all mening konstitueras i en kontext. *Redovisning är ett sätt att kommunicera*. Dess funktioner är många. Likt språket konstitueras den i sitt sammanhang och i sin användning, menar Hedelin. Om redovisning sedd som ett kommunikativt medium hade varit entydig – något utanför de människor som använder den – vore problemet ganska enkelt att lösa. Det kunde ske till exempel genom att ge rätt instruktioner som kunde följas, oavsett när, var och vem som skapade eller läste rapporten.

Hedelins resonemang innebär att redovisning måste förstås på annat sätt än som en neutral ”avspegling av verkligheten”. Han föreslår att praktikens mening uppstår i själva praktiken. I samklang med Hedelin pekar Sten Jönsson (1996) på hur siffror både kan utformas i redovisningsrapporter och kan användas av dem som arbetar i en verksamhet som ett sätt att förstå – men också som ett sätt att förbättra verksamheten. Gudrun Baldvinsdóttir (2001) visar hur siffrorna i redovisningen kan vara en källa till både misstroende och förtroende mellan dem som arbetar i verksamheten. Inga-Lill Johansson (1989) tar upp hur olika säljare försöker skapa mening i och förståelse för verksamheten med hjälp av ekonomisystem och hur de handlar utifrån den förståelsen.

Att förstå redovisning i praktiken som ett socialt fenomen har fått allt större genomslag bland forskare, vilket också har lett till att flera studier i samma anda har genomförts. Forskningen är mycket brokig, och det gör att en översiktlig bild av dess bidrag är

mycket svår att greppa, även om Jane Baxter och Wai-Fong Chua (2003) gör en ambitiös insats här, liksom Joan Luft och Michael Shield (2003) när de kartlägger tidigare forskning. Utan att göra anspråk på att här åstadkomma en liknande insats följer nedan ett urval som kan ge viktiga insikter ifråga om redovisning i praktiken.

Några studier av redovisning i praktiken

Flera forskare har problematiserat redovisning i praktiken (Boland, 1982a, 1982b, 1989, 1993; Burchell, Clubb, & Hopwood, 1985; Burchell et al., 1980; A. Hopwood, 1978, 1983, 1987; A. G. Hopwood, 1974; Jönsson, 1996; Miller & Hopwood, 1994; Olson, 1983; Preston, Cooper, & Coombs, 1992; Puxty, 1993). Anthony Hopwood var en av de första att identifiera ett glapp mellan teori och praktik. Han studerade hur redovisningen påverkade människor i organisationer. I sina studier (Burchell et al., 1985; Hopwood, 1978, 1983; Miller & Hopwood, 1994) har han funnit att teorin om redovisning inte har räckt till för att förklara vad som pågår i organisationer som redovisning är en del i. De förklaringar och den förståelse som omnämnda forskning har bidragit med pekar på flera betydelsefulla resultat.

I *The roles of accounting in organizations and society* (1980) lyfter Stuart Burchell och medförfattare fram och kopplar ReP (redovisning i praktiken) och förändring till olika processer i organisationer och i samhället. En process som är viktig i sammanhanget är professionens institutionalisering men också den ökade abstraktionsgraden av redovisningskunskap. Författarna visar hur nämnda trender har bidragit till att vissa idéer har spridits om vilka roller som redovisning bör ha. Den moderna staten har utövat en betydelsefull influens på vilka roller redovisningen har och bör spela. Trenderna har bidragit till praktikens expansion, samtidigt som ett ökat behov av professionen infunnit sig eftersom nya problem hela tiden uppkommer.

Författarna hävdar att ökad efterfrågan på finansiell information till kapitalmarknaden, statens olika organ och redovisningsprofessionens egna organisationer har resulterat i en alltmer rigorös inställning till öppenhet och hur man rapporterar. Det har medfört att redovisningen har vuxit i betydelse i organisationer. När man idag öppnar en bok i ämnet är det inte ovanligt att redovisningens roll och funktion presenteras som tydlig och entydig. Sådana antaganden har gett redovisningen en normativ struktur. Ett alternativ är att se redovisningen som en specifik retorik, som har möjliggjort en vidare spridning och som rättfärdigar att professionen finns.

Burchell et al. resonerar vidare att det är viktigt att komma bort från synen där redovisning ses som ett neutralt instrument, som kan avbilda ”verkligheten”. Istället måste redovisning i praktiken ses som en del av ett socialt sammanhang. En sådan ingång lyfter fram redovisningens *konstituerande* och *reflexiva* karaktär. Det leder till att förklaringar till redovisningens förändring kan förstås utifrån bland annat hur professionen, representanter för sociala intressen och standardisering vävs samman med en önskan om att få stöd och legitimitet. Burchell et al. anser att vi vet för lite om redovisning i praktiken. Det finns ett glapp mellan påståenden om de funktioner som redovisningen sägs ha och hur den faktiskt fungerar i praktiken.

Även Michael Power (1999) drar liknande slutsatser, när han tar upp professionen med fokus på revisorer och statens agerande som en förklaring till varför redovisning förändras och vilken typ av image redovisningen kopplas samman med. Revision är en del av det politiska spelet. Regelbundna misslyckanden använder revisorn inte bara för att legitimera sig själv genom övertygande retoriska förklaringar, utan misslyckanden används också för att utöka domänerna för revision. Professionen behåller både kontrollen över praktiken – till exempel genom att hålla revisionsprocessen utanför allmän insyn – och utökar sina domäner genom att peka på att utökad kontroll och revision behövs vid misslyckanden och skandaler. Professionen har också stort inflytande på redovisning genom att medverka när nya principer och standards utvecklas. Dessutom har andra områden införlivats under revisorernas verksamhetsfält genom att definiera om redovisning som ett representationsinstrument, som nu delvis handlar om risk och riskreduktion. Detta har givit branschen möjligheter att utöka sitt utbud av konsulttjänster. Det Power tillför som förklaring är avsaknaden av förtroende, vilket möjliggör en expansion av revision. Han menar att revision bara blir rimlig där handlingar inte längre koordineras utifrån förtroende. Revision bygger istället på vissa typer av ekonomiska rationaliteter som utgår från och representerar principal/agent förhållanden. Turbulensen kring Enron och World Com, som fortfarande inte är över, lyfter fram revisorns roll. Om hans slutsatser håller kan man förvänta sig att revisorn kommer att stärka sin ställning som profession än mer.

Viktiga poänger har gjorts med hjälp av ett angreppssätt som ifrågasätter redan etablerade idéer, såsom att redovisning är ett neutralt instrument vilket kan avbilda verkligheten. Det är idéer med en normgivande logik som tolkas vara framsteg både för redovisning och organisationer, där processer som beslutsfattande, planering, samordning, kontroll och motivation för dem som har hand om verksamheten var självklara (A. Hopwood, 1987). Istället borde det ställas frågor som: Vilken retorik används, vilken

praktik finns, vilket motstånd finns och vad blir effekterna av en förändring? Genom de här ställda frågorna i kombination med en djuplodande insikt om praktiken kan förståelsen kring förändringar och effekter utökas. Att problematisera spänningen mellan teori och praktik och anamma redovisning som en social praktik gör det möjligt att se redovisning som ett verktyg för legitimitet och makt.

Trots omfattande forskning om ReP och förändring av densamma anser Hopwood att mycket återstår att göra. Med insikter hämtade från tidigare forskning pekar han på några inriktningar av intresse, till exempel:

1) att studera de medel som gör att redovisningen blir integrerad i en organisation, 2) att studera organisatoriska problem och fenomen som resulterar i vissa redovisningslösningar, 3) att studera organisatoriska processer som ger redovisningen betydelse och mening samt 4) att studera relationen mellan makt och kunskap.

Det är områden som naturligtvis överlappar varandra, men indelningen är ett sätt att överblicka forskningsfältet och lyfta fram några viktiga problemområden. Många gånger kombineras områdena med varandra i samma studie. Vidare kan olika problemområden identifieras utifrån vilket fokus man har som läsare.

Inom det förstnämnda problemområdet riktas intresset mot hur praktiken sprids och integreras i organisationer. Det kan till exempel hända genom användning av teknik, men även användning av begrepp och retoriska strategier. Forskare som har bidragit till problemområdet är till exempel Boland (1982b), Corvellec (1997), Loft (1990), Lowe (2000a, 2000b), Miller & Hopwood (1994), Mourtisen (2001) och Power (1999).

Inom det andra forskningsområdet – organisatoriska problem och fenomen som resulterar i vissa redovisningslösningar – finns det till exempel studier av Chua (1995), Jönsson (1996, 1999), Jönsson & Grönlund (1988) och Mourtisen, Larsen, & Bukh (2001).

Forskning som riktar in sig mot kunskap och makt (Miller & Hopwood, 1994; Miller & O'Leary, 1994; Tomlinson, 1994) är många gånger inspirerad av Foucaults arbeten (Burchell et al., 1980; Hoskin & Macve, 1988; Loft, 1986; Miller & O'Leary, 1987; Rose, 1991). Den här forskningen riktar intresset mot tvetydigheterna inom den abstrakta diskursen kring redovisningens potential och redovisning i handling. Sådana studier har bidragit med en utökad konceptualisering av och bättre förståelse för hur redovisningen fungerar genom att kritiskt ifrågasätta rollen den hävdas ha i teorin och praktiken.

Miller och O'Leary (1987) tar upp utvecklingen av standardkostnader och budgetsystem i början av 1900-talet. Författarna utvecklar ett alternativt argument till att förändringarna skulle ha varit ett rationellt svar på behovet av en korrekt information för att styra företagets verksamhet. Förändringarna kan istället förstås som ett helhetsintryck av *rationaliteter* – ett antal program som försöker administrera handlingarna hos varje enskild individ till likformighet med bredare politiska normer – och *tekniker* – alla de beräkningar, tekniker, apparater, dokument och andra anordningar som behövs för att få individer, företag och aktiviteter att anpassa sig efter vissa ideal. Författarna hävdar att standardkostnader var en av flera metoder som statsmakterna i England använde sig av för att styra det ekonomiska livet. Det var metoder som gav staten möjligheter att inte bara styra varje enskilt företag utan också varje individ. Man kan säga att författarna fogade samman delar av forskningsområdena 1-3 till en större helhet.

Det sistnämnda forskningsområdet fokuserar på organisatoriska processer som ger redovisning betydelse och mening (Boland, 1985; Boland & Pondy, 1986; Llewellyn, 1998; Solli & Jönsson, 1997). Det här problemområdet är av särskilt intresse för mig, eftersom forskningen ligger nära de frågeställningar jag behandlar.

Richard Boland har inriktat sig på att beskriva hur det går till när redovisningens siffror produceras och används i vardagliga möten. Hans studier ger närgångna beskrivningar av situationer, som gör det lättare att följa argumenten men som också ger läsaren en känsla av närvaro. I fokus för hans studier står hur mening skapas och hur kommunikation mellan användare förs som ett sätt att förstå ReP. I en studie tillsammans med Pondy (1986) diskuterar Boland hur deltagare i ett budgetmöte försöker förstå vad som pågår. Författarna visar hur deltagarna under budgetmötet skiftar sina infallsvinklar på de siffror som finns angivna. I dialogen med varandra byter deltagarna infallsvinklar på en fråga och skapar på så sätt en gemensam förståelse av vad som pågår. Dialogen kontextualiserar deltagarnas frågor. Olika tolkningar av siffror blir möjliga eftersom redovisningen är ofullständig. Den är en reduktion av verkligheten. Reduktionen ger möjligheter att tolka tillbaka verksamheten till något annat i olika riktningar, som uppstår i dialogen. Kontentan är att redovisning har betydelse för att skapa förståelse av verkligheten. Det sker genom definitioner som tillskrivs mening i vardagssituationer.

Vad jag finner intressant vid studierna är diskussionen kring redovisning i praktiken, definitioner och den förståelse som uppstår därav. Framförallt är det tilltalande att Bolands beskrivning av den vardagliga praktiken görs med bibehållen närhet.

Definitioner och prioriteringar utifrån redovisningens siffror, som undandröjer andra aspekter, kan resultera i att människor far illa. Det här visar bland annat Preston, Chua och Neu (1997). De har tittat på redovisningens förändrade betydelse inom den amerikanska hälso- och sjukvården. De har undersökt vilken betydelse redovisning har för att producera nya definitioner och har visat de relationer och konsekvenser dessa fick för både liv och död. Redovisningens roll och betydelse förändrades nämligen, när man inom hälso- och sjukvården införde ett nytt ersättningssystem DRG- PPS⁴ (Diagnose related groups – prospective payment system) för utförd vård på sjukhusen. Enligt författarna ledde det till att hälso- och sjukvården, som tidigare betraktades som en social angelägenhet, nu förändrades till att bli ett problem i statens budget. Systemet utformades (och hölls igång) med hjälp av siffror ur redovisningen som påverkade relationerna inom hela hälso- och sjukvården.

De nya definitionerna strukturerade inte bara möjliga fält av handlingar som kunde styras på avstånd. De fick också effekter på närliggande relationer som berörde beslut om liv och död. Det blev också möjligt för politikerna att dra sig undan sjukvårdens direkta problem genom att styra på avstånd. Man samlade i en databank statistiska uppgifter, vilka transformerades genom algoritmer som ytterst få var insatta i. Man skapade ett ”neutralt” och icke politiskt intryck av hälso- och sjukvårdens aktiviteter och resultat. Många i organisationen trodde att DRG var riktigt framställda och anslöt sig till att använda dem. De hjälpte därmed till att omvandla de abstrakta definitionerna till fakta. Ett socialt problem med svåra överväganden kunde nu istället delegeras till DRG-poäng, framställda via dataprogram och maskiner per automatik.

De nya definitionerna förändrade relationerna i vården. Bland annat innebar det att en person, som besökte ett sjukhus, blev en funktion av lönsamhet kring hennes/hans sjukdom. En del läkare definierade om icke-lönsamma diagnoser till sådana som var mer lönsamma för sjukhuset. Andra sjukhus vägrade att behandla olönsamma sjukdomar.

Effekten av att etablera den här typen av relationer blir som Preston et al. visar men även Boland (Boland, 1982a, 1982b; Chua, 1995; Chua & Degeling, 1993), att få diskussioner om moral förs oavsett problem där redovisning förekommer, eftersom människan har delegerat moraliska problem till maskiner. Man har då ersatt bedömning, ansvar och moral med automatik och teknik. Definitioner har betydelse för många

⁴ DRG består av 467 diagnosgrupper som grundar sig på patienter som antas ha likartade diagnoser. Man räknar med att de på något sätt behöver likartade resurser. Diagnosgrupper har olika poäng. Varje poäng prissätts i förväg (på politisk väg). Sjukhusen får betalt efter varje slutförd behandling.

relationer i organisationer, eftersom detta berör hur människor förstår vad en organisation är, men också för forandet av identitet och kunskap. Visst kan man, oavsett moraliska preferenser, känna rysningar inför ett sådant scenario. Scenariot är sannolikt, eftersom redovisning idag är en genomträngande aktivitet i de flesta organisationer världen över, men också på grund av dagens mer avancerade och spridda IT-teknik.

Olika studier, ordnade enligt fyra problemområden, har gett mig förståelse kring varför ReP får så stora konsekvenser. Inom det första problemområdet lyftes teknik och retoriska strategier fram som viktiga element för att förstå varför ReP har blivit så integrerad i organisationer. I nästa problemområde betonades studier som såg ReP som ett organiserande element, där komplexitet, osäkerhet och olika intressen kunde hanteras. Inte minst diskuterades i studier inom område fyra betydelsen av att vissa relationer kunde etableras – relationer genom vilka makt och kunskap kunde utövas och etableras för att styra allt från en person till hela nationer. Inom problemområde tre placerades ReP in i organisatoriska processer, där meningsskapande och förståelse uppstod. Sådana studier betonade redovisningens möjligheter att skapa ett spann av utrymme för tolkningar på grund av ReP:s ofullständiga karaktär.

Inom varje forskningsområde har flera förklarande element underlättat förståelsen av redovisning i praktiken – en process där relationer och mening skapas. Den omfattande forskningen om ReP kan till viss del infria uppmaningen som Hopwood tidigare angav. De ovan redovisade studierna har antytt att vidare insikter om ReP kan hämtas från andra näraliggande källor, som jag tar upp i följande avsnitt.

Andra studier som bidrar till förståelse av redovisning i praktiken

Om man vänder sig mot organisationsforskningen, ger till exempel Czarniawska-Joerges (1988) en allmän förståelse för namngivande (etikettering som hon kallar det) samt hur och varför etiketter kan användas för styrning i organisationer. Det kan hjälpa människor att förstå ReP, eftersom stora delar av ReP bygger på att man definierar verkligheten genom att sätta etiketter på den.

Allt organiserande bygger på att människor sätter namn på saker och ting. När de på olika sätt ramar in sin tillvaro med hjälp av definitioner och etiketter, reduceras osäkerheten och tvetydigheterna. Att rama in tillvaron ger grogrund för en viss upplevd stabilitet och trygghet och är ett sätt att skapa mening och förståelse om vår värld och våra liv. Ju oftare och ju fler som använder etiketter för att definiera vissa handlingar och situationer, desto fastare kopplas handlingar och etiketter samman. Etiketter blir

därmed ett uttryck för projektion (av namngivarens intentioner) och reciprocitet (i användningen av etiketter). Den som kan bestämma etiketter – relationer, tankar och handlingar – har i praktiken goda möjligheter att styra andra. För dem som vill ha makt blir etiketter viktiga därför att möjligheten att övertyga andra är ett vanskligare projekt. Eftersom etiketter – namn – till sin karaktär är subtila och integrerade i vardagen misstänker sällan människor en etikett för att vara ett styrinstrument.

”vid en normalanvändning *kan lingvistiska artefakter sägas styra användarens handling genom att gengälda skaparens projektion*” (Czarniawska-Joerges, 1988, sid. 33).

Etiketter bidrar till att handlingar struktureras och tvetydigheter reduceras. De ger kraftfulla effekter som lätt kan påverka människor att handla så att etiketterna blir självuppfyllande (Swieringa & Weick, 1987). Konsulter anlitas för att skapa eller driva på förändringar genom att definiera handlingar och problem med hjälp av nya etiketter.

Hur etiketter påverkar människor är dock inte förutbestämt utan sker i en pågående process. Ett namn, som först låter som en metafor och väcker tankar (Vad är ett ”delegerat resultat?”), blir självklart när dess definition tas för given. Poängen är att namn påverkar tankar och handlingar hos människor. Siffrorna hamnar i redovisningen som fördefinierade kategorier och används vidare i verksamheten. På det här sättet kopplas siffror till kategorier och får därmed en kvalitativ definition, medan kategorierna i sin tur får en kvantitativ precisering genom siffrorna. Siffror ger intryck av en sorts entydighet och självklarhet, därför att de är uppbackade av redovisningsprofessionen men också på grund av att medborgarna i allmänhet efter åratal i skola har lärt sig att använda och förstå dem på det sättet⁵. Burkert citerad i Crump (1990, sid. 32) anser att när människan lär sig att räkna och kalkylera som liten, lär hon sig också att uppfatta siffror som ting med vissa karaktäristika. Som vuxna bibehåller människor intrycken utan att ifrågasätta dem.

Siffrorna kan stärka relationen mellan handlingar och kategorier genom att stödja dem som odiskutabla. Boland & Pondy (1986) påpekar att siffror ingår i vår livserfarenhet och i vårt berättande om det som var och om vad som skall komma (se även (Boland, 1993). Siffror visualiserar och visar aspekter av händelser eller situationer. Rättare sagt skapar de förbindelser mellan en händelse och en siffra, som gör att man kan tänka på händelsen och associera till den i en given form, till exempel resultat- och balansrapport-

⁵ Enligt Rose (1991) kan ett sådant förhållande till siffror också bidra med att upprätthålla demokrati i en stat.

orten. Framförallt menar författarna att siffror har en speciell plats i berättandet när aktuella händelser skall beskrivas och personer skall karaktäriseras, eftersom siffror ofta uppfattas som objektiva och neutrala. Siffror blir till ting, ting blir fakta, och fakta ”talar för sig själva”. Genom rapporter sprids definitionerna till en allt större skara människor och kan bidra till att skapa ordning och mening i organisationers komplicerade verklighet. Definitioner är visserligen ofullständiga, men de har stor betydelse för både människor och organisationer. Man skulle kunna säga att de etiketter som skapas med hjälp av redovisning inte bara fokuserar hur saker och ting skall tolkas. De indikerar också vad som är av intresse (Corvellec, 1999; Law, 1996; Morgan, 1988). Det är inte för inte, enligt mitt sätt att se, som många redovisningsforskare försöker peka ut de idéer och etiketter som för tillfället dominerar och hur dessa etablerats.

Vidare forskning om redovisning i praktiken

Många har anammat de rön som publiceras i ämnet även i praktiken, men till exempel McSweeney (1997) visar hur fast de dominerande idéerna fortfarande sitter kring redovisning trots många års forskning ur andra perspektiv. Han använder två exempel: Uttalanden och rekommendationer från FASB (Financial Accounting Standard Board) under ett antal år och Lee's *Cash Flow Accounting* (1984). McSweeney använder nämnda texter som exempel på det traditionella perspektivet och visar hur dessa antaganden om verkligheten och redovisning inte kan gälla, eftersom representationer alltid kräver omdömen, kategorier och tolkningar. Istället för att förkasta idén om essens, säger han, kan man tolka om idéerna till något slags ideal som vi kanske behöver ha. Det är dock något annat än att hävda en oberoende relation mellan en beskrivning och verkligheten.

Forskningen visar också professionens medverkan i redovisningens förändring och ökande domäner. Denna medverkan och expansion sker inte så mycket på grund av att redovisning är en teknik, utan därför att den är en retoriskt mycket övertygande idé som legitimerar professionens existens. Vidare har meningsskapandet fått en berättigad plats i redovisningsforskningen. En utgångspunkt har varit redovisningens ofullständiga karaktär. Steget till att forska kring hur och varför etiketter och definitioner kan användas för att skaffa sig kontroll över andra har varit viktigt för att förstå ReP. Studierna har visat en trend mot att bedömningar och ansvar lyfts ur människornas praktik för att istället delegeras till teknik och apparater. Dessutom verkar praktikens domäner expandera, till exempel miljöredovisning och redovisning av intellektuellt kapital. Forskningen visar att ReP är sammanlänkad med många frågor – små och stora.

Mycket forskning har genomförts, som kan bidra till att förstå relationen mellan redovisningens siffror och andra ting, men det finns fler insikter att söka även 25 år efter Hopwoods artikel (Hopwood, 1978; Lodh & Gaffkin, 2000). Hopwoods eget intresse för ReP i vardagliga situationer har dock, som jag ser det, kommit bort eftersom han på sistone inriktar sin forskning på de stora processerna, vilka blir alltmer abstrakta. De perspektiv som Hopwood numera använder sig av för att beskriva och förstå praktiken, till skillnad mot Bolands närgångna beskrivningar, har många fördelar. De breda sociala processer han lyfter fram bidrar med förståelse av hur organisationer och människor är förbundna med varandra i ett komplext handlings- och tankenät. Det svåra är att få grepp om hur praktiken går till.

Det mer närliggande perspektivet, som Boland och hans medförfattare representerar, tar sig an praktiken utifrån meningsskapande i olika vardagssituationer. Boland ger samtidigt prov på hur studier kan utformas och hur vardagssituationer kan beskrivas och analyseras. Det krävs dock ytterligare skärskådning av praktiken, som riktar in frågan mer förutsättningslöst på *hur* en praktik uppstår med en bibehållen *närhet*, för att bättre förstå hur relationen mellan redovisningens siffror och andra ting går till. Det viktiga är att studera hur relationer etableras i vardagen för att förstå varför praktiken får så stor effekt på människor.

Att forska om redovisning i praktiken

Ett sätt att forska om ReP kommer från Studies of Science and Technology (SST) (Callon, 1986; Latour, 1998; Law, 2000). Det finns likheter mellan hur specifika situationer, människor eller händelser kan avgränsas ur en verksamhet och bli till siffror på ett papper, och hur forskare omvandlar fenomen såsom hudförändringar till text i en vetenskaplig rapport, där en mängd maskiner, teknik, inskriptioner och människor deltar. Lowe (2000a, 2000b) hävdar att SST öppnar upp för nya perspektiv i ämnet genom exempelvis andra sätt att beskriva. Vidare bidrar SST med flera förklarande element i fråga om redovisning i praktiken och därmed bättre förståelse för dess effekter. Lowe säger också att redovisning är intimt förknippad med sociala effekter, där tekniska system har en framträdande plats. Han argumenterar för att redovisning spelar en avgörande roll när det gäller att definiera organisationers verklighet genom att hela tiden producera nya bevis om händelser och processer. Bevisen accepteras som fakta, eftersom teknik, förespråkare och inskriptioner skapar övertygande bilder av vad som är viktigt i organisationer.

Till skillnad från Lowe, som riktat sitt intresse mot redovisningssystem och deras implementering och startat sin studie med att ta redovisningssiffror som ett "knowledge object", är det precis den process – hur siffrorna blir "knowledge objects" – jag är intresserad av. SST beskriver hur relationer etableras i vardagen så att de senare kan framträda som vetenskapliga fakta. Vidare redogör SST för hur artefakter skapas och fokuserar på processen, där fakta produceras och där teknik är en viktig del – aspekter som har klara analogier med redovisning. Redovisning kan ses som en praktik som förenklar valda situationer med hjälp av siffror. Praktiken omvandlar handlingar, ting och människor till något annat i en process, där de blir till ett livlöst objekt – siffror på ett papper.

Att se på ReP som en process av faktaproduktion gör det möjligt att följa omvandlingen av vardagens rörelser i en verksamhet till siffror på papper, där studien av ReP inte begränsas till en organisation. Jag använder inspiration från SST för att beskriva hur relationer etableras mellan redovisningens siffror och andra ting.

Kapitel Två

NÅGRA HUVUDBEGREPP

En utgångspunkt i mitt resonemang är att människor tillsammans med andra skapar den värld de lever i. Det är människor som utvecklar redovisning i samspel med andra. I praktiken utvecklas vad som kan accepteras och vad som förändras. Handlingar struktureras och omstruktureras. De ges namn och förstås. Så skapas kunskap om världen. Kunskapen har olika varaktighet, till exempel vad man säger och gör blir så självklart att det varken ifrågasätts eller reflekteras över. Människors vanor får också en plats i språket som typifieringar ur samspelet med andra (Berger & Luckmann, 1967; Schutz, 1967). Om denna process fortgår kan det man lärt sig bli så förankrat i ens tillvaro att det blir osynligt. De saker och begrepp som människan har skapat faller i glömska som mänskliga produkter eller uppfattas ”*som om* de var någonting annat än mänskliga produkter – till exempel naturliga fakta, resultat av kosmiska lagar eller yttningar av en gudomlig vilja” (Berger et al., 1998, sid. 117). Berger och Luckman (1967) benämner det som reifiering. När människan beskriver sin verklighet innebär det således att hon samtidigt skapar kunskap om den. Typifieringar av göromål i vardagen blir till kunskap och kan även etableras som en institution, om typifieringarna upprepas tillräckligt ofta och av tillräckligt många personer. En institution är å ena sidan en följd av vanehandlingar, rutiner och tankemönster, å andra sidan en plattform för tankar och handlingar. Det sker således en ömsesidig påverkan mellan etablerade vanor och tankar och de vanor och tankar som är under skapande. Denna kunskap är inte *om* världen – den *är* världen (Schutz, 1967).

En bland många som har utvecklat konstruktionistiska idéer är Bruno Latour. Han tillför en definition av det ”sociala” som innehåller flera element för att visa upp hur konstruktioner skapas och hålls vid liv. Det kallas för ”sociology of translation”⁶ och är en del av SST (Callon, 1986; Latour & Woolgar, 1986). Deras definition av det ”sociala”

⁶ Ur vilket senare växte fram ANT (Actor-Network-Theory).

ger en utgångspunkt för att närma mig ReP. Nedan kommer jag att redogöra för min ansats och några av de centrala idéer den vilar på.

Översättning

Översättningar är rörelser som handlar om att *sätta över* något till en annan plats eller annan tid. Det kan till exempel vara en idé som översätts till text, ting eller handlingar, men även det omvända gäller – handlingar och ting kan bli till en idé. När något *över-sätts* övergår det till att bli något annat genom att det förstås på annat vis. En förändring eller omgestaltning sker. Latour menar att ”samma” sak på en annan plats alltid blir en ”annan” sak och att en identisk överföring av något mellan platser och tidpunkter är undantag. Översättning associeras således med rörelse och transformation, om man tar hänsyn till lingvistiska men även materiella objekt och deras rika mängd av meningar. På det här sättet studerade Latour vetenskapen i praktiken och tekniska innovationer, när relationer och fakta konstruerades. En artikel som illustrerar detta väl återfinns i uppsatsen *Pedofilen från Bovista* (Latour, 1998).

Latour visar hur materien, här rör det sig om jord, översätts till kunskap i form av en vetenskaplig text. Artikeln beskriver hur Latour som filosof under femton dagar, i utkanten av Amazonas djungel där savannen tar vid, följer sina forskarvänner när de arbetar med att försöka besvara frågan om regnskogens utbredning. Han försöker få insikt i ”hur man övergår från okunskap till visshet, från svaghet till styrka, från underlägsenhet inför världen till dess behärskande genom det mänskliga ögat”. Genom ett fotomontage kan läsaren följa hur forskarna sakta arbetar sig fram i sökandet efter ännu oklara förhållanden. Den fråga de vill ha svar på är huruvida det är den tropiska skogen som rycker fram eller savannen som drar sig tillbaka. Bilderna visar hur forskarna omvandlar gropar i marken, jord och växter till kartor och tabeller på papper genom noggrann systematisering och numrering. De tar exempelvis upp jord från olika djup och lägger proven i en specialkonstruerad låda med x- och y-koordinater. Härigenom kan de observera att jord från olika djup har olika färger. Därefter tar forskarna fram en internationell färgstandard (Munsellkoden) som refererar till en sifferkod. Jordproven får nu en sifferkod som refererar till färger. Den specialkonstruerade lådan gör det möjligt att flytta regnskogens jord i rummet. ”Vilken förvandling, vilken formförändring, vilken uppfinning (lådan min anm.), vilken upptäckt! När den (jorden, min anm.) hoppar från marken till lådan drar jordstycket nytta av ett transportmedel som inte längre förändrar det”(Latour, sid. 239). Då omvandling av materien sker och för-

stås av intellektets former skapas referenser. Dessa är inte det man pekar på – referenser är snarare det ”som förblir konstant genom en serie transformationer” (sid. 246), vilket betyder att något går förlorat vid varje omvandling. Samtidigt blir något annat åtkomligt.

Varje ny transformation, som forskarna skapar genom att utnyttja redan befintliga kunskaper och instrument, blir till *referenser* (latin ”att hämta tillbaka”) i en oändlig kedja. Referenserna hänvisar till vad som kom innan och vad som kommer efter. För forskarna hamnar till slut några av referenserna i den vetenskapliga rapport som expeditionen avslutas med. Jorden har blivit text.

Människor gestaltar om händelser, situationer och ting för att få större läsbarhet med hjälp av redan etablerade tekniker, begrepp och definitioner. Genom att omvandla jorden till en papperskub, ord till text, färger till siffror och så vidare kan en omgestaltning ske. Det fenomen som studeras finns inte mellan tingen i sig. Fenomenet är spritt längs den reversibla kedja av omgestaltning som kallas översättning. Perspektivet hänför inte begränsningar för mänsklig förståelse till tal eller text i sig. Istället riktas intresset mot dels vad människor redan känner och tar för givet såsom etablerade tekniker och begrepp, dels hur människor använder vad som redan är känt och kopplar det till nytt skapande. Det är en sådan referens- och översättningskedja som jag vill tillämpa på mitt fältmaterial för att beskriva och förstå ReP som ett sätt att etablera förbindelser mellan redovisningens siffror och något annat.

Förbindelser

Att översätta skapar förbindelser såväl mellan människor som mellan människor och ting. Med andra ord har översättandet en organiserande effekt, och det är så Latour förklarar det ”sociala”(Latour, 1991, 1999). Om en viss varaktighet i förbindelsen skall etableras, blir den centrala frågan hur förbindelsen kan återskapas gång på gång. Vad som sker är att alla inblandade översätter till sitt eget sätt att tänka och till sitt eget sammanhang. Förbindelser är sköra och kan därmed aldrig garanteras. Det finns alltid andra förbindelser som gör anspråk på stabilitet. Att uppmuntra återskapande av förbindelser och deras fortsatta existens kan ske med hjälp av att benämna fenomen som ”auktoritet, kultur och roller”. Även etiketter som språkliga artefakter har en stabiliserande effekt på förbindelser. Enligt Latour krävs det dock något mer för att göra förbindelser stabila.

Latour säger att det är med hjälp av tekniker, objekt och maskiner som förbindelser stabiliseras. Ett exempel hämtas från ett hotell, där nycklarna till rummen inte alltid lämnas tillbaka av gästerna (Latour, 1998). Problemet hanteras av direktören genom att han först vädjar till hotellgästerna, vilket får en mycket begränsad effekt, det vill säga få nycklar lämnas tillbaka. Hans vädjan kompletteras sedan med att skyltar sätts upp på väggar. Avslutningsvis hängs tunga metallbitar på nycklarna som tar stor plats i fickor och handväskor. Allteftersom objekt och teknik inkluderas och budskapet förenklas anammar allt fler gäster idén att lämna tillbaka rumsnyckeln.

För att uppnå större spridning och stabilare förbindelser tas fler resurser i anspråk och budskapet förenklas alltmer. Varje praktisk definition, klassificering, rangordning och värdering förstärks, understryks och stabiliseras när användningen utökas och flera resurser förs in. Med hjälp av teknik, som ses som en blandning av kunskap, objekt och mänskliga aktiviteter, går det att foga samman många olika bitar till en och samma enhet, såsom exempelvis en vetenskaplig text. Tekniken binder samman lokala handlingar och interaktioner med varandra mellan olika tider, platser och rum, vilket har betydelse för förbindelsens spännvidd och stabilitet. Det här innebär att ju mer tekniskt ett nät av förbindelser är, desto mer ”socialt” är nätet av förbindelser.

Det ingår således flera olika element i etableringen av kedjor av förbindelser, där både människor och icke-människor ingår. När man inkluderar objekt och tekniker i dessa kedjor handlar det inte om teknologisk determinism – istället är det ett sätt att försöka närma sig det som är av intresse utan att acceptera det självklara och därmed visa hur det självklara förstärks och produceras.

Redovisning är inte bara en resultatrapport eller en kontoplan utan en hel kedja av översättningar, vilka inkluderar allt som gör vissa förbindelser stabila och redovisning möjlig överhuvudtaget. I nästa avsnitt riktas fokus på de många resurser som används för att stärka vissa förbindelser.

En svart låda

En ”svart låda” är en metafor som myntades av Richard Whitley (1977) från Cybernetiken med en tydlig koppling till flygbranschen. En svart låda öppnas när en olycka sker och kan bara öppnas av kvalificerade personer. Stabiliserade förbindelser göms i ”svarta lådor”. I en sådan låda finns all den komplexitet som etablering av förbindelser medför, till exempel kontroverser med andra, strategier för att övertyga andra och

skapa nya intressen. Vid normala omständigheter förblir den stängd (Latour, 1999), (Callon, 1986). Genom att aktivera normer som förbjuder ifrågasättande och så länge människor låter sig övertygas om att normerna är meningsfulla, förblir den ”svarta lådan” stängd. I gengäld blir vissa saker mer förutsägbara än andra och människor kan därmed arbeta vidare med annat och skapa nya förbindelser i en oändlig kedja av översättningar. Dock är inga ”svarta lådor” så tillslutna att de kan stoppa diskussioner, inte heller kan en ”svart låda” bli så stabil att den inte behöver något återskapande. ”Svarta lådor” behöver bekräftelse och återskapande, eftersom risken för ifrågasättande alltid är närvarande.

Aktör, aktant och makt

Människor tar med flera element i förbindelser för att etablera och stabilisera dem. Förbindelser gömda i ”svarta lådor” blir ett sätt att definiera som gör det enklare att förstå verkligheten. Maktens källor är i händerna på dem som är i stånd att vid behov stänga och öppna ”svarta lådor” – ja till och med ändra på deras innehåll.

Diagnosen ”psoriasis” existerade till exempel inte före cirka 1841, då den av läkarkåren förknippades med spetälska (Mailbach & Roenigk, 1992). Etiketten psoriasis har organiserat verkligheten så att fenomenet nu kan göras synligt och diagnostiseras för att kunna behandlas. Idag börjar dermatologer att relatera psoriasis till andra sjukdomar och tala om psoriasis som en ”systemsjukdom”, vilken kan påverka kroppen på flera sätt⁷.

Med tanke på hur förbindelser produceras som en rörelse, där något över-sätts, blir makt ett resultat av en framgångsrik koppling och stabilisering. I det perspektivet försvinner makt som orsak. Det som istället träder fram är en makroaktör (aktör-nätverk) som är uppbyggd av människor och artefakter (till exempel objekt, inskriptioner och teknik) kopplade till varandra på ett stabilt sätt.

Organisationen Volvo är utifrån Latours perspektiv en makro-aktör, det vill säga ett nätverk som består av människor och artefakter. En aktör ger intryck av att kunna agera självständigt och ha en egen identitet. Detta intryck skapas dock med hjälp av förbindelser som ingår i och binder samman nätverket. Det element som ingår i detta nät av stabiliserade förbindelser som en aktör består av, kallas för aktant⁸ – något/

⁷ www.pso.se 2002-10-10

⁸ Latour lånar ordet ”aktant” från semiotikern för att reservera termen ”aktör” för ett helt nätverk.

någon som kan handla men inte har en egen röst. Det är viktigt att inte på förhand avgöra en aktörs storlek utan låta spårandet av förbindelser visa det. Gemensamma stabiliserade förbindelser förverkligas så länge man är i stånd att förverkliga dem. Analysen av en sådan studie kommer att riktas mot vad aktanter gör och de resurser de mobiliserar för att försvaga eller förstärka de förbindelser som eftersträvas.

Utgångspunkter i avhandlingen

Jag utgår från ”sociology of translation”, eftersom jag uppfattar den som en ansats som ger ett lämpligt språk för att undersöka hur praktik uppstår, stabiliseras och förändras. Det är att sätta fingret på *hur* något skapas och *vad* som skapas i interaktioner. Applicerad på redovisning betyder ansatsen att praktiken hela tiden är under skapande. Det innebär vidare att fokus riktas mot vardagen i organisationen, där praktiken *blir till* – en process där det blir möjligt att få en resultatrapport att *bli till* och cirkulera. Fokusering sker på de element som får processen att röra sig i en viss riktning. Vad som händer i verksamheten, till exempel inom vården, skulle då kunna beskrivas som en kedja av översättningar av vad jag kallar ”här och nu” – händelser och handlingar – till siffror i resultatrapporten. Redovisning i praktiken blir därmed en del i andra översättningar och processer, som äger rum samtidigt, och ett resultat av förbindelser som skapar ett intryck av praktiken. Detta perspektiv hjälper mig att formulera om min tidigare fråga från kapitel ett.

Fråga: Hur översätts tillvaron till siffror i redovisningen, tur och retur?

Med min fråga vill jag lyfta fram och diskutera hur omvandlingen från verksamhet till siffror i redovisningsrapporter går till för att närmare kunna studera hur förbindelser etableras. Jag vill belysa hur praktiken etableras och återskapas. Syftet är inte att eliminera betydelsen av siffror i till exempel resultat- och balansrapporter, snarare tvärtom vill jag visa hur siffrorna ordnas så att de kan träda fram och få betydelse. Tanken är att visa hur redovisningen utövas, sprids, ges mening och får effekt. Det kommer att ske i tre fältstudier – en inom vården, en inom ett bussbolag och en tredje inom ett investmentbolag, som en kontrast till de första två.

Kapitel Tre

FÄLTARBETE OCH TOLKNING

Mot bakgrund av att mitt intresse för att spåra upp förbindelser och de vardagliga handlingar som ständigt pågår, är det rimligt att vända sig till människor, som handlar och följa dem i spåren.

Att följa den andre – inspiration från antropologin

Jag har hämtat metodologisk inspiration från antropologin – till exempel Wax (1985) analys av hur fältstudier kan bedrivas och Crumps (1990) belysning av hur siffror används runt om i världen. Jag har också tagit intryck av andra företagsekonomer som har inspirerats av antropologi, såsom Jönsson och Macintosh (1997), Watson (1994) och Puxty (1993).

Antropologi har många olika inriktningar. Därför är det bäst att betrakta den som ett sätt att närma sig andras sätt att leva och förklara sina liv. Detta återges genom beskrivningar med syftet att försöka förstå hur människor handlar inom ett praktikfält och de konstruktioner de gör (Czarniawska, 1998). Det är avgörande att få komma fysiskt nära den miljö, där människor har möten, ringer, behandlar sjuka, dricker kaffe och sköter maskiner. Jag avviker dock på två punkter som är viktiga för den traditionellt antropologiska studien, nämligen att vistas på en plats under en längre tid och att studera miljöer som är främmande (se även Czarniawska (1999). Avstegen kan relateras till att inspirationen till mina närmanden på fältet är hämtade från vetenskap- och tekniksociologi (SST) (Callon, 1986; Latour, 1998; Latour & Woolgar, 1986; Law, 1992, 1996; Lowe, 2000a) som poängterar behovet av en ”symmetrisk antropologi”.

SYMMETRISK ANTROPOLOGI

Symmetrisk antropologi spårar förbindelser som löses upp, etableras och mobiliseras. Den inkluderar även icke-människor. En del av studien är också att gå från plats till

plats för att se hur dessa är förbundna med varandra och att motstå frestelsen att skapa nivåer eller hierarkier, det vill säga undvika *a priori* antaganden (Kendall & Wickham, 1999). Callon (1986) gav ett bra exempel på hur detta kan göras. Han studerade marinbiologer som ville utforska pilgrimsmusslors framtid i Frankrike. Callon undersökte i sin tur hur forskarna kom att översätta pilgrimsmusslornas och byns fiskares intressen. Han ställde sig frågan om ”representanterna” var de rätta och likställde fiskarnas omröstning för eller emot fortsatt utredning med hur många av pilgrimsmusslorna som fäste sig på snöret där de skulle växa. Därmed blev även pilgrimsmusslorna en medaktör – aktant – med samma villkor som alla andra. Pilgrimsmusslorna och biologerna behandlades symmetriskt – på samma sätt.

Jag spårar hur platser är förbundna med varandra och hur förbindelserna materialiseras. Mitt intresse riktas därför mot de medier som upprättar förbindelserna, som till exempel klockor, siffror, ljusboxar, datorer, hus eller pengar. En ledtråd kan också vara dokument, som till exempel resultatrapporter eller ett protokoll från många år bakåt i tiden, som leder till nästa plats för mig att besöka. På detta sätt blir både tid och rum rörliga och intresset för en fixerad plats avtar. Av intresse är istället förbindelser, som håller ihop nätverket och som aktören agerar genom. Det är samtidigt den resan jag gör när jag går från en plats till nästa, utan att ändra fokus. Vad är förbindelsen med huset jag fann tidigare och den plats där jag nu befinner mig? På så sätt tolkar jag Latours (1998) idé om att ge sig ut på en resa och ”samla in” lokala platser och vad som förbinder dem. Ur detta perspektiv är det inte viktigt att tillbringa en längre tid på en bestämd plats. Vad som däremot är intressant är att följa de förbindelser som får definitioner att cirkulera och på så sätt bilda en gemensam konstruktion.

EN FORSKARE OCH ”FRÄMLINGAR/INFÖDINGAR”

Det andra avsteget handlar om hur jag betraktar platsen och hur jag betraktas på plats. Vem är jag som besöker platser och människor? Vilka är främlingar och vilka är infödingar? Vem är den andre? Vi talar, skriver och läser samma språk, verkar i samma land och ibland har vi samma profession. Så, på vilket sätt är de främmande för mig eller jag främmande för dem? I de organisationer jag har besökt har jag inte varit medlem (aktant). Jag var en främling som kom på besök men är å andra sidan inte obekant med den verksamhet som pågår. De var främlingar för mig, men de var intresserade av att försöka förstå olika företeelser.

När det gäller vård har jag för många år sedan utbildat mig till undersköterska. Vid ett antal tillfällen har jag arbetat inom vård och äldreomsorg. Miljön och det språk som

används var därför inte främmande, ej heller att röra mig bland människor med olika åkommor och utan kläder på kroppen. Jag har 13 års erfarenhet inom bussbranschen, både som bussförare, ett antal befattningar som arbetsledare och som trafikjänsplanerare. Intresset för vård och kollektivtrafik har jag aldrig tappat. Jag har också arbetat som ekonom och skött bokföring, bokslut och kalkyler på ett städföretag. Att driva ett mindre bokförlag har varit en av mina uppgifter under senare år. Däremot har jag inga arbetserfarenheter från investmentbolag.

När jag har närmat mig fältet för undersökningar har jag gjort det som forskare med ett specifikt intresse. Vid tillfälle har jag berättat om mina tidigare arbetserfarenheter och om min forskning. Om människor på plats har varit intresserade av att utväxla erfarenheter med mig kring detta har vi gjort det. Det innebär naturligtvis inte att våra identiteter var fastställda för gott. Istället har de varit i ständig förändring som jag nedan vill ge exempel på.

Initiativet att få sin verksamhet beskriven med avsnitt rörande såväl vård som ekonomi kom från hudläkaren och avdelningssköterskan på vårdavdelningen PSO. Detta underlättade våra samtal. Min närvaro i bussföretaget ägde rum på eget initiativ. Genom ett positivt mottagande av en förfrågan från mig till dem jag skulle besöka blev det möjligt för mig att komma dit. Min access möjliggjordes genom min tidigare identitet som en inom bussbranschen. Samtal och diskussioner med de människor jag mötte hamnade ofta kring allmänna frågor inom bussbranschen, men också kring problem som semesterplanering och trafikeringsperioder, där mina erfarenheter och omdömen efterfrågades. Jag fick också tillfälle att köra buss och fick erbjudande om vikariat, vilket jag avböjde.

På vårdavdelningen har jag ibland hjälpt till vid problem. Ett exempel var när avdelningssköterskan ville beställa olika mjukgörande krämer från Apoteksbolaget men inte hade någon prislista. En sådan hade hon heller inte kunnat få från företaget. Hon bad mig då om hjälp. Jag telefonerade till en person från Läkemedelskommittén för detta ändamål. Det som sedan utspelade sig var ovänliga samtal och ifrågasättanden. Man skulle kunna säga att jag blev en aktant i hennes nätverk ("en medhjälpare") i vissa sammanhang. Det fanns också några "pussel" i de redovisningsrapporter som kom med internposten till PSO. Jag bidrog med mina förbindelser kring ämnet redovisning, och vi löste svårigheterna.

I bussorganisationen har deltagandet inte skett på samma aktiva sätt. Ett skäl kan vara att mina och bussekonomens erfarenheter av av ekonomi och bussbranschen hade en

större gemensam plattform än vad som var fallet mellan avdelningssköterskan och mig när det gällde vård och ekonomi. Det ledde till att jag snarare blev en samtalspartner i bussbolaget, där mina synpunkter inhämtades för att kunna jämföras med deras egna. Inom PSO blev jag och avdelningssköterskan samtalspartners, som kunde utväxla och berika varandras erfarenheter inom områden vi kände till mindre. Det fanns även skäl att använda mig i egenskap av doktorand som det tidigare exemplet om prislista på mjukgörande krämer ovan antyder. Man kan säga att vi i våra möten med varandra ömsesidigt kunde producera identiteter, som ibland växlade och där vi fann ett fruktbart utbyte av varandra.

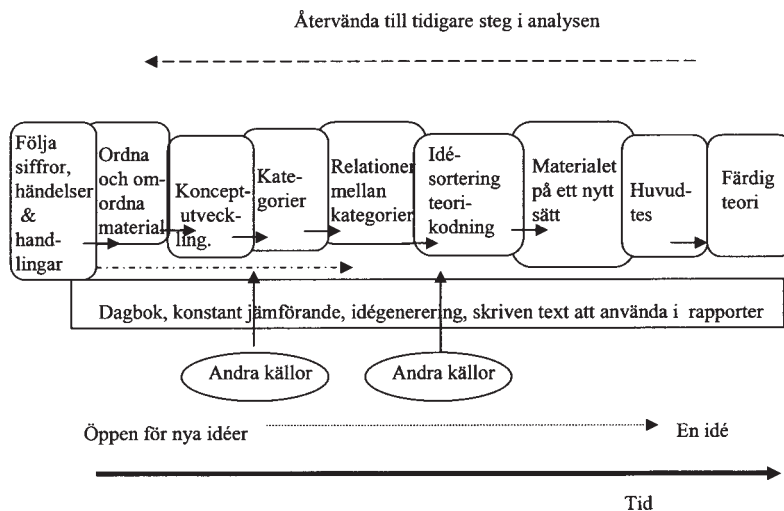
Jag ser på våra olika identiteter och erfarenheter i våra möten som ett sätt att utväxla erfarenheter och samtidigt producera förbindelser. Det är ett sätt att förstå symmetrisk antropologi, där vi utforskar varandra. Istället för att de främmande inslagen eliminerades i våra utbyten verkade det dock hela tiden uppstå nya främmande inslag, som krävde uppmärksamhet och förståelse. Jag upplevde också att mina erfarenheter gjorde det möjligt för dem jag mötte att svara tillbaka på ett annat sätt, än om jag hade varit obekant med vad de gör. Jag försökte inte göra anspråk på att jag hade mer erfarenhet om vård, ekonomi eller kollektivtrafik än de som verkade där. Däremot dolde jag inte att jag hade vissa erfarenheter och att jag höll på med ett avhandlingsarbete.

Även när något togs för givet av mig eller någon annan var sådana konstruktioner aldrig så entydiga som de gav sken av. Czarniawska (1998) påpekar att det som är taget för givet tar ibland andra vägar, varvid motstånd kan uppstå. Nya förbindelser etableras och andra upplöses som korsar både tid och rum. Några blir än mer sedimenterade och andra blir föremål för kontroverser.

Jag hämtade tröst i mina funderingar av att liknande spørsmål kring egna erfarenheter som servicetekniker tagits upp av Julian Orr (1996). Han följde servicetekniker och observerade hur de i sina möten interagerade med maskiner, kunder och kollegor. Fördelar med att själv ha arbetat som servicetekniker var enligt Orr till exempel att hans närvaro var mindre påträngande, eftersom han behövde färre förklaringar. Det var också betydelsefullt för att få förtroende hos dem han besökte. Precis som Orr har jag upplevt ett förtroende från dem jag har besökt. Jag har fått berättat för mig saker som inte är tänkta för andras öron än mina, vilket jag ser som ett sätt att visa förtroende för mig. Nackdelar enligt Orr uppkom i analysen, eftersom tillvaron på fältet gjorde att saker och ting som för mig var självklara inte återspeglades vid skrivbordet. Diskussion med kollegor bidrog till att hantera dessa nackdelar – ett råd som jag har anammat.

Att utveckla en teori från fältet

Översättnings sociologi utgår från fallstudier, som vanligtvis är diakroniska. Istället ville jag studera samma fenomen – ReP – i olika sammanhang, det vill säga synkroniska. Därför använde jag mig av ”grounded theory” som hjälp vid studiens utformning⁹ (Glaser & Strauss, 1967). *Grounded Theory* (GT) är en ansats som får alltmer gehör inom redovisningsforskning (se t ex. Lye Joanne, Perera och Rahman, 1997). GT förklarar hur idéer och tolkningar, som uppstår i forskningsprocessen, senare formas och mynnar ut i en ”teori” som är förankrad i materialet. Figuren nedan försöker illustrera hur en ”teori” växer fram, medan studien pågår, och på så sätt blir en del av metoden.

Figur: En teori växer fram.

GT har visat hur man kan organisera materialet i flera led och utveckla kategorier under processens gång. Kategorierna blir ett sätt att tänka och konceptualisera vad man har samlat in och försöker förstå. GT har också av denna anledning varit en viktig källa för att vägleda mitt val av fall. I de fall som behandlas har jag haft som ledstjärna likheter och skillnader i förbindelsers produktion och reproduktion på olika fält.

⁹ Det finns inga motsatser mellan SST och GT. Till exempel Susan Leigh Star var Anselm Strauss elev och senare forskarkollega fram till hans död 1996.

FALL ETT – EN VÅRDENHET – PSO

För att säga något om redovisning i praktiken, som en tagen för given praktik, och dess organiserande effekt behövde jag ett sammanhang, där praktiken inte var självklar eller sedimenterad. Jag behövde närma mig praktiken där den utgjorde ett någorlunda främmande element och där förbindelser var på väg att lösas upp och/eller etableras.

Även om idén om ansvar och ekonomi inte är ny (Olson, 1983; Polesie, 1976) har den nu börjat få allt fler praktiska implikationer inom den offentliga sektorn, där allt flera personer skall engagera sig i ekonomiska frågor och där siffror i redovisningen är en utgångspunkt för sådana bedömningar. Jag vill peka på två saker som har med val av fall att göra. Dels verkar det rimligt att finna praktik där ansvar och ekonomi är i symbios med varandra. Dels kan man förvänta sig en viss ambivalens inför praktiken i verksamheter, där man nyligen har börjat materialisera idén. Hur ser praktiken och dess förbindelser ut i ett sådant sammanhang?

För mig tycktes vården vara ett sammanhang där allt fler professionella involverades i redovisning i praktiken, men där viss friktion uppstått (Nilsson, 1999; SOU, 2000). Nya styrformer inom den offentliga sektorn hämtades från det privata näringslivet, där ”profit center” kunde översättas till ”delegerat resultat” för att skapa mening inom vården (Brorström & Johansson, 1992; Grimlund et al., 1993). PSO som resultatenheter kan ses som en produkt av de här idéerna. Även den studie jag påbörjade låg i linje med att ta in fler ekonomiska beskrivningar utifrån redovisningens siffror. Man kan också säga att PSO var en organisation med mindre erfarenheter av redovisning i praktiken. Det fanns således flera goda skäl att fortsätta där jag redan befann mig¹⁰.

De iakttagelser som lyftes fram ur PSO och praktikens mer ”lösa” översättningar och förbindelser handlade om hur PSO har stabiliserats som rum och hur PSO i sin tur

¹⁰ Våren 1997 fanns det intresse hos en vårdavdelning för hudåkommor på Sahlgrenska sjukhuset (SU) att få sin verksamhet beskriven med ett avsnitt om vård och ekonomi. Avdelningssköterskan och läkaren tog kontakt med mig. Tanken var att rapporten skulle vara avsedd för dem själva, men den skulle kunna läsas av både medicin- och ekonomiintresserade. Med avdelningssköterskan och hudläkaren uttröttes huruvida det fanns möjligheter att arbeta med min avhandling samtidigt. Detta utgjorde inga hinder. Förutsättningarna för access har under hela tiden som studien pågått underlättats av avdelningssköterskans och läkarens eget intresse. Fördelen med att göra två saker samtidigt, avhandling och en verksamhetsbeskrivning tillägnad vårdavdelningen, var att jag blev mer insatt än om syftet enbart hade varit ett. Fler ledtrådar har kommit i min väg och fler samtal har genomförts. Jag fick fler ingångar att ställa frågor som jag annars kanske aldrig hade ställt eller letat efter där jag har letat. Å andra sidan har en hel del tid och energi gått åt. Dessutom kan man säga att projekten inte varit åtskilda, snarare växelvis sammantvinnade.

stabiliserade sina olika handlingar. De här två processerna, som redovisningen sågs vara involverad i, var ett möte mellan förståelsen, som nu hade vuxit fram, och teorier om rum och plats. Genom en ”stabil” plats för dem som behövde vård för en livslång åkomma med okontrollerad rytm blev tiden synlig. Tiden, som blev synlig genom människors åkommor, stod i kontrast till det sätt som siffrorna anlände på till PSO och hävdade en relation till. Det blev uppenbart att ett sammanhang där jag kunde jämföra processerna och konstruktionerna för att peka på några likheter och skillnader vore värdefullt – ett sammanhang som lyfte fram en annan aspekt av det som nu var av intresse. Därför behövdes en verksamhet där redovisning i praktiken kunde antas vara mer etablerad och tagen för given än hos PSO, men ändå inte sedimenterad i hur ”här och nu” översattes till siffror tur och retur. Det var där det andra fallet passade in – ett kollektivtrafikföretag.

FALL TVÅ – ETT BUSSFÖRETAG

En stabil praktik var på väg att etableras i bussföretaget, nämligen att upphandla kollektivtrafik. Upphandling av kollektivtrafik utvecklades under 1990-talet, även om lagen som låg till grund för upphandling kommit några år tidigare¹¹. Anledningen till förändringen var bland annat relaterad till ekonomiska argument som huvudmännen nu skulle associera sig till. Tanken var att upphandling skulle ge billigare och bättre kollektivtrafik. Det medförde att alla inblandade nu måste kalkylera och hålla uppsikt över sina intäkter och kostnader. Det var i de här sammanhangen som redovisningens siffror togs fram.

Kollektivtrafikbolag kan vara både privata och offentliga. En del av de offentligt ägda företagen, som deltar i upphandlingarna, har övergått till att bli aktiebolag, som till exempel Göteborgs Spårvägar AB och SL-buss AB. Aktiebolagsformen sågs inte sällan som ett medel att organisera och möta kommande krav från upphandlingar. Den offentliga huvudmannen förmedlar olika villkor i upphandlingsunderlaget. Underlagen för upphandling har hela tiden utvecklats och blivit mer detaljrika under de år upphandling har varit i bruk. När upphandling etablerades behövde trafikbolagen alltså skapa nya förbindelser och ta bort andra. Enligt mina erfarenheter av Göteborgs Spårvägars övergång från förvaltning till aktiebolag och av att möta upphandlingskrav var det en icke helt oproblematiserad förändring. Det tar helt enkelt tid för vissa förbindelser att stabiliseras, om det över huvud taget går. Intresset för avhandlingen ligger i att man

¹¹ Se t.ex. SLFT:s rapport 2002-06-10 om bakgrunden till lagen.

visserligen kan säga att praktikens förbindelser har funnits några år men inte tillräckligt länge för att tala om en praktik som tas för given.

I det företag som jag fick access till var ReP mer etablerad, och det kunde därmed antas ha fler stabila förbindelser än PSO, det vill säga fler människor var involverade i redovisning i praktiken – att översätta tillvaron till siffror. Det kunde också antas att ekonomi och ansvar både producerades och användes. Samtidigt visade det sig att andra saker var på gång som kunde vara till gagn för min studie. Det företag jag har besökt, Swebus, var tidigare ägt av staten men hade drygt ett år innan jag kontaktade det sålts till ett privat företag. I statlig ägo blev det aktiebolag 1991 och såldes i slutet av 1996 till Stagecoach. Även förändringen av organiseringen från fyra olika läns huvudmän till en, när Västra Götalandsregionen bildades var en omorganisering som påverkade företaget på olika sätt under den tid jag bedrev fältarbetet.

I anknytning till förändringar, där nya förbindelser skulle etableras och andra elimineras, blev det tydligare på vilket sätt de tidigare översättningarna och förbindelserna producerades. Icke stabila översättningar blev synliga¹². Det fanns således goda skäl att besöka företaget, men också att fortsätta där jag hade fått access.

Ursprungligen satte jag upp några kriterier för val av kollektivtrafikföretag. För det första ville jag inte använda mig av min förre arbetsgivare, Göteborgs Spårvägar AB, och dessutom ville jag inte verka i Göteborg samtidigt som det geografiska avståndet skulle kunna hanteras praktiskt. Anledningen till att inte gå tillbaka till min förre arbetsgivare var att jag ansåg det svårt att följa mina tidigare arbetskamrater och samtidigt bibehålla uppmärksamheten som forskare. Att verka utanför Göteborg geografiskt handlade om att reducera eventuell misstänksamhet mot mig – dels som kollektivresenär i området, dels för mina kontakter på trafikkontoret i Göteborg. Trafikkontoret i Göteborg hade innan Västra Götalandsregionen bildades (1999) hand om all kollektivtrafik och planerade all trafik från linjesträckning till antal körda kilometer och färger på bussar och spårvagnar som upphandlades i konkurrens¹³. Numera har dessa aktiviteter, inklusive de flesta personer som arbetade där, övergått till Västtrafik Göteborgsområdet AB. Till sist hade avståndet till bussföretaget betydelse, eftersom även privatlivet måste fungera.

¹² Ett exempel på det var att Huvudmannen fortsatte att benämnas enligt det gamla namnet både av dem själva och bussbolaget.

¹³ Idag finns det en upplevd krävande konkurrenssituation inom bussbranschen med anbudsupphandlingar, som ibland får sådana effekter att en del företag försätts i konkurs. Att kunna etablera förtroende var således viktigt.

Jag tog kontakt med trafikkontoret i Göteborg (numera Västtrafik Göteborgsområdet AB, dotterbolag till Västra trafik AB) som hjälpte mig med kontakter till ett bussbolag, som kunde vara vänligt inställt till besök från Handelshögskolan. Jag fick ett namn på en regionchef som jag också talade med i telefon. Ett möte bokades i maj 1998. Regionchefen inledde samtalet med att man egentligen inte hade tid med besök och studier med hänvisning till att bussbolaget var mitt i en omorganisation till följd av både krav från dess nya ägare och huvudmannens omorganisering. Regionchefen gav mig access när jag berättade om mina tidigare erfarenheter inom branschen. Efter mitt önskemål om att få studera en depå på rimligt avstånd från Göteborg bestämdes det att kontakt skulle återupptas efter sommaren. I augusti förmedlade ekonomichefen nödvändiga kontakter. Efter en del telefonerande sammanträlade jag med en ekonom, i november samma år.

Med erfarenheter från PSO och bussbolaget hade det nu hos mig vuxit fram en preliminär teori om ReP som en tid/rums-maskin. Frågan handlade om ”teorin” också var relevant i ett sammanhang där jag med viss rimlighet kunde anta att redovisning i praktiken var en självklarhet. Jag ansåg att ett investmentbolag skulle kunna inkluderas i en sådan beskrivning.

FALL TRE – ETT INVESTMENTBOLAG

Ett investmentbolag kan vara rent eller blandat. Ett rent investmentbolag ägnar sig åt att äga aktier i andra bolag, ungefär som en aktiefond. Det blandade investmentbolaget har därutöver även helägda rörelsedrivande företag. De bolag som ägs av ett investmentbolag kan få tillgång till pengar och investmentbolaget får utdelning i form av pengar. En anledning för investmentbolag att ha helägda rörelser är att motverka ett negativt kassaflöde, när mottagna utdelningar skall delas ut till investmentbolagets ägare, medan räntor och kostnader för att driva förvaltningen består. Man kan säga att de helägda bolagen blir kassakor. Det svåra är dock att kontrollera kassaflöden. Det finns flera olika teorier om hur värde och kassaflöde skapas i bolagen. Att hålla värde och kassaflöde under uppsikt är det sammanhang i vilket redovisning i praktiken tar plats här.

Det första besöket hos investmentbolaget¹⁴ skedde genom kontakter med huvudkontoret. Efter ett antal besök på huvudkontoret fick jag ange önskemål om vart jag ville vända mig och vilka jag ville prata med. I de flesta fall har önskemålen uppfyllts,

¹⁴ Investmentbolaget har anonymiserats.

men inte alltid. En av förklaringarna som givits har varit tidsbrist. Jag har givits access till ett antal företag runt om i Sverige, där jag har genomfört både vanliga samtal och bandade intervjuer med VD:ar och ekonomichefer. Väl på plats har VD eller ekonomichefen visat mig runt.

Att arbeta på fältet

Produktionen av förbindelser sker på många ställen parallellt. Det går inte att vara närvarande överallt samtidigt. Vad som finns är spår som lämnats när kunskap på något sätt har materialiserats (Law, 1992), till exempel i form av dokument, hus eller infrastruktur.

De platser där jag har startat med att följa förbindelser och översättningar har ägnats mest tid och återkommande besök. Jag har följt personer i deras arbete. Där har också de flesta samtal förts. Att lyssna, föra samtal och ställa frågor kräver mycket koncentration. Oavsett om syftet varit att få beskrivningar från en individ eller en grupp har samtal och intervjuer en plats i studien. Semistrukturerade intervjuer har använts, även om kritik mot metoden kan läggas fram (Silverman, 1993, 1998). Jag anser ändå att formen är lämplig, eftersom den ger utrymme för en intervjuad person att flika in och vidga frågor som är av intresse, men att det samtidigt finns en viss röd tråd. Eftersom min design av studien var flexibel, var det fältets förbindelser som tog mig från plats till plats. De fick avgöra om samtal eller intervjuer var lämpliga. Flexibel design innebar att mitt tillvägagångssätt anpassades allt eftersom min insikt blev bättre. Jag utnyttjade mitt eget lärande som ett sätt att driva forskningsprocessen vidare.

I de flesta fall har jag inte använt mig av intervjuer. På vårdavdelningen har samtalet mellan avdelningssköterskan och mig ansetts vara av värde eftersom mycket har framkommit i våra samtal undan för undan. Däremot har intervjuer använts i andra situationer, både med och utan bandspelare. När jag inte haft bandspelare har mitt anteckningsblock fått fungera i dess ställe. Vid ett tillfälle försökte jag genomföra en intervju med den kvinnliga ekonomen på bussföretaget efter en period då ett antal besök förlagts dit. Vi hade lärt känna varandra och pratat mycket varför jag hade en viss kännedom om bussbolaget, och vi hade också fått ett visst förtroende för varandra. Jag planerade således en intervju med semistrukturerade frågor. Vi satt i hennes arbetsrum där jag trodde att hon skulle känna sig avslappnad. Jag hade en bandspelare som var liten och som förhoppningsvis kunde glömmas bort efter en stund. Tyvärr hjälpte det inte. Kvinnan blev spänd och hennes spontana kommentarer uteblev helt. Mina frågor

var heller inte helt begripliga. Det var först i slutet av intervjun som jag ansåg att något av intresse kom fram. Några tidigare tvetydigheter kunde klaras ut. Jag bestämde mig då för att satsa på samtal, som jag hade gjort tidigare.

Under perioden 1997-1998, då det mesta av arbetet för PSO pågick, gjorde jag flera besök. Eftersom jag inte hade någon egen arbetsplats på PSO var jag alltid tillsammans med någon som arbetade där. Framförallt tillbringade jag mycket tid med avdelnings-sköterskan. Vi hade också många samtal över telefon mellan mina besök. I hennes arbete ingick en hel del administration. Hon tog också hand om individer med hud-åkommor. Vi kom varandra nära under våra samtal. Mycket tid har gått åt för att spåra förbindelser och att leta efter dokument. Jag har varit på diariet för dåvarande Hälso- och Sjukvårdsförvaltningen, Mölndals sjukhus, för att leta efter verifikationer, hos Plan- och byggnadsnämnden för att leta fram planritningen för huset där PSO har sin tillvaro och på Stadsarkivet för att leta efter dokumentation som rörde beslut kring PSO och vård. Även om arbetet med PSO pågick som mest intensivt under 1997-1998 har relationen till PSO aldrig avslutats. Jag gör fortfarande besök och har kontakter där, som är relaterade till deras projekt. Materialet, som finns rörande PSO både som ett resultat av besök och insamlat material som till exempel dokument, bilder, broschyrer, artiklar etcetera, är mer gediget än mitt arkiv om bussbolaget. Det innebär också att jag har medverkat i fler sammanhang inom PSO.

Under perioden 1998-1999 ägnade jag tid åt bussbolaget. Där hade jag inte heller någon egen plats. Jag satt där det fanns en stol i omedelbar närhet till dem som arbetade där. Bussbolaget fanns på flera platser, varför en del förflyttning fick ske för att följa förbindelserna. Flera gånger satt jag hos den kvinnliga ekonomen i hennes arbetsrum (på en stol på andra sidan hennes skrivbord). När hon eller någon som jag följde arbetade med något, bad jag dem berätta vad de gjorde. Om telefonen ringde berättade de vad samtalet gick ut på. Om någon kom in i rummet presenterade de personen. En del av mina besök varade några dagar i taget med övernattnings på ett pensionat, eftersom en del av organisationen låg en bit bort från Göteborg. Jag har fått delta i många sammanhang, med olika människor. Det har varit budgetmöten, fikaraster, luncher, konferenser, tjänsteplanering, buss i linjetrafik och månadsavslut.

Jag har använt mitt anteckningsblock flitigt under tiden på fältet, men också noterat mina reflektioner kring dagens händelser när jag återvänt till hotellrummet, på tåget/bussen hem eller vid mitt skrivbord. Jag har även tagit en ansevärd mängd bilder på objekt och ting. Det är få personer med på bild av forskningsetiska skäl. Istället finns samtal och interaktioner som olika beskrivningar, till exempel hur vårdpersonalen och

individer med hudåkommor agerar ihop eller föraren som kör buss i linjetrafik som transporterar folk till och från arbete och skola. De kopior på dokument jag har från fältet, som till exempel resultatrapport, tidtabeller och tjänstgöringsscheman, har för det mesta inte varit något problem att få. Några av dokumenten har jag valt att fotografera. Det enda stället där det inte finns fotografier är investmentbolaget. Beskrivningarna från investmentbolaget bygger på besök, dagböcker, samtal, dokument, artiklar och intervjuer.

Från ett fält till en teori

Rubriker i en bestämd ordning kan ge intryck av att fältarbetet kom först och reflektionerna därefter, men det är snarare så att processerna har pågått omlott med varandra. Man kan säga att tiden efter fältarbetet har haft en slagsida åt reflektion och skrivande. Reflektion har således varit min ständiga följeslagare under tiden som forskningen har pågått. Tankarna har gett sig till känna när jag minst har anat det och på de mest underliga ställen – när jag sov, på bussen, när jag lagade mat och så vidare.

Jag använder det material jag har samlat på mig från olika källor för att förstå hur tillvaron översätts till siffror tur och retur. Det kan liknas vid en väv av att följa människor – granskning av dokument, allmän förkovran i verksamheter och reflektion. Det kan också ses som reflektioner över hur redovisning i praktiken binder samman olika element till en text på ett papper och återvänder som siffror för att skapa fakta om fältet – som en svart låda eller som ett kunskapsobjekt. Så har jag vägletts från mina iakttagelser på ett fält, där jag har följt översättningar till en teori som är förankrad i materialet.

Jag har startat med att skaffa överblick över det insamlade materialet, som innefattar dagböcker, anteckningar, dokument, fotografier och årsredovisningar. Jag har stämt av en del uppgifter och successivt fogat till eller ändrat där så har behövts. Att ordna materialet har skett genom att lägga ut min vandring som text, där varje rubrik jag har representerar en ny plats eller förbindelse. Den har undan för undan kompletterats när jag har förbindelser att lägga till. Olika sorters material har också använts för att triangulera olika ”spår” som ett sätt att stämma av, för att få idéer och förstå vad som pågår. Detta har pågått så länge att en mättnad har uppstått, det vill säga inget nytt kan längre tillföras. För ytterligare överblick och idéer har jag ändrat formen på vandringen från PSO genom att ordna den som en poster (se sid 73).

Med utgångspunkt från min vandring i form av framlagd text och senare som en poster har frågor ställts. Vilka medier och tekniker är i bruk? Därefter har den svåraste frågan ställts: Vad är det som cirkulerar och produceras här? Det har tagit tid att besvara frågan. Den har dock varit avgörande för forskningsprocessen och för hur kategorier har vuxit fram.

Jag fick börja nysta i vad som var närvarande. Tidigt i forskningen dök det upp frågor som rörde siffror. Siffror var ju hela tiden närvarande i olika översättningar och de försvann aldrig ur sikte. För att komma vidare behövdes en fördjupning av siffror där ämnet diskuterades och problematiserades.

Litteraturen kring siffror gav mig inblick i olika sätt att förhålla sig till det kvantitativa världen över (Crump, 1990). Några frågor jag utgick ifrån rörde: Vad är det siffrorna organiserar och skapar? Hur kan man betrakta de här långa översättningarna som ett uttryck för något? Crump gav mig teoretisk inspiration, som avsåg inom vilken spännvidd olika sätt att använda siffror tycktes ha vuxit fram. För att få en bredare förståelse av siffror och deras användning fick jag vidga läsandet till områden såsom tid, pengar och religion och en tidsrymd mellan 8000 år f.Kr. till idag (Ezzamel & Hoskin, 2002). De resor i litteraturen och på hemsidor på internet som jag gjorde gav mig insikt om i vilken omfattning redovisning i praktiken och dess faktakonstruktioner var förankrade i andra svarta lådor – svarta lådor som jag inte kunde låsa upp, precis såsom Latour lyfter fram i sin figur (Latour, 1987).

Det var många ting som översattes vidare till just siffror, varav en del sades peka på pengar. Antecknad som en siffra översattes pengar vidare till ett papper som kallas för en resultatrapport. Vad pengar är för något och när en siffra är pengar eller inte har minst sagt varit svårt att avgöra. För att inte låsa mig i den här diskussionen eller hindras av den när jag beskriver översättningar kommer jag att börja avhandlingen med att närmare beskriva de siffror jag träffade på. De utgör kardinala tal för ”siffror som värde”. Värde betyder här kvantitativt värde, till exempel tre, varken mer eller mindre. En diskussion om pengar kommer i kapitel elva.

Flera saker blev tydliga när jag ordnade materialet från mina vandringar. De var dock så olika att det verkade som om de inte hade kopplingar till varandra, trots att de var fogade samman genom översättningar och stabiliserade av teknik och siffror. Frågan – Vad är det som cirkulerar och produceras? – bestod även efter fördjupningen kring siffror och pengar. Idén kring konstruktion av tid och rum började ta form som en process, där de andra elementen ingick.

Att närma sig tid och rum som ett svar på frågorna kunde alltså vara en möjlighet. Det var nu som flera saker började falla på plats. Ytterligare litteratur studerades för att ge inspiration och förklaringsmönster, till exempel kulturgeografen Tuan (2001). Lefebvres (1991) teori bidrog med en förståelse av rummet som jag hade nytta av. Diskussionerna om tid och rum ledde dock till att de tidigare mer till synes orelaterade tingena och situationerna kunde formas till 20 idéer om vad jag uppfattade pågick (se bilaga 1). Mina idéer låg sedan som underlag för delar av ReP som process och översättning. Idéerna bearbetades undan för undan och mynnade senare ut i fyra kategorier (se bilaga 2), som förklarar och beskriver redovisning i praktiken som en tid/rum/värde-maskin.

Att välja stil och att strukturera en text

Hur skall man ordna allt det här? Jag har berättelser om platser, människor jag har besökt och spårbara referenser som cirkulerar. Jag kunde beskriva hur de leder till och från aktiviteter, till och från platser samt till och från tider, eller med andra ord tillbaka-blickar i tid och rum. Kronologin i min berättelse blir därmed inte linjär. På fältet har jag således vänt mig bort från platsen där jag startade, innan jag till slut återvände till PSO och bussbolaget och dess verksamhet. Därefter binder jag samman olika platser och tidpunkter genom min vandring. Avhandlingen har med tanke på teoriutvecklingen mycket detaljerade beskrivningar av vandringen i det första fallet. När teorin blir mer stabil har jag valt att minska omfånget på beskrivningarna av mina resor, vilket kan noteras framförallt från fall två till fall tre. Dessutom undviks tröttande upprepningar.

För att återge vandringen i text har två viktiga idéer varit styrande. Den ena har varit hur förbindelser har länkat mig från plats till plats. För att följa förbindelser och översättningar från mina tre fall läggs ett av dem fram som ett fotomontage, där *Pedofilen från Boavista* har haft stort inflytande (Latour, 1998) (se sid 73). Den andra idén har varit att levandegöra det som pågår, varför en impressionistisk stil har använts i de empiriska avsnitten (van Maanen, 1988). Jag försöker återge mina intryck från fältbesöken för att reflektera över dem senare – med hjälp av litteratur. Jag hoppas att mitt sätt att presentera materialet och min analys ger läsaren en möjlighet att dra egna slutsatser och jämföra dem med mina.

Kapitel Fyra

PSORIASISAVDELNINGEN – EN PLATS DÄR MAN BEHANDLAR PSORIASIS

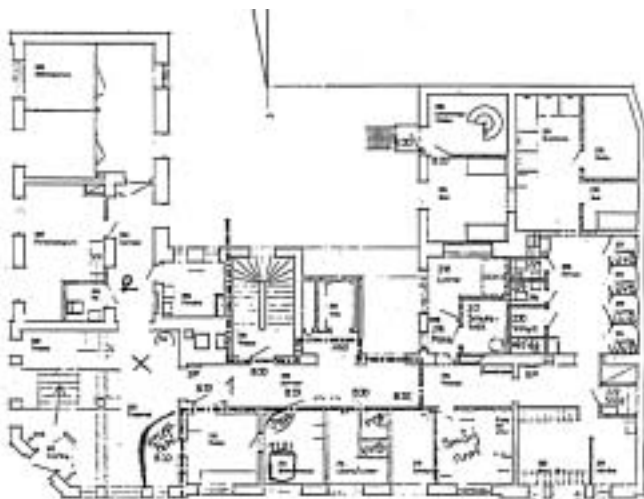

Bild: Ritning över huset PSO

Rum för vård

I början av kapitel ett tog jag upp att det pågår en vårdverksamhet i ett hus där sjuksköterskan Maria arbetar. Hon hade frågor som bland annat rörde hyran. Det verkar rimligt att de lokaler där avdelningen bedriver sin verksamhet kan identifieras och förbindas med ljusbehandling för personer med diagnosen psoriasis. Vad behövs för att producera ett vådrum? Det finns naturligtvis många saker, men jag börjar med att beskriva de lokaler de har sin verksamhet i. Var vänlig och använd ritningen ovan och följ mig på en vandring i ett hus.

Jag öppnar ytterdörren i hörnet på huset och träder in i liten hall. Här kan jag torka av fötterna innan jag öppnar och passerar nästa dörr. Min blick dras genast upp mot det vackra taket. Den ovanligt höga takhöjden ger en känsla av svunna tider, nästan lite kyrkligt över det. Framför mig går en stentrappa upp, som efter sex trappsteg till en liten avsats viker av 90 grader till höger. Avsatsen har ett golv med vacker stenmosaik i blomliknande mönster och en utplacerad bänk ger möjligheter att slå sig ned och sätta tassar på skorna om det råkar vara slaskigt ute. På väggen bakom bänken finns en tavla i mosaik med mustiga jordfärger på stranden och damen som sitter där, samt djupt klarblå färg för att teckna havet om natten. Trappan är liksom huset av äldre modell. Den har ganska breda trappsteg och är inramad med vackra räcken. Väl uppe efter ytterligare sex trappsteg (markerat med x på kartan) finns samma sorts golv och mönster som på avsatsen. Den ersätts med plastmatta där husets två korridorer tar vid. Balustraden med stiliga blomslingor i gjutjärn till höger har en vacker pelare som sträcker sig ända upp till taket. Till vänster finns en korridor (nr 2 på kartan). Rakt framför mig finns en andra korridor (nr 1 på kartan) som är ganska mörk. Jag vänder mig helt om och blickar ned mot trappan där jag kom, vilket ger en känsla av höjd. Här går det att se att den hall jag först klev in i är relativt ny och egentligen fungerar som ett vindfång. En hel del gröna krukväxter är utplacerade och de ger en trevlig atmosfär. Härifrån framträder också relativt stora fönster. Det är här som dagsljuset lyser upp tillvaron i denna del av huset tillsammans med de runda lamporna som hänger ner från taket.

Jag vänder mig om igen. Till höger finns en byggnad som utgår från väggen bakom. Den har en annan tidsanda än resten av huset och verkar vara en efterkonstruktion. Tillbyggnaden har sluttande tak, normal takhöjd, fyra fönster med gardiner, varav ett kan öppnas och stängas i sidled, samt en fasad delvis klädd i trä. Det hela liknar mest en utomhusveranda. Jag fortsätter vandringen mot den vänstra korridoren. Första dörren på vänster hand är ganska bred och har en skylt där WC och en symbol, som liknar en streckgubbe som sitter på en cirkel, är ingraverade. När dörren öppnas visar sig en toalett med räcke och stor golvyta, men inga fönster. Mitt emot WC-rummet finns ett rum med allehanda utrustning som ger rummet ett intryck av förvaringsutrymme. Rummet känns något kallt och sterilt. Korridoren har nu enbart rum på vänster hand. På höger sida finns höga fönster med fönsterbrädor där gröna växter har placerats. Tittar jag ut ser jag bakgården. Rummen på vänster sida är tre till antalet. Det största har en del köksutrustning. Det finns bland annat kyl och frys direkt till höger när man kommer in, men också en snabbtelefon. Längre in i rummet

finns ett matbord där det står pepparkakor och en vas med blommor i. Fyra stolar finns vid bordet och strax bredvid bordet en soffa med ett passande soffbord. Fönstren har gardiner i mörka och mustiga färger. På fönsterbrädan står en ljusstake tänd och utanför kör spårvagnar. Strax utanför rummet står en kopiator på ett mindre bord. Ett litet skåp, som innehåller sladdar, med glasdörr och lås är monterat i väggen ovan. Nästa två rum har även de högt till tak men med en helt annan karaktär. De är mycket mindre och det finns andra möbler. Ett skrivbord står vänt mot rummets höga fönster som är inramade med ljusa gardiner och med utsikt mot gatan. På skrivbordet finns en telefon, en monitor och ett tangentbord. Mot ena väggen står en fax och några bokhyllor med pärmar. En ensam karmstol är utplacerad inte långt från dörren och strax bredvid ett handfat. Det sista rummet har också liknande ljusa gardiner som ramar in de höga fönstren och ett skrivbord utmed höger vägg. Där finns också en karmstol och ett handfat placerat på samma sätt som i rummet intill. En skillnad här är att det finns en brits längs den vänstra väggen med pappersöverdrag ovanpå. Bredvid bristen står en liten rullvagn av rostfritt stål. I korridoren utanför finns två karmstolar där en golv-lampa med blommig skärm har placerats bakom en av dem, ett soffbord med en duk på och en blomkruka samt en soffa. På väggarna hänger tavlor. Här tar korridoren och huset slut och jag måste vända för att komma tillbaka.

Jag återvänder till stentrappan (x på kartan) och vandrar ned för den andra korridoren (nr 1). På väggen till vänster hänger en ritning som refererar till det hus jag vandrar i. Huset finns nu för mig både som realitet och som abstrakt figur. Går jag lite närmare ser jag att ritningen har tillkommit med hjälp av arkitektkontoret White arkitekter AB 1977-12-08 och att ritningen har fastställs av stadsarkitekten å byggnadsnämndens i Göteborgs vägnar 1978-04-18. Till höger går jag in genom en dörr och direkt till vänster finns ett stort och högt skåp i trä som är fyllt med mappar. I mitten av rummet står två skrivbord vända mot varandra med var sin terminal, tangentbord och telefon. På väggarna finns hyllor fulla med pärmar av olika storlekar och färger samt några böcker, anlagstavlor med meddelanden och post-it lappar. Fortsätter jag till höger i rummet hamnar jag i tillbyggnaden som jag tidigare såg från utsidan. Jag konstaterar att det är från insidan man kan öppna och stänga ett av fönstren som fungerar som skjutlucka. I tillbygganden har de placerat telefon, terminal och tangentbord och två olika skrivare. För att komma till nästa rum i korridoren behöver jag inte passera samma dörr jag kom in genom. Istället finns en annan dörr som leder mig direkt dit. Det som upptar den mesta golvytan i det lilla utrymmet är två garderob-liknande lådor i metall med hjul men utan golv, tak eller självklar ingång. Ingången avslöjas endast

genom handtaget. När jag öppnar den ena garderoben finns en låg pall på golvet och utmed sidorna vertikalt placerade långa ljusrör. Intrycket nu övergår till ett stående solarium. På utsidan har solariet en del knappar och rattar samt en display. Även till nästa rum behöver jag inte ta omvägen via korridoren. Det som förbinder rummen med varandra är en öppning i väggen där ett draperi hänger. Rummet har på sin begränsade golvyta två hytter med dörr. Varje hytt har liknande ljusrör jag såg i rummet intill, men här saknas ljusrör i dörren och hytten/solariet saknar det moderna snitt som jag tidigare såg. När jag passerar hytterna runt hörnet finns två duschar med tillhörande draperi. Några klädskåp i mindre format finns strax vid sidan om. Här kommer jag inte längre utan passerar åter hytterna samt dörren som leder ut till korridoren.

Jag fortsätter att gå i korridoren och passerar några stora gröna växter. Efter en passage finns en liten sidogång på vänster sida som slutar med två dörrar. I ett av utrymmena är det fullt med handdukar, lakan, förpackningar med toalettrullar, plasthandskar, pappershanddukar och liknande ting. Det andra utrymmet hyser använda och smutsiga handdukar, rockar och lakan till skillnad mot det förra, där det mesta verkade rent och nytt. Nästa rum till höger är ett rum som är förhållandevis stort. Kanske är det den sparsamma möbleringen som bidrar till ett sådant intryck. Rummet är inrett med en spegel som sträcker sig längs en hel vägg med en passande hylla strax under. Ett bord med flera pumpförsedda plastförpackningar samt några stolar är enda möblemanget och det känns något kallt. Går man vidare i korridoren finns en sektion där väggarna är klädda med små träboxar på var sin sida om gången. I många av lådorna ligger handdukar, schampo och tofflor. Nu är det inte långt kvar till den dörr som är stängd och som utestänger dagsljus. Jag öppnar dörren och fortsätter min vandring till ett rum där flera klädskåp finns. Rummet är det sista på höger sida och jag måste vika av åt vänster för att komma vidare. Vandringen fortsätter och lite längre fram på höger sida finns fyra hytter med dörr. Någon har bemödat sig med att dekorera dörrarna med var sin glad sol. Det är hytter som även de saknar modernt snitt. Mitt emot hytterna finns ett liggande solarium. Det finns ingen ingång på samma sätt som hos de tidigare beskrivna solarierna utan här måste jag skjuta upp överdelen av solariet som är tude-lad. Långa ljusrör är horisontellt fastmonterade i både under- och överdelen. Den har också tillhörande tre rattar och två displayer. Strax intill det liggande solariet finns två dörrar på höger sida med ingraverat WC fast utan streckgubben. Vid närmare granskning har de heller inget räcke vid toaletten och golvytan är mindre. Mellan de båda dörrarna hänger skyddsglasögon som liknar simglasögon. På väggen direkt efter toaletterna hänger instruktioner och en snabbtelefon är fastmonterad.

Jag går nu in genom en öppning mot ett utrymme som visar sig ha helt kakelbeklädda väggar runt om. Kaklet är vitt med en ljusblå bred rand runt om. På golvet finns det halkskydd. Här finns fyra duschar med draperi och en dörr i trä som leder till en bastu. För att komma vidare i huset måste jag återigen vika av till vänster och passera en öppning som leder till det sista utrymmet innan jag måste vända tillbaka. Utrymmet är stort, kakelbeklätt på samma sätt som duschrummet intill och det är högt till taket som gör att minsta ljud fortplantar sig i rummet. Att det endast finns två normalstora badkar som enda inredning hjälper föga att minska det eko som kan uppstå vid bad, prat eller rörelse över huvudtaget. Jag vandrar nu tillbaka. En våning ned i källarvåningen luktar väggarna mögel och fukt. Strax innan källardörren rostar en vägg från insidan. Det är så mycket fukt i väggen att plåten, som väggen delvis är beklädd med, rostar. Utrymmet används som arkiv med alla möjliga pärmor på rad i en mängd hyllor.

Före 1979 var det enligt uppgift¹⁵ ett badhus, vilket också fasadens ingjutna skylt vid entrén anger. På så sätt verkar nu något radikalt ha hänt. Det finns ingen bassäng eller människor som simmar omkring. Visserligen finns två badkar, en bastu och sex duschar, men det känns lite för lite för att benämnas badhus. Man kan säga att det fysiska blottlägger våra intentioner och föreställningar (Birgersson, 1996; Hägerstrand, Carlestam, Sollbe, Perlenhem, och Statens råd för byggnadsforskning, 1991).

Vad pågår här om det nu inte är ett badhus? Vilka är det som deltar så att just detta utrymme får liv och rörelse? Efter en fråga från Maria och Agneta, som har sin arbetsplats här, om jag kunde beskriva deras verksamhet, blev det möjligt för mig att ta del av vad som pågår och utforska vad det är som ger utrymmet liv. Till exempel när det framkommer att Maria är avdelningssköterska och Agneta är hudläkare ter sig huset som badhus alltmer avlägset. Istället leder associationerna som ger huset livet och rörelse till någon slags vård. Det gav också mig ett tillfälle att förstå och beskriva hur ReP uppstår.

Rörelser i rummet

För att besöka PSO, som delar av huset kallas, måste jag sätta mig i rörelse. Det skedde genom att jag satte mig på spårvagnen och åkte några hållplatser. Från anvisad hållplats och kort promenad kom jag till den geografiska punkt i Göteborg där PSO

¹⁵ GT, 1979 den 23 mars.

befinner sig: hörnet mellan Djurgårdsgatan och Karl Johansgatan. För att vara mer exakt behövde jag lyfta blicken. Ovan ingången finns en siffra, nummer 12. Siffrorna underlättar orienteringen, istället för att säga att huset är rött med tegelfasad och byggt på 1800-talet och så vidare. Dessutom finns de jämna numren på ena sidan av gatan och de ojämbna på den andra sidan. Utan någon form av orientering i det fysiska vore det otänkbart för gemene man (och de 13.000 besökande som passerar här per år) dels att stämma träff med någon, dels att i efterhand referera till just den här platsen och vid behov återvända. Det finns även en skylt med inskriptionen ”Sjukvårdsförvaltningen PSO”. Genom att platsen har översatts till ett koordinatsystem av text och siffror behöver vi inte själva vara på plats. Vi kan även skicka brev om vi överför koordinatsystemet på kuvertets framsida. Koordinatsystemet i text och siffror gäller som ett universellt verktyg. Det kan användas av det stora flertalet och världen över. Med hjälp av teknologier såsom transportmedel, trafikleder och en sifferordning för att underlätta orienteringen behöver jag inte tveka, jag har kommit rätt. Jag kliver på och träffar Maria och Agneta som avslöjar några vidare förbindelser, när de förklarar vad de arbetar med.

Maria, Agneta och jag sätter oss i rummet där en del köksutrustning finns. Kaffe ordnas och serveras. Jag inser att rummet fungerar som ett personalrum. Samtalet rör många ämnen, framförallt den verksamhet som bedrivs inom väggarna – ljusbehandling av psoriasis och liknande åkommor. De allra flesta som kommer hit för behandling har diagnosen psoriasis, men även atopiskt eksem är en stor diagnos. Maria arbetar som avdelningssköterska och Agneta som dermatolog. Tillsammans har de försökt förbättra den vård de bedriver. De vill att jag beskriver verksamheten. Den förbindelse jag väljer att följa vidare är mot *psoriasis*. Det är trots allt vad ytorna här sägs ha en förbindelse till. Det är en förbindelse som först måste förtydligas innan andra frågor kan utredas.

NÅGOT OM PSORIASIS

Jag läser i en bok om psoriasis som Agneta har rekommenderat. Här kan jag läsa att man tidigare förknippade psoriasis med spetälska. Först kring 1841 fick ”sjukdomen” sin egen klassificering (Mailbach & Roenigk, 1992). Därmed kunde något annat upptäckas. Idag har dermatologer börjat att relatera psoriasis som en ”systemsjukdom”¹⁶.

¹⁶ www.pso.se 2002-10-10

Psoriasis är en förändring på människokroppens största organ – huden. Mycket förenklat kan man säga att det sker en allför snabb cellproduktion i överhuden. En normal hudcells liv börjar i den del av huden som kallas för överhuden *Epidermis* som består av fyra lager. I det understa lagret av epidermis frigör sig cellerna när de mognar och vandrar uppåt mot hudens yta. Under tiden som cellen förflyttar sig mot hudens yta plattas den till allt mer och förhornas. Processen för cellen att utvecklas tar cirka 30 dagar. När cellerna sedan dör på hudens yta, stöts de bort och faller av. Det händer att hudceller tar bara 10 dagar på sig att förflytta sig till hudens yta. Sådana celler utvecklar inte några av de kvalitéer som en normal hudcell annars får (bland annat hudens förmåga att binda vatten reduceras), vilket gör att hudens elasticitet och skyddande effekt avtar. När en sådan typ av cellproduktion pågår på hudkostymen i större skala kallas det för psoriasis. De synbara tecknen för det mänskliga ögat är att den annars släta huden får tjocka vaxliknande fjäll ibland i formen av ”kakor” som är karaktäristiska för psoriasis. Blodkärlen i huden är vidgade vilket ger huden en viss rodnad.

Bokens text fortsätter. Jag läser att psoriasis är en kronisk sjukdom, vanlig från cirka sextons års ålder. Psoriasis gör ingen åtskillnad när det gäller kön. Hudförändringarna drabbar både män och kvinnor i samma utsträckning. Den genetiska koden har betydelse för sjukdomens existens och fortplantning, men infektioner, alkohol och vissa droger kan både utlösa sjukdomen och göra den värre. Det finns idag inget botemedel. Hudförändringarna har ett slumpartat händelseförlopp men det är vanligt med två skov per år, ofta i samband med de mörka årstiderna. Agneta berättar för mig att psoriasis har sin egen rytm, när den kommer och går, vilket innebär att efter ett tag kommer utslagen att försvinna av sig själva även utan behandling. Den behandling som erbjuds riktas mot symptomen, det vill säga för att eliminera de synliga hudförändringarna. Den består vanligen av UVB-strålning under en period på cirka 10-12 veckor. Hudförändringarna kan uppträda var som helst på kroppen men förekommer ofta i hårbotten, och med en viss symmetri på armar och ben.

Böcker som *Psoriasis* cirkulerar mellan läkare både under deras utbildning och när de utövar sin praktik efter avslutad examen. Det är en text som gör det möjligt för läkare att lära sig att identifiera psoriasis, vilket gör texten till en länk och förmedlare (intermediate) mellan tillfälliga handlingar och rutiner. För att få komma till PSO krävs att man har en diagnos på hudförändringar, som personalen utrustningen, och övriga ting som finns i huset är avsedda att söka hjälpa. Det är teknologin som gör sociala relationer varaktiga (Latour, 1991). Människor med andra diagnoser får vända sig till någon

annan plats. Den identifiering och klassificering av vilken hudförändring som en person har och som måste till för att få komma till PSO får ej avgöras av personen själv. Det är istället en uppgift som har överlämnats till en dermatolog, ett nätverk av förbindelser som (åter)etablerar dermatologen som aktör, en läkare som har inriktat sitt intresse mot den del av kroppen som avser huden och dess sjukdomar. Detta leder mig tillbaka till Agneta för att få inblick i de förbindelser och de bedömningar hon måste göra i varje enskild situation för att något skall kunna hamna under rubriken psoriasis och därmed få inträdesbiljett till PSO.

Agneta är den dermatolog som arbetar på PSO. Hon ställer diagnoser för olika hudbesvär på fler arbetsplatser än PSO. Till PSO kommer hon två gånger i veckan. För att få ett samtal måste jag sätta mig på spårvagnen till Sahlgrenska (1997–1998 kallat SUS, från 1999 SU) cirka 5 kilometer bort från PSO. Det är här som hon är ”satt” som ansvarig hudläkare, som hon uttrycker saken.

Agneta berättar med stort engagemang om psoriasis för mig, som är novis i ämnet. En av mina frågor rör huruvida det är svårt att ställa diagnosen. Hon svarar att det oftast en lätt diagnos att ställa, vilket även en distriktsläkare kan göra. Av alla fall är ca. 90% enkla eftersom diagnosen kan ställas genom att se strukturella förändringar på huden. Dessutom kan läkaren känna med fingrarna och händerna.

Agneta: Eftersom sjukdomen är ärftligt betingad så har ju en del av patienterna en misstanke om att de har den här sjukdomen. Det är bara ibland som problem kan uppstå. Har man inte diagnosen klar då får man titta igenom hela hudkostymen. Ibland kan man ta en biopsi. Man tar en liten hudbit och skickar den på mikroskopisk undersökning. Man kanske har specifika frågor. Då kan man ibland få svar genom biopsi. För diagnosen psoriasis gäller att det man inte kan se med blotta ögat det ser man heller inte histologiskt. Så det är inte mycket hjälpmedel man har att hitta (psoriasis). Ja det här med lokaliseringen och så, naglarna ger då vissa indikationer. Det är vissa tecken på naglarna som är väldigt typiska för just psoriasis.

För att den generella beskrivningen av psoriasis skall bli en diagnos måste någon identifiera och göra en översättning så att den kan förbindas med en konkret person. Läkaren måste sammanfoga vad hon ser och känner med sina tidigare erfarenheter från alla de personer som hon har träffat på för att ställa en diagnos. Hon tittar efter tecken som kan tolkas som korrespondens mellan den specifika huden – till exempel på Kim - och det generella. Ja, det är de rätta tecknen – Kim har psoriasis. Den optiska diagnosen kan ställas och skrivs därefter in i Kims journal. Journalen blir en av de många artefakter som gör diagnosen varaktig och som sätts i cirkulation i vården. En förut-

sättning för att diagnosen skall kunna ställas är att personen ifråga och en hudläkare måste korsa varandras väg. Några förutsättningar för att det ska ske är bland annat hur starkt individen upplever sina hudförändringar, men också av möjligheten att få hjälp – att vården finns.

PSORIASIS BINDS TILL EN PERSON, SOM SKICKAS TILL PSO

PSO-huset fylls med liv och rörelse av människor som skall få behandling för psoriasis och andra huddiagnoser. Jag har intervjuat fyra personer och ställt frågor om hur det är att leva med psoriasis (Frandsen, 2002a). Nedan blandas deras berättelser med personalens.

Kim: När jag fick psoriasis så bodde jag uppe i Land. Jag fick det när jag var fjorton, jag tror att .. kanske ett år senare så ställdes diagnosen korrekt. Ja vi bodde ute på landet och sedan så hände inte så mycket förrän jag var runt tjugo tror jag. Det var rätt jobbigt eftersom jag var tonåring och ja .. det innebar att jag hade en period när jag hade höghalsat och långärmat och långbyxor och man inte visade mer än ansiktet ungefär. Men ett väldigt positivt minne som också är starkt. Det var alltså när jag upptäckte att det här stället fanns. Jag hade bott i Göteborg i ett halvår kanske. När jag behövde behandling uppsökte jag Sahlgrenska hud och hade tur att träffa på doktor Klas med en gång. Han berättade att det här fanns. Här kunde jag gå och han remitterade hit mig och det kändes kanon.

Kim inte bara träffade en dermatolog som bekräftade diagnosen psoriasis, utan han fick också en papperslapp som kallas för remiss. Diagnosen har nu förflyttats från en text till en annan, från en bok till en remiss. På remissen fanns Kims namn och personnummer, vilket gjorde att den fungerade som en inträdesbiljett till PSO och den behandling som kan erbjudas där. Utan inträdesbiljetten förblir PSO stängt. Därmed kan Kim sätta sig i rörelse till PSO. Innan dess behövde dock Kim lyfta telefonluren för att ringa dit och bestämma en tid för att träffa läkaren vid första besöket. På så sätt fick Kim kontakt med avdelningssköterskan Maria

Maria sitter på sitt rum, som ligger näst i tur efter personalrummet på vänster sida, när telefonen ringer. Det är en person som har fått en remiss från Sahlgrenska och nu vill boka en tid hos PSO:s läkare. Maria hittar en lämplig tid, avslutar samtalet och lägger på luren.

Maria arbetar som avdelningssköterska på PSO. Beteckningen ”sjuksköterska” (liksom läkare) skyddas av en lag så att inte vem som helst kan utge sig för att vara något de inte är eller kan. Det finns olika ”ansvar” som är kopplat till beteckningen och som betonas i många olika dokument. Ett exempel visar följande text upp:

SOSFS 1996:24 3§ Ansvar

- *Hälso- och sjukvårdspersonalen* skall medverka och genom ett systematiskt fortlopande och dokumenterat kvalitetsutvecklingsarbete svara för att de av vårdgivaren genom verksamhetschefen angivna målen med verksamheten kan uppnås.

Källa: Socialstyrelsens författningssamling (korrektur 1996-11-24)

Maria är förutom sjuksköterska även avdelningssköterska och har ”ansvar” för PSO i den meningen att hon skall se till att vården fungerar. Tidigare har hon tagit en penna och skrivit sitt namn på ett papper tillsammans med en representant för Sahlgrenska sjukhuset. Papperet gör att Maria kan börja handla och där en del av hennes handlingar kommer att få beteckningen ”ansvar” som avdelningssköterska. Konceptet ”ansvar” blir ett sorts klister för en serie handlingar. För en avdelningssköterska på Sahlgrenska är klistret av en speciell sort. Här finns andra mer specifika ”ansvar” uttryckt i dokument som talar om för Maria och hennes kollegor vad hon måste underkasta sig (de ingår i ett gemensamt nätverk med dokument). Bilden nedan är ett exempel på ett dokument som uttrycker ett sådant ”ansvar”.

SAHLGRENSKA SJUKHUSET

Område 5 (ögon, Öron, hud- och plastkirurgiska divisionerna)

BEFOGENHETSPLAN FÖR AVDELNINGSFÖRESTÅNDARE ELLER
MOTSVARANDE – OMRÅDE 6

Upprättad 90-12, korrigerad 93-02-01

Under divisionschef/sektionschef:

- administrativt och ekonomiskt ansvar för den egna avdelningen/enheten
- rapportering av verksamhetsomfattning och resultat

Följande får EJ beslutas av avdelningsföreståndare/motsvarande

- inköp av kapitalvaror (avskrivning minst 3 år) över 10.000 kronor
- bevilja ledighet för enskild angelägenhet (e.a) över en månad

Källa: Sahlgrenska Sjukhuset, Område 6.

De olika dokumenten och förbindelserna dem emellan får Maria med kollegor att bege sig till PSO varje morgon, måndag till fredag. Tillsammans med den fysiska ytan, all inredning, utrustning, personal och personer med vissa typer av hudförändringar skapas det liv och rörelse som kan benämnas ”vård”– något som senare kan översättas till siffror. Innan dess är det dock dags att ta del av vad som pågår i huset PSO.

Jag har valt ut händelser från två dagar, en tisdag och en onsdag, för att följa vad som pågår på PSO. På tisdagar brukar Agneta komma till PSO och jag bad Agneta berätta vad som händer under ett möte mellan henne som läkare och en person som vill ha hjälp med sina hudförändringar.

Agneta: Det är nästan så att jag tycker att det första mötet här är det viktigaste. För här skall man väldigt tydligt visa vad det här är för sjukdom. Att den är kronisk, att den varar livet ut, att du kan ha långa intervaller då du är helt fri. Men vi vet inte hur den här sjukdomen kommer att utveckla sig. Man får ge en optimistisk bild på något sätt men en ärlig bild av sjukdomen. Man skall inte skapa konstlade förväntningar. Många dermatologiska diagnoser är kroniska. Man träffar samma människor över väldigt lång tid, om man arbetar på samma ställe. Då är det ju viktigt att man i kontakten är ärlig. Det är ju ett knep som man gör ibland som nyutbildad att man inbillar patienterna att *det här fixar vi, det ordnar sig*. Så kan man agera när det gäller en del sjukdomar som det är lätt att fixa. Men när det gäller psoriasis kan man aldrig möta patienten med den attityden. För det är inte sant. I och med att detta är en kronisk sjukdom och jag möter denna människa många gånger är det väldigt viktigt att inte ge några falska förhoppningar om vad man kan göra, men mycket tydligt informera. Inte för mycket om restriktioner första gången, men för att arbeta upp en relation över tid. Ett ömsesidigt förtroende byggt på mycket tillit.

Agneta berättar att det kan bli två olika möten vid det första läkarbesöket. Ett möte är där personen vet att hon/han har psoriasis, vilket är det vanliga. Ofta har hon/han varit hos andra läkare innan och fått en remiss till PSO. Agneta frågar hur mycket personen vet och kan om psoriasis för att få en uppfattning om vilken sjukdomsinsikt hon/han har och om någon mer i familjen har psoriasis.

Det andra mötet, vilket inträffar mer sällan, är när Agneta har en person som har utslag men som inte vet vad det är för något och har blivit remitterad hit. Då berättar Agneta i så enkla termer och så kortfattat som möjligt vilken sjukdom han/hon har och vad den beror på. Hon tar fram broschyrer som de går igenom tillsammans. Vidare får personen reda på vilka behandlingar som man blir bättre av men också vad man själv kan göra för att förbättra sin psoriasis. Mötet avslutas med att Agneta ordinerar någon lämplig behandling och därefter visar sköterskorna runt, hjälper honom/henne tillrätta och säger ungefär samma sak en gång till. Nästa gång de ses är vid nästa läkarbesök.

ATT BEHANDLA PSORIASIS

Agneta berättar om de olika behandlingarna som står till buds. I atmosfären finns det flera typer av ljus med olika våglängder och de inverkar olika på kroppen – UVA, UVB och UVC. UVB används för behandling av psoriasis och ger också individen en solbränna. TL01 skapar UVB strålning, men på ett annat sätt än traditionell UVB-behandling. Även UVA används i behandlingen av psoriasis. Ljusbehandlingen kombineras då med en medicin, som måste intas samtidigt och som gör huden extra känslig för strålning. Numera används UVA mycket restriktivt eftersom nya rön pekar på en ökad risk för cancer. Den sista typen av ljusboxar som finns på PSO är en Wolff som är inställd på en kombination av UVA och UVB, vilket är speciellt bra för atopiskt eksem. UVC används inte för behandling. Tabellen nedan ger en översiktlig bild över enhetens ljusboxar.

Ljusboxar hos PSO, nr	UVA	UVB	Wolff	TL01	mått i cm
1		X			129 x 126
2		X			128 x 126
3		X			128 x 126
4		X			130 x 126
5			X		73 x 205
6		X			115 x 127
7		X			119 x 127
8				X	92 x 92
9	X				80 x 63

Nummer 1-4 står i den delen av huset som börjar efter dörren i korridor nr 2, den så kallade stora avdelningen, och upptar ca 5,15 kvm x 1,26 kvm eller ca 6,5 kvm golvyta. Två av boxarna står oanvända eftersom TL01 nu börjar ersätta den äldre UVB. De fyra UVB boxarna är byggda på plats när verksamheten startade här 1979. UVB boxarna är monterade i väggen och går inte att flytta på om man inte river dem först. Detsamma gäller box nr 6-7. Ibland kan det vara svårt att skapa en känsla av rymd eller ett rum. För att komma en sådan känsla närmare kan du förslagsvis klippa ut en fyrkant med måtten 128 x 126 cm likt en ljusbox (UVB). Rita in ett innermått på

90x90 cm och markera var dörren skall vara samt lampor, varefter du lägger fyrkanten i ett hörn.

I rummet näst längst in i korridor 1 sitter Maria och gör administrativt arbete under tiden som Agneta träffar Kim. Maria har tidigare förberett dagens läkarbesök genom att ta fram journaler, receptblock och kontrollera dagens bokningslista. Om det är en vikarie som kommer brukar hon gå igenom deras rutiner med denne innan besöken startar. Det är lätt för Maria att ha överblick över när läkarbesöket är avslutat eftersom rummen ligger intill varandra. När Kim kommer ut från rummet möter Maria upp och ställer en del frågor om hur det har gått. Om Agneta har ordinerat några prover ombesörjer Maria provtagningen och att få iväg proven till rätt laboratorium. Jens och Matilda står på tur och väntar utanför Agnetas dörr. Att vänta på sin tur underlättas av att det finns både soffa och stol att slå sig ned i.

Nu är det dags för Kim att visas runt på PSO, och det blir en rundtur i huset som Berit tar hand om idag. Maria fortsätter med att sköta om dagens läkarbesök. Rundvandringen startar vid verandan som fungerar som kassa. Här bakom skjutdörren sitter Lotta som sköter administrationen. Kassan är där alla som går på ljusbehandling – såsom Martin, Lesley, Lei, Manuela, Kalle, John, Ulla, Enrico, Abdul och Kim – betalar vårdavgiften och anmäler sin ankomst. Här går det också bra att ta en ren handduk. Ett behandlingskort har gjorts i ordning för Kim.

Eftersom det är tisdag har kvinnorna den stora avdelningen. Dit har kvinnorna tillgång två dagar i veckan, tisdagar och torsdagar. De resterande tre dagarna håller de till på den lilla avdelningen, som ligger strax före den stora avdelningen och har två rum. I det ena rummet finns ett mindre antal klädskap och två duschar samt i angränsande rum två UVB hytter. Diagnosen psoriasis sägs inte vara könsbunden. Trots det är det övervägande män som kommer till PSO för behandling, cirka 80% män mot cirka 20% kvinnor. TL01 boxen står i rummet som ligger vägg i vägg med den lilla avdelningen och är ett utrymme som både män och kvinnor använder. TL01 boxen har en liten skylt med inskriptionen ”skänkt av psoriatikerförbundet”. I rummet finns även en UVA-box som för tillfället inte används.

För att få ytterligare kännedom om vad som pågår här besökte jag Maria en onsdag. Vanligen är det mycket att göra på onsdagar med mycket spring mellan olika avdelningar och dem som behöver hjälp på olika sätt, men av någon anledning är det annorlunda idag. Maria vet vilka som skall komma idag för behandling av TL01, eftersom det bara finns en box och många har ordinerats samma behandling och en förfrågan i

skriftligt form för en ny TL01 till PSO har ännu inte fått genomslag. Därför har man ordnat en tidsbokning för att få det att fungera smidigt. Ibland är kön så lång att Agneta ordinerar den gamla UVB behandlingen. Maria sorterar ut dem som skall till TL01 idag. Från receptionens insida har hon visuell överblick över vilka det är som kommer och går. Liksom Berit och övrig personal känner hon besökarna väl. Två herrar, Kalle och John, anländer och kommer fram till receptionen.

Maria: Dessa två herrar gillar att basta och prata lite innan de vill ha sin behandling. Vi väntar lite innan vi går in.

Vad som händer när Kalle eller Kim kommer till PSO för behandling illustrerar jag med hjälp av Kalles svar på min fråga till honom.¹⁷;

Kalle: När jag kommer hit så kommer jag till kassan. Betalar eller får stämpel i sånt här frikort. Ofta så står jag och pratar med dem lite. Det gör jag numera. Å sedan så tar jag mig en handduk och mitt kort. Normalt sett går man in på herravdelningen där man klär av sig och duschar.Har jag inte väldigt ont om tid så bastar jag. Det är himla skönt när man har hållit på att stressa och kommer hit. Duscha av sig, sätta sig i bastun. Ta en tidning och sitta och bläddra i lugn och ro. Så går man ut och duschar av sig. Det är gott. Sedan går jag till smörjrummet och smörjer mig. Och sedan går jag och solar. Ja sedan är det inte mycket mer. Jag går och byter om igen. Smörjer mig gör jag inte här efteråt. Om jag har duschat här förstås. Jag måste ändå duscha relativt snabbt efter det att jag kommit hem. För att det finns lite klåda i kroppen på kvällen. Men det går över så fort man har duschat. Så jag smörjer mig ofta hemma.

Kalle och Thomas får sina behandlingskort vid receptionen och går in för att byta om. När snabbtelefonen efter en stund ljuder går vi in till rummet, Kalle behöver hjälp med smörjning. Därefter gör vi sällskap dit TL01 boxen står. Innan Maria startar TL01 boxen frågar Maria Kalle om de senaste symptomen och småpratar med honom. Kalle vänder sig mot mig när Maria har förklarat varför jag följer med henne idag.

Kalle: Ja, så här ser jag ut.

Iklädd endast i en T-shirt snurrar han runt för att visa mig.

Maria söker med van blick över huden på Kalle. Psoriasisutslagen verkar vara på stark tillbakagång denna behandlingsomgång.

¹⁷ Som ett sätt att skydda identiteten av de som går på PSO har jag valt att utifrån intervjuer med fyra personer med diagnosen psoriasis föra samman beskrivningar av vad som sker under en ljusbehandling. Själva förfarandet av ljusbehandling stämmer förhållandevis väl överens mellan de fyra personerna. Namnen är naturligtvis fingerade.

Maria: Det här ser bra ut. Har du haft någon rodnad efter senaste behandlingen? (hon frågar i en mjuk och tillmötesgående ton).

Kalle: Nej det har jag inte.

Han kikar snabbt med blicken över kroppen för att besvara Marias fråga. Kalle ser ganska nöjd ut, han ler.

Maria småpratar om annat också då samtalet avbryts av snabbtelefonen. En man vill ha hjälp med att smörja sin rygg. Maria svarar att hon kommer strax.

Maria: Jag tycker att vi ökar på med tiden denna gång med 10 sekunder.

Hon fångar Kalles blick och han nickar instämmande. Maria ställer in två tidtagarur på ljusboxen och ser till att Kalle är redo när ljuset kör igång.

Maria: Är du klar?

Kalle. Ja, kör igång.

Maria trycker på knappen och startar boxen. Det finns två klockor inbyggda i den. Den ena klockan skall ersätta den andra om en råkar gå sönder, eftersom det är viktigt att personen i boxen inte blir överdoserad med ljus. Ytterligare en klocka finns, som står bredvid boxen. Den används för de delar av kroppen som inte kan utsättas lika länge för behandling som resten av kroppen, som till exempel ansiktet. När klockan ljuder täcker personen i boxen sitt ansikte med en handduk. Maria skriver på Kalles behandlingskort in dagens behandling och antalet sekunder. Det blir en personlig dagbok som hon signerar med sina initialer.

Behandlingskortet blir en cirkulerande referens. Här går det att finna personens namn, när hon eller han är född och vilken typ av hud som vederbörande har. Vilken typ av hud en person har är ett viktigt bedömningskriterium för framgångsrik behandling och för att undvika komplikationer. Personalen utgår från en frågemall som handlar om personens reaktion på osolad hud till exempel ”bränner sig alltid, blir aldrig brun, dålig pigmentering” översätts till skintype I. De kategoriserade svaren skall sedan vara vägledande för den dos ljus man börjar med och ökning av ljusdos så att nästa omvandling av huden kan äga rum. Med papperet i cirkulation blir det möjligt att lära sig vad som har blivit gjort och att bestämma hur man kan gå vidare. Vidare går det att ta del av vem som har gjort vad och vilken dag det inträffade.

ÅREN GÅR – BEHANDLING IGEN, IGEN OCH IGEN

De personer som går hit för behandling återkommer år efter år, vilket de själva och personalen på PSO måste förhålla sig till. Ett av de återkommande möten under många år som förekommer sker mellan Agneta och Kalle. Kalle ger några beskrivningar på vad som brukar hända vid mötet med läkaren.

Kalle: Jag vet precis hur ett läkarbesök går till. Man kommer in och så tre minuter senare är man ute. Det tar ingen tid. Man kommer in och de frågar hur det är och *det har slagit upp här igen*, jag behöver sola, så vet man själva gången. Tre gånger i veckan och TL01. Så får man kortet (behandlingskortet) och säger hej. Ja de frågar om det är något jag behöver eller om jag klarar mig, men det tittas inte så mycket på huden. Det är något som man själv gör och de som hjälper till inne på avdelningen håller lite mer koll på det. Så det är min stående fråga *är det något nytt?* Det är inget självändamål med att gå till läkaren när man har en kronisk sjukdom som psoriasis. Att ha tätare läkarbesök för dem som är nya inför psoriasis är en sak, men om man har gått här i 15-20 år så vet man själv om det. Om det inte är några nyheter, men det är det oftast inte.

Även om det kanske inte händer så mycket vid ett läkarebesök efter 15 år eller att man som Kalle gör, ifrågasätter varför en viss frekvens av läkarbesök behövs, upplevs det av somliga som bra eftersom cancerrisken sägs öka vid ljusstrålning. Det känns bra om en läkare håller uppsikt. Skulle en svårare period av hudförändringar uppstå har läkaren flera alternativ och behandlingar på lut. Det vanliga är att det inte finns något nytt kring psoriasis eller dess behandling, vilket kan göra att läkarbesöken känns mindre betydelsefulla. När de med hudbesvär skall på läkarbesök värdesätter de att få träffa samma läkare. Det görs också få byten av läkare och om det sker är det snarare en följd av förändringar initierade av Sahlgrenska än en önskan från dem som får behandling. Det anses vara lättare och smidigare, när läkaren har klart för sig vad som har hänt tidigare, och det känns helt enkelt bra.

Återkommande möten förekommer framförallt med personalen som finns på PSO varför jag hörde mig för hos dem som går på behandling om hur de ser på bemötandet.

Jag: Du trivs här?

Kim: Ja det gör jag. Ja det gör jag faktiskt jättemycket. Jag tänkte ett tag om vi eventuellt skulle köpa ett hus utanför stan och flytta. Men så kände jag, men jag vill inte flytta för långt bort. För det här spelar alltså in. Det finns inte på alla ställen. Det är tämligen unikt. Och jag klarar mig inte utan det här stället. Det känns ungefär så.(...)

De finns alltid när jag behöver dem. Och känner jag att jag behöver prata med någon så tar de tid

för det också. Men om jag definitivt är på det humöret att jag inte vill prata låt mig vara ifred idag, så accepteras det också.

År efter år kommer utslagen på kroppen, som gör att Kalle och Kim hela tiden måste återvända till PSO. Två gånger om året under 10-12 veckor, två till tre dagar i veckan då behandling pågår under 30-90 minuter, livet ut.

Etiketten psoriasis, en diagnos av en kronisk hudåkomma, räcker inte till för att förstå och lyfta fram vad ett liv med psoriasis innebär – vardagslivet med psoriasis, smärtan, att aldrig veta när psoriasis kommer eller hur omfattande, att klä sig heltäckande. Att leva med psoriasis innebär att ta sig an en ovälkommen gäst så att livet kan fungera så ”normalt” som möjligt. Behandling av psoriasis kräver en mängd uppoffringar från individerna i form av deras tid och energi. Livet med psoriasis visade sig handla bland annat om ”att lära känna och förhålla sig till det främmande”. Ett visst mått av acceptering visade sig ha en relativt stor effekt på deras vardagsliv, även om alla hade en stark önskan om att bli kvitt åkomsten på huden för alltid.

Hur ser då Agneta, den ”ansvariga” dermatologen på sina återkommande möten?

Agneta: Många patienter kommer hit för att det är mer praktiskt att behandla sig här än någon annanstans. De kanske har haft sin psoriasis i tjugo år. Då är det inget att snacka om. Det är bara att ordinera den behandling som patienten då förmodligen vet precis, ja, vet vad hon skall ha och att skaffa någon slags förtroende mellan patienten och mig i den här situationen. Det är enkla möten. I början när man arbetar är det alltid en viss svårighet att möta patienten igen och igen och igen. Att hela tiden uppleva att det inte blev bättre. Hela tiden följa upp den här typen av kronisk sjukdom som innebär att du inte kan läka henne. Men du får liksom acceptera mer eller mindre problem. Och svårigheten i detta är om man inte är ärlig och försöker ha en ärlig dialog med denna människa. Så blir det här liksom omöjligt att fortsätta. Man kan inte varje gång säga att det skall läka. Det skapar ångest i dig själv men också frustration hos patienten.

Dermatologer möter flera svårigheter som har med deras arbete i stort att göra och inte bara med diagnosen psoriasis. En svårighet ligger i att läkaren arbetar med en stor grad av osäkerhet som måste hanteras. Hela tiden måste man gå vidare och inte gräva ned sig, som Agneta uttrycker det. Ett sätt att komma runt en sådan problematik är att Agneta med kollegor hjälper varandra, ser till att finns en öppenhet vad gäller diagnoser och om det behövs tittar läkarna ”på varandras patienter”. Känslor diskuteras dock inte. En annan svårighet handlar om hur det är att arbeta som läkare rent generellt i relation till olika typer av arbetsuppgifter. Om till exempel en läkare har väldigt många personer som behöver hjälp ligger svårigheten i att hela tiden hålla entusiasmen

och engagemanget uppe och att kunna ge varje person det hon/han egentligen behöver. Agneta berättar vidare att man sedan följer upp patienten år ut och år in.

Agneta: Ibland är det för jåkligt. Mycket besvärligt på många områden. Då får man liksom hela tiden arbeta med den situation som patienten befinner sig i och inte själv känna att man har misslyckats för att man inte har läkt patienten. Man måste acceptera ett visst läge. Man får acceptera sin roll. Här är jag ett slags bollplank mot denna människan. Jag får vara en slags kontinuitet för denna människa, ge någon slags trygghet i detta. Jobba fram och tillbaka med olika alternativ och hur man skall gå vidare. Svårigheten kan ibland vara som psoriasisläkare att några inte förstår. Man får inte kontakt med dem. Då kan man inte ge information eller jobba öppet. Det finns vissa patienter som aldrig accepterar sin sjukdom utan försöker överföra problematiken på dig som läkare. För det får man inte ta emot eftersom man inte kan bära en annans börda. Empati är en professionell term där man förstår men där man inte kan gå in och bära något. Man skall vara bollplanket. Men med de allra flesta patienter här har man en vettig dialog. Det är en lång process för patienterna att hamna där de har internaliserat problematiken med sjukdomen. Det krävs ganska mycket utbildning av patienterna. Utbildningen får de delvis genom att samtala med varandra på de här centren. Dom får utbildning genom att tala med sköterskorna, genom att samtala med mig och ställa frågor. De läser på och skaffar sig information. Men det tar tid, några år att bygga upp den här dialogen. Det gör man aldrig första, andra eller tredje gången. Det gör man över tid. För en del tar det kanske sex månader för andra mellan tre till fyra år.

(...)

Jag har försökt att ytterligare förbättra den här kommunikationen och förståelse för sjukdomen. Har försökt få en dialog utifrån - *Hur bra vill du bli? Eller hur många utslag kan du acceptera?* Men det är oerhört svårt. Jag kan inte förmedla frågan på rätt sätt. De undrar – *det får du avgöra*, säger de då. Det kan också vara så att människor inte är vana att möta sjukvården på det sättet. De är vana vid att bli omhändertagna och bli bestämda över. Jag har slutat med det nu (att ställa frågor så, min anm.). Jag tycker annars att patientgrupper med kroniska sjukdomar själva skall ha initiativet i den här situationen och sedan att vi försöka hjälpa dem att uppnå detta.

De lär sig mycket om psoriasis och framförallt om sin egen psoriasis. Det är jättebra. Jag känner mig aldrig hotad, utan det är stimulerande. Och ibland lär man sig nya saker av patienterna. Jag är inte allvetande. Jag gillar att ha den dialogen. Och det är roligt att det är många psoriasispatienter som frågar om vad som är nytt och hur det går med forskningen jag själv håller på med. De är intresserade av att veta.

Maria och Agneta diskuterar på vilket sätt de kan ordna så att de som kommer hit till PSO känner trygghet och förtroende för personalen. Det kan vara så enkla saker

som att, de som går på behandling, har ett fack där de kan lägga sina hygienartiklar, vilket som skapar ett slags rumslig-tidsmässig inramning från ett behandlings- eller ett samtals-tillfälle till nästa. Genom att hålla reda på vilken typ av behandlingar som varje individ ordineras kan personalen i samtalen lättare stötta var och en ifråga om behandlingen – till exempel hur, när och var behandlingen skall genomföras. Det kan gälla såväl ljusbehandling som hudkrämer och övrig medicin. Stöttar i olika former gör Agneta genom sina relativt få läkarmöten och Maria genom den vardagliga omvårdnaden.

Omvårdnaden är ett ämne som jag och Maria samtalar om. Vi kommer in på hur viktigt det är att ha kunskap om inte bara psoriasis utan också vilken behandling olika personer tål. En del som kommer hit har flera sjukdomar, som till exempel diabetes. En del är känsliga mot solen i allmänhet. En annan kan både vara ute i solen och äta vad som helst. Kalle tycker till exempel att det kan vara jobbigt att stå länge i ljusboxen. Speciellt när han har värk i lederna. Diagnosen psoriasis blir unik och specifik för varje individ, vilket de som arbetar här måste ta hänsyn till i varje situation. Det är inte bara personalen som har kännedomen om psoriasis i relation till en unik person, utan framförallt de personer som går på behandling. Efter 15-20 år med psoriasis och behandling har de en mycket god kunskap om sin egen psoriasis, vilket gör att de ofta har egna idéer, till exempel om i vilken takt ljusbehandling skall ske.

En gång per vecka har den övriga personalen ett möte för att diskutera och informera varandra, så att arbetet på PSO skall fungera så bra som möjligt. Det gäller att ge dem som kommer hit för behandling tid när det behövs för frågor, tröst eller uppmuntran. Ofta är det enkla saker såsom lugnande ord och beröring, när man hjälper någon att smörja huden på svåråtkomliga ställen, som kan få någon att må bättre. Man arbetar också med att utbilda personerna med psoriasis om sin åkomma dels genom att informera dem, dels genom att arrangera ytor där de personer som kommer hit för behandling kan se och prata med varandra. På så sätt kan de skaffa sig insikt om hur olika människor upplever sin psoriasis och kanske också kan få lite tips av andra. Maria med personal vill göra det lätt att komma hit, att ringa, att få behandling och stöttning. Alla försöker också göra platsen PSO trevlig att vara på genom att till exempel placera ut växter och ge möjlighet till en kopp kaffe.

Ibland ringer någon som tycker det är jobbigt i största allmänhet, och då gäller det att vara lyhörd för de problem personerna ger uttryck för och kunna stötta när det behövs, berättar Maria för mig. Behovet att ringa, antingen för att få stöd, boka tider eller något annat har gjort att Maria bedömt det värdefullt att de som går på behand-

ling kan ringa när som helst till PSO och därför finns det inte någon speciell telefontid. Nu har dock samtalen ökat och kön växer till ljusbehandling med TLO.

En viktig aspekt för dem som kommer hit för behandling är mottagningens öppettider. Vilka tider är det bäst att göra platsen PSO tillgänglig för behandling? Personalen översätter besöken till ett streck för varje besök. De ordnade strecken ger personalen en överblick av antalet besök, vilka tider, vilka dagar och om de är män eller kvinnor. Alla streck under månaden sammanställs, varvid alla individegenskaper försvunnit till förmån för en bild av genomströmningen per månad.

När öppettiderna är fastställda kan Maria också skapa scheman för personalen. Det finns förutom Maria två sjuksköterskor. Den ena, Berit, arbetar heltid och den andra, Susanne, halvtid. Vidare finns två undersköterskor, varav Inger arbetar heltid och Katarina halvtid. Det finns 4,14 tjänster som det också uttrycks på PSO, vilket ger totalt 165,6 arbetstimmar under en vecka. Därutöver arbetar ekonomibiträdet Lena heltid på PSO. Lotta, som sitter i kassan, ”tillhör” inte PSO men arbetar här. Maria är också den som rapporterar via terminalen hur många timmar respektive har arbetat och om någon har behövt vara borta. Det är en översättning som egentligen är ganska dramatisk, eftersom det är timmar där klappar på kinden, svåra samtal eller – som Polanyi (1967) lyfter fram – kunskap i handling inte beaktas. Alla timmar blir likställda. Motsägelsefulla handlingar sammanfattas och länkas till en siffra utan kvalitativa referenser. Maria får dock inte en bekräftelse på de timmar hon har matat in i datorn för personalen. Hon hoppas på att hon har gjort rätt och om inte kommer klagomål från personalen efter att lönen kommit. I övrigt gäller det att se till att det fungerar på många olika plan – det kan vara att varor finns eller att inget är trasigt, att ha ett samarbete med läkare och kliniken på SU.

Huset PSO med sin utrustning och sina aktiviteter börjar nu bli ett ställe där olika hudbesvär behandlas. Det blir ett slags vårdrum som alla dessa förbindelser och praktiker producerar och lyckas hålla relativt stabilt.

Ett annat sätt för Maria att få verksamheten genomförd har att göra med de ekonomiska rapporter hon får. Det är dessa som inte bara ger mig problem utan också Maria. Det är hennes frågor som blir upptakten till att jag följer en specifik översättning och förbindelse till PSO. Hur skapas en relation mellan siffrorna och den plats där ljusbehandling bedrivs?

Foto 103

Foto 31

Foto 18

Foto 9

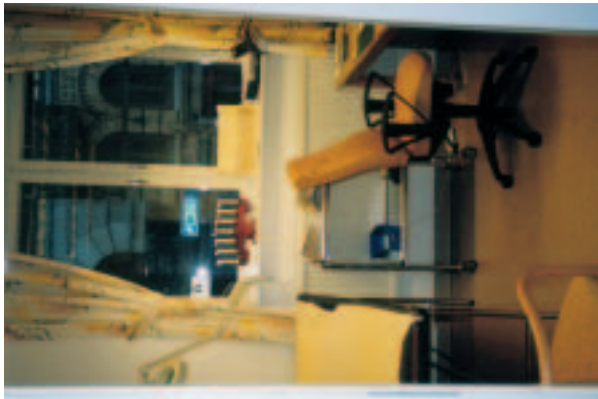

Foto 60

Foto 27

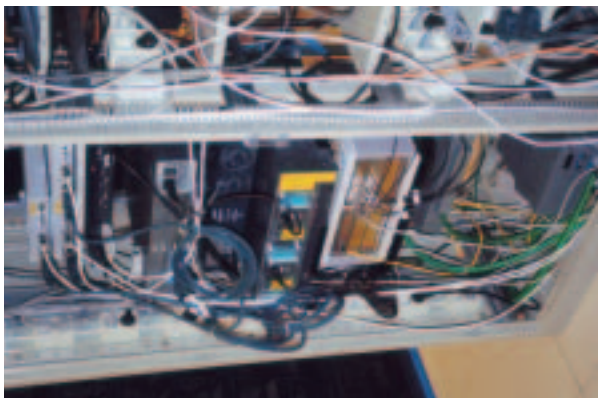

Foto 26

Kapitel Fem

VÄGEN MOT SIFFROR OCH TILLBAKA

Vid mina många besök på PSO fick jag ett tillfälle att följa förbindelser och översättningar som kunde leda till den siffra som återfanns i PSO:s resultatrapport, tillika Marias ”ansvar”.

Det hela började med att Maria hade frågor om några siffror i den resultatrapport hon hade fått med posten. Under några månader hade hon försökt få svar på sina frågor utan att lyckas. Det var i och för sig inte första gången som Maria hade frågat om de relationer som resultatrapporten hävdade om verksamheten och hennes relation till ”ansvar”. Att inte få grepp om de relationer som påstods finnas eller få svar på frågor gjorde att hon bad mig om hjälp.

Det aktuella problemet bestod av en siffra som resultatrapporten inkluderade och som Maria hade frågor om. Frågan rörde vad som ingick i hyran. Till exempel undrade Maria om underhåll och var lokalvårdaren Lena egentligen skulle städa i huset. Lena arbetade inte bara i PSO:s delar av huset utan även i andra delar där andra hyresgäster fanns, exempelvis trappuppgången. Maria ville veta hur städningen hängde ihop med PSO:s hyra och på vilket sätt de övriga hyresgästerna hade det ordnat. Maria hade ringt till dem som skötte fastigheten och till avdelningen där redovisaren vid Sahlgrenska sjukhuset fanns 5 km bort. Medichus hade skickat ett brev till övriga hyresgäster i huset och uppmanade dem att kontakta Maria för att lösa det uppkomna problemet. Hon upplevde det hela som mycket olustigt samtidigt som hon kände att det tog mycket kraft från henne.

En av de första förbindelser jag letade efter, utgick från ett kontrakt som hävdade en viss relation till PSO. Vidare sökte jag också efter övriga hyresgästers kontrakt¹⁸. Kon-

¹⁸ Svenska Psoriasisförbundet är en av hyresgästerna som då Sahlgrenska Sjukhuset hyrde ut till i sin tur. Här framgår det att elström, värme, va och städning ingår 1988-03-01. Hyreskontraktet skickas till mig via fax från Sahlgrenska.

traktet som rörde PSO hade Maria aldrig sett, än mindre fanns det på PSO. För att komma över kontraktet ringde jag till Medichus eftersom det också är dit som Maria tidigare hade vänt sig. De skickade mig avtalet per fax efter ett tag.

Ett hyresavtal

När jag tittar på hyresavtalet uppstår ett antal frågor. Avtalet skiljer sig från ett vanligt hyresavtal. Där finns till exempel inga uppgifter om ytan som skall hyras, men väl ett banklån. Dokumenten som jag har i min hand är av olika typer. Det ena har rubriken hyresavtal (från 1979), det andra handlar om ett serviceavtal (från 1982/91) och det tredje är ett låneavtal (från 1989) med tillhörande avbetalningsplan samt ett utdrag från ett kommunfullmäktige möte (från 1977). Det finns således ett antal förbindelser att gå vidare med, såsom siffror och namnunderskrifter som finns på papperet. För att söka upp förbindelsen till den siffra som hamnar hos PSO behöver jag följa några av de förbindelser som avtalet har materialiserat. Jag börjar med att följa husets identifiering som skiljer sig åt från PSO.

Fastigheten i avtalet där PSO finns kallas för 723:7 och ”stadsägen nr 8078 inom 1 kvarteret Amiraliteten i Majornas 4:e rote, Göteborg”. Siffrorna leder mig till kommunens stadsbyggnadskontor som kontrollerar alla fastigheter och mark inom kommunens geografiska gränser, genom skapandet av ett talsystem – en uppgift som annars sköts av staten. Talsystemet bidrar med att ge varje fastighet, gammalt som ny, en sifferkod.

Jag får en kopia av en ritning över fastigheten. På kopian går det att finna två olika tal som kan ersätta PSO; nummer 8078 och Majorna 723;7 – två olika identifierings-system, ett gammalt och ett nytt, som är i bruk sida vid sida. Tvetydigheter kring fastigheten elimineras också genom att specificera lokaliseringen. Referenten är en specifik karta över Göteborgsområdet (karta 5045D) och koordinaterna X;27204; Y;37309, en ruta på just denna karta. Området länkas även till rikets (Sverige) system, fast då utifrån andra koordinater och karta, X;koord 6403631; Y;koord 1269086 utifrån karta 07103 – kartor som är utformade av Lantmäteriet. Jag kan nu utan tvekan peka på fastigheten, där de olika systemen gör det möjligt att ersätta huset PSO med en siffra.

Förutom ett tal har varje fastighet sin egen fil eller pärm, där alla förändringar finns – till exempel ägare, storlek och in-teckningar. Från Göteborgs Tingsrätt får jag reda på att fastigheten 723:7 1979 ägs av kommunen. När det stod klart att letandet efter

lokaler för ljusbehandling hade avslutats och en ombyggnad skulle genomföras upplät man huset med tomträtt till Familjebostäder AB med ändamålet inskrivet i tomträtten; ”behandlingsanläggning för psoriasisssjuka”. Storleken på ytan som skall ägnas åt ljusbehandling är 748,2 kvm, ett förbehåll av markrätten för den yta som verksamheten skall bedrivas inom¹⁹.

Ombyggnaden i huset har också en relation till den hyra som senare skall hamna hos PSO. Fastigheten köps 1988 av Familjebostäder AB för cirka 23,5 Mkr. Året efter, 1989, får bolaget lagfart på fastigheten. Totalt in-tecknas fastigheten för första gången 1989 när lagfarten hamnar i Familjebostäders händer för sammanlagt 3.404.000 kronor.

Jag har nu två typer av identifikationer, huset PSO och 723;7. Är det en slump? Nej, inte alls. Ett hus och ett tal är förbundna med varandra genom ett talsystem och en karta. Genom dessa översättningar omvandlas ett hus till en siffra. Utan talsystemen vore omvandlingarna inte möjliga.

Jag fortsätter med att ta upp några trådar kring avtalets tillkomst. Förbindelserna pekar mot en idé om ett annat sätt än förr att organisera behandling av psoriasis (Lärkö & Swanbeck, 1982) – en idé som var uppbackad av argument som ekonomi, eller bristen på resurser. Brist på resurser översattes till att erbjuda behandling som öppenvård, vilket gjorde behandlingen billigare. Nya former av behandling hade några år tidigare etablerats i Stockholm och då den fungerade väl enligt dermatologens bedömning stod Göteborg nu på tur. Den läkare som var med vid starten i Stockholm skulle också vara med och materialisera idén här. De första kontakterna togs redan 1974 med kommunen, sjukvårdförvaltningen och landstinget²⁰.

Idén från Stockholm behövde förutom övertalning även materialiseras till en lokal. Läkaren och Psoriatikerförbundet lyckades övertala kommunen att få en lokal, vilket senare ledde blickarna mot Majornabadet cirka 5 km från Sahlgrenska sjukhuset. En ombyggnad behövdes dock först, vilket Familjebostäder kunde genomföra. Familjebostäder behövde då även förbindelser till pengar – cirka 5 miljoner kronor²¹. Pengar var den stora frågan i kontakterna med kommun och landsting. För att sätta sig i förbindelse med pengar måste kommunen gå i borgen för lånet, enligt kommunfullmäk-

¹⁹ Husets totala yta är enligt uppgifter från Förvaltnings AB Göteborgslokaler på 1280 kvm.

²⁰ Enligt en artikelserie i GT i mars 1979.

²¹ Enligt en artikelserie i GT i mars 1979.

tiges beslut med högst 3 Mkr²². När huset öppnas för behandling ersätts den tidigare framtoningen av dålig ekonomi och brist på resurser med en positiv framtoning som ”öppet hus för psoriatiker där de kan slinka in för att få behandling”, eller, ”lättnad för psoriasissjuka”.

Kommunfullmäktige kan som valda representanter för medborgarnas behov agera som en aktör och företa sig olika handlingar. Både kommuner och landsting är ett geografiskt avgränsat område med obligatoriskt medborgarskap²³. Varje landsting omfattar ett län, om inte något annat är föreskrivet i kommunallagen kap 1 §2 (1991). Medlem av en kommun är den som är folkbokförd i kommunen, äger fast egendom i kommunen eller är taxerad till kommunalskatt där. Medlem av ett landsting är den som är medlem av en kommun inom landstinget (kap. 1 §4, Lindquist & Losman, 1994). När medborgarna är på plats kan de utse representanter som skall gagna dem (Grimlund et al., 1993). Omvårdnad kan sedan etableras genom skattesats och fördelning av pengar med hjälp av en lagstadgad budget.

En kommun kan som aktör utföra rättshandlingar eftersom den är en juridisk person (Sköld, 1965). En rättshandling benämns ibland också en viljeförklaring (Adlercreutz, 1985) som kommer till uttryck i ett yttrande. Det är alltså *ordet*, oftast det skrivna men även det muntligt sagda, som är avtal. Ett avtal karakteriseras ibland av en autonom reglering, vars främsta funktion är att identifiera och binda parterna. Avtalet hjälper till att stabilisera relationer mellan människor och organisationer. Det är ord som kommer från några viljor nedtecknade på ett papper som skall reglera framtida förhållanden. Relationen mellan parter kallas då för ett rättsförhållande. Det behövs också en borgen för att Familjebostäder AB skall kunna låna pengar för den nödvändiga ombyggnaden och den måste få ett godkännande från regeringen²⁴.

Det finns två namnunderskrifter i avtalet. En av dem representerar Familjebostäder i Göteborg AB, det företag som skall genomföra förändringen från badhus till vårdrum. Familjebostäder AB är ett kommunalägt bostadsbolag. Nästa namnunderskrift är en representant för Sjukvårdförvaltningen i Göteborg²⁵. Inom Göteborgs kommun ”ansvarade” Nämnden för vård och omsorg för vårduppgifterna med Sjukvårdsförvaltningen som sin verkställande organisation. Under fullmäktige fanns Göteborgs Sjuk-

²² 1979-08-18§16 (1997-09-08 §16)

²³ <http://www.sverigedirekt.gov.se>, <http://www.vgregion.se>, <http://www.lf.se>

²⁴ Protokoll 1977-09-08 § 16. I expertgruppen för studier i offentlig ekonomi (ESO) rapport Ds 2002: 18, *Att hålla balansen*, förs en diskussion om kommunal upplåning.

vård som leds av sjukvårdsstyrelsen. Det är Hälso- och sjukvårdsnämnden som har det övergripande ”ansvaret” som det uttrycks, för att fastställa inriktning och omfattning av sjukvården till göteborgarna.

Onekligen ger avtalet ett intryck av starka och etablerade förbindelser som organiseras kring de pengar som krävdes för ombyggnaden. Jag förstår att delar av de siffror jag söker efter finns i avtalet. Siffror som reser i tiden och landar i en faktura. Har avtalet effekt på folk? Ja pengar som siffror reser vidare genom tid och rum. Det är 1979 och PSO som resultatenheter finns ännu inte. År 1997 kommer jag in i bilden.

En faktura blir till

Det skall nu finnas en förbindelse mellan det hyresavtal, som till viss del bygger på ett lån, och den siffra som hamnar i PSO:s resultatrapport. Denna förbindelse sker via en faktura. En sådan har Familjebostäder skickat till mig. För att förklara hur fakturorna med en nedtecknad referent reser mellan platser måste jag först utveckla något om ekonomisk obalans.

I skiftet runt 1990 hade Göteborgs kommun problem med sin ekonomi. Den var ”inte i balans” som det hette²⁶. Den gamla ordningen som betydde att en summa pengar budgeterades till ”ansvariga” personer för att producera en given service övergavs. Istället skulle nya idéer materialiseras och ge vägledning för alla i kommunen – tydlig rollfördelning och ”ansvar” samt ökat inflytande. Alla i kommunen skulle nu ha tydliga roller och ansvarsområden så att de kan producera ett kvitto på vad som har blivit gjort eller ej²⁷.

Decentraliseringstankarna var inte nya. Idéer har ömsom rest och landat sedan 1950-talet men fått allt större betydelse (Grimlund et al., 1993). Förutom Sverige har samma utveckling kunnat skönjas i de övriga nordiska länderna, men man kan finna styrningsmodellen även runt om i Europa – i England, Italien, Holland och Tyskland. Tanken var att nu skulle politikerna lägga undan detaljstyrningen och rikta in sig på att visa den utstakade vägen och vilka breda riktlinjer som gäller.

²⁵ Organiseringen av vård i Göteborg har förändrats efter regionens bildande. Fram till 1999 var Göteborg en primärkommun som också ordnade sjukvården.

²⁶ Göteborgs Stad Årsredovisning 1991 & Budget 1993.

²⁷ Till exempel via uppvisande av kostnadseffektivitet när investeringar har gjorts (GS budget 1990). 1996 ändrades budgetprocessen så att årsredovisningen kan börja att användas som ett kvitto på vad som blivit gjort.

Året 1979 kom en försökslag som gav den offentliga sektorn större frihet att organisera sin verksamhet. Andra organisationsformer började gestaltas och man menade att de nya formerna av ekonomistyrning var effektivare. År 1992 ersattes försökslagen som gav mer frihet att organisera sin verksamhet med en mer stationär lag (Grimlund et al., 1993). De bakomliggande argumenten var flera, till exempel stärkt demokrati och integration mellan verksamheter, men det fanns även ett önskemål om ansvar, inflytande och decentralisering (Brorström & Solli, 1990). Det är samma argument som används av Göteborgs kommuns styrande politiker i deras texter till exempel budget och liknande dokument som jag har funnit.

Men redan några år innan köp- och säljrelationer sjuksattes utformades ett effektivitetsprogram på Sahlgrenska sjukhuset. Det innebar en mängd olika ombyggnader och lokalanpassningar²⁸ som genomfördes i samband med att en ny sjukhusdirektör tillträdde hösten 1989. Lokalanpassningarna kallades för rationaliseringsinvesteringar. En förutsättning var att lokaler måste friställas genom att ”verksamheter, som inte funktionellt hör samman med akutsjukvården, lokaliseras utanför Sahlgrenskas område”²⁹. Investeringsarbetet påbörjades under 1990 och fortsatte under ett antal år. Ekonomisk obalans innebar också en genomgång av kalkyler och prissättning.

Vad som har betydelse för PSO:s uppkomst som resultatenhet (1991) var att de nya idéerna måste materialiseras. I kommunen kom de till uttryck som nya avgränsningar. Omorganiseringen innebar att köp- och säljrelationer etablerades 1991. Decentraliseringstanken råkade sammanfalla med dålig ekonomi. Likt ett mantra upprepades kommunens idéer i textform kring ekonomi och decentralisering som översättsattes och materialiserades lokalt. Idén om köp och sälj innebar att nya enheter uppstod och gamla eliminerades eller fick ny klassificering. Från 1991 blev många enheter värderade i termer av intäkter och kostnader inom sjukhuset och kommunen. Principerna för en resultatenhet som PSO var att ansvaret hänförs sig till skillnaden mellan vad som kallas för intäkter och kostnader. Man menade att både intäkter och kostnader skall vara påverkbara för den resultatenhetsansvarige. Ansvar och ekonomi fick också stöd i forskningen. Huvudbegreppet i styr- och ekonomimodellen måste vara ”ansvar”. Ett distinkt ”ansvar” måste kopplas till varje ändamål (Brorström & Solli, 1990) – en tanke som ligger helt i linje med tidigare forskning om ändamålsbudgetering (Olson, 1983; Polesie, 1976). Då utvecklades idén om att det inte bara är nödvändigt att kunna

²⁸ TU nr 872, 1990-08-30, Dnr SS 117-0541/89, Göteborgs Sjukvård årsredovisning 1990.

²⁹ Göteborgs Sjukvård Sahlgrenska Sjukhuset Projektledningssektariatet 1990-08-29.

peka ut var kostnaderna för förbrukning sker, utan att också kunna peka ut vem som har ansvaret för förbrukningen. Då åsyftar ansvaret alltid en bestämt utpekad person.

Vidare översätts Sahlgrenska Sjukhuset från 52 olika områden till 11. Områdena kan inte ses varken på golvet eller från luften. De materialiseras genom skyltar och dokument där det i ena hörnet finns en liten ruta med texter som: område 1, område 2 och så vidare. Vidare finns samma typ av text på olika typer av rapporter från varje nytillkommet område. Område 6 är det område som PSO tillhör och ger ytterligare identitet till PSO. Gränsen mellan ett område och ett annat skulle kunna vara en dörr, en vägg eller ett hus på samma sätt som PSO är ett speciellt hus 5 km från sjukhusområdet. På så sätt blir det möjligt att uppfatta hela sjukhuset i form av siffror.

I samband med ekonomisk obalans var det tre noder av förbindelser, som uppstod och som är av intresse här: Medichus, PSO 761220/resultatenhet, Sahlgrenska sjukhuset och några år senare även Göteborgslokaler och Framtiden som kom att ha betydelse för Familjebostäder AB.

1 januari 1991 uppstod Medichus som skulle förse vårdverksamheten med ändamålsenliga lokaler och förvalta samliga kommunägda sjukvårdsfastigheter enligt kommunledningens riktlinjer³⁰. Samma år infördes också internhyra och ”lokaler är i och med detta inte längre någon fri nyttighet”³¹. Organisatoriskt placerades Medichus under Sjukvårdsstyrelsen.

De fastigheter som Sahlgrenska förvaltade flyttades över till Medichus tre år senare. Medichus förvaltade därmed alla sjukvårdens fastigheter, inklusive 723:7. Vem som förvaltar huset 723:7 går dock inte att se när man står utanför huset. Huset står kvar på samma plats och ser likadant ut. Ägande och ”flyttande” av fastighetsförvaltning materialiseras genom dokument och ett kontinuerligt återskapande av idén om ägande i handling.

Samtidigt har PSO uppstått som resultatenhet (1991). Sahlgrenska sjukhuset befann sig sommaren 1989 i en ekonomisk kris och utan ledning. Siffrorna i redovisningen hade visat minus under ett antal år³². Sahlgrenska etablerade köp och säljrelationer samt delegerade resultatansvaret 1991, varvid PSO och talet 761220 kopplades samman.

³⁰ Årsredovisningen för Göteborgs sjukvård 1991.

³¹ Göteborgs Sjukvård årsredovisning 1991 sid. 15.

³² 1986 –20 Mkr, 1987 –13 Mkr, 1988 –36 Mkr, 1989 –21 Mkr , 1990 +51 Mkr (Bokslut 1990 Sahlgrenska Sjukhuset, sid. 7).

PSO fick resultatrapporter och en hyra uppenbarade sig i dem. Åren 1991-1994 fanns hyran för PSO under sjukhusinterna kostnader, och 1995 stod den som förvaltningsinterna kostnader. Effektivitetsprojektet, som var i full gång, blev synligt som siffra 1993, när ytan för PSO minskade från tre våningar till två.

Förvaltnings AB Framtiden uppstod 1993, då lågkonjunkturen resulterade i en kris i finansieringssystemet och det blev en ”bostads- och lokalmarknad med kaotiska inslag”³³. Effekten av finanskrisen blev att efterfrågan på mark minskade. Mot denna bakgrund beslöt kommunledningen att inrätta en lokalbank med syfte att effektivisera kommunens egen lokalanvändning och därmed sänka kostnaderna. Enligt kommunfullmäktiges beslut avsåg man bland annat att etablera gemensamma funktioner för bolagen, som till exempel likviditetsförvaltning. År 1996 bildades Förvaltnings AB Göteborgslokaler, dit tre bostadsbolags lokalbestånd fördes för att uppnå ”ökad kompetens och effektivitet”³⁴. Familjebostäder ingår i Göteborgslokaler. Göteborgslokaler ingick i sin tur i Förvaltnings AB Framtiden.

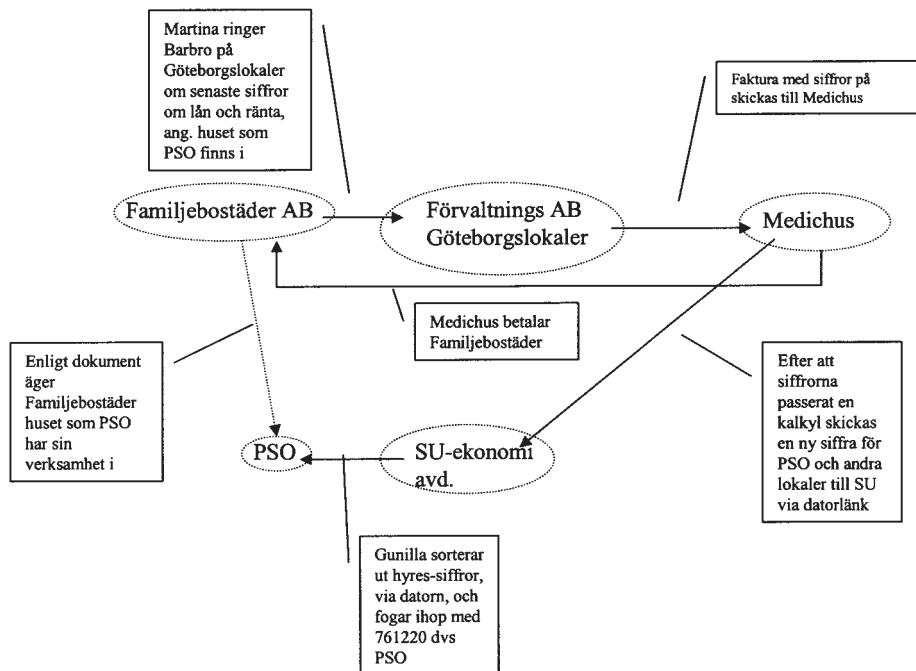
Fakturans resa

Sjukvårdförvaltningen skall enligt avtalet med Familjebostäder per kvartal betala ett belopp som beräknas utifrån allt som inkluderats i lånet såsom ränta, markrättsavgäld och amortering³⁵. Vidare står det i kontraktet att hyresgästen skall stå för inre och yttre underhåll. Kontraktet har effekt på människor och får dem att handla och fakturor att resa. Jag ringde och talade med Martina på Familjebostäder. Hon arbetade med administrationen och berättade för mig att hon varje månad ringer till Barbro på Förvaltnings AB Göteborgslokaler och informerar henne om dagens situation – hur lånen i avtalet ser ut och hur mycket som skall betalas nästa gång. Ett lån och en ombyggnad för ljusbehandling 1979 har nu rest i tid och rum. Aktuellt belopp, enligt avtalet, skrevs ned på en så kallad faktura. Fakturan är ett papper som har fått uppgiften att tjäna som bevis att något har ägt rum. Den reser därefter från Göteborgslokaler AB till Medichus. Väl där kommer fakturan att få människor att handla och de sätter sig i sin tur i förbindelse med pengar. Pengar (som siffror) skickas 30 dagar senare från Medichus till Familjebostäder AB.

³³ Göteborgs stads årsredovisning från 1992 under rubriken ”Mark och bostäder”.

³⁴ Årsredovisning för Göteborgs kommun 1996 (sid. 51).

³⁵ Att fastigheten övergår till Familjebostäder gör att markrättsavgäld försvinner som underlag för fakturan till dåvarande Sjukvårdförvaltning, Medichus eller Västfastighet AB. Den finns kvar som lån för inlösen av tomträt.

Figur: Fakturans väg.

Nu måste siffran på fakturan vidare från Medichus till Sahlgrenska. Siffran skickas via en datorlänk mellan Medichus och Sahlgrenskas databas. Eftersom det är Västfastigheter³⁶ som numera har hand om sjukvårdens fastigheter ringde jag dit och pratade med Gunilla. Hon sade att den summa som skall till PSO och övriga Sahlgrenska konteras hos dem. Västfastigheter tar in en länk, hyreslänken, eftersom hyran till Sahlgrenska omfattar så många parter och siffror.

När jag jämförde siffran som hamnar hos PSO och den faktura jag har fått från Medichus, insåg jag att lånet inte förklarade hela summan som hamnar i PSO:s rapport.

³⁶ "Fastighetsnämndens och Västfastigheters uppgift är att svara för lokalförsörjningen för regionens verksamheter. Det sker genom intern uthyrning av lokaler i egna fastigheter eller genom förhyrning av lokaler externt. I uppgiften ingår också att förvalta regionens egna fastigheter och att avveckla de fastigheter som inte längre behövs. Vi förvaltar Västra Götalandregionens fastigheter – sjukhus, vårdcentraler, kulturinstitutioner och förvaltningsbyggnader." Från årsredovisning 2000.

Genom att följa hur fakturan skickas mellan olika aktörer och vilka summor som finns skrivna går det att utläsa att summan förändras och blir större mellan Medichus och Sahlgrenska/PSO. Jag ringde till Sahlgrenska där siffror hanteras. Under 1999 är hyresbeloppet enligt inskriptionen ”specifikation per ansvar” från PSO:s resultatrapport 553.440 kronor.

Jag kontaktar Västfastigheter, eftersom man nu ”flyttat” fastigheten PSO från Medichus till Västfastighet, och bestämmer en tid för ett besök (00-04-04). Efter en transport med spårvagn hittar jag fram till deras lokaler. Det visar sig att de har sina lokaler inom området för Sahlgrenska Sjukhuset, precis som sin föregångare Medichus (FOTO103). Här träffar jag en tjänsteman som heter Johan. Han har redan kopierat fakturorna som avser 1999 och Familjebostäder AB samt en del annat material som jag kan ta med mig. Johan menar att jag inte fått hela bilden och poängterar att det är ett 0-summespel. För en del lokaler betalas mer än vad Västfastigheter AB gör till hyresvärden, men totalt sett blir det hela noll. Han påpekar att SU nu har fått sin hyra sänkt med cirka 560.000 kronor per år men samtidigt har fått större ansvar för annat som tidigare ingick i hyran. Han tar fram fakturakopiorna för 1999, inklusive specifikationer, och adderar summorna till 270.000 kronor. Med tanke på de siffror jag har fått från ekonomiavdelningen på Sahlgrenska och Johans uppgifter skiljer det cirka 283.000 kronor mellan fakturan som Familjebostäder AB skickar till Medichus under ett år och den summa som Medichus skickar via länk till Sahlgrenska sjukhuset under samma period³⁷.

Jag har tidigare sett i avtalet att några av lånen har förfallit. Johan bekräftar att så är fallet och visar att lånen inte längre är inkluderade på fakturan mellan Familjebostäder och Västfastigheter kvartalet därpå. Att lånet har betalats tillbaka verkar inte förändra PSO:s hyra³⁸. Differensen kan eventuellt relateras till yttre och inre underhåll. Jag har tidigare noterat att det är aktiviteter som har växlat genom åren. Antingen har Sjukhuset utfört reparationerna själva eller har det inkluderats i hyran. Nu har Sahlgrenska själva hand om skötseln enligt Johan och det har sänkt Sahlgrenskas hyra – men inte PSO:s. Jag blir intresserad av hur Västfastigheter får fram siffran som senare skickas till PSO.

Johan säger att de använder sig av en kalkyl. Frågan för mig är hur deras kalkyl ser ut? Han berättar att för att få fram en hyra har man utformat en så kallad BAS hyra

³⁷ Revisionsrapport från Stadsrevisionen *DORIS, debitering och redovisning i slutet vård, 1994-09-21* ger samma beskrivning.

³⁸ Året därpå 2000 hamnar summan för hyra på 568.069:- ett snitt på 47.339:- per månad.

per kvm, som 4/4-2000 är 880 kronor³⁹. De driftkostnader som finns i samband med alla fastigheter som man har hand om läggs i en pott som sedan fördelas ut enligt olika koefficienter – en lokalgruppering med tillhörande pridfaktor samt en standardkoefficient. Grupp 1 är mycket enkla lokaler, som till exempel förråd, garage och parkeringshus. Grupp 5 är mycket speciella lokaler som förlösningsavdelning, enklare operations- och laboratorielokaler samt specialvårdavdelning. Grupp 1 har en pridfaktor på 0,5 och grupp 5 har 1,5. PSO:s ytor har översatts till grupp 5 exklusive ytorna i källaren som är förråd. Därefter skall hänsyn tas till när lokalerna är byggda eller omgjorda, där en hög standard får högre koefficient och tvärtom. En byggnad från 90-talet värderas till en hög standard och får värdet 1,3 och en lokal från 50-talet får en koefficient på 0,5. PSO översatts av någon till siffran 1,1. På källarlokalerna blir det 0,7. En del fastigheter i regionen har också länkats till en så kallad lägeskoefficient som är konkurrensutsatt, enligt Johan. Det utesluter sjukhusverksamhet som SU bedriver.

Kalkyl använder Västfastigheter AB för alla sina lokaler de har i hela Västra Götalands regionen. Skillnaderna mot Medichus berättar Johan är två, dels ingår flera fastigheter i den nya konstellationen med en annan huvudman än tidigare, dels har man förenklat kalkylen. Medichus hade mer kontroll på varje rum, säger Johan vidare, som till exempel storlek, kvm, typ av rum, vilket plan med mera. Varje rum definierades och pris-sattes. Kalkylen var mycket noggrant gjord. Fördelen med den var att när den väl var inmatad så kunde man ändra väldigt lätt, om en annan verksamhet flyttade in eller vid ombyggnad. Idag klassificerar man en verksamhets huvudsakliga inriktning och bryr sig inte om att det kanske finns två kontor där, vilket man gjorde förut. Det nya systemet för att kategorisera lokaler och ytor är inte lika lätt att ändra vid olika slags förändringar inom organisationen. Han menar att kalkylen i princip var densamma före år 2000 förutom att Västfastigheter hette Medichus och ingick i Göteborgs Kommun.

Johan räknar ut vad kvm priset är för PSO idag⁴⁰. Det blir cirka 1200:- per kvm och år och det är nog lite högre hyra än snittet, säger Johan⁴¹. Han påpekar att PSO fick en ombyggnad under 1999, där ventilationen förbättrades. Det behövs mycket ventilation och el som går åt för alla ljusboxarna. I PSO:s hyra ingår allt – drift, el, vatten och

³⁹ Enligt Johan utgör administration och förvaltningskostnader för år 2000, 20 kronor, och för år 2001, 16 kronor, av BAS hyran på 880 kronor.

⁴⁰ Ytan är idag mindre än 1979. 352 kvm för plan 1 och 116 kvm källarutrymme.

⁴¹ Det är cirka dubbelt så mycket per kvm som hyresgästen ovanför PSO betalar, 600 kronor per kvm eller 75.000 kronor för cirka 125 kvm och år. Avtalet är för övrigt mer lättläst och åtkomligt än det har varit för PSO.

avlopp, underhåll och så vidare. Västfastigheters (tidigare Medichus) generella idé om PSO genom en kalkyl kunde samtidigt också bli en konkret bild efter ett besök från Johan.

Avtalets siffror passerar en kalkyl och förändras för att därefter utgöra underlaget för kontering. Den siffra som hamnar i PSO:s resultatrapport kallas hyra. Avtalets siffror förbinds också till Medichus genom att någon balanserar fram ett noll-resultat för dem. Kalkylen blir en sorts omvandlare av inkommande kostnader och skickas vidare åt olika håll.

Vägen har varit lång, men nu verkar det som om jag håller på att komma lite närmare omvandlingen från psoriasis till en siffra. Jag har följt fakturan som en specifik siffra till Sjukhuset, där siffrorna sedan togs om hand. Den faktura som kom till Sahlgrenska i form av en länk som berör hyran inkluderade inte bara PSO. Här fanns alla fastigheter som Sahlgrenska hyr från Medichus. Fakturan togs om hand av människor i den centrala administrationen. Här mötte den ännu ett talsystem, redovisningens klassificeringssystem och kontoplan, ett system som alltid är i balans på grund av sin aritmetiska konstruktion av debet och kredit⁴². Här överfördes siffran från fakturan till redovisningen i datorn. För att flytta siffran till datorn krävdes bedömning av en person vilken kategori siffran tillhörde. Det är en bedömning som utgår från vissa regler⁴³. En av reglerna handlar om huruvida händelsen har referensen svenska kronor som sitt medium. Varken apelsiner, cyklar eller vänliga ord räknas. Pengar blir det medium som länkar alla möjliga ting tillsammans, varvid varje unik identitet suddas ut, och de blir ett. Förbindelsen till något annat via pengar är en obligatorisk passage. Redovisningen kan uppfattas som en typ av teknologi, där pengar registreras och där registreringen arrangeras på ett mycket specificerat sätt.

Fakturan jag följer har pengar som referens. Därmed har fakturan också kvalificerats för att användas som referent och talet på fakturan kan flyttas över till en rad i redovisningsprogrammet i datorn. Nästa uppgift handlar om att klassificera just varje fakturas summa pengar enligt en given mall, som både har text och ett talsystem. Summan 45.000:- klassificeras här som hyra som också kan bytas ut mot talet 5301 som är ekvivalent med ordet hyra. Hyran som 45.000:- och 5301 förbinds dessutom samman med

⁴² För vidare diskussion se (Corvellec, 1999; Polesie, 1995)

⁴³ Kommuner har andra regler att följa än det privata näringslivet. Dock har det privata näringslivets lagar och rekommendationer när det gäller redovisning allt mer inspirerat även den offentliga verksamheten. I Göteborg finns en ekonomihandbok där likheterna med det privata är slående.

ytterligare ett tal, nämligen 761220 – identifikationen av PSO. Förbindelserna gör att psoriasis till sist kan blir en siffra i en resultatrapport.

Arbetet med klassificering pågår hela tiden. Genom olika talsystem kan förbindelser åstadkommas så att olika ting kan knytas så hårt till varandra att det verkar helt naturligt och självklart. Talsystemen har liksom krokarna i var ända så att andra tal relativt lätt kan kopplas på. De fungerar som omkopplare. Om ett talsystem föredras, liksom siffror med referenten pengar ordnade enligt debet och kredit principen, ser det ut som att vägen är klart framkomlig och inte lång att gå – till skillnad från där jag började, en rundvandring i ett hus. Här går det att hoppa direkt till en siffra. Små, små översättningar från det komplexa till det enkla i form av en siffra, där förbindelser har gjorts stabila, gör omvandlingen lättare att upprepa. När klassificeringen med hjälp av siffror, som pekar på rubrik och pengar, är färdig skickas siffrorna vidare in i den stora datorn. Programmet är gjort så att det sorterar ut allt som rör PSO utifrån siffran 761220, så att en vinst/förlust utsaga kan göras på en rapport. Det är ett tal som har tappat sin tidigare förankring och identifiering. Det är inte möjligt att utläsa var talet har kommit ifrån och vart det är på väg.

Ännu har dock inte någon rapport anlånt till Maria. Några steg återstår. Datorsystemet som PSO-siffran hamnar i gör en liten resa genom sladdar och chips som 1:or och 0:or inte bara inom Sjukhusets teknik utan också till en plats där den skall få en annan form – en arabisk siffra på ett papper.

Vad är 761220, 723;7 eller 8078? De är sifferkombinationer baserade på plats-värde systemet enligt till exempel (Crump, 1990; Ifrah, 1998), där varje tecken i systemet representerar ett värde genom sin relativa position till övriga tecken. Det tal-system som de flesta känner till är ”Arabiska siffersymboler” med talbasen 10, där varje förflyttning i position från höger till vänster ökar värdet. Att kunna arrangera om värde i relativa positioner underlättar aritmetiska beräkningar⁴⁴. Crump använder sig av en gruppering av tal i tre grupper – naturliga, ordinala och kardinala. Naturliga tal menar han är ett symboliskt system, som tillhör ett språk och som definieras av den lokala kulturen. Naturliga tal är oändliga som den lokala kulturen aldrig kan representera som tecken, eftersom de faktiska omständigheterna inte medger detta. När tecken för antal har accepterats kan de användas för att göra beräkningar och etablera ordinala tal.

⁴⁴ Crump (1991) menar att detta talsystem utvecklades när man insåg att kulramen, abacus, som tidigare användes för beräkningar kunde representeras och uttryckas i skriftform. En särskilt viktig upptäckelse enligt honom.

Ordinala tal har ingen funktion utanför den ordning inom vilken de har skapats. Man kan till exempel räkna antalet månader som finns under ett år. Man kan där- efter omvandla månaden november till den *elfte* månaden. Elva blir här inget tal att göra beräkningar med. Det är bara ett sätt att bestämma novembers position bland de övriga månaderna – ett sätt att skapa en ordning och kunna göra en unik identifiering. Att prata om den elfte utan att precisera sammanhang har ingen relevans men ordinala tal kan omvandlas till kardinala. När talet skiljs från sin ordning och när identiteten av en medlem inte längre kan urskiljas sker en omvandling från ordinala till kardinala tal. Då riktas intresse mot antalet månader till exempel elva, och vilken månad det är eli- mineras. Ett annat sätt att uttrycka skillnaden mellan ordinala och kardinala tal är att säga: ordinala tal är adjektiv och är bara relevanta om talet anger en kvalitet åt något, medan kardinala tal är substantiv som kan stå för sig själva (Crump, 1990, sid.9).

Som ordinalt tal kan 761220 bindas till en identitet och ett specifikt sammanhang, som saknar relevans utanför den ordning som har skapats, nämligen PSO där psoriasis behandlas. 761220 är en ordning av tal som vilar på idén och bilden om asymmetriska relationer i en *hierarkisk struktur*. Talet 760000 är förbundet med hela område 6. Inom området finns en *central* administration, hud-, plastkirurgi- och örondivisionen. 760010 refererar till administrationen. Huddivisionen, i vilken PSO ingår är given talet 761010 och PSO själv har tilldelats talet 761220. Tack vare dessa standardiserade tal kan PSO identifieras som 761220 och de konton som kan betecknas som ansvar 761220. Talen i olika dokument blir några av de byggklossar som kan leda översätt- ningar vidare. Exempelvis kan associationer till hierarki skapas, som gör det möjligt att förbinda dem till varandra, trots att hierarkin inte är synlig mer än genom talen och de handlingar som bekräftar att så är fallet – såsom budgeten.

Fem talordningar kan förbindas med PSO – 8028, 723:7, 761220, 414 59 och 6. Talen är olika sätt att identifiera PSO, några av dem vävs av det skälet sedan samman med det interna redovisningssystemet så att bedömningar och utvärderingar i termer av pengar kan göras om PSO. Genom både ett datorprogram och en dator blir det möjligt att foga samman siffror som hänvisar till pengar under olika rubriker, antingen i debet eller kredit. Programvaran bara väntar på att bli fylld med siffror så att den kan börja producera text och rapporter med vinst eller förlust, vilket också inkluderar PSO. Det innebär att när jag passerade dörren in till PSO-huset i hörnet mellan Karl Johansga- tan och Djurgårdsgatan, var det inte bara en dörr till PSO utan också en dörr till talet 761220 förbunden med en hierarki. Det är samtidigt en förbindelse till redovisningen och det datorprogram som finns. Det är också hit jag gör en resa.

Jag går in till kommunens ADB-kontor, som ligger en bit bort från både PSO, Sahlgrenska och Medichus. ADB-kontoret är en plats där det krävs att jag först bokar en tid med Krister. När jag kommer till Rosenlundsgatan, där ADB kontoret ligger, anmäler jag mig i receptionen. Krister, som jag har bestämt träff med, kommer och hämtar mig. Vi går tillsammans genom en låst dörr som han öppnar med ett magnetkort. Längre fram i korridoren på dess ena sida kommer vi fram till ett stort galler som reser sig från golv till tak.

Här börjar säkerhetszonen, berättar Krister för mig, och den är alltid bemannad. Bakom gallret finns en trappa ned. Krister öppnar gallret och vi går nedför trappan där det finns en ganska öppen plats som är ljusare än i korridoren ovan. Det är ganska kallt och det finns ett konstant ljud som kommer från ett antal fläktar. Datorerna är känsliga för värme varför fläktar används för att hålla en temperatur som gör att de fungerar väl, säger Krister. Väggen tvärs över rummet är av glas. Vi går fram och kikar in. Bakom glaset syns flera stora plåtlådor, det allra heligaste, hårddiskar och servrar (FOTO 31).

Glasväggen har ingen ingång här. För att komma in till datorerna måste vi till en annan sida av rummet. Vi följer glasväggen till höger och kommer fram till ytterligare ett galler. Krister öppnar. Här finns ett stort utrymme som ser ut att vara uppdelat i två delar. Till vänster finns en stor maskin och till höger upptas ytan av en mängd bänkar och postfack. Maskinen till vänster är en jättelik skrivare. Den spottar ut siffror på papper för SU inklusive PSO, Göteborgs Universitet och 21 stadsdelsnämnder, för att nämna några mottagare. Den högra delen är det ställe där alla rapporter som maskinen till vänster spottar ut, sorteras och läggs i postfack.

Intill skrivaren finns en jättelik pappersrulle innehållande 70.000 sidor (FOTO 9) som hängs på skrivaren. Skrivaren har en kapacitet på 229 sidor per minut. Varje år skriver den ut 25 miljoner sidor. Jag kan förstå att de behöver ett annat utrymme för att ta hand om alla utskrivna sidor. Skrivaren är kopplad till en dator och med datorns hjälp kan man dirigera utskriften. Printeroperatören startar skrivaren när det är dags att skriva ut och bestämmer i vilken ordning. Ibland är det mycket som skall skrivas ut samtidigt, till exempel löner som skall beräknas och skrivas ut till cirka 70.000 personer. Datorn, som styr skrivaren, har ett antal layouter att välja mellan. I den finns 1000-tals layouter på fakturor eller andra dokument liggande. Det är bara att välja och som genom ett trollslag skapas en ny rapport. Men det finns också lådor med förtryckta layouter. Jag noterar text som faktura och namn som Poseidon AB och WM-Data Infrastruktur AB. Jag frågar efter Familjebostäder AB och Krister säger att man

även trycker ut hyresavier åt dem, även om vi inte hittar några kartonger med sådana just nu.

Skrivaren får sorterade siffror från servern i rummet intill – rummet med glasväggarna eller det heliga rummet. Dörren dit är naturligtvis låst. Krister öppnar och vi går in. Här finns servrar och hårddiskar som handskas med *hela* kommunens siffror. PSO:s siffror är bara en bråkdel av allt som trycks fram här. Krister kallar det för ett serverhotell. Den plats som finns över på servrar när kommunens behov är tillgodosett erbjuds för pengar till andra organisationer. Det är således inte vilken plats som helst eller vilka siffror som helst som produceras här. Det är så många siffror som kommer till lokalen att det mer liknar ett svart hål, där siffror sugas in och spottas ut igen. Krister berättar att man har 130 servrar, varav en är en stordator – en Hitachi. Det är denna stordator som tar hand om SU:s siffror. Stordatorn tar hand om 60 Horisonten-system (FOTO 18). Det är en mycket kraftfull dator. Den dator man hade tidigare upptog nästan hela lokalen. Den nya är både billigare, mindre och kraftfullare. Plåtlådan bredvid är en hårddisk för masslagring åt stordatorns server. I den plåtlådan finns många små hårddiskar, som är kopplade till varandra med så kallad raid-teknik för största möjliga säkerhet.

Det finns en mängd olika kablar där siffror kan komma in och ut till serverhotellet. Kablarna kommer in i lokalen på en speciell plats. Siffrorna passerar både brandväggar, routrar och fiberoptik (FOTO 26) på vägen in för att både en smidig kommunikation och säkerhet skall kunna upprätthållas. Därutöver finns det fiberoptik i orange kablar som går mellan de olika serverna (FOTO 27). Många av kablarna ligger under golvet där vi står. Krister öppnar en lucka i golvet och flera knippen kablar i olika färger blir synliga. Så här ser det ut under hela golvet, säger han.

Vi lämnar rummet och går mot utrymmet där utskriften tas om hand. Här adresseras och paketeras alla listor. Man bränner också CD-skivor som ibland ersätter listorna. Även dessa adresseras här. När stora mängder listor skrivs ut är det mycket att göra här. Det sker vanligen vid månadssluten, då löner skall skickas ut eller när ekonomiska rapporter skall iväg i början på månaden. Idag, när jag är på besök den 18:e, är det betydligt lugnare. Vi fortsätter mot det ställe där man tar emot gods, och vi passerar en del lagerutrymmen. Varuintaget används dels för att ta emot papper, dels för att distribuera ut färdiga rapporter. Här finns också ett garage, där det bland annat står en skåpbil som används för att köra ut dokumenten med färdigtryckta siffror på. Det är med den här bilen PSO:s siffror kommer till Maria.

Retur – Maria tolkar siffrorna och handlar vidare

Posten anländer till PSO och läggs i Marias postfack. Vid ett telefonsamtal med Maria berättar hon för mig att efter nio månader har det äntligen ordnats upp med lokalvården. Kvar finns bara hennes undran. ”Var har de pengar som försvann från mitt konto nu tagit vägen? Hos vilken resultatansvarig har denna kostnad nu plockat upp?”

Jag kan inte hjälpa henne att besvara frågan. Däremot har Maria några andra frågor och berättelser om vad hon har försökt göra, när hon har läst resultatrapporten. Vid ett antal tillfällen har jag fått följa hennes försök eller fått ta del av dem genom våra samtal.

Maria säger att hon avsätter tid när resultatrapporten kommer för att gå igenom den. En del siffror känner hon inte igen, och när hon är tveksam ringer hon upp ekonomiavdelningen. Hon berättar att ibland får hon svar, men det är mer undantag än regel. Ibland ber ekonomiavdelningen att få återkomma för att aldrig höra av sig igen. Att ringa många gånger är arbetsamt, och Maria säger att hon känner sig förbisedd. Det största problemet är inte de externa kontakterna menar hon.

- Där får jag en faktura. Jag kan klaga på arbetet och jag har någon att ringa till. Jag kan ta en kopia på fakturan och kontrollera att det bokförs rätt när månadsrapporten kommer. Detta kan jag inte göra när det gäller de interna relationerna. Till exempel så beställde jag ett kostnadsförslag till en ombyggnad. Ingen hörde av sig till mig. När jag senare kom tillbaka från semestern var bygget redan igång. Än idag vet jag inte vad det kostade. Hon visar mig papperet där hennes önskemål finns nedskrivna.

I ett försök att ändra på siffror i resultatrapporten relaterade till mjukgörande krämer hade Maria kontaktat Apoteket, som levererar krämerna. Hennes önskemål var en lista över de receptfria mjukgörande krämer utan cortison som Apoteket har samt det pris som PSO skall betala. Svaret hon fick var att det tyvärr inte gick att uppfylla hennes önskan eftersom det var deras egen interna prislista. Maria frågade mig om jag kunde hjälpa till att uppfylla hennes önskemål. Det visade sig inte vara mycket lättare för mig. Efter en del samtal hamnade jag hos Läkemedelskommittén. Personen jag talade med där, Kaj, föreslog att han kunde skicka en FASS. Någon sådan bok behövdes inte, eftersom det redan finns en hos PSO och dessutom fanns ju inga prisuppgifter med i den. Jag har ett antal gånger upprepat mitt önskemål om att få en prislista över alla receptfria mjukgörande krämer utan cortison så att Maria kunde välja att till exempel byta ut de som är dyrare mot billigare, men med likartad effekt. Han påpekade att de

var mitt uppe i en förhandling om läkemedelspriser och någon prislista ville han inte skicka. Han frågade istället efter Maria och sade att han ville prata med henne. Jag lämnade telefonnumret till PSO.

När jag nästa gång pratade med Maria några dagar senare fick jag reda på att Kaj hade ringt. Maria hade framfört sitt önskemål igen, och han ville träffa Maria för att utröna vad hon kan tänkas behöva. Maria kunde tänka sig att träffas vid ett senare tillfälle, men ställde sig frågande till om det var nödvändigt för att tillmötesgå hennes önskemål? Under samtalet frågade Kaj vad de skulle ha prislistan till och påpekade i samma andetag att det visst inte var några hemliga uppgifter. Maria påpekade att hon behövde listan för att följa upp sina kostnader och för att se om det finns andra alternativ. Efter en tid fick Maria en lista över läkemedel med priser som privatpersoner får betala när de handlar på Apoteket. Än idag har ingen lista enligt önskemål kommit till PSO. Hon har berättat att fortfarande har budgeten för innevarande år inte kommit, och mars månad är snart slut.

En resultatrapport anländer med internposten i december som avser september och oktober månad. Den är försenad och har inga siffror som avser årets totala kostnader. Längst uppe i det vänstra hörnet står det "Ansvar 761220". Maria ögnar igenom rapporterna och konstaterar att de har ändrat kontoplanen.

- Vad är detta?

Maria säger att hon upplever att det är svårt att följa upp verksamheten och göra jämförelser under året. Med interposten kommer senare en förteckning över nya konton som skall gälla för 1998. Ingen förklaring eller liknande fanns med. En dag var det ändrat, utan att de hade frågat vad PSO ville ha.

- Jag vet inte hur jag skall jämföra nu. Det kanske inte är på detta sätt jag vill följa upp min verksamhet, men det har de inte frågat mig om.

- Peep!! Kan någon komma?

Snabbtelefonen ljuder och Maria lämnar sitt rum för att hjälpa någon med smörjning och ljusbehandling.

I våra samtal med varandra tar vi också upp ansvar. Jag ber Maria att fundera på ansvar och vad det betyder för henne i rollen som avdelningssköterska. Hon berättar att hon vill ha ett arbete med ansvar.

- Det sägs också att jag är ansvarig för det och det. Men när allt kommer omkring så har jag inte det ansvaret. Plötsligt tar någon annan det för att det passar bättre just då.

Hennes syn på relationen mellan ansvar och siffrorna på PSO:s rapport är att det är någon annan som gör dem. Det är andra som kan ”cleara” utan hennes tillstånd.

- Det är vidrigt. Egentligen har jag bara en del av ansvaret, kanske bara ett ansvar att kontrollera att det stämmer. Annars är det roligt att följa rapporterna om trender och om det finns något utrymme för att göra något roligt.

Hon berättar också att ansvar är för henne ett sätt att utvecklas som människa och att komma vidare i livet.

Några reflektioner om redovisning i praktiken

Jag har följt översättningar som handlade om att undan för undan reducera ”här och nu”, där psoriasis behandlas, genom att vissa saker har exkluderats och andra har inkluderats så att siffror kunde komma till stånd – ett papper som senare fogas in i ”här och nu” återigen på något sätt. Redovisningens siffror stabiliserar förbindelser mellan några aktanter bland annat PSO som en plats för vård.

En fördel med att reducera PSO kan vara att det är enkelt att se PSO som en uppsättning siffror. Som resultatrapport kan jag hålla PSO i min hand och jag behöver inte springa runt och observera. Det finns inga människor som stör mitt arbete, inga telefoner som ringer, inga människor som vill boka tider och ingen som behöver smörjning på ryggen. Det är bara läsaren och siffrorna, som också kan delas av andra läsare. Psoriasis är nu avgränsad, klassificerad och namngiven som ansvar 761220, med en klar förbindelse till Maria. Allt är snyggt förpackat. På sista sidan av resultatrapporten kan jag utläsa huruvida det är en förlust eller vinst en viss månad. Det är en siffra som kan resa vidare och jämföras med andra siffror från andra vårdenheter eller vilken enhet du vill. Siffran kan också göra entré i ekvationer eller de aritmetiska sammanhang man kan föreställa sig. PSO har blivit en siffra utan någon lokal förankring eller åtagande.

Följande teknologier och koncept har haft betydande inverkan på den översättning av ”här och nu” till siffror jag har beskrivit. Kardinala och ordinala talsystem har varit en viktig teknologi i denna reduktion och stabilisering. Den medicinska teknologin som möjliggör diagnosen psoriasis är den första förbindelsen som har fått en viktig plats i att stabilisera PSO som vårdrum för psoriasis. Diagnosen ”spetälska” hade gett andra översättningar och andra förbindelser. Andra teknologier som till exempel datateknik har gjort att cirkulationen av översättningar har gått smidigare. Vidare har i översättningsprocessen ReP etiketten ”ansvar” använts (en lingvistisk artefakt) för att avgränsa

ett rum för vad som bör/skall göras eller inte. Det har funnits människor som Maria, politiker och andra vilka har gjort olika saker, som har klassificerats som deras ansvar. Etiketten ansvar har använts för att fullborda reduktionen av PSO till siffror. Ansvar som etikett cirkulerar, ofta materialiserat genom olika dokument. Etiketten ansvar verkar vara viktig i att driva översättningen av psoriasisbehandling vidare, eftersom de har fått människor att handla.

Vårdrummet PSO, som en nod av förbindelser, ger ett intryck av att vara relativt hållfast, till exempel genom etablerade förbindelser i huset till objekt och uppdelning av olika praktiker. Det går inte längre att hävda att huset är ett badhus. ReP verkar bidra till att göra PSO stabilt som vårdrum. Å andra sidan verkar ReP samtidigt kunna eliminera och skapa rum såsom områden, avdelningar, våningsplan och hus och därmed påverka interaktioner mellan människor. Till exempel skapades 1979 vårdrummet PSO utifrån en idé med bland annat hjälp av siffror från redovisningen. Under 1991 skapades vårdrummet PSO som resultatenheter och en produkt av en ekonomisk diskurs. Åren innan, mellan 90-91 startade Sahlgrenskas effektiviseringsprogram. Siffror hämtade från redovisningen kunde nu hjälpa till att identifiera och användas för bedömningar vilka rum som skulle elimineras eller förändras. För PSO innebar det bland annat att ett våningsplan måste bort. Ombyggnaden startade under 1992 och blev klar 1993.

Siffrorna från redovisningen blev då en referent, som cirkulerade och som lyckades få andra att utföra ombyggnaden. Ombyggnaden fick effekt på antalet ljusbehandlingar. Antalet behandlingar som personalen på PSO har antecknat visar en nedgång mellan 1990-1991 från 19.729 behandlingar till 17.325. Antalet behandlingar minskade återigen mellan åren 93-94 från 16.188 till 14.941 besök.

Samtidigt som ytan blev mindre blev det också nödvändigt att översätta tillgängligheten till olika ytor mellan könen annorlunda än tidigare. En stor och en liten avdelning etablerades. Golvytan gav också restriktioner för hur många boxar som fick plats på enheten. UVB boxarna som är 6 till antalet, varav 1 inte används, tar stor plats. PSO har äskat pengar i två år för att investera i en ny TL01 box, men den verkar inte passa in i budgeten av olika skäl. Den enda TL01 box som finns har skänkts från Psoriasisförbundet. TL01 introducerades 1996 och är mindre, flyttbar och har bra effekt på psoriasis. Kön för att få tid till boxen har hela tiden vuxit. När enheten inte fick investeringen godkänd kunde trycket inte öka på den enda TL01 boxen hur mycket som helst. För att minska kön blev lösningen att läkarna istället ordinerade UVB ljus. Maria översatte kön till siffror som visade antalet ljusbehandlingar per box – UVB respektive TL01. För året 1996 hade en UVB-box 1426 behandlingar och

TL01-box 2125. Året därpå fick hon fram följande siffror, 1.462 respektive 3.639. En annan nackdel med en TL01 box var att individerna måste beställa tid till boxen, vilket inte krävdes för UVB boxarna. Därmed begränsades en del av individens frihet av att komma och gå för behandling när det passar. Samtidigt ökade administrationen att boka tider.

Poängen som jag vill lyfta fram är att ReP bidrar till att översätta ”här och nu” till siffror och samtidigt producera ett rum av något slag. Siffrorna blir det medium som används för att skilja ut och avgränsa ett rum, som därefter kan vara föremål för bedömningar. Carmona, Ezzamel och Gutierrez (2002) tar upp en liknande diskussion om hur redovisningens siffror möjliggör att rum kan skärskådas i detalj – rum som därmed kan examineras och sorteras för att sedan bedömas vara användbara eller inte med avseende på siffrorna. Således deltar dessa siffror i olika situationer, där rum skapas eller elimineras och där interaktioner samtidigt förändras. Man kan fråga sig om PSO som resultatenheter ger stabilitet åt PSO som vårdrum. Frågan är inte mindre aktuell då vårdrummet PSO nu passerar genom ett ännu mer omfattande rum, Västra Götalands regionen.

Av en tillfällighet spårade jag ett problem som rörde hyran för att få en uppfattning om vilka processer som ReP är en del av och uppstår ur. Rummets betydelse var mer framträdande än vad jag förväntade mig, inte bara i översättningen av hyran som jag följde genom sjukhuset, kommunens bolag, kommunstyrelsen och ända till regeringen. Dessa stabiliserade förbindelser pekar på betydelsen av att en viss organisering önskas av fastigheter, mark och rum. Människor har ett obligatoriskt medborgarskap, som förbinder dem med en plats, gör dem lokaliserade och sedan till slut översätts till siffror i en budget. Lokaler, geografin och försök till styrning med hjälp av siffror utifrån redovisningen verkade vara av stor betydelse för det ”offentliga livet” (se även Rose, 1991). Rummet gjordes synligt när cirkulationen av översättningar lyftes fram.

Rummets framträdande roll visade sig också i översättningen till siffror genom deras omfattande förbindelser till andra platser, tider, ting och handlingar. Detta nätverk hölls ihop med hjälp av teknologier. Det fogades också in i andra omfattande nätverk, bara för att få siffrorna på plats i en resultatrapport. Omfattningen av nätet blev också ytterligare förtydligat när jag översatte min vandring till en poster (se sid 73). Det var ett sätt att åskådliggöra och konceptualisera vandringen. ”Här och nu” förflyttades och översattes till många tider och platser eller lokaliseras undan för undan. Det som pågick i vardagen kom tillbaka till PSO klart avgränsat och med specifik fokusering på vissa situationer i tid och rum. Siffrorna hade inte bara en specifik relation till PSO. De

hade också förbindelser som gav ett sammanhang som gick långt utanför PSO i tid och rum.

Postern gav upphov till många funderingar. Siffror skapade av ReP är med och stabiliserar PSO som vådrum, ett objekt. Objektets stabilitet beror på förbindelsernas ständiga reproduktion. Å andra sidan kan det noteras att översättningar cirkulerar i ett rum som tillåter rörelserna. Således är det två produktioner som pågår samtidigt och som också är varandras förutsättning. Översättningar cirkulerar eftersom de samtidigt skapar förbindelser och därigenom ett rum (Law, 2000). ReP stabiliserar många förbindelser genom siffror i en rapport, som ger *ett* intryck av PSO som ett rum av något slag.

Det finns tre huvuddrag i RePs konstruktion av rummet. Det ena handlar om ytors betydelse för att organisera en verksamhet och hur ytor kan styras på distans. Det andra handlar om den flexibilitet som rumskonstruktionen kan anta och som paradoxalt nog samtidigt kan stabilisera PSO som vådrum (och inte längre som badhus). Det tredje är betydelsen av PSO som en plats för personalen och de behandlade. PSO är en plats där man hanterar det främmande – en plats där ärlighet, förtroende och kontinuitet har etablerats.

ReP, sett som en serie översättningar, ser ut att kunna skapa och eliminera vissa rum och samtidigt skapa ett rum som tillåter att vissa översättningar cirkulerar. Men ReP är inte ensam om att vara ett medium för att producera rum. Det sker också möten med andra rumskonstruktioner. Jag har försökt ta upp några som antyder något om de processer som ReP är integrerad i. I nästa kapitel skall jag därför ta upp några frågor, som rör konstruktion av rummet, för att bättre diskutera och förstå ReP.

Kapitel Sex

RUM

Teoretiskt om rum

Kulturgeografen Tuan (2001) betonar rummets påverkan på människor och fokuserar sin uppmärksamhet på erfarenheter som kan produceras utifrån deras kropp⁴⁵.

Tuans utgångspunkt är den levande kroppen och människans sökande efter trygghet och frihet, avslappning och spänning (Tuan, 2001). Det är oförutsägbara händelser som driver människan att reflektera över sina erfarenheter. I centrum för konstruktionen av rummet sätter Tuan erfarenheter i vid bemärkelse. Han menar att mycket inläring sker omedvetet och att människor vet mer än de kan uttrycka. Det oartikulerade glöms ofta bort. Genom att ge röst åt sådana erfarenheter som vanligen inte beaktas i vetenskapen, försöker Tuan visa hur människan konstruerar rummet. Till exempel diskuterar Tuan hur smak och lukt kan berika vår uppskattning av det spatiala och hur förståelsen av distans och närhet är skapad utifrån växelverkan mellan mänsklig intimitet och geografisk distans. För somliga, menar han, räcker kanske förbindelser till kartor, böcker, undersökningar, flygfoton som källor för kunskap och insikt, och till årsredovisningar skulle jag vilja lägga.

Han pekar ut några drag som är gemensamma för människor världen över, när de försöker ordna det spatiala. Det är människan själv, hennes kroppshållning och kroppens struktur samt relationen mellan människor. Det är viktigt att betona att kroppen är en levd kropp, och rummet är ett av människor konstruerat rum.

Att se är en effekt av att skapa distans mellan sig själv och ett objekt. Att tänka skapar distans som har sin kontrast i närhet som man uppnår genom att vidröra någon. För

⁴⁵ Även sociologen Lefebvres idéer om rummet har varit en tankeinspiration som mynnat ut i frågor och som lett till att jag på ett bättre sätt kunnat resonera kring ReP och produktion av rum. (Lefebvre, 1991) Jag har dock haft Tuan som min guide genom det spatiala.

att lära känna ett främmande landskap lär man sig de påföljande rörelserna snarare än en rumslig gestalt. Riktningen på rörelsen behöver bara vara ungefärlig, eftersom den upprepas vid varje nästkommande landmärke som leder vidare till nästa steg i rörelsen. Det som först kanske är ett obekant rum kan sluta som en plats.

I sin beskrivning av hur människan ordnar det rumsliga skiljer Tuan mellan rum (space) och plats (place). Människan behöver bägge aspekterna på rummet för att leva sitt liv. Rum är mer abstrakt och immateriellt än vad en plats är. På ett andligt plan kan rum betyda befrielse och något man längtar till där man kan uppleva en känsla av frihet och nuvarande villkor kan överskridas. Det öppna rummet har inga givna vägar stigar eller bekanta landmärken, vilket kan innebära att känslan av frihet och öppenhet går hand i hand med att vara sårbar. Det redan kända och trygga kan ersättas med något annat som är okänt. Rummet ger en känsla av rymd och frihet som utvecklas utifrån kontraster. Ensam kan ens tankar flyga fritt. I sällskap med andra hålls en del tankar tillbaka genom en närvaro och uppmärksamhet på andra människor, som projicerar sina idéer på samma arena som jag. Överskridandet av villkor manifesteras genom att röra sig vilket gör att man direkt kan erfara rummets egenskaper. Rummet uppstår genom möjligheten att röra sig. Rörelse är ofta riktad mot eller från objekt och platser. En människa kan erövra ett rum genom att översätta det till välkända rutter. Rummet är frihet som tillåter rörelse mot en annan plats.

Platsen är mer konkret än rummet. Man är bunden till en plats och den ger en känsla av trygghet. Den blir ett speciellt objekt i meningen att den är en konkretisering av värden, även om sådana värden inte kan behandlas som ting som enkelt kan lyftas upp och bäras bort. Hemmet som plats är fullt av välkända objekt och människor känner dem och använder dem. De är nästan för nära för att bli sedda. Ett hem är en plats där varje dag är multiplicerad med alla dagar före.

En plats är de stabila objekt som fångar vårt öga. Den kan också vara en paus i en rörelse. Man kan skaffa sig abstrakt kunskap om en plats ganska snabbt om man vill. Rum förvandlas till plats när det tillskrivs mening. Det innebär att det tar längre tid att få en känsla för en plats. Att etablera en plats bygger på erfarenheter som oftast är odramatiska och flytande – sådana som återkommer varje dag och över många år. Det är en blandning av synintryck, ljud och lukter. Känslan av en plats registreras i varje del av kroppen.

Varför är det rumsliga så viktigt? Tuan tar upp det klassiska svaret: att alla människor behöver en ordning och placering i sin omgivning. Rummets ordning kan skapas

utifrån en världssyn som människan ramar in sitt liv med. Även här har kroppen en central plats. Kroppen är den omedelbara materiella del av universum som människan känner mest intimt.

Tuan utvecklar också några teser om tid som har betydelse för rum och plats. Han tar upp en sådan enkel sak som att sträcka på sig. Våra lemmar kan känna en viss frihet utan fysisk begränsning. Kroppen kan känna tid som rörelsen i övergången mellan spänning och avslappning. Människan gör sig en uppfattning av rummet genom att röra sig i olika faser av spänning och avslappning. Tid och rum samexisterar. De producerar varandras definitioner i personliga erfarenheter. Tuan tar upp tre aspekter av tid som är viktiga för att förstå rum och plats.

1. Om man ser tiden som ett flöde, då är platsen en paus. Här finns människans tid utmärkt genom de stadier hon passerar genom livet.
2. Bundenhet och förankring till en plats tar tid. Intensiteten och kvalitén i intrycken spelar roll för de erfarenheter man gör.
3. Platsen gör tiden synlig. Att vara rotad på en plats är en annan erfarenhet än att ha en känsla för en plats. Ett samhälle som är rotad på en plats har kanske skrin och dokument, men det är inte troligt att det har ett museum för att bevara det förgångna. Vidare är det troligt att de inte samlar föremål från andra tider och platser på ett museum för att påminnas om en svunnen tid. Det tar det tid att rota sig på en plats och tidlösa artefakter används snarare för att stabilisera ett tillstånd.

Om världen var en konstant process av förändring, så vore människan inte i stånd att utveckla någon känsla för en plats, menar Tuan. En rörelse kan vara i en riktning med avsikt att inte komma tillbaka. Det är rörelser som kan ge bilder av tid och rum. Mål är en av tre kategorier av plats som kan urskiljas när rörelsen är i en riktning. Dom andra två är hemmet och lägret. Hemmet är den stabila världen som skall överskridas. Lägret å andra sidan är en paus under färden mot målet om en stabil värld.

Köket och stolen kan bli punkter för vår organisering av platsen. Som ett resultat av upprepad användning kräver stigen själv en viss frekvens och stadga. Stabilitet blir platsens karaktäristika. Stigen och pauser, med vila och rörelse, konstituerar tillsammans en större plats, hemmet. Men även tidigare händelser behöver finnas – för vår känsla av jaget. Objekt förankrar tiden. Tuan identifierar två olika sätt att förankra tiden i objekten. I Orienten betonas formen framför innehållet, genom att bygga mycket i trä. Trä har begränsad hållbarhet. I Japan byggs till exempel tempel upp i sin

tidigare form, eftersom evigheten finns i formen. Lite längre västerut riktar man in sig på att formen kan ändras i längden, men att innehållet när det väl är på plats förblir detsamma. Sten är materialet här. Passionen för att bevara något växer fram ur behovet av ett gripbart objekt som kan stödja en känsla av att ha en identitet.

I min beskrivning av huset där PSO har sin verksamhet har det fysiska rummet betonats. Jag har beskrivit huset i flera steg. Jag har låtit förbindelser växa fram, som till slut låter läsaren förstå vad det är för rum som förbindelserna kan sägas producera i huset. Det är inte längre något man kan kalla för badhus – det är ett vådrum. PSO som rum har visat sig vara viktigt både för dem som går på behandling och för dem som arbetar där. Mycket pågår där, allt från att siffror tolkas och produceras till att acceptans och förtroende kan etableras. Min beskrivning har inspirerats av Tuans sätt att visa just hur det fysiska kan delta i människans erfarenheter.

Jag vill nu återkoppla till min vandring som har beskrivits i det förra kapitlet. Jag vill här peka på några upplevelser som det fysiska hos PSO har gett mig. På så sätt appliceras de universella dragen av det fysiska – rum, plats och skapande av tid – för att öka insikten om vad som kan pågå utan att människor alltid noterar det. Jag genomför min vandring stående. Det är som vaken och stående människan har sin fulla status och är redo att handla. Bara genom att vara närvarande med min kropp bildar jag en spatial ordning.

Ovanför entrén till PSO, som jag uppfattar som framsidan av huset orienterar jag mig efter siffran 12 och träder in hos PSO. Uterummet lämnar jag bakom mig. Det här är således den plats som etablerades 1979 och som representerar billigare behandling till psoriatiker. Kopplingen till pengar och siffror har utökats genom att PSO numera också kan uttryckas som en enhet, som visar resultat varje månad mätt i pengar. Väl inne kan jag se att det är högt i tak. Jag kan blicka upp i den breda trappan och precis som höjd och nivåskillnad kan erfaras efter att jag har gått upp för trappan och blickar ned kan PSO uttryckt som 761220 i redovisningen erfaras på ett liknande sätt.

Genom de stora fönstren, som inte bara ger intryck av att rummet är större än det är, också låter ljuset komma in och mig se ut. Även ljudet som ekar, vilket också återfinns i badrummet, förstärker känslan av något större. Vandringen i rummet ger mig en känsla av rymd och av något stort eftersom min kropp kan röra sig fritt och har få begränsningar. En klar kontrast till en sådan upplevelse är att ställa sig i en ljusbox där det istället känns trångt. Min kropp kan inte utnyttja sin potential när boxens väggar är tätt inpå den. I boxar utan ljus i dörren måste man dessutom själv snurra runt. Den

begränsning av handlingsutrymmet som Maria upplever har många likheter med de nivåer som redovisningen ordnar och som kallas för ekonomiskt ansvar. Det är gränser lika verkliga som väggen i en ljusbox, vilket hennes försök att ändra på några siffror tidigare visade.

Vid kassan finns en lucka som bara går att öppna från ett håll. Hur en lucka kan öppnas kan ge en känsla att någon är inne och någon är ute. Stängda dörrar kan ge en känsla av att stänga inne eller ute. Den stängda dörren bjuder inte in. På insidan av kassaluckan, som är av glas, sitter personal som öppnar luckan när Kim och Kalle kommer. Lotta i kassan frågar om namn, personnummer, betalning med pengar och lämnar ut behandlingskort. Här finns således flera element med samma effekt som en stängd dörr. För att bli insläppt måste man antingen ha diagnos för kroppsdelen hud, remiss och vid kassan betala med pengar, eller använder man ytorna i huset genom sitt yrke. Siffror och pengar är hela tiden i bruk och bekräftar relationerna mellan ting och situationer. Lotta vid kassan tar emot pengarna och knappar in dem i datorn som siffror. Något hon upprepar många gånger under samma dag. Genast åker siffrorna iväg till sjukhusets gemensamma databas och ADB-kontoret. Senare kommer några siffror på papper att återvända med ADB-kontorets bil.

Korridoren har förbindelser med rum till höger och vänster. Några rum är kalla, andra är varma. Några rum känns övergivna. Vissa ljusboxar är fastmonterade för att etablera en sorts varaktighet, andra är flexibla – man kan flytta dem dit man önskar. Att få gehör för fler flexibla ljusboxar är dock omgärdat med restriktioner rörande pengar och siffror för PSO. Pengar, siffror och diagnoser ger begränsningar när de accepteras och används precis som en vägg i ett hus. Väggar och pengar är i vägen eller befriar från insyn. I vandringen har jag dock sett andra ting som lyckats passera dylika restriktioner såsom vackra räcken och en trappa, blomkrukor och fina gardiner. Det är ting som ger en trivsam känsla. Vandringen ger direkta erfarenheter som kan översättas vidare till en känsla av volym, storlek, fram, bak, centrum och så vidare. Detta kan översättas vidare som till exempel en tankefigur om hierarkier och nivåer, eller vad som är i centrum respektive perifert, vilket också resultatrapporter, kontoplaner, budget och kalkyler hela tiden är med att producera.

En känsla av distans och närhet kan erfaras både utifrån att ställa en diagnos med hjälp av synen som blir ett sätt att skapa distans, men också med hjälp av handen som ett sätt att skapa intim förnimmelse av huden. Agneta och Maria känner på Kims hud. De kan då få en direkt förnimmelse av förändringar på huden som de översätter till psoriasis, något som de senare bär med sig och använder för att bedöma andras hud-

förändringar – antingen som hudläkare eller som sköterska. Agneta och Maria vet hur psoriasis känns att ta på. Deras kunskaper sitter så att säga i kroppen. Likadant är det med att se psoriasis, att urskilja hur den ser ut och vilken plats på kroppen som psoriasis intar. Fläckarna blir platser på kroppen som inte är friska.

Som en kontrast till närhet kan distans erfaras genom att det stora sjukhuset är långt borta och utom synhåll. En erfarenhet av samhörighet kan dock etableras genom olika förbindelser mellan olika platser. Till exempel när man Sahlgrenska sjukhuset via en datalänk, när Lotta i kassan registrerar besök och betalningar. Det kan också ske genom ett personalmöte, men då måste Maria åka kollektivtrafik för att komma dit. De yrkesmässiga besöken PSO får från Sahlgrenska utgörs i huvudsak av läkare. De flesta som kommer till PSO för behandling har fått en remiss från Sahlgrenska sjukhuset. Men förbindelser med Sahlgrenska sker också genom telefonsamtal, internpost, fax eller reparatörer som kommer när något behöver lagas. En viktig del i att etablera samhörighet trots stora avstånd är att siffror i redovisningen varje månad ”visar” Maria en ordning för PSO inom Sahlgrenska. På så sätt kan Maria få insikt om att PSO hör ihop med Sahlgrenska genom siffror och pengar. Maria kan också lära känna PSO i ett sammanhang där siffror i redovisningen tar en aktiv del.

Skillnader i rumsupplevelser bygger på kontraster som erfarenheter av det rumsliga etablerar, paradoxala, komplexa och tvetydiga erfarenheter. Om jag jämför PSO med platsen ADB kontoret som jag också har besökt kan jag lätt uppfatta ett annat rum. För det första förbinds ADB kontoret inte med någon diagnos. För det andra finns det en annan utformning av fysiska ting som till exempel galler och dörrar, som är låsta och som få människor har tillträde till. Här finns dessutom fler maskiner än hos PSO. Lokalen är kall och ligger en trappa ned för att inte vara synligt. Ett rum ligger längst in och är svårast att komma nära men om jag passerar två låsta dörrar kan jag se in i rummet, eftersom väggarna är av glas. Jag betraktar rummet längst in som ett viktigt rum eller möjligtvis ett farligt rum. För att komma in behöver jag passera ytterligare två låsta dörrar. Kontraster kring vad som är svåråtkomligt eller ej gäller inte bara mig i mina vandringar efter översättningar. Det är också vad Maria kan erfara när hon försöker få tag i en prislista för hudkrämer eller ändra siffror för lokalvård men inte lyckas. De var oåtkomliga, i varje fall för Maria. Siffror och pengar accepteras ha en relation till många ting och situationer men kan inte ändras hur eller av vem som helst.

Pengar och siffror är element när PSO som rum gradvis kommer att övergå till plats. Min första vandring i huset PSO var i ett okänt rum. Jag kan inte påstå att PSO nu är välbekant så att det har blivit en plats för mig. Skillnaden kan vara att jag kom in

i okända rum som forskare. Kim kom dit med diagnosen psoriasis och remiss. Maria och Agneta kom dit som yrkesmänniskor. Vissa förbindelser var så att säga redan klara när vi stod vid entrén för att gå in i huset och rummet första gången. De som har en remiss och kommer hit vet att de stiger in i ett vådrum. De som kommer i yrket vet att de träder in i en resultatenheter. Vad som kan förväntas är att människan skapar förbindelser och tillskriver mening till rummet på olika sätt. Människor översätter rummet till en plats som ger olika erfarenheter. Låt mig peka på några aspekter som kan illustrera rummet med förbindelser till Tuans kategorisering.

För Kim och Kalle är PSO ett rum där man kan bli av med sin åkomma. De vill bli kvitt något som gör ont, kliar och skall smörjas ofta. De vill få ett vardagsliv utan psoriasis. De som har diagnosen psoriasis kommer till ett rum där de kan få kunskap om sin hudförändring, om de inte redan visste innan de kom. Vid det första mötet på PSO får de träffa hudläkaren på hennes rum (FOTO 60). Efter samtalet tar vårdpersonalen vid och visar dem runt. Rundvandringen sker då PSO fortfarande är okänt för dem. Olika fysiska ting leder förflyttningen vidare, blir landmärken – entrén, kassan, krukväxterna, dörrar, väggar, ljusboxar, klädsåp, duschar och möbler. På så sätt ordnar olika rum rörelser. Tingen blir landmärken för nästa sträcka. Det är ting som sägs vara representerade i redovisningen på olika sätt genom sin koppling till pengar och siffror. Som sådana ”erbjuds” Maria förstå dem som olika värden i samma rörelse där ting blir till landmärken. Extra tydligt blir det när Maria ansöker om att få köpa en ny TL01 box när kön till den enda har blivit lång, men får avslag.

När Kim och Kalle har fått sina behandlingskort och betalat med pengar får de tillträde till en våning för behandling. Där visar personalen vad man gör i de olika rummen. I vissa rum är det tänkt att man skall klä av sig, i nästa sker behandling och i ett tredje rum träffar de läkaren. Genom att observera, går det att se vilka det är som går på behandling, inte bara på grund av att de är nakna utan också att de rör sig på olika ytor i huset. Ytorna är för övrigt inordnade så att olika människor rör sig i olika delar av rummet. De som skall behandlas rör sig på andra ytor än personalen och på annat sätt. Personalen går till exempel inte in i en box eller tar av sig kläderna. Det är heller inte de med diagnosen psoriasis som låser upp eller låser entrédörren och bestämmer tillgängligheten.

Det är en tillgänglighet som förstås och praktiseras när personalen varje gång rör sig mot behandlingsrummen, genom korridorer, där de representerar varje människa på besök för behandling, med ett streck på en uppsatt lapp. Strecken är inordnade under olika klockslag och veckodagar, som slutligen räknas samman.

Olika ytor bekräftar och stabiliserar vilka det är som går på behandling, här en diagnos såsom psoriasis, och de som arbetar här. Rum separerar olika typer av handlingar och relationer. Man kan också säga att handlingar separerar olika rum. Tingen i huset ger stadga åt erfarenheterna. Det kan vara handfat, dörrar, väggar, brits, rullvagn av rostfritt stål och ljusboxar. En annan rumskonstruktion är hur de delar upp ytan i olika veckodagar, där män och kvinnor har tillträde. Kvinnor har tillträde till en mindre yta än män, eftersom de inte kommer lika ofta för ljusbehandling. I vissa rum finns således bara kvinnor respektive män. Olika meningar kan också förbindas med erfarenheter. På så vis kommer olika möten och olika samtal till stånd. Olika sorters rum skapas.

Både Kim, Kalle och Maria rör sig dock på annat sätt i huset efter 1993. Innan kunde Kim som kvinna och Kalle som man röra sig på en hel våning vardera. Berit och Maria rörde sig upp och ned i trappan mellan våningarna. Rörelser på två våningar visade sig inte vara effektiva enligt redovisningens siffror. PSO reducerades från tre till två våningar, vilket medförde att färre streck kunde noteras, när färre människor kom för behandling. Berit och hennes kollegor noterade 16327 streck 1992 och 12130 streck 1994. Pengar som siffror i resultatrapporten, som anländer till PSO, visar nu andra siffror. På detta sätt kopplades pengar, siffror och rörelser mycket tydligt samman. Dock frågar ingen efter vad som har hänt dem som inte längre kom för behandling, vilket betonar och ger Maria erfarenheter av vilken prioritet siffror från redovisningen tillmäts. Det handlar om att göra rum tänkbara på ett visst sätt och lotsar medlemmarna in i en gemensam pakt om rummets ordning (Lefebvre, 1991).

Kim och Kalle får ljusbehandling i rum där ljusboxar är placerade. Deras psoriasis blir alltmer bekant för dem. För dem börjar PSO övergå till vad Tuan kallar plats. Det som gör att besöken hit inte blir en engångsföreteelse är att fläckarna kommer tillbaka gång på gång. Samtalen som jag hade med fyra personer med diagnosen psoriasis präglades av osäkerheten kring när psoriasis dyker upp och försvinner och hur mycket fläckar som kommer. Kim och Kalles kroppar är ett sorts rum där kaos kan råda. Psoriasis kan breda ut sig utan deras kontroll. De återkommande utslagen förbinder kroppen som rum, där minnen kan bevaras och omskapas. Enligt läkarna försvinner psoriasis även utan ljusbehandling. Problemet för individen är att det sker utan hans/hennes kontroll. Med ljusbehandling ett visst mått av kontroll återtas.

Rum handlar, som Tuan påpekar, om överskridande. Rörelsen mot en annan möjlig plats är central. Möjlighet att överskrida måste samtidigt finnas även när en plats skapats. Etablerandet av PSO som en plats och överskridandet av nuvarande villkor är lite paradoxal. Platsen bekräftar deras åkomma genom praktiken ljusbehandling, olika

rum, diagnosen, remiss, ting och samtal. Men de vill inte känna sig sjuka. Att utveckla en identitet och mening som läkare eller avdelningssköterska är kanske av det skälet lättare än som psoriatiker. Den förstnämnda rollen är vald, den andra är påtvingad.

Agneta kommer att återse Kim och Kalle många gånger på sitt rum, ibland under så lång tid som 20 år, om hon inte lämnar sin tjänst. Under sina besök på PSO som sker mellan 1 och 2 gånger per vecka återser hon Kim och Kalle ungefär 2 gånger per år under cirka 15 minuter per gång. Å andra sidan passerar många besök hennes rum. Hennes överskridande handlar bland annat om att förlika sig med tanken att hon inte kan bota Kim och Kalle. Hon kan inte ge dem vad de önskar. Istället kan överskridandet översättas till att ge bra vård och kanske utveckla sin roll som läkare. Agneta har utvecklat det första mötet på sitt rum genom att undvika falska förhoppningar om att kunna bota psoriasis, eftersom det ganska snart kommer att visa sig att så inte är fallet. PSO är inte en plats där man kan bli botad. Överskridandet av nuvarande villkor när det gäller hudförändringar sträcker sig till att reducera och ibland ta bort alla fläckar på huden under en period. Man kan inte säga hur lång den blir. De kommer dock att ses många gånger. För att reducera osäkerheten som det innebär att ha psoriasis kan man på PSO skapa en slags kontinuitet för Kim, Kalle och de andra som kommer hit. Att få träffa samma läkare varje gång är viktigt för dem som går på behandling, vilket gör att även en person kan bli en sorts plats i meningen att den skapar stabilitet för en annan människa.

När rummet PSO, en väg till befrielse, har översatts till en plats som kanske inte uppfyller allt man längtade efter – att bli frisk och få normal hud – finns det möjligheter att skapa ett annat sorts rum, en annan sorts befrielse. Efter att Agneta har ställt en diagnos som psoriasis betonar och förbinder hon sitt arbete med att bygga upp en relation mellan sig och dem som har psoriasis. Den baseras på en ärlig dialog som skall skapa ett ömsesidigt förtroende och tillit till varandra. Falska förhoppningar försvårar eller kanske till och med omöjliggör arbetet med att bygga upp förtroende mellan dem.

Den ärlighet och det förtroende som Agneta försöker etablera måste också förankras i vardagen. För Maria och övrig personal handlar det om att skapa kontinuitet i vardagen för Kim och Kalle. Vårdpersonalen ser Kim och Kalle dagligen och kan följa hudens förändring på nära håll. Kim och Kalle vill heller inte upprepa sig i onödan eller bli ifrågasatta. Mycket som har hänt finns med utan ord i mötet mellan personalen, Kim och Kalle. Att gå på ljusbehandling i 20 år innebär dessutom att man kan proceduren vid behandling och sin psoriasis. Den sitter i kroppen. Det handlar också om att göra huset tillgängligt, trevligt och med personal som kan hantera svåra livs-

situationer. Även om psoriasis kan översättas till vissa gemensamma drag är den specifik för varje människa. Små detaljer som boxar där schampo kan läggas till nästa gång har betydelse. Ett slags rumslig-tidsmässig inramning skapas från en behandling eller ett samtalstillfälle till nästa.

Kontinuitet handlar också om att försöka få dem som går på behandling att acceptera några fläckar på huden, att lära känna sin egen psoriasis och andras, så att Kim och Kalle kan fokusera på andra saker i sin vardag. Det tar tid att gå på ljusbehandling och det gör intrång i vardagen på många sätt. Med detta i tankarna arbetar Agneta och Maria med det fysiska för att påverka de erfarenheter som Kim eventuellt kan göra. Det innebär att de försöker arrangera ytor på den kvarvarande våningen vilket gör att de som kommer till PSO kan se och ställa frågor till varandra för att på så sätt erfara andras psoriasis. De ytor där andra människor med naken hud vistas deltar aktivt i att ge vissa erfarenheter av sin egen och andras psoriasis.

Som Tuan påpekar, tankarna kan flyga fritt när man är ensam. Tillsammans med andra läggs ibland band på tankarna eftersom andras närvaro drar till sig uppmärksamhet. Deras idéer projiceras på samma arena som dina. I vissa fall kan andras tankar vara till gagn, till exempel när det kan underlätta livet för dem med diagnosen psoriasis. Arrangemanget av ytorna hos PSO är ett sätt att skapa sådana möjligheter. Å andra sidan kan idéer med en nära koppling till pengar och siffror från andra projiceras på PSO på ett sådant sätt att de snarare tränger ut andras idéer och upptar hela arenan för tankar, såsom när kontoplaner ändras utan att höra Marias idéer, hur budgeten för PSO skall se ut, eller att någon kan ”cleara” från PSO:s konto utan att fråga om lov.

Den traditionella sjukhusmiljön som hos Sahlgrenska, 5 km bort, uppfattas av Kalle och Kim som ett område där man var mer sjuk. Det kan vara en anledning till att alla intervjuade föredrog PSO. Ting som till exempel en termos med nybryggt kaffe, blommor, tavlor och andra öppettider gör det till ett rum som kanske inte vanligtvis förknippas med ett vådrum. Att Kim och Kalle kunde förflytta sig till PSO blev ett sätt för dem att överskrida gällande villkor, vilket ligger nära Tuans resonemang när han lyfter fram att röra sig är tätt förknippat med att överskrida nuvarande villkor. Men möjligheten att röra sig för tanke och kropp påverkas av siffror och pengar genom att dessa producerar förbindelser som sätter gränser – gränser för att röra sig såsom att definiera PSO som ett rum för resultat och ansvar numera ekvivalent med en våning. Gränserna ifråga begränsar Marias möjligheter att röra sig i tanke och handling och därmed att överskrida nuvarande villkor.

Kim och Kalle har en inrutad vardag som präglas av ett liv med ljusbehandling under perioder när huden har förändrats. Det är ett liv där de samtidigt försöker lära sig att förhålla sig så till sin psoriasis att livet ändå flyter på. I mötet mellan Agneta, Maria och Kim skulle man kunna bryts Kims önskan om att blir fri från psoriasis, och det Agneta eller Maria inte kan hjälpa till med, att bota psoriasis. Det handlar också om ett möte mellan olika erfarenheter. En mängd skiftningar och nyanser av erfarenheter kan då göras, till exempel påverkar Kim Agneta och Maria. Kim och Kalle visar upp sina kroppar och sin hud så att Agneta och Maria kan få erfarenheter och utveckla en identitet – Agneta som utövande av sin läkarroll, Maria som sköterska för daglig omvårdnad– att förhålla sig till och producera siffror.

Tiden blir synlig när platsen är stabil eller självklar. Här sker det genom att människor återkommer gång på gång över ett antal år, men det sker också genom att resultatrapporter kommer med en jämn rytm via internposten varje månad. Det är en plats där relationer utvecklas och förändras. Här finns likheter med Tuan's idé om platsen som ett sätt att synliggöra tiden. Det finns också drag av de övriga tid/rum förhållandena. Tid som ett resultat av dynamiken mellan paus och rörelse innebär att tid också skapas i övergången mellan misstroende och förtroende, mellan kaos och trygghet, mellan icke acceptans och acceptans, mellan hudförändringar och slät hud, vilket antyder både tiden som ett flöde och PSO som en paus. Tid skapas också mellan resultatrapporter – mellan utrymme för något roligt och då utrymme för fler TL01 boxar inte finns. Rörelser mot acceptans och förtroende liksom PSO som siffror och pengar har också en nära förbindelse med hur bunden man känner sig till platsen PSO och intensiteten av de intryck som var och en, som går på behandling där, får.

Alla rörelser på ytorna hos PSO – samtal, klappar, rörelser in och ut genom rum och smörjningar – abstraheras som tid enligt kalender och klockan och rapporteras in som siffror till Maria. Hon i sin tur skickar dem vidare till ADB kontoret där de kopplas till pengar och andra siffror. Som siffror i en resultatrapport återvänder de med internposten. Mellan smörjningar och samtal växlar Maria mellan siffrorna som hon delvis har varit med att producera, och de rörelser, ting och situationer hon tidigare har varit med om. Siffrorna deltar i hennes sätt att förstå vad som pågår hos PSO, vilket också inkluderar att bedöma och värdera. Man kan säga att siffrorna bjuder in Maria och andra att lära känna sig själva utifrån vad som förväntas av henne och dem. Hon erbjuds också att lära känna rummet PSO genom de avgränsningar som sjukhuset har ordnat genom siffror och pengar, som hon själv reproducerar genom acceptans och att skicka siffror vidare.

Det var som en självklar konstruktion som rummet och platsen först gick mig förbi, kanske just därför att tiden var synlig genom dem som återkom hela tiden. Det var först när jag intervjuade några som gick på behandling samtidigt och under tiden som jag följde översättningar som de självklara förbindelserna började bli synliga för mig.

ReP kan belysas som ett sätt att konstruera rummet – ett rum som står i förbindelse med vår kropp på ett närgånget sätt. Olika rumskonstruktioner skapar gränser för vad som får/kan existera. Rum är förbindelser mellan någon(t) och ett sammanhang där människan blir något i en ömsesidig relation med rummet.

Tuan hjälpte mig att uppmärksamma att ReP hamnar där människor skapar ett livsrum och där de skaffar sig insikt om världen och sig själva. Det fysiska spelar roll på ett kanske mer långsiktigt sätt än vad som först ges ett intryck av. Hur sådana erfarenheter om världen etableras kan därmed kontrasteras med enkelheten av siffrorna som visas i resultatrapporten, som därmed gör att tvetydigheten av den relation som hävdas dem emellan träder fram. Vidare kan Tuans resonemang bidra med insikter om hur väl integrerat i vardagen ReP kan vara. En integrering som i sin tur kan medverka till att etablera och förstå PSO såsom siffror, precis som PSO kan etableras och förstås som en plats för vård. Det finns goda möjligheter att bättre förstå varför redovisningens siffror har effekt på människor.

Redovisning i praktiken som översättning och produktion av rum/plats

Min framväxande teori grupperar mina iakttagelser under fyra kategorier. Grupperingarna har arbetats fram när jag förenade ReP som översättning och teori om rum i bild och text (se Poset sid 73) vägled av frågor och motfrågor. Det är grupperingar av iakttagelser som sedan har funnits med vid ytterligare genomläsning för att jämföra, justera, lägga till eller ta bort något. Följande kategorier har skapats: *”Förbindelsens karaktär”*, *”Förbindelsers integrering i och avgränsning av vardagens rörelser,”*, *”Ordning och dess förändring”* och *”Andra rumskonstruktioner”*.

FÖRBINDELSENS KARAKTÄR

Förbindelserna skapas i en kedja av översättningar, som här är ReP. De skapas genom användandet av en accepterad artefakt som symboliserar värde – kallad pengar – och siffror. Pengar kan likställa två helt skilda ting och till synes radera ut alla tidigare skill-

nader. Intressant att notera är att pengar är sällan mer synliga än just på papper som siffror i översättningskedjan ReP. Antecknad som en siffra kan pengar översättas vidare till en resultatrapport, där ting, människor och rörelser kan överblickas som ett ”livlöst och neutralt” objekt.

Siffror och pengar tar plats i vardagens rörelse tillsammans med andra artefakter såsom till exempel databaser, dataprogramvaror, internpost och kartor, så att en översättningskedja och förbindelser mellan PSO och siffror kan etableras tur och retur. Genom att använda etiketter och ordinala tal kan en viss ordning skapas, vilket beräkningar och värden kan inordnas under. Det som har likställts och särskiljts hålls också ihop, till exempel 761220 som visar PSO:s ”placering” i en hierarki eller en kontoplan där 5710 ingår för uttrycka och beteckna kostnader och värden för hyra i en resultatrapport. Förbindelserna i ReP har en paradoxal karaktär – de översätter heterogena ting till att bli samma sak, särskiljer det som förts samman och håller ihop det som särskiljts. Siffrorna visualiserar och visar aspekter, eller man kan säga skapar förbindelser mellan rörelser och en siffra som gör att man kan tänka på rörelser och ting som händelser och associera till dem i en given form⁴⁶.

Bedömningar av och förståelse för siffror måste beaktas i ljuset av att ReP översätter rörelser och ting till värden som hela tiden kan modifieras och omarrangeras. En annan sak som måste beaktas är att värde kilas in mellan det som annars inte kan delas på, till exempel kan siffror kilas in i möten av förtroliga samtal eller i flöden av rörelser som utspelar sig hos PSO, och göra dem till händelser. Det innebär att siffror är både praktiska och flexibla så att många meningar kan förbindas med dem när de översätts i lokala situationer. För rummets vidkommande betyder det att rummet alltid har en möjlighet att bli något annat värde och därmed ett annat rum när ting och händelser kan rangordnas och urskiljas. De sämre skiljs från de bättre. Förståelse och synliggörande av rangordning som värde påverkar bedömningar och urval, till exempel rimligheten att eliminera en våning från tre till två hos PSO. Förändringar av ordning och rum produceras eller elimineras genom att olikheter betonas och på så sätt kan siffror bidra med att tillskriva rum nya förbindelser⁴⁷.

⁴⁶ Se Boland (1993) varifrån min inspiration är hämtad.

⁴⁷ Diskussionen kring ekonomi och vård är inte på något sätt avslutad utan pågår i en sorts följetong eller tenderar att ha andra bilder av vad siffrorna representerar. Se t.ex. artikelserie om värden i GP under februari-mars 2002.

FÖRBINDELSERS INTEGRERING I OCH AVGRÄNSNING AV VARDAGENS RÖRELSER

Integreringen av förbindelser från ReP handlar om i vilken utsträckning de finns närvarande i vardagens rörelser eller med andra ord hur de produceras och används. Det sker både genom att ”erbjuda” och ”tvinga” på produktion och konsumtion av siffror och pengar i en slags ömsesidig kombination. Att på olika sätt övertyga andra om användningen har betydelse för hur förbindelsernas karaktär kan ”erövra” och avgränsa vardagens rörelser.

”Tvånget” innebär till exempel att vårdpersonalen ber om betalning för att ge människor tillträde till ljusbehandling och läkarbesök. För viss vårdpersonal ingår ReP i befattningsbeskrivningen. Genom utbildning blir ansvariga mer bekanta med hur man både producerar och konsumerar siffror.

De tvingande elementen har samtidigt något att erbjuda. Människor erbjuds möjligheter att påverka, ”få” befogenheter och möjligheter att förstå vård som värde i pengar. Det ”nya” är bara delvis främmande. Siffror används redan i praktiken för vård och finns närvarande i vardagens rörelser som att kategorisera olika hudtyper eller för att bestämma öppettider. Den tidigare användningen av siffror underlättar ReP och de förbindelser som etableras av densamma. Siffror är inget obekant i sig. Att ta steget till siffror som värde kan te sig överkomligt framförallt i ljuset av att det samtidigt erbjudas en möjlighet till gemensamt språk. Oavsett vem man pratar med – sköterska, läkare, politiker, administratör eller chef – kan samma språk användas.

För att integreringen av förbindelser skall fortsätta i en till synes oändlig ström och cirkulation måste dock något mer till. Om siffror skall kunna peka på och kopplas till människor, ting och situationer, måste människor kunna tänka sig eller gestalta någorlunda tydliga gränser för det som beräknas eller värderas. En viktig del i sådana översättningar är att rörelser kan bli till ”händelser”. Lingvistiska artefakter som ansvar är i sammanhanget av central betydelse. Översättningar från vardagliga rörelser till värde (och tvärtom) underlättas om de är väl avgränsade, eftersom det då blir lättare att binda dem till siffror och pengar. Lingvistiska artefakter som ”ansvar”⁴⁸ bidrar med att skapa ordning genom att ge mening åt vardagliga rörelser, ting och människor. Ansvar ”talar om” dels vad som är tillåtet att göra eller inte, dels hur vissa rörelser kan förstås. Det blir här ett sätt att få människor på plats och skapa utrymme för ReP och gör det lättare för rörelser att bli ”händelser” och uttryckas som siffror och värde. Det

⁴⁸ Om lingvistiska artefakter se kapitlet ett.

ekonomiska ”ansvaret” som avdelningssköterska för PSO, som Maria ”har”, kan ses som ett uttryck för detta. Siffror som värde och som bärare av andra möjliga aspekter på centrala händelser – här en plats för vård– återvänder till PSO avgränsade i tid och rum. Man kan säga att översättning av rörelser till händelser som siffror tur och retur bär med sig ”nyckelinformation” om PSO som plats för vård.

Ansvariga på plats erbjuds att se vårdens effektivitet genom siffror, som hävdas ha en relation till deras rörelser i vardagen. Ansvar uppbackat av logik från siffror och pengar sätter upp andra villkor för rörelser som känns igen som vård – gränser för vilka personer som skall kontaktas och vilka som får sätta sina namnunderskrifter på papper som avgränsar rörelser.

De siffror som Maria är med att producera ”visar” henne och andra vilka möjligheter som står till buds, vilka som är öppna och vilka som inte är det. Det får till exempel betydelse för vilka personer som de ansvariga skall kontakta eller prata med. På så vis sätts inte bara gränser för PSO utan också för hur enheten skall fogas samman med intilliggande enheter, som tar vid där det andra tar slut. Det är avgränsningar som är entydiga och ligger sida vid sida utan varken några glapp eller överlappningar. Integreringen av förbindelser av en viss karaktär kan på så vis även bidra med att foga samman flera rum till ett större rum. Så byggs en enhet som hålls ihop.

Integreringen underlättas som tidigare har nämnts också av tillgänglig teknik och artefakter såsom datorer, programvara, kartor, internpost och resultatrapporter. Då kan till exempel personalen lätt knappa in siffror, faxa eller skicka papper på sådant som betalning vid kassan eller rapportering av arbetade timmar och skicka dem vidare. Och med jämn rytm kommer ”bilder” tillbaka av just deras plats varje månad. Man kan säga att detaljgraden av användandet av siffror med referens till pengar som värde utökas. Med tvång, erbjudande, artefakter och teknik kan integrering av förbindelser fortsätta, där siffror både konsumeras och produceras. Omfattningen av integreringen av ReP i vardagens rörelse tur och retur som har etablerats har betydelse för hur en ordning förstås.

ORDNING OCH DESS FÖRÄNDRING

Genom förbindelser till vård, som jag har beskrivit i kapitel fyra, stabiliserar PSO vissa handlingar. Ett annat sätt att stabilisera förbindelser är genom kontinuerlig produktion och konsumtion av redovisningens siffror. Man kan säga att produktion av rum har två sidor – hur rum stabiliserar handlingar och hur rum stabiliseras genom ReP. Här lyfts

fram den ordning förbindelserna kan få genom fortsatt produktion och konsumtion integrerade i vardagens rörelser, det vill säga hur saker och ting ”är”. Vidare diskuteras också vilka möjligheter till förändring som ordningen ”erbjuder”.

Siffrorna på papper skapar överblick, minimerar kaotiska element och ger en känsla av helhet uttryckt som värde i pengar. Sammanfogade rum inordnas under en hierarkisk ordning som ”ger” människor olika handlingsutrymmen. Anställa, liksom Maria, erbjuds och accepterar att använda pengar och siffror som ett sätt att uttrycka rummet och deras ansvar. De kan läsa ut sitt på förhand ”givna” ansvar på ett överskådligt sätt och också jämföra med andra.⁴⁹

En ordning förstås och stabiliseras även av människor utanför PSO, eftersom siffror från PSO deltar och fogas in i andras handlingsnät i ett vardagligt rutinmässigt avgränsat arbete, där de får betydelse. De kan därför inte lätt förflyttas därifrån, innan de återvänder. Människor producerar och konsumerar varandras abstraktioner och läser så småningom in varandra i varandras abstraktioner som i ett stort läs.

När förbindelserna har stabiliserats genom användning kan människor uppleva att det är självklart att de ingår i samma enhet, trots stora avstånd, eller att de är separerade trots att de sitter vägg i vägg. De sammanförda rummen kan komma till uttryck som en aktör, som exempelvis SU⁵⁰. Det som skiljer en plats från en annan i fysisk euklidisk mening i en hierarki fogas samman bland annat genom siffror i debet och kredit.

Inom den ordning som förstås ingår också ordnade utrymmen för förändring. Det innebär bland annat att förändringar sker mångt och mycket utifrån siffror, som återfinns i redovisning och/eller kalkyler, och genom dem urskiljer vad som inte är bra. Siffrorna blir viktiga element som ramar in diskussionen kring olika rum och deras effektivitet. ReP tvingar på en medvetenhet om kostnader som ställer upp andra villkor än tidigare för vardagens rörelser kallad vård. Siffror på papper ”tvingar” fram prioriteringar vilket Marias försök att förändra kostnader för hudkrämer visar liksom hennes ambitioner med hyran. Just därför att det är ordningen som förstås, får det också praktiska implikationer – till exempel nödvändigheten att reducera PSO med ett våningsplan.

⁴⁹ Ett liknande resonemang har Hoskins när han kommenterar Hooper & Kearins ”*A Genealogical Approach: Accountability, Power and Conflict*” (IPA Manchester 2000) med att säga “For accountability, if exercised with all due propriety ensures that everyone in a given network knows their place, and their duty in advance, and then tests their knowledge if their place, and their actual performance of their duty, against the norm that it has itself prescribed. This is magic realism indeed”.

⁵⁰ En aktör ett nätverk av människor, teknologier och ting, som talar med egen röst. Se även kapitel 2.

Det betyder inte att alla meningar är gångbara eller tillåtna eller att alla får förändra. Förbindelser med flexibel karaktär som stabilt används producerar en ordning som ger vissa större handlingsutrymme än andra. I diskussioner och samtal produceras olika slags tolkningar av de skillnader som siffrorna ”visar” för olika situationer och handlingar. Man skulle kunna säga att praktiken producerar rum, en ordning, där överskridande inte beaktas för alla.

Så länge ordningen accepteras, deltar ordningen samtidigt i produktion av meningskapande, identitet, erfarenheter och påverkar vad som anses behöver göras härnäst, vilket i sig reproducerar ordningen, som blir än mer infiltrerad i vardagens rörelser. Den ordning som produceras ger olika möjligheter att etablera och omarrangera förbindelser. De många försök som Maria gjorde för att ändra på vilka siffror som skall peka på PSO men inte fick gehör för visar vilket utrymme ordningen producerar för Maria. Hon förblir vad Latour (1998) kallar för en aktant⁵¹. Intressant nog är det siffrorna som rör sig fritt som begränsar människors rörelse mot en möjlig plats.

En plats för vård återvänder till PSO som siffror och värde i en resultatrapport. Siffror och värde erbjuder människor att lära känna en plats och sitt ”ansvar”. Människor erfar dels direkt den plats de befinner sig på, dels platsen som en abstraktion i siffror. Ordningen som siffrorna producerar bjuder in människor att lära känna sig själva utifrån vad som förväntas av dem och andra. Siffrorna deltar i människors sätt att bedöma, värdera och förstå vad som pågår. Man skulle också kunna säga att ReP blir ett sätt att beskriva, förstå och mäta ett rum.

ANDRA RUMSKONSTRUKTIONER

Förbindelser som producerar rum utgörs inte bara av siffror. Det vill säga det finns andra medkonstruktörer än ReP. Hos PSO har jag visat att många rumskonstruktioner pågår samtidigt. ReP är bara ett sätt att stabilisera vådrummet PSO. Det finns flera bidragande element. Rum är ett sammanhang där människor blir något i en ömsesidig relation med rummet. PSO utan människor med psoriasis blir något annat. Men även när människor med psoriasis kommer för behandling och bekräftar PSO som vådrum är det en alltför enkel bild av vad som pågår på PSO. Det finns flera andra rum som produceras samtidigt.

PSO som vårdenhet är ett rum där man kan förstå och hantera det främmande – rum för ärlighet, förtroende och acceptans, det vill säga ett rum för möten och samtal.

⁵¹ Någon som ingår i ett större aktör-nätverk och som kan handla men som inte har en egen röst.

Acceptansen kan få människor med psoriasis att göra saker de inte har gjort förut eller på länge, överskrida sina nuvarande villkor till exempel att gå och våga bada på en allmän plats med fläckar på huden. För en del är PSO en unik plats som man inte vill vara utan. Det känns bra att gå här. Det finns alltid någon som kan lyssna om man vill prata. Man skulle kunna säga att i det avseendet blev PSO ett steg från kaos till trygghet, men PSO också är ett rum, där längtan efter bot finns, och vidare ett rum som bekräftar det som anses inte vara friskt.

Man skulle också kunna säga att PSO är ett rum för kvinnlig personal och manliga besökare. Kanske har det betydelse för hur PSO är stabiliserat som vårdenhet. Det är också ett rum där Agneta och Maria som professionella inom vård kan utvecklas. Maria använder sin livserfarenhet när hon möter andra människor som har problem, sådana som både är relaterade till psoriasis och andra problem. Det är i sådana situationer som Maria relaterar ett ansvar som en möjlighet att utveckla sig som människa.

Många rumskonstruktioner är inte stabiliserade utan är mer flytande. Law (2000) anser att de mer flytande rumskonstruktionerna inte redovisas, eftersom de inte passar in i de kriterier redovisningen har som obligatorisk passage. Men de har stor betydelse för hur PSO fungerar och stabiliseras. En del av dem bygger på en kontinuerlig dialog i nära interaktion med människor på PSO under lång tid. De som kommer och går här skapar en gemensam historia, erfarenheter av varandra och ett känslomässigt rum ihop. Det är en påtaglig skillnad från hur PSO som vårdenhet stabiliseras i form av ett värde i siffror. När referenten som siffra är i rörelse är det få möten som äger rum mellan dem som har delar av sin vardag hos PSO och övriga i cirkulationen. Övriga som betraktar siffrorna som pekar mot PSO är de facto inte där i de rum värdet landar. Men siffrorna ger en illusion av närhet. Det betyder att PSO och övriga platser inte delar varandras historia; möjligen delar de samma siffror. Om jag följer Tuans resonemang skulle det betyda att PSO och övriga som använder de framtagna siffrorna, skapar få känslomässiga platser tillsammans. Utan känslomässiga band är det lättare att eliminera en plats. Det är en aspekt som lyfts fram av McPhail (2001) när han diskuterar redovisning och rum. Han hävdar att en etisk dimension försvinner när människan inte skapar rum som är känslomässigt gemensamma.

Avslutning – några insikter om redovisning i praktiken

Det är de vardagliga rörelserna som enligt Tuan (2001) omvandlar ett rum till en plats. Rörelser i vardagen producerar förbindelser mellan människor och ting, som får dem

att lära känna ett rum och över tid översätts det till en plats. ReP deltar i rörelser som översätter ett rum till en plats och bidrar således med möjliga erfarenheter, förståelse och mening av vardagens rörelser. Siffrorna och ordningen skapar känslor som ytterligare förankrar förbindelserna. Det känns bra när siffrorna visar ett utrymme för något roligt, och det är vidrigt när andra hämtar siffror utan att fråga. Det är också tröttsamt att jaga siffror och få svar på frågor. Varken möten eller dialog mellan människor i olika inordnade rum genom ReP verkar befrämjas, antingen därför att delar av produktionen av siffror är delegerade till maskiner och sker automatiskt, eller därför att det anses inte behövas när rum kan bedömas genom siffror. Detta är erfarenheter som förknippas med den ordning som produceras – en ordning som inte verkar främja känslor tillsammans med och för andra utan snarare för tankarna till rum av en mer flytande och gränsöverskridande karaktär, som Law (2000) diskuterar.

Intrycket är att det rum som ReP deltar i att producera är relativt stabilt. Förbindelsers karaktäristika stabiliseras genom användning av siffror och pengar. Varje förändring med hänvisning till siffrorna bekräftar de tillskrivna egenskaperna. I sammanhang där siffror och värde ingår, bidrar till att tränga ut andra principer för bedömningar. Vad som stabiliseras är förbindelsens potentiella flexibilitet, som tränger ut andra urvalsprinciper till fördel för siffror som värde. ReP bidrar med platsens potentiella flexibilitet.

Förbindelsens flexibilitet kan betyda att det blir svårt att lära känna en plats, eftersom platsen förändras så många gånger att rummet aldrig kan hinna bli en plats. En ökad användning och integrering i vardagens rörelser av ReP blir nästan som en slags gökunge där andra urvalsprinciper trängs undan och där man så småningom får intrycket att vardagens rörelse sammanfaller med siffrorna i redovisningen. Platsen underkastas siffrorna som värde och deras karaktäristika, vilket till slut innebär att ”här och nu” kan ersättas med en siffra och bli för taget givet. Rummet pekar på siffror och siffror pekar på rummet.

ReP är ett sätt att konceptualisera och kommunicera ”här och nu”, som producerar en sorts verklighet. ReP bidrar med ett sätt att leva i, förstå och producera rummet. Som symbol kan rum och plats ge en idé om vad och vem vi är som människor (Tuan, 2001). ReP som produktion av rum handlar samtidigt om produktion, konsensus och stabilisering av värde.

ReP har beskrivits som en sorts rumsmaskin, som stabiliserar både PSO och värde genom att översättningar, en rörelse från plats till plats – samtidigt producerar sitt eget rum (poster bild), ett rum där reduktion kan ske.

1) ReP bestämmer delvis om förbindelsernas (i ett stort handlingsnät som kan kallas för ”vård” i Göteborg eller i ett aktörsnätverk som kan kallas för ”SU”) karaktär. Den bjuder på två ”mellanled” siffror och pengar. 2) Genom att dessa mellanled accepteras och används kan vardagliga rörelser integreras och avgränsas. På så sätt byggs ”vård-rummet” men även ”platser för vård”. 3) ReP som praktik, det vill säga upprepande aktiviteter, stabiliserar förbindelser skapade med hjälp av siffror och pengar. 4) Det finns andra med-konstruktörer av rummet som har andra avgränsningar.

Håller denna beskrivning i ett sammanhang, där ReP är mer etablerat och taget för givet än hos PSO? Det skulle vara intressant att titta närmare på ReP som bärare av andra centrala aspekter än som rum för vård. En sådan aspekt skulle kunna utgöras av tid. Det har på många sätt visat sig att praktiken skiljer sig starkt åt från den tid som blir resultatet av nära möten mellan olika praktiker. Om jag följer Tuans resonemang om rum/plats så är tid bara en annan aspekt av rum och vice versa. Jag kommer därför i nästa kapitel att närma mig rummet från ett annat håll – tidsperspektivet – och vända mig till en annan plats än PSO.

Kapitel Sju

BUSSBOLAGET – TIDER OCH TURER SKAPAR RUM

Tid i kollektivtrafik

Blötsnön vräker ner. Vinden gör paraplyer överflödiga även om jag hade haft ett med mig. Det finns heller inget att ta skydd i. Jag står och väntar på att en buss skall komma och ta mig till Stadköping. Många fordon passerar, både bussar och bilar, men inget stannar för mig. När bilarna kör förbi på landsvägen i hög fart skapas vatten och snökaskader eftersom det mesta av snön och vattnet ligger kvar på vägen. Lastbilar, långträdare och bussar gör inte kaskaderna mindre. När fordon kör förbi når vatten och snömassorna inte bara fram till där jag står. De är så stora att de landar i diket bakom. Här gäller det verkligen att parera kaskaderna som varje fordon åstadkommer. Det är dock lättare sagt än gjort eftersom det svårt att se åt det hållet när vinden och snön blåser mig i ansiktet. Nu kommer äntligen en buss som stannar för att ta mig med. Jag är genomsur och iskall. Jag kliver på och möter en förare med allvarlig min. Jag frågar:

- Går denna buss till Stadköping?

- Ja.

- Vad kostar det?

- 20 kronor.

Jag betalar och går in i bussen. Bussen är nästan full. Många skolungdomar står upp och jag tränger mig förbi i den trånga mittången. Jag ser en ledig plats som jag trött och blöt sjunker ned på. Det är den sista platsen, tror jag. Fönstren har immat igen och det går inte att se ut. I bussen blir det snart riktigt kvavt och varmt. En känsla av illamående kommer över mig. Jag lutar mig ut i mittgången och riktar blicken framåt för att se ut genom förarens framrutor för att inte bli åksjuk. Stående människor i mittgången och framrutor delvis täckta med imma sätter stopp för min ambition. Illamående och blöt kommer jag fram till Stadköping i tid för att ta tåget hem. Jag tar upp min biljett och läser (BILD Bussbiljett).

Det är inte självklart att det kommer någon buss som tar mig med ”här och nu”, i tid, vid en plats och kör mot en destination som jag vill åka till. Det är inte självklart att jag betalar med pengar heller. Det krävs en pågående organisering. En sådan krets av förbindelser är kollektivtrafikföretaget Swebus som inte är så lätt att peka ut. (FOTO 1). Om man dessutom inkluderar de ca 2.600 bussar som rullar i linjetrafik⁵² som ett sätt att peka ut organisationen blir det näst intill omöjligt att placera Swebus på en karta. Man kan säga att Swebus är överallt och ingenstans. Redan här går det raskt att inse det näst intill omöjliga att följa hur allt sätts i cirkulation genom olika medier och resulterar i en organisation som heter Swebus.

Efter att ha etablerat kontakt med ekonomen Karin för Norra Kungsborg och kommit överens om en dag som passade oss båda träffades vi första gången. Jag skulle komma till henne i Göteborg. Karin var den person som områdeschefen för bussbolaget ansåg kunde uppfylla mina önskemål om att komma nära verksamheten och redovisningens siffror. Här börjar min resa för att försöka förstå hur ”här och nu” kan bli till en siffra i en resultatrapport.

BUSSAR OCH EKONOMI

Karin sitter högst upp i ett hus där också regionens ekonom, distriktschef och andra personer som arbetar med att (re)producera siffror har sina rum. Efter att vi har hälsat

⁵² www.swebus.se 2001-01-03

på varandra kommer vi in på något som vi båda har intresse av – kollektivtrafik. Hon berättar för mig om några av organisationens senaste händelser. Vi kommer in på hur hon ser på att arbeta med ekonomi.

Karin: Jag gillar när jag kan göra kopplingar mellan pengar och vad som händer. Tidigare hade jag alltid kontroll över vad som hände och kunde påverka. När du är mitt i verksamheten så hör du ju allt som händer och det kan inte undgå dig om det händer någonting. Om en buss går sönder ute på linjen så kanske du är här när de ropar och talar om det och du vet allting. Nu är det större. Jag vet inte alltid vad som händer och kan heller inte påverka så ofta. De som ringde och frågade mig saker gjorde det även efter förändringen. Men jag fick påpeka att jag inte kunde påverka eller hjälpa dem. Nu har de slutat ringa och min kännedom om verksamheten minskar. Det händer saker som jag inte vet om, vilket inte hände tidigare. Andra får ta vid. Det är synd eftersom det tar bort en del av det jag uppskattade med arbetet. Men man får göra det bästa av situationen och komma in i sina nya roll.

Hon ger exempel på sitt kunnande om verksamheten. Hon nämner sin tidigare kännedom om de över 100 bussar som finns i Kronborg. Hon visste var de körde och om de var på reparation. Kännedomen om bussar gav henne möjligheter att både ställa och svara på frågor, om de ekonomiska rapporterna inte var som det förväntades.

Karin ger mig några förbindelser av vad som kan behövas för att omvandla ”här och nu” till siffror. För henne har det varit viktigt att vara nära verksamheten, kanske inte för att omvandla ”här och nu” i sig utan för att kunna ändra omvandlingar, koppla dem till andra siffror och svara på frågor när vissa siffror dyker upp, det vill säga hon kunde peka tillbaka på saker i verksamheten i sin unika situation. Hon vill ha det siffrorna refererar till nära sig. Siffrorna reser senare från en plats till en annan för att mottagas av experter i Göteborg, där hon själv numera är inkluderad.

Tidigare satt hon mitt i verksamheten fem dagar i veckan. Nu har hon lämnat verksamheten för att enbart övervaka produktionen av siffror av i områden än Kronborg. Swebus har fått nya ägare och det är anledningen till att hon måste flytta. Ägarna önskar att experter som hon skall koncentreras på en plats. Karin gör dock sin egen tolkning av vad ägarna vill. Minst en dag per vecka sitter hon på sitt gamla kontor i Kronborg. Samtidigt som hon har flyttat har hennes roll fått ett nytt namn. När hon satt i Kronborg, var hon ekonomiansvarig, men nu har ordet ansvarig tagits bort och hon är nu bara ekonom. Ansvarig för ekonomi och verksamhet är nu Hans.

Karin: Ja då är jag.. vet inte.. något vid sidan om. Jag kan inte lägga mig i driften. Det kunde jag inte förut heller direkt, men då var jag närmare verksamheten och kunde påverka ändå.

Den första träffen gav mig två kopplingar att gå vidare med. Den ena handlar om att ta del av hur siffrorna som Karin tar hand om har (re)producerats – siffror som har rest från en plats till en annan för att mottagas och omvandlas av experter. Den andra handlar om att jag följer Karin till Kronborg och tar del av siffrornas referent, enligt henne, verksamheten. Vi kommer överens om att jag skall besöka dem i Göteborg någon vecka senare när ett månadsavslut utförs.

Innan jag följer ett månadsavslut i Göteborg fortsätter jag med verksamheten som Karin berättade om. För att ta mig dit fick jag sätta mig i rörelse. Jag behövde åka både tåg och buss. Orienterad av kalender, tidtabell, klocka och en vänlig bussförare kom jag fram till Kronborg. En passagerares resa från A till B leder till att börja med till två vidare översättningar – en bussförare och en tidtabell. Jag börjar med bussföraren.

ATT KÖRA BUSS

För att följa med en förare under ett förmiddagspass får jag stiga upp tidigt. Klockan ringer 4.30. Från mitt pensionat vandrar jag mot depån. Det är lite kyligt och mörkt. Torget jag passerar är i princip öde så när som på någon enstaka bil och några fåglar. Jag möter också några bussar på väg ut från garaget när jag närmar mig depån.

Jag har fått veta dagen innan att föraren som jag skall åka med heter Tore. Som förare för Swebus bär han en uniform med företagets logo på. Det är Tore som hittar mig eftersom jag är lätt att känna igen, civilklädd som jag är bland förare i uniform. En bussförare har fler saker som gör honom/henne till en bussförare. Till exempel ett busskörkort. Vi hälsar på varandra. Om en kvart eller 5.45 skall bussen lämna depån, men först väntar en kopp kaffe och en smörgås i personalrummet. Några andra förare kommer in. De hälsar på varandra. De få samtal som förekommer är lågmälda och fåordiga. Efter kaffet och smörgåsen reser vi oss för att hämta bussen. I handen har Tore ett inplastat papper, (BILD 1) en så kallad tjänstgöringsnyckel, som anger vilka linjer som han skall köra idag.

En linje är en i förväg definierad färdväg, där det förekommer ordnade intervaller av trafik. På tjänstgöringsnyckeln anges linjer som siffror och ordnade tidssekvenser i kombination med förkortningar som enligt uppgift anger geografiska platser, till exempel Kbg jvst som betyder Kronborgs järnvägsstation. Platserna skall nås genom en specifik och given färdväg (BILD 2). Det är en färdväg som inte är markerad i gatan mer än att det då och då förekommer uppsatta stolpar med skyltar. Oftast är vägen bredare här, så att bussen kan köra åt sidan och andra fordon kan köra förbi. Denna plats, också kallad hållplats, är där bussen stannar och tar upp människor, som när de kliver på bussen omvandlas till passagerare (FOTO 14). Markeringarna hjälper dock föga

om man ändå inte vet vilken väg man skall köra. Föraren måste kunna färdvägen, där kroppen känner igen tingen som lotsar fram nästa steg, såsom Tuan (2001) sade, för att en linje skall upprätthållas.

På så sätt blir papperet som tjänstgöringsnyckeln en aktant – ett objekt som har effekt på folk – som Tore översätter på ett självklart sätt. Han skall köra så att bussen befinner sig på angivna platser vid angivna tider. Alla som kör buss hämtar en tjänstgöringsnyckel. Nycklarna hänger på krokarna utmed väggarna i en korridor i det hus där personalrummet finns (FOTO 3). Tjänstgöringsnycklar är ett sätt att underlätta och driva på översättningen från reducerade och abstrakta termer till handlingar ”här och nu”. Varje tjänstgöringsnyckel har en fastsatt pappersklämma med hål i och är upphängda på krokarna. Krokarna sitter i sin tur fast på en trälist som är fastmonterad på väggarna i en korridor. Ovanför kroken finns en siffra. Numret hjälper bland annat förarna att ta ”rätt” tjänstgöringsnyckel. Beroende på vilken veckodag det är har tjänstgöringsnycklar olika färger. Vit innebär körning en vardag, grön en lördag och rosa innebär körning på söndagar och helgdagar. Olika veckodagar har också kopplats samman med olika kombinationer av siffror. Siffror som börjar på 1-5 innebär körning på vardagar och siffror som börjar på 6-7 är lördagar och söndagar. De är ordinala tal som skapar rangordning, klasser och så vidare, men de har ingen funktion utanför det system de uppträder i (Crump, 1990).

Tjänstgöringsnycklar för olika veckodagar hänger dessutom på olika platser för att undvika att förare tar ”fel” nyckel och till exempel kör enligt lördag när det egentligen är en vardag. Man skulle kunna säga att tjänstgöringsnycklar är abstraktioner av, inte bara tiden, utan också av en viss rörelse genom ett geografiskt landskap. Snart skall dock abstraktionen konkretiseras genom Tore.

Tore berättar att han ”sitter på en grupp” med två andra förare. Han och de övriga förarna i gruppen är lediga lördag/söndag. Eftersom bussturer skall översättas till ”här och nu” varje dag, innebär det att det måste finnas andra som kör övriga veckodagar. Tore har ”suttit på sin grupp” i ca 2 ½ år. Varje tjänst, som är tre till antalet, förverkligas en vecka i taget. Två av tjänsterna är på dagtid. Den tredje veckan och sista tjänsten är förlagd på kvällen med en nattbuss på fredagar.

Att sitta på en grupp betyder att förarna kör utvalda turer och linjer. Här skulle man kunna säga att organiserandet av rörelse genom det fysiska landskapet ger möjligheter för Tore att gå från ett okänt rum till en plats. Åtminstone så kan rutterna bli bekanta.

Vilken buss Tore skall använda idag vet han redan. De som ”sitter på en grupp” har samma bussar hela tiden. De ställer dem på samma plats ute på garageplanen. För att

alla skall veta vilken buss de skall köra just idag finns en ordning materialiserad genom en liten anordning. Det är två trälister som satts upp på en av korridorrens väggar med krokark iskruvade (FOTO 6). Varje krok har en liten klisterlapp med ett nummer på. Numret representerar en fysisk plats med samma nummer ute på garageplan. En del av bussarna finns utmed en tegelvägg nere vid garageplan. Vägen har ett litet tak som skyddar bussens främre del, där luft- och vattenslangar finns att koppla på. Luftslangen är till för broms- och dörrsystemet, som behöver ett visst lufttryck för att fungera. Dessutom går bussen inte att flytta om lufttrycket är för lågt, och det tar en stund att låta bussens motor åstadkomma lufttrycket man behöver.

På varje krok finns små metallbrickor med nummer på. Numret på brickan anger vilken specifik buss som en viss tjänstgöringsnyckel skall förverkligas genom just idag. Man skulle kunna tycka att det vore enklaste att varje förare tog den buss som står närmast, vilken som helst. Men det skulle betyda att andra relaterade definitioner inte längre kan upprätthållas och cirkulera. Genom ordnade metallbrickor, ordnade tjänstgöringsnycklar och scheman fogas tre komponenter samman – föraren, bussen och en specificerad tid och körutt. Det finns nu goda möjligheter att konkretisera en färd mellan A och B.

På vägen ut passerar vi en anslagstavla full med papperslappar. Det är kartor, uppmaningar och instruktioner om vartannat (FOTO 5) som vänder sig till alla bussförare. Det är uppmaningar till förarna till fördefinierade ideala tänkta handlingar. På en lapp står det "Så här går bussarna från Torgets bussterminal". Hur bussarna går, inte körs, är svårt att argumentera mot, och uppmanar översättningar i angiven riktning. "Tryck på denna knapp". Vi passerar även ett rum där det finns diverse material som föraren kan ha behov av. Det är tidtabeller till passagerare och olika slags magnetkort som förarna säljer till passagerarna.

Ett kort fungerar som ett slags klippkort på magnetisk väg när passageraren stoppar in kortet i en maskin och väljer inom vilket geografiskt område han eller hon skall resa. Det geografiska området är inte på något sätt markerat på marken. Det kan beskådas på olika kartor och konkretiseras genom att bestämma att en viss hållplats ligger inom eller utanför området. Man kan ladda magnetkortet med olika värden uttryckt i pengar, från 100 upp till 900 kronor. Ett annat magnetkort fungerar som färdbevis under en period inom ett givet geografiskt område oavsett antalet resor. Där finns också pappersrullar till biljettmaskinen för köp av enstaka färdbevis⁵³.

⁵³ Uppgifter kring magnetkort är hämtade från Älvsborgstrafiken officiella tidtabell för området Norra Älvsborg för allmänheten. Idag ingår Älvsborgstrafiken i Västtrafik AB, ägt av Landstinget Västra Götaland, under namnet Fyrbodals AB ett dotterbolag.

När vi kommer ned på garageplanen, där alla bussar står uppställda, skall vår buss identifieras. Det är naturligtvis inga som helst problem för Tore. Han vet vad han skall leta efter och det var han som ställde upp bussen dagen innan. Alla bussar som står uppställda här har samma färger och layout uppsatta utmed bussens chassi. Tydligt är det så att alla bussar som kör för samma huvudman har samma färger, oavsett vilket bussbolag som kör bussen. I och med att bussarna står med fören in mot väggen syns bussarnas baksida. När vi kommer närmare syns inte bara namnet Swebus tydligt utan också fyra uppsättningar siffer- och bokstavskombinationer. Tore uppger att ett nummer, strax under bakrutan till vänster, går till kommunikationsradion. Det innebär att man kan ringa upp varje enskild buss om så skulle behövas. Den andra sifferkombinationen, som sitter strax ovanför bakljusen till höger, är ett internt bussnummer för Swebus. Bokstavs- och sifferkombinationen är registreringsskylten. Den sista sifferkombinationen som sitter längst upp närmast taket på bussen är linjenumret. Numret är flexibelt och kan ändras genom en knapp från förarplatsen. Det innebär att bussen kan trafikera vilken linje som helst angiven som ett nummer.

Efter att ha växlat mellan de bussar som finns i gruppen under långa arbetsdagar och under flera år är det inte mycket som har undgått Tore. Han känner till exempel igen alla ljud bussen gör och hur bromsarna fungerar. Genom alla körningar har han bussens mått i kroppen – hur bred den är och hur lång den är⁵⁴. Därmed vet kroppen vilken plats bussen tar på vägen under hela körningen eller när han stannar vid en hållplats så att passagerare lätt kan kliva av och på bussen. Han vet också när bussen senast var inne på verkstaden för översyn eller reparation, hur dörrar fungerar och överhuvudtaget i vilket tillstånd han lämnade bussen förra gången han körde den. Den kunskap som Tore har om bussar är ett exempel på tyst kunskap (Polanyi, 1967). I resten av min beskrivning av Tores arbete finns många liknande exempel.

Tore tar bort luftslangen där bussen är parkerad och öppnar dörren. Jag sätter mig längst fram. Tore kontrollerar att blinkers och ljus fungerar, att stolen och speglar är rätt inställda. När han är klar backar han ut och vi är på väg. Dagen framskrider, dock med moln som vägrar att försvinna.

För att skylta om bussen finns en maskin. Genom en knapptryckning kan bussen omvandlas till vilken linje som helst. Nu är det snart dags för linje 993 att ta form. Vi är på väg till den plats där linjen påbörjas och när vi passerar andra bussar hälsar Tore på sina kollegor. Första turen går till Kullen och man kan säga det är en sorts industribussstur. Ett vanligt förstapass en vardagsmorgon kan vara att bussföraren först kör dem som skall till industrin och som arbetar i skift, därefter transporteras de som arbetar på kontoret och sist transporteras skolbarnen. När den första pas-

⁵⁴ En normalbuss är 12 meter och väger ca 11 ton, boggiebuss 15 och en led buss är 18,1 meter. Beroende på modell är bussarna 2,5 eller 2,6 meter breda.

sageraren gör entré hälsar Tore och passageraren på varandra. Att hälsa på varandra ingår i ritualen på denna tur, oavsett om det sker genom en diskret nick eller blick eller ett tydligt god morgon. Det är några som pratar lågmält i bussen när den fortsätter att fullborda sin tur. Musiken från förarplatsen anar man bara.

Nu kommer en passagerare springande. Tore ser honom på väg ut från hållplatsen och väntar. Den springande mannen berättar att han hade varit ute i god tid till hållplatsen när han upptäckte han hade glömt sin plånbok hemma och fick vända om hem igen. Tore fortsätter att ta upp passagerare och berättar för mig när han förväntar sig att många skall gå på eller av. Det är till och med så att han väntar en extra minut, eftersom han märker att en person som brukar åka med just den här turen inte har dykt upp. Kanske var han sjuk idag. Fast det vanliga är att passagerarna vet när Tore skall komma med bussen, eftersom alla har en tidtabell hemma eller kan läsa tidtabellen på hållplatsen. Därmed blir alla som använder tidtabellen samtidigt delaktiga i att producera tid som klockor och kalendrar.

Vi åker vidare. Tore berättar för mig att det var mindre passagerare än vanligt på bussen idag. Många verkar vara lediga. Han tror att det har att göra med industrins produktion. Det är som om Tore, när han följer sitt schema på sin grupp och kör samma sträcka och tur många gånger, väver samman små historier med sina passagerare. Nu har stoppen blivit färre och tiden för att släppa av och på passagerare har minskat. När vi kommer fram till ändhållplatsen är vi därför någon minut tidiga, i relation till tjänstgöringsnyckeln och hur mycket klockan är. Skillnaden är liten. Jag har inte sett honom använda klockan under färden, förutom vid vissa platser. Det är som om Tore har tiden i kroppen när han färdas genom landskapet.

Det är dags för en ny tur. Bussen skall nu omvandlas till en skolbuss, precis som det står på tjänstgöringsnyckeln. Tore ändrar linjeskyltningen. Men vi är på fel plats, varför Tore börjar transporterera bussen dit där skolbussens linjesträckning startar. Det är en bit att köra. Vägen är smal och krokig men med en fantastisk omgivning, som nu lyses upp av solens strålar. Tore kör med stor självklarhet, trots att vägen är smal. Han känner till var kurvorna kommer och vilka möten som kan vara besvärliga. Dessutom känner han till tidtabellen för bussen från motsatt håll och var de två brukar mötas. Molnigheten har nu försvunnit. Det är också alldeles tydligt att vi är ute på landet. Vägen har många upp- och nedförsbackar och går mellan stugor, ladugårdar och åkrar. Väl framme vid startplatsen stiger Tore av bussen för att göra skolbusskytten synlig. Förhoppningsvis skall den få fordon att sakta ned när bussen stannar för att släppa på eller av skolbarn.

Snart är bussen full med skolungdomar. Det tidigare lugnet har förbytts mot prat och skratt. Vi rullar på och Tore hälsar på en annan förare som också har en skolbuss, när de möts utanför en skola. Bussen skall nu omvandlas till linje 618 som kör till Torget. Tore säger till mig att nu väntar vi lite, "Vi har samtrafik med en buss från Tellborg".

Tore tar sig en kopp kaffe från sin termos medan vi väntar. Kommunikationsradion ringer efter en stund och vi kan köra igen. Samtrafiken har kommit. När även den här turen är producerad skall bussen omvandlas till nästa linje, 619, som skall gå mot Tellborg. Det är här linjerna tar slut för bussen Tore kör, vilket innebär att den skall köra tom (utan passagerare) till Kronborg om det inte finns något gods att hämta på informationscentralen i Tellborg. Det finns inget gods att ta med idag. Därefter tar vi snabbaste vägen tillbaka till Kronborg. Klockan 8.45 är vi tillbaka i Kronborg och Tore ställer bussen, där vi tog den, och kopplar på luftslangen. Det är nu dags att ta rast. Efter rasten fortsätter Tore och slutar först klockan 16.40. Arbetstiden exklusive rast summeras till 9.32 timmar. Det är en tjänst som Tore skall konkretisera en dag till, innan det är dags för en ny tjänst på måndag.

Nu har Tore konkretiserat abstrakt tid och kilometer. Tiden intar en framträdande plats i de förbindelser som Tore som bussförare återskapar. Tjänstgöringsnyckeln som sitter synlig vid förarplatsen anger när bussen skall avgå från en viss plats och när den skall vara framme på en annan. Det hela går att stämma av mot klockor som antingen sitter på Tores arm eller på bussens instrumentpanel. Tjänstgöringsnyckeln får Tore att handla enligt plats- och tidtabellen tills dess att han går på rast eller slutar för dagen. Det handlar dock inte bara om tid utan också om platser eller färdvägar mellan två platser. Jag går vidare och försöker spåra var de tider och platser som nycklarna anger kommer ifrån – de som Tore just nu har översatt.

Att skapa tid och kilometer

Det finns två viktiga förbindelser att gå vidare med eftersom de senare kommer att få betydelse för Swebus intäkter i resultatrapporter: huvudman och upphandling. Jag börjar med den första. Karin har berättat att tidtabellerna kommer från huvudmannen. Att organisera tidtabeller och kilometer som bland annat Swebus upprätthåller är ett omfattande arbete. Här finns flera aktörer och tekniker iblandande. Tidens infiltrering med redovisningens praktik är framträdande.

Huvudmannen är Västtrafik AB⁵⁵, ett bolag som ägs av 49 kommuner och Västra Götalandsregionen⁵⁶. Att kommuner producerar bolag för att ta hand om kollektivtrafik

⁵⁵ Bolaget ägs till 50% av de 49 kommunerna inom regionen och 50% av Västra Götalandsregionen. http://www.vastragotaland.se/kommunikationer/kom_links.htm.

⁵⁶ 1998 fogades tre län samman och upphörde därmed att existera, Göteborgs och Bohuslän, Skaraborgs län och Älvsborgs län, för att bilda Västra Götalandslän. Lagen anger att län och landsting skall överensstamma geografiskt (KL 1991:900, §1:2). 1999 då regionen bildades medförde således att överensstämmelse återigen kunde etableras mellan län och landsting, om än via en försökslag (Lag 1995:1285). Regionen som territorium och organiserade aktiviteter skall utvärderas under år 2002 (www.vregion.se/politik&beslut 2001-02-09).

kan tolkas som ett sätt för medborgarnas representanter att avgränsa olika uppgifter eller att översätta ansvar till ett visst innehåll. Fördefinierade handlingar blir en referensram för att värdera om vissa människor i olika situationer har tagit ansvar. Det ger också anledning att strukturera handlingar så att de överensstämmer med etablerade meningsfulla kategoriseringar, vilka därmed blir självuppfyllande (Swieringa & Weick, 1987). Ett sätt att ”gagna medborgarna” är att ordna kollektivtrafiken inom ett geografiskt område genom att bilda aktiebolaget Västtrafik. Bolaget delar i sin tur upp trafiken i fyra geografiska områden, uttryckta som fyra dotterbolag som skall hantera linjetrafiken – Fyrbodalen, Skaraborg, Sjuhärads och Göteborgsområdet.

Huvudmannen ordnar olika ”paket” av linjer som intresserade trafikföretag får lägga anbud på⁵⁷. Man kan säga att huvudmannen äger linjerna. Att ”vinna” en upphandling är Swebus enda chans att komma i kontakt med linjer, tider, körsträckor och pengar. Ett potentiellt värde och ansvar går således hand i hand här. Att vinna en upphandling innebär inte bara att Swebus trafikerar linjer i utbyte mot pengar, utan att de blir ensamma om att översätta de linjer som ingår i upphandlingen⁵⁸. Upphandlingsunderlaget är ett stort antal dokument, som specificerar inte bara turer och tider utan även krav på bussparkens genomsnittsålder, hur bussarna skall designas utseendemässigt enligt grafiska program samt hur ersättningen skall regleras. Det grafiska programmet är ett sätt att sudda ut varje enskilt kollektivtrafikföretags identitet och översätta det ekvivalent med Västtrafik AB, sett från resenärens ögon. Upphandlingsunderlagen har undan för undan blivit allt mer detaljerade.

Jag vände mig till Västtrafik Fyrbodalen AB för att få det upphandlingsunderlag som Swebus var med att tävla om 1993 och fick andelar av⁵⁹. I anbudsunderlaget finns delar av den trafik som Tore konkretiserade till ”här och nu”. Jag bläddrar igenom underlaget. Turer i meter och tider är noga specificerade men med en annan uppställning än på tjänstgöringsnyckeln som Tore har (BILD 4).

För att ta reda på var tiderna i upphandlingsunderlaget kommer ifrån ställde jag några frågor till huvudmannen. De förvarar sina tider och turer i något de kallar för en trafikdatabas (BILD 15). I databasen finns bland annat tider, turer, avtal, förklaringar och

⁵⁷ Att upphandla linjetrafik kom i och med en ny lag 1985, SFS nr 1985:449.

⁵⁸ Kålleredsbuss AB vann anbudet av GLAB 1999. Det vinnande anbudet var dock byggt på en felräkning som entreprenören hade gjort. I detta fall ledde det vinnande anbudet till att företaget gick i konkurs samma år. Det är således siffrorna som gäller.

⁵⁹ Anbudsunderlag för upphandling av linjetrafik Norra Älvsborg 21 juni 1993.

ekonomi, för trafik de planerar att få utförd. Det är tider och turer med vidare förbindelser.

När det gäller att stabilisera turers längder har man använt sig av två tekniker. Det ena sättet har varit att sitta vid skrivbordet med en karta över området ifråga och med ett måttjul rullat över kartan. Den siffriga måttjulet därefter visat översätts till ett antal kilometer. Det andra sättet har varit att mäta sträckan genom att köra den⁶⁰. Både bussar och personbilar har en mätare installerad som kan användas för att mäta hur långt fordonet har rullat. Efter att avstånden har mätts upp har siffrorna ställts samman och använts som underlag för det anbuds-material från 1993 jag fick.

Men stora förändringar var på gång. Turernas längder mellan punkt A och B måste preciseras och stabiliseras ytterligare. Trafikföretagets inflytande kring turernas längder skulle elimineras. Huvudmannen skulle nu tala om för trafikföretaget hur lång den tur var som man ville ha trafikerad med bibehållen kontroll. Samtidigt eftersträvades andra värden i siffror än dem som redovisningen hitintills producerat och gjort synliga. ”Ansvar” översattes till att huvudmannen mer noggrant mätte sträckan mellan A och B.

Förändringen började redan 1995 med hjälp av en tjänsteman från dåvarande Stadstrafiken i Göteborg (som numera ingår i Västtrafik). Genom att åka runt till alla hållplatsstolpar i Göteborg med GPS (Global Positioning System)⁶¹ mättes turerna. Därutöver användes samma teknik för att mäta avståndet mellan alla stolpar under körning.

GPS innebär att man mäter avstånd och positioner på jorden från ett antal satelliter (cirka 24, 1999), som roterar runt jorden på 12 timmar och på 20.200 meters höjd i fastställda banor.⁶² De skickar kontinuerligt ut en signal som talar om hur mycket klockan är. Mottagaren samlar in signalerna från 4-5 satelliter och jämför de inkommande tidsignalerna med sin egen tid. Eftersom mottagaren vet var satelliterna som skickar signalerna befinner sig, kan skillnaden mellan klockslagen beräknas. Signalerna kan sedan översättas till var jag befinner mig på jorden och hur långt det är mellan två punkter. GPS-positionerna är således beroende av att tiden kan mätas mycket noga, eftersom ett fel per nanosekund motsvarar ett fel på 0,3 meter. Varje satellit är utrustad med fyra atomklockor, en som arbetar och tre i reserv. Atomuren mäter tiden så nog-

⁶⁰ Uppgifterna bygger på telefonintervjuer från tjänstemän inom Västtrafik Fyrbodals AB och Västtrafik Göteborgsområdet AB.

⁶¹ NAVSTAR GPS, Navigation Satellite Timing And Ranging Global Position System.

⁶² http://www.e.kth.se/~e97_mbl/gps.html. 2001-02-14

grant att det tar 300.000 år innan ett fel på 1 sekund uppstår. Det är tydligt hur standardiserad allmän tid översatt till cesiumsvängningar vävs samman med det geografiska rummet med GPS-teknik – något som undan för undan kan översättas och omvandlas vidare så att Tore kan köra sin buss.

Mätningar i geografin baserar sig på Lantmäteriets rikskarta över Sverige. Västtrafik AB har också köpt en licens för programmet MapInfo, ett program som används för att göra geografiska analyser och som Lantmäteriets bolag Metria är återförsäljare för. Genom en programvara, en rikskarta och GPS-mätningar kan vägen mellan A och B, inklusive alla kurvor, ned- och uppförsbackar, bli uppmätt på ett sätt som är mycket svårt att argumentera emot. Vägarna som linjer blir svarta lådor. När alla turer mellan två punkter är uppmätta, kan en strukturerad karta ritas för linjetrafiken som liknar ett spårnät. Det bildar något som kallas för TDS (Trafikdatabas). Geografin blir grunden för den nya trafikdatabasen (BILD 18).

GPS mätningar visade sig stämma ganska väl överens med de gamla avstånden. Där- emot hade en del linjer, som inte föll under Stadstrafikens ansvar men som passerade genom Göteborg, och fanns i den gamla trafikdatabasen TDS, många felmätningar. Från och med 1996 har Västtrafik Göteborgsområdet AB gett en entreprenör i uppdrag att fortsätta med sådana produktionsmätningar mellan A och B och enbart arbeta utifrån kartan från Metria – nu när man vet att den stämmer med GPS-mätningar.

Huvudmannen som köper angivna körda kilometer från Swebus har utöver GPS-mätningarna och kartan från Metria också utarbetat en algoritm, ”kortaste vägen algoritm”. Trafikföretaget som översätter linjen övertygas att köra angiven väg, eftersom det enbart är den kortaste vägen som är förknippad med de pengar företaget får ersättning för efter förverkligad produktion. När huvudmannen föredrar en annan sträcka än den uträknade kan de lägga in en så kallad styrnod som tvingar in algoritmen mot ett annat alternativ. På kartan finns alla vägar inlagda, men bara länkar till de vägar där man har linjetrafik. Det finns således i trafikdatabasen en geografisk karta i botten på hela linjetrafiken, som handhas av huvudmannen. Databasen är helt utformad utifrån huvudmannens perspektiv. Det är utifrån en sådan idé som man förverkligar och ger ansvar för kollektivtrafiken idag. Med andra ord kan trafikföretagen inte påverka varken längd eller körväg på en tur. Det är huvudmannen som har organiserat kontrollen av den planerade produktionen.

De körtider som föraren får på sig att avverka sträckan mellan A och B bestäms i samarbete mellan huvudmannen och trafikföretaget. Många av körtiderna är hämtade från

tidigare erfarenheter, men också genom körtidsmätningar. Testkörningar, överförd som en generell tidtabell, har föraren med sig i bussen. Det är dock inte alltid som testkörningarna kan fogas in till ”här och nu”. Det är inte bara förarens översättning som har betydelse för hur turen kan översättas utan också andra saker – väglaget, bussens skick, vem, vilka och hur många passagerare som har bestämt sig för att åka med just denna tur – såsom en förare berättade för mig när jag åkte med bussen till Göteborg.

Listan kan göras lång om varför en tur – en gång testkörd – inte kan kopieras varje gång den översätts och utförs. Vad som behövs för en huvudman och ett trafikföretag är dock att körtider kan sammanfattas i ett upphandlingsunderlag. Underlaget för upphandling får trafikföretaget från huvudmannen, via CD-skiva, diskett eller pappersdokument och kan kopiera över det till sin egen databas. Företaget kan då ta bort den produktion som det inte har vunnit i anbudsupphandlingen och har därmed hela sitt produktionsunderlag som det får betalt för klart. När upphandlingen är klar sker alltid justeringar där entreprenören deltar – justeringar som entreprenören måste ändra även i sin databas.

Hur turer och tider får sin form

Att Swebus vinner ett anbud räcker inte för att Tore skall kunna översätta en specifik tur till ”här och nu”. Det räcker heller inte att databasens turer och tider skickas till Swebus på CD. Nu gäller det att organisera och översätta tidtabellen. För att utforska nämnda organiseringar vidare börjar jag med att gå bort i korridoren för att hamna hos den som arbetar med sådana uppgifter, nämligen Martin.

När jag gör min entré sitter han fullt upptagen med papper, penna och linjal (FOTO 19). För en oinvigd person är det inte lätt att tolka vad som pågår när penndrag formas till raka streck på ett rutigt papper. Martin förklarar att han arbetar fram scheman till alla bussförarna. Till sin hjälp har han ett dataprogram som heter G-plan och är ett tjänstgöringsprogram, som han kan skapa förartjänster med. Själv föredrar Martin att göra samma arbete – scheman som fogar samman en förare med varje buss som sätts i linjetrafik – med papper, penna och linjal. Det är först när arbetet med papper och penna är helt klart som han använder sig av programmet genom att knappa in resultatet. Som arbetsmaterial använder han ordnade tider och platser, som han har fått från kontoret i Göteborg i form av en diskett. Kontoret i Göteborg har i sin tur fått tid/plats från huvudmannen.

Martin berättar att en tidtabell är uppdelad i turer. En tur är en bestämd och uppmätt färdväg, mellan punkt A och B, med givna ankomst- och avgångstider samt vilka veckodagar som den är tänkt att trafikeras. Tillsammans bildar många bestämda turer linjetrafik. Det innebär att varje tur är knuten till en linje, som i sig kan variera i färdväg mellan A och B, så kallade linjevarianter⁶³. Varje tur är också numrerad. Genom att tilldela turer en sifferkod kan huvudmannen och Swebus snabbt identifiera vilken tur man pratar om bland alla turer som har skapats. Man skulle kunna säga att turerna mellan A och B utgör en viktig omvandlare av tid och plats. Linjer översätts vidare till en siffra, ett linjenummer. Linjenumret är vad passagerarna ser, när de står vid hållplatsen och skall identifiera vilken buss de skall åka med och när bussen skall komma. Linjenumret skall finnas synligt på bussens framsida, på sidan och längst bak. Linjenumret finns även på tidtabellen, som vanligen är uppsatt på hållplatsen, eller i ett tidtabellshäfte som kan läsas var som helst och av var och en. Linjenumret ger en övergripande bild av var bussen är tänkt att trafikera, medan en tur, med sitt nummer, är mycket mer specifik och detaljerad i tid och rum. Linje 619, tur 1900, är linjevariant nr 40 (färdväg) som skall trafikeras måndag- fredag. Bussen skall avgå från Kungstorget i Tellborg 5.55 och ankomma till torget i Kronborg 6.30. Den här sträckan är uppmätt till 19.760 meter. Således har Martin inte bara hand om tider och platser utan också om en mängd meter att organisera. En rörelse genom ett landskap i all dess komplexitet är nu översatt till organiserade metrar och tider.

Till sin dator kopierar Martin från ett Excel-ark över turerna, som han nu skall översätta vidare. Han plockar en tur i sänder från Excel-arket och sätter dem på en annan plats, ett papper, där de istället blir till streck (BILD 8). Översättningen organiseras genom att pappersarket han arbetar med till stora delar är försett med små rutor. På över- och underkanter av fältet finns siffror angivna med jämna mellanrum. Siffrorna refererar till klocktid och ett trafikdygn, från fyra på morgonen till fyra på natten det vill säga 24 timmar. Mellan alla angivna hela timmar finns ytterligare 6 små mellanrum, som representerar 10-minutersintervaller. Om jag följer ett vertikalt streck från en ruta till kanten kan jag nu läsa av tiden. Klocktiden finns även angiven i excelarket enbart som distinkta siffror. Tiden en tur skall köras, till exempel tur 1900 5.55 till 6.30, prickas nu in som två vertikala streck och ett horisontellt som binder dem samman i rutnätet, där tiden nu har omvandlats till ett streck. Ovanför strecket antecknar Martin två nummer, turkoden 1900 och linjekoden 619. Undan för undan plockar

⁶³ Enligt upphandlingsunderlag 21 juni 1993 finns det på linje 619, 53 olika linjevarianter.

Martin in varje tur från excelarket. Han sätter en bock i kanten vid varje tur, alltefter-
som de hamnar på hans rutnät av tid. Alla turer som omfattar en linje ligger utspridda
på papperet. Eftersom föraren har en och samma buss under ett pass, innebär det att
bussarna som håller själva linjen i cirkulation består av en mängd olika bussar som inte
systematiskt följer linjen⁶⁴.

När jag tittar efter så ser jag att tidsstrecken är grupperade på ett visst sätt. Martin
grupperar nämligen *alla* turer som finns i tidtabellen, måndag – söndag, så att de
bildar en längre sekvens av tidstreck på olika rader. Måndag – fredag, lördag respek-
tive söndag ligger på egna ark och blandas inte. Det blir många rader och många ark.
Jag kan också se att Martin ibland har skapat flera tidstreck på samma rad efter att
ha hoppat över rutor eller tid. Överhoppet står således för tid då föraren inte kör, till
exempel en rast. Ibland finns två lite längre hopp på samma rad. På en av raderna läser
jag av tidsstrecken på följande sätt: 5.42-9.58, där linje 601 skall trafikeras. Linjen fort-
sätter på samma rad några rutor längre bort med 15.00-19.00, där linjerna 613, 993
och återigen linje 601 skall trafikeras. Det innebär att föraren kör samma buss under
hela angivna tidsperiod.

På pappersarkets vänsterkant anger Martin en siffra som representerar en så kallad
tjänstenyckel till varje tidsekvens. Den har jag tidigare bekantat mig med när jag åkte
med Tore. Här anges också förkortningar för vilka veckodagar som tidssekvensen skall
förverkligas. Vidare räknar Martin ut hur många timmar som varje tjänstgöringsnyckel
omfattar, det vill säga utrymmet mellan två vertikala strecks början och slut. Antalet
timmar antecknas längst till höger på samma papper. När Martin senare knappar in
tjänstenycklar i datorn så lägger han även in ett verksamhetsnummer, till exempel 407.
Numret representerar ett avtal och skall senare användas för att koppla ihop redovis-
ningens siffror med de avtal man har med huvudmannen. 407 representerar linjetrafik i
Götaälvdalen som Swebus trafikeras.

Nästa steg är att översätta tjänstenycklar till tjänstgöringsscheman. En omvandling
som kräver att Martin sätter sig i förbindelse med den arbetstid som har förhandlats
fram mellan Swebus som representant för en arbetsgivare och den fackliga organisa-
tionen (Svenska Kommunalarbetarförbundet) som representant för förarna. I princip
arbetar alla förare som är fast anställda 40 timmar per vecka, oavsett om de kör buss
under helger eller ej. Martin påpekar att det är bara om någon arbetar väldigt mycket

⁶⁴ Där linjetrafik är mer intensiv, t.ex. stadstrafik, är det vanligt att man istället använder sig av samma
bussar som kör fram och tillbaka på samma linje under en och samma dag.

mellan klockan 23-05 som det kan bli aktuellt med förkortad arbetstid till 36 timmar per vecka. Det är 40 timmar som Martin organiserar och formar till olika scheman med olika fridagssystem, så kallade grupper. Fridagar är de dagar förarna är helt fria från att köra buss.

Martin gör en avvägning mellan olika typer av grupper och hur många av varje fridagssort som lämpar sig för den trafik som Swebus skall köra. Ju mer trafik Swebus skall köra på lördag och söndag, desto fler grupper som har ett rullande fridagssystem behöver Martin skapa, det vill säga fridagar som ändras från vecka till vecka på ett förutbestämt cyklistiskt vis. En annan översättning är att anställa förare som inte är fast anställda. Det är förare som kan hoppa in när som helst – åtminstone i teorin.

Nu ligger grupper och väntar på att bli matade med olika tjänstenycklar som Martins många ark är fyllda med. Det är nu tjänstenycklar kopplas ihop med en grupp med ett specifikt schema. Nedan visas ett exempel på ett schema där Martin har plockat in tjänstenycklar (BILD 9).

Exemplet ovan är en grupp med tjänstenycklar med olika långa tider. Det är allt från 4.5 till 9.26 timmar. Gruppen har rullande fridagar. För att beräkna arbetstiden på ett schema måste Martin också bestämma hur stor en grupp av tjänster skall vara. Därmed bestäms hur många förare som Swebus måste ansluta till varje grupp. I den aktuella gruppen går schemat runt på fem veckor, vilket innebär att den tjänst en förare är tänkt att följa återkommer efter fem veckor på samma veckodag som denne började med. Det är en cirkulär tidgång som används för att beräkna medelarbetstiden. 40 timmar per vecka har nu översatts till en period på fem veckor, där arbetstiden som ett genomsnitt beräknas. Martin har nu fogat samman olika tjänstenycklar till ett generellt schema som omfattar alla veckodagar och alla veckor som kan översättas till ”här och nu”.

Martin förklarar att för varje grupp finns ett antal bussar som gruppmedlemmarna har hand om och som de kör på sina tjänster. Grupperna är utformade så att få förare är kopplade till dem. Fördelen med att ha små grupper är att de har sina bussar och att dessa då sköts bättre. Martin tror inte heller att tomkörningen blir så stor.

Varje förare i en grupp måste ha schemat med sig på bussen enligt regler från EU. Schemanycklarna måste dessutom vara påskrivna av arbetsgivare och fackligt ombud, det vill säga godkända. Den som är dagkommenderad ”kör på blad” vilket innebär att föraren sätter in ett runt ”blad” med hål i mitten (FOTO 41) i en så kallad färdskrivare vid förarplatsen. På bladet noteras arbetstiden under körning. Varje dagkommenderad förare har sitt eget ”blad”, som han tar ur när han har kört färdigt. Enligt uppgift kör ca 75% av förarna på ”blad”.

Hur kopplas grupp och förare till varandra? Martin berättar att en gång varje år så är det sökningar. Alla grupper ledighetsförklaras och varje förare söker till de grupper han önskar. Sedan avgör anställningstiden hos Swebus huruvida föraren får det han/hon har sökt eller inte. Varje förare i respektive grupp får tjänstgöringsschemat hemskickat till sig. Schemat ger då möjligheter för förarna att veta när, var och hur de skall arbeta och när de är fria eftersom schemat och kalendern förarna använder är densamma, den Gregorianska kalendern. Övriga förare är så kallade dagbeordrade det vill säga beordras undan för undan. De har inte någon specifik linje eller tider att ordna sitt liv efter.

Det har varit mycket arbete att få tid- och turpusslet på plats, och jag frågar Martin om hur länge alla de planerade tiderna skall gälla. Han berättar att det finns några större ändringar och hänvisar till vad som kallas för en trafikkalender, som är lite annorlunda än ett vanligt kalenderår. Brukligt är dock att både tidtabeller, tjänster och grupper baseras på tidigare tabeller, varför en hel del material kan återanvändas eller åtminstone utgöra en idé om hur nästa förändring kan se ut. Större tidtabellsförändringar, som i princip rör alla turer, sker två eller tre gånger under ett år och medför helt nya tjänster att skapa för Martin. Man kan kalla dem för vinter- respektive sommartidtabeller. En del kallar dem för A, B, och C-tabell. Nedan finns en principskiss för hur olika tidtabellsperioder avlöser varandra. Angivna veckor är ungefärliga.

Tidtabellsperiod	Fr.o.m.	t.o.m.
A tabell / vintertidtabell	Skolstart v 33 aug., år 1	Skolslut år v 24 juni, år 2
B tabell / sommartidtabell	Skolslut år 2, v 24 juni	Industrisemesterns början v26 juni, år 2
C tabell/ sommartidtabell	Industrisemesterns början v 27 juli	Industrisemesterns slut v 31 juli
B tabell/ sommartidtabell	Industrisemesterns slut v 32 aug., år 2	Skolstart, v 33 aug., år 2

Källa: Upphandlingsunderlag från Älvsborgstrafiken numera Västtrafik AB, Västtrafik Göteborgsregionen AB.

En del huvudmän vill bara ha en sommartidtabell från det att skolorna slutar till de börjar igen i augusti. Oftast hänger det ihop med vilken typ av industri som finns i området, det vill säga om man praktiserar julisemester, och i vilken omfattning. Tanken

är att när trafiken reduceras i juni/juli är det inte bara resenärer som skall gå på semester utan även bussförarna själva. Men antalet bussförare som har rätt att gå på semester är större än trafiken som reduceras. Med andra ord många tjänster har ingen förare. Bohuslän är en plats där många vill tillbringa sin semester varför huvudmannen har bestämt att trafikintensiteten där istället skall öka. Bussförarna blir dock inte fler.

Egentligen borde allt vara färdigt nu för Martin när alla tidstreck är inordnade och schemalagda, men ett problem har dykt upp som måste lösas. En tur har ändrats. Ändrade tider och turer är i sig inget ovanligt. För det mesta är de förändringar i tidtabellen som huvudmannen vill ha genomförda utöver de mer omfattande relativt små. Men de kan få stora konsekvenser för redan färdiga, minutiöst planerade tider och scheman. Problemen kan vara än mer svårlösta om det också påverkar busstypen, påpekar Martin, vilket ibland också är ett krav. När man måste flytta på specialbussar eller ändra tider är det lätt att problemet blir svårhanterligt, eftersom det kan påverka många tjänster. Medelarbetstiden kanske spricker, ramtiden spricker⁶⁵, raster ändras eller ännu värre – en buss till måste sättas ut. Martin har tänkt sig att man skulle kunna be en underentreprenör ta hand om en tur. ”De kör redan en tur. På så sätt slipper vi att sätta ut en buss till. Det skulle bli för dyrt annars”.

Martin låter stafettpinnen gå vidare. Han skickar ut papper, där tjänster och grupper är definierade, till alla förare. Vidare knappar Martin in de tjänster han har skapat, med tider och turer till PAS, ett löneprogram som är förbundet med servern och det lokala nätverket. I PAS finns även de scheman som är skapade. Ett schema med tjänster, en Gregoriansk kalender och förare med klocka har fogats ihop och kan nu distribueras vidare.

Det är ett intensivt arbete som håller cirkulationen igång. Samtidigt formas förståelse av ”verkligheten” för hur det är. Bussen skall komma enligt tidtabell. Den som kör skall hålla tidtabellen, som upphör att cirkulera och faller om den inte ständigt upprätthålls. Det är den tänkta framtiden som måste översättas varje dag för att inte upphöra att cirkulera och därmed att existera. Tidplanering och det konkreta läggs sida vid sida när jag ser Martin efter en dags arbete med abstrakt schemaskapande ta på sig uniformen för att köra buss. Hans eget arbete skall nu översättas ånyo, nu genom att han själv agerar som förare (FOTO 16), eftersom det idag är ont om dem.

⁶⁵ Regler som anger inom hur många timmar som en tjänst måste börja och sluta.

Trafikexpeditionen

På trafikexpeditionen använder man de inmatade siffrorna. Inne på trafikexpeditionen träffar jag Lars och Oskar, som turas om att arbeta. De är ”ansvariga” för att trafiken översätts enligt plan den aktuella dagen. Det kan gälla att se till att det finns tryckta tidtabeller, som förarna kan ta med sig på linjen, se till att det finns färdskrivarblad, svara i telefon, ta emot sjukskrivningar och få tag på förare vid oplanerade händelser under dagen och för morgondagen, vilket tillsammans gör att tidtabellen hela tiden kan upprätthållas. De som arbetar på trafikexpeditionen skapar listor över dagens händelser, som på olika sätt kan skilja sig från den planerade aktanten, till exempel indragna turer. Oskar är den jag träffar först. Han poängterar att arbetsbördan på expeditionen fluktuerar kraftigt.

Oskar: Man vet aldrig i förväg hur det blir. Att skaffa folk är viktigt, till exempel vid sjukskrivningar. Egentligen skall förarna ringa innan klockan 12.00 dagen innan om de skall komma eller inte. Men så fungerar det inte.

Oskar sitter och diskuterar bussbyten med verkstadschefen Göran på grund av en EU-kontroll. Att hålla trafiken igång, att ha tillgång till ett begränsat antal bussar och samtidigt få in alla bussarna för kontroll kräver ett visst pusslande. Oskar ringer upp den förare som skall få bussen utbytt och stämmer av detaljerna. Bussen som skall ersätta den som skall till verkstaden kommer att finnas på en viss hållplats klockan 13.45.

Oskar (i telefon): Storstädad är den. ----- Den är kanske tankad också. ----- Sedan kan du ta bussen till depå Kulle fram till 7.00 på måndag morgon. Verkstaden är färdig med den andra då. Han lägger på luren och vänder sig mot mig och tar upp frågan om bussar.

Oskar: Det är ständigt ont om bussar. De går sönder och vi har ont om reservbussar. Det kostar pengar.

Vid ett annat tillfället är det Lars om arbetar på expeditionen.

En förare, Magnus, kommer in och frågar efter en körsträcka, som han känner sig osäker på. Lars hjälper gärna till:

Lars: Vid TV-masten svänger du vänster.

Lars tar fram en karta som är mer detaljerad.

Magnus: Vid korvkiosken?

Lars: Ja, den ligger här, samtidigt som han pekar på kartan.

Magnus: Ja.

Lars: Här är det smalt som fan, det kan du inte missa, och där är det vänster. Mitt i korsningen finns ett träd

Magnus: Varför tar du den vägen?

Lars: Ja, det har jag alltid gjort. Det finns dom som tar den andra, säger Lars.

Magnus: Ok.

Bussföraren Magnus översätter rummet till familjära ruttor och platser, där tingen blir landmärken för nästa sträcka.

Lars håller också reda vilka bussar som skall in till verkstaden för det vanliga underhållet. Han kontrollerar var de kan bytas in och när. Det aktuella dagsschema som finns för underhåll av bussar skriver Lars av från verkstaden. Klockan är 10.55 och det ringer en förare som inte kan komma. Han är sjuk. Tjänsten börjar 15.00 idag. Det innebär att Lars har fyra timmar på sig att hitta en lösning så att bussen inte står utan förare. För tillfället finns inga extra förare som kan ersätta den som har blivit sjuk. Lars börjar ringa runt. Telefonen ringer igen. Han svarar och vänder sig sedan mot mig

Lars: Nu är det ont om bussar också. Det är en buss mindre nu.

Lars fortsätter att prata med föraren som skall byta sin buss mot en annan samtidigt som han frågar om förarens fru kan köra passet som nu är ledigt. Även hon är bussförare hos Swebus. Det var nämligen ingen som svarade när Lars ringde hem till henne tidigare. Nu visade det sig att hon var hos tandläkaren. Lars får till svar att hon kommer till expeditionen för att träffa sin man 11.30.

En person till har insjuknat och klockan visar 11.30. Om knappt tre timmar börjar tjänsten 14.28. Tjänsten som nu är ledig noteras på ett papper. På pappret finns alla icke planerade händelser. De lediga tiderna och linjerna fångas upp genom att de skrivs upp. Ju längre lista, desto fler oplanerade händelser. Samtidigt noterar Lars i datorn att föraren är sjuk så att tidöversättningar ej längre kan kopplas samman med just denne förare.

Just nu är några av tiderna och turerna utan förare. Det betyder inte att turerna inte kan produceras. Vad som spelar roll är att det finns andra bussförare tillgängliga. Att koppla ihop en annan förare med de lediga turerna är dock inte självklart.

Den kvinnliga föraren som Lars tidigare frågade efter kommer in. Lars är inte sen att notera henne så fort hon blir synlig och försöker genast övertala henne. Tonen mellan dem är hjärtlig, men det är uppenbart att det är Lars, som representant för Swebus, som behöver kvinnan som förare. Lars bakom sitt skrivbord med pappret med lediga tider på bordet och penna i sin hand börjar med att säga;

Lars: Du skall börja 15.00 med tjänst X!

Föraren som står bakom disken svarar;

Berit: Jasså?

Lars är inte sen att fortsätta och hoppas på att få förarbristen löst.

Lars: Ja, det är bra. Nu skriver jag in det. Det är bläck och går inte att suddas ut.

Berit: Du hade tänkt att jag skulle köra detta?

Lars: Ja så att du inte glömmet. Förra gången sa du att du hade glömt för att det var så länge sedan. Så det får vi förebygga. Den har du väl kört?

Berit: Ja det har jag, svarar hon.

Lars försöker översätta tider och turer enligt plan och se till att även ordna morgondagen som också har en del turer kvar att lösa. Han behöver bland annat byta en del pass (se Tores morgonpass), eftersom alla förare inte vet hur alla linjer går. Nu ringer det en förare som tidigare sagt att han skulle komma dagen därpå och meddelar att det inte blir av. Morgondagen har ytterligare en tjänst öppen. Lars fortsätter att ringa.

Lars (i telefon): Hej, har du vaknat nu? (-----)

Lars: Har du bakat något? (-----)

Lars: Jag är inte kräsen (-----) Jag vill att du börjar lite tidigare. Vara på Bussgatan klockan 14.28?! Du får buss 3533.

Att locka med en bra buss kan vara av betydelse när många timmar skall ägnas åt producera kilometer eller röra sig genom ett landskap. Det som är stabilt och som lotsar förare, Oskar och Lars genom dagen är de i förväg planerade tiderna och turerna. Alla telefonsamtal och övertalningarna är till för att få turer översatta till ”här och nu”. Efter många års arbete har de ett kunnande för att hantera oplanerade händelser och få trafiken att rulla ändå. Oskar och Lars kan trafiken, tjänsterna och bussarna samt känner många förare. De kan improvisera lösningar med utgångspunkt från sitt kunnande.

Oskar berättade att han har varit anställd sedan 1967. Han berättar att de som arbetar på trafikexpeditionen kan trafiken väl. Det mesta har de i huvudet. ”Tyvärr tas inte alltid sådana erfarenhet tillvara av dem som arbetar med administration och planering. Jag vet till exempel av erfarenhet att vissa turer på sommaren som går till Marstrand blir överfulla och att man bör sätta in en extrabuss. Jag pratade med administrationen i Göteborg om turerna, men där hade man bestämt sig för en annan avgångstid som inte

heller gick att ändra. Jag sade att då kommer extrabussen att gå tom och den ordinarie kommer att köra ifrån folk. Man lyssnade inte på mig och det blev som jag sa – extraturen gick tom och den ordinarie turen körde ifrån folk”.

På trafikexpeditionen finns flera olika tekniker för att stabilisera och distribuera översättningar. Det finns två datorer. Den ena ger dem tillgång till alla turer som de har ”ansvar” för inom ett område och alla de scheman som Martin har skapat. De kan själva lägga in förstärkningar som inte är planerade eller ändringar av tjänstgöringstider. Den andra datorn används för mobil kommunikation med förarna på bussarna. Det är Lars som har arbetat med att skapa de tjänster som för tillfället är aktuella. Det var innan Martin tog över och nu arbetar han med sommarens scheman. Lars hänvisar till att eftersom han har arbetat intensivt med tjänster, tidtabeller och linjer kan han nuvarande trafikering väl. Han har det mesta i huvudet. Han vet vilka problem som är lätta att lösa och vilka som är svåra.

Olika dokument, som har översatts från Martins tjänster och turer, fungerar som en slags samarbetspartner. Ett exempel på ett sådant dokument är en utkörningslista (BILD 13) som ger en överblick över alla utkörningstider i tidsföljd, vilken tjänst som turen tillhör, vilken buss som dagens konkretisering skall ha och vilka linjer som ingår. Dokumenten ger dem på expeditionen ett verktyg att driva på omvandlingen av planerade turer. Scheman ger tillgång till medelarbetstiden för de månadsanställda förarna. Det är svårt att skapa scheman som fyller arbetstidskvoten till 100% och därför finns det möjlighet att under en dag vid oförutsedda händelser ta tillvara ej arbetad tid.

När dagen, uttryckt som ett specifikt datum, är slut har ett antal kilometer, tider och turer översatts av ett antal förare med buss. Steget är dock lite för stort för att både körda kilometer och arbetade timmar skall kunna visas i resultatrapporten. Det krävs några översättningar till. Dagens listor kommer att jämföras med huvudmannens lista när det gäller antalet planerade kilometer och turer innan steget till pengar kan tas. För Swebus har kilometer, bussar och antal timmar betydelse för vidare översättning mot ett potentiellt värde.

En gång till om bussar och ekonomi

Som tidigare framhållits behövs det ordnade tider, turer, förare och administratörer, men det behövs också bussar för kollektivtrafik. Av den anledningen riktar jag blicken mot verkstaden, där bussarna repareras och underhålls. Den ligger mitt emot huset där expeditionen ligger. Jag har sällskap med ekonomen Karin. Väl inne i verkstaden hälsar

vi på verkstadschefen Göran, som skall leda vandringen runt verkstaden och vi börjar med tvätthallen. Göran beskriver delar av verksamheten. Några personer kör först ett morgonpass med buss för att sedan arbeta vidare med att städa bussar mellan klockan 9-12. De finns en extra person som kommer in en gång per månad för att putsa fönster på bussarna och vidare en person som storstädar bussarna och som också städar på kontoret.

När vi kommer in i tvätthallen är tvätten igång (FOTO 57). För det mesta används tvätthallen på natten när bussarna har kommit in efter trafikdygnets slut. Just nu finns två bussar uppställda här. Vi går in i en av bussarna och träffar på Lesley som städar både bussar och kontor. De som arbetar på natten ser också till att bussarna som skall gå i linjetrafik på morgonen hämtas ut. Expeditionen öppnar klockan 7. Skulle någon förare försova sig kan de nattarbetande köra en tur innan en annan lösning har hittats.

Vi lämnar tvätthallen och går in i verkstaden. Här finns för tillfället tre bussar som skall repareras eller underhållas. Vi går fram till en buss som håller på att repareras efter att ha kört in i en bergvägg (FOTO 48). Reparatören Olle berättar att skadorna är omfattande och reparationen kommer att pågå en stund. Olle översätter en del av det han gör till en brun förtryckt lapp. Han skriver ned att det är han som har arbetat med reparation av en buss, bussens kilometerställning, bussnummer, antal timmar han lägger ned på reparationen och de reservdelar som han har behövt. Lappen lämnar han sedan över till Mats, som sköter en del administration på verkstaden. Kalle däremot arbetar med underhåll vilket ofta tar kortare tid.

För att hålla reda på när bussarna skall in för underhåll har de en tavla som hjälper dem med det. Här finns de närmaste veckorna uppskrivna. Under respektive vecka sätter de brickor på tavlan med de aktuella bussarnas nummer på. Plattan med bussnummer har olika färger. Färgerna ingår i en organisering som refererar till olika typer av underhåll. Lars och Oskar skriver av veckosystemet för att hjälpa till så att bussarna kan komma in på service. Göromål som återkommer enligt ett visst schema kallar de för underhåll till skillnad från reparationer. Underhåll sker enligt ett fastställt tidsschema.

Det finns olika sätt att organisera de göromål som antingen har blivit gjorda eller som planeras. I lagret har man till exempel ställt upp skruvar och muttrar, som används, så att de är lätta att identifiera genom att varje låda bara innehåller en kategori och dessutom är försedd med en identifieringslapp. För att hålla reda på vad som har blivit gjort med varje enskild buss har man samlat material för både underhåll och reparationer i en separat pärm. Bussnumret, som jag tidigare noterade när jag åkte med Tore, finns också på pärmens rygg.

Verkstaden var inte bara en plats där man reparerade bussar. Här översattes också göranden till siffror och fungerar därmed också som en verkstad för siffror. Låt mig ta några exempel. När reservdelar anländer finns för det mesta ett papper med som kallas följesedel (FOTO 62). Varorna läggs förutom i lagerutrymmet också in i datorn som artikelnummer. Tanken är att antalet identifierade artiklar och lagret skall vara ekvivalent med varandra. Om varan inte finns som kategori sedan tidigare i datorn, läggs en ny varukod upp i MA-programmet (material administration). En mängd definitioner knappas in. Just den här följesedeln (se ovan) gäller en buss som nu är på reparation. Definitionerna knappas in av Mats. På en av de ställen markören stannar finns siffrorna 1-4 att välja mellan. Siffrorna, får jag berättat, kopplar ihop ting och arbetstimmar med pengar från olika typer av listor. Vilken prislista som väljs beror på om det som tas ut är till en försäkringsskada, externt, internt eller internt som gäller Swebus Snabbuss. Olika listor som representerar pengar går inte att observera när man går i lagerutrymmet. På ett annat ställe i MA-programmet anges det antal kronor som kopplas ihop med varorna enligt papperslappen ”faktura” och som Swebus krävs på för de reservdelar de nu har erhållit.

Mats är klar med att föra in siffror och text i datorn. Senare, säger han, kommer ett annat papper, ”fakturan”, som han sätter en stämpel på. Stämpeln ger möjlighet att strukturera olika siffror, varav en refererar till pengar, vilket kommer att bana väg för översättning in i resultatrapporten. Det är Mats som skriver in siffrorna inom stämpelns olika markeringar. Pricken över i:t är när Göran sedan sätter sin signatur på avtrycket, där det står attest (FOTO 54). Innan fakturan kommer till verkstaden har fakturan först varit och vänt i Göteborg.

Siffror översätts vidare från den medföljande följesedeln eller fakturan, när varor anländer. Siffrorna uppkommer när montörerna skriver ned sina göromål enligt fördefinierade kategoriseringar, såsom tiden i form av antalet timmar med mera, på bruna papperslappar – dokument som kan betraktas som aktanter och som får många att handla. De omvandlade göromålen, nu som siffror, matar Mats in i datorn. Han säger att i kombination med antalet timmar och material och vilken typ av skada det är kan de översättas vidare till en så kallad totalkostnad. Om det är en reparation, sammanför han dessutom siffrorna med en specifik buss – ett dokument som han också ger till Karin.

Att verkstaden är en plats, där både reparationer och siffror tar form, visar några av de diskussioner som förekom under vår vandring. När vi till exempel vandrade ut på baksidan av verkstaden, fanns en utbränd buss. Det uppstod ganska snart en diskussion mellan Karin och Göran. Göran undrade om bussen skall säljas eller skrotas och påpe-

kade samtidigt att ett motorbyte går på mellan 100.000 – 110.000 kronor plus arbete. En växellåda går på 40.000 kronor plus arbete.

Karin: Vi har inte bokat upp något ännu. När blir den färdig?

Göran: I april

Karin: Vi kanske skulle boka lite denna månad istället för att skjuta det framför oss?

Väl inne på verkstadens kontor uppstår en diskussion mellan Mats, Göran och Karin, där de refererar till specifika reparationer och siffror om vartannat;

Karin: Det är svårt att hålla budget. Det kostar mer än man tror.

Göran: Ja, men vi har legat under ett antal månader.

Karin: Jasså?

Göran tar fram papper med siffror på. Han pekar på siffrorna för Karin.

Göran: I juni låg vi under och nästa månad likaså.

Karin: Ja, det var under sommaren. Det var ju bra.

Göran: Men sedan låg vi över.

Karin för in samtalet på budget och preciserar med hjälp av en luftkonditioneringsanläggning på en av bussarna. Göran kommer inte ihåg om den hade konverterats eller ej. Mats tar fram ett papper, då Karin säger att hon minns att bussen visst hade genomgått en konvertering, 28.000 kronor hade det kostat.

Visserligen behöver ett trafikbolag bussar, som de underhåller utifrån de rutter och turer de har vunnit, men det räcker inte för att bussarna skall hitta vägen till siffror i redovisningen. Saker och ting måste konstrueras distinkt vilket gör att de kan kopplas ihop med ett numeriskt upplägg för att det skall vara möjligt att översätta och associera vidare. De måste på olika sätt kopplas till en siffra som materialiseras genom ett dokument, såsom arbetstimmar, via ett instrument som klockan, till siffror på papper, material genom medföljande dokument som följesedel och faktura som förutom artikelnummer och antal, även refererar till pengar.

Det borde nu vara ganska lätt att föra över siffrorna från Kronborgs program i datorn till det program som används för resultatrapporten. Uppkopplingen är redan klar både mot Göteborg och Stockholm. Allt borde vara klar för ett nytt dokument – resultatrapporten. MA-programmet är emellertid ett av många program som tillverkar siffror,

som inte direkt får föras över till redovisningsprogrammet. Enligt Karin används MA-systemet på olika sätt. En del använder MA, andra inte. Dessutom har programmets underhåll ignorerats, eftersom det länge har varit tal om att byta ut det. Så ingen har velat göra något. Programmet används dock fortfarande – nu fungerande ännu sämre. Hur som helst så måste siffrorna från verkstaden först passera ekonomen för bedömning.

Jag har gått från plats till plats, där de dagliga aktiviteterna och rörelserna binds samman genom tidtabeller och turer. Att det är kollektivtrafik som bedrivs verkar nu tämligen rimligt. ”Här och nu” i rörelse blir ett slags tid och kilometerrum, som alla förbindelser och praktiker håller stabila. Ur stabila rörelser av att ordna och upprätthålla tider och turer uppstår också ett antal siffror. En resultatrapport är dock ännu inte på plats. Det är dags att bege mig till Göteborg för att se hur fler översättningar leder vidare till resultatrapporten.

Kapitel Åtta

BUSSVÄGEN VIDARE MOT SIFFROR – TUR OCH RETUR

Jag har nu följt några förbindelser i spåren. De ger ett intryck av kollektivtrafik där tiden har varit central och det mest stabila. I översättningarna av kollektivtrafik har jag även funnit siffror. Några av dem kommer att färdas vidare mot en resultatrapport. Att få siffrorna på plats är dock inte så lätt, trots all teknik. Väl på plats kommer siffrorna att återvända dit de refererar – till verksamheten, den plats där bussarna finns uppställda. Som en svart låda kommer den framtagna ”siffer-bilden” av verksamheten att fogas in i deras rörelser. Bilden gör anspråk på verksamheten genom att erbjuda hur man kan förstå den. Låt mig förtydliga det något genom att börja med en översättning av kilometersiffror till en faktura.

Tider och turer blir till siffror på en faktura

Utifrån avtalen med förutbestämda antal kilometer och pris skickas en faktura a konto varje månad till huvudmannen (från Swebus). Fakturan som skickas har en siffra som representerar 90% av det antal kilometer som finns i avtalet. Det är Martin som hjälper Karin att i förväg för varje månad ta reda på hur många planerade kilometer som skall köras. Han använder till exempel kalendern för att stämma av hur många månader det finns i den aktuella månaden. Därefter tittar han i underlaget från huvudmannen, där antalet kilometer finns summerat per veckodag. Kilometersiffran multipliceras med antalet olika veckodagar. Siffrorna noterade på ett papper lämnar han sen över till Karin, som gör en kontroll och förbinder kilometer med siffran som representerar pengar på fakturan till huvudmannen (BILD Faktura). Pengar anländer som siffror på ett bankkonto senast den 20:e innevarande månad. De resterande 10% av kilometrarna faktureras först när de blivit konkretiserade av Tore och hans kollegor. Varje kvartal kontrolleras indragna turer och eventuella extrautsatta turer och görs justering av priset enligt avtalets indexberäkning. Martin sköter avstämningen av indragna turer

och Karin tar hand om indexregleringen. Tid blir till kilometer som blir till siffror på en faktura, som refererar till pengar.

Efter genomförd körning kan Swebus själv fånga in antalet körda kilometer från bussarnas mätarställning, en liten apparat i bussen som tickar när bussen rullar. Adderade kilometer fördelas per avtal och stäms av mot huvudmannens underlag. Differensen, som huvudmannen dock inte betalar, är ett sätt att ha respektive avtal under uppsikt. Antalet arbetade timmar från PAS fördelas på samma sätt till respektive avtal. Det är siffror som kan användas för att förhandla om avtal vid ett senare tillfälle.

Hos Karin i Göteborg, där siffror skall fogas samman, finns inte längre några förare, bussar, passagerare, städare eller montörer längre. Här finns ingen bemannad trafikexpedition. Här finns däremot siffror, som har rest genom sladdar till Göteborg och som är där före mig. Andra siffror anländer med internposten. Siffrorna kommer från flera platser och på olika sätt. Dataprogram, som Karin och hennes kollegor använder sig av, skapar ibland siffror som de inte förstår eller har kontroll över – ett exempel är löneprogrammet. Det är ett dataprogram, som innehåller påslag och som konstruerar fiktiva siffror. Själva uträkningen sköter datorn själv, varefter trycks ut siffror som uppmanar Karin och andra med henne att överföra dem till programmet för resultatrapportering. Karin ifrågasätter emellertid de siffror som kommer ut där och vill vara med i uträkningen. I och för sig menar hon, kan sådana siffror användas som ett argument varför ett resultat ser ut som det gör – konstiga semesterskulder till exempel.

Jag har visat att det finns många anspråk på förbindelser med olika siffror. Det förekommer dock fler saker som *gör* siffrorna. Trots att siffror strömmar in är det inte så enkelt att få dem på plats, åtminstone om en viss plats eftersträvas. Jag har fått berättat av Karin att det numera brukar vara kaotiskt vid månadsavsluten, framförallt på grund av ett lokalt tekniskt fel som innebär att de förändringar som Karin gör och de övriga med henne inte sparas automatiskt. Bilden på datorskärmen kan således lika gärna vara gårdagens resultaträkning som den aktuella.

Programmet som Karin och övriga ekonomer använder är sammanfogat med hjälp av ett datornät. Basen för program och siffror är tillgänglig för alla ”ansvariga”. Alla kan skicka in siffror till varandras rapporter, som förändrar deras resultat – genom slump eller medvetet. Det betyder, säger Karin, att under tiden hon har plockat ut en lista och kollar den kan någon gå in i systemet och ändra på differensen.

Allt kan ändras fram till att personer i Stockholm stänger av tillgängligheten till kablarna, som leder siffrorna till programmet. Det är också till Stockholm som Karins

siffror skickas vidare och fogas samman med landets övriga resultatrapporter. Idag har de fram till klockan 16 på sig att utföra vad som behöver göras. Sedan kan de inte ändra siffrorna längre.

Ett annat problem med att få siffror på plats är att interna köpare ”attesterar” fakturorna. Köparen skall skicka en kopia på fakturan, men den kan vara gjord ”ute” i verksamheten så att Karin aldrig ser den. Det innebär att köparen kan påverka resultatet utan att Karin kan stämma av vid månadsavslutet, vilket kan kallas för en felkälla. Det vanliga är annars att avstämning sker löpande under månaden. Framförallt brukar Karin ha kontroll på norra Landborgs siffror.

Under kaffepausen försöker hon få en uppfattning om huruvida de kan bli färdiga idag och hör med Anna och Sofi. Idag är det många internfakturer som inte har anlänt. Som icke anlända siffror kan de inte flyttas över till programmet för resultatrapporten och därmed upphör de att cirkulera. En diskussion tar vid för att ta reda på varför, vilket leder till en möjlig förklaring om att internposten tar för lång tid. En annan möjlig förklaring som kommer upp är att de som skall skicka fakturorna inte är medvetna om månadsavslutet. Flera saker händer som har betydelse för vilka siffror som kommer att samlas in. Huvudkontoret i Stockholm har till exempel inte bokat upp intäkter och det gör att differensen blir lite för stor. Karin ringer upp dem och lämnar ett meddelande på en telefonsvarare. Eftersom ingen hör av sig ringer Karin upp en annan person och ber honom att springa in till den efterfrågades rum och leta efter underlaget. Hon arbetar vidare.

Intäkterna går lätt att stämma av eftersom det är färre konton och poster än för kostnader, påpekar Karin. Dessutom känner hon väl till vilka intäkter varje område skall ha enligt gällande avtal. De eventuella avvikelserna mellan planerad och icke körd trafik som faktureras i förväg varje månad, och den konkretiserade trafiken uppskattas med hjälp av tidigare erfarenheter.

Karin: Men inte mer än jag garanterat får in. Det är det sista jag gör vid månadsavslutet.

Karin väntar således inte i tre månader på att huvudmannens beställning kan stämmas av mot Tores konkretisering. Dessutom har Karin kontakt med Oskar, som eventuellt kan ge henne information om någon indragning har skett. Äntligen skall ”där och då” bli en siffra i en resultatrapport.

Krister kommer förbi och frågar Karin om intäkter.

Karin: Det är för tidigt, men det är enligt budget.

Krister: Men Skaraborg skall vara över budget.

Karin: De ligger mycket högre. Så det skulle behöva en kommentar.

Det är mycket svårare att stämma av kostnadskonton. Där finns flera konton och poster. Nu väntar hon på en faktura från elleverantören sedan ett halvår tillbaka. Hon vet inte hur mycket el de har förbrukat. Karin konstruerar en siffra som hon knappar in i resultatrapporten, men hon är orolig för skillnaden som skall uppstå när fakturan kommer. Det kan vara både en större och en mindre siffra. Krister kommer in igen.

Krister: Personalkostnaderna ser lite konstiga ut!

Personalkostnaderna är tydligen under budget. Karin brukar budgetera lite över, men inte så mycket. Krister fortsätter att diskutera med Karin.

Karin: Vi har en annan administration nu, så något under borde det vara. Men inte så mycket. Intäkterna borde vara mindre också i så fall. Det är de inte. Det kan vara en periodisering. Olika kostnader har förbindelser med olika periodiseringskurvor, men sedan kan man fastna i rena tekniska grejer så att man måste förändra en periodiseringskurva.

Karin övervakar om hon behöver justera vissa siffror som har betydelse för vad som sedan skrivs ut på papper. Framförallt handlar det om i vilken månad hon lägger siffrorna, vilket kallas för periodisering. Aktanten är den ”riktiga” budgeten, och resultatet bör avvika så lite som möjligt i förhållande till den. Om siffrorna lämnas okontrollerade så kommer de att visa ett resultat som fluktuerar upp och ner.

Karin: Och det är mitt ...det är verkligen mitt ansvar. Att se till att det är stabilt, så att vi vet hur vi har det. Att vi har kostnader och intäkter på rätt månad, eller rätt, det kan vara både rätt och fel egentligen, men så att det ser så stabilt ut som möjligt. Att det inte flaxar mellan månaderna. Att det finns förklaringar till de eventuella avvikelser som jag har mot budgeten. Jag kan inte bara säga att nu är resultatet så här och jag vet inte varför. Vi ligger en halv miljon under budget, då måste jag ha en förklaring på det.

Budget är en konstruktion som både gör framtiden hanterbar och kontrollbar i nuet. Budget är också en medkonstruktör av nuet vilket ovan angivna situation är ett uttryck för. Om resultatet en månad är bättre än budgeten får resultatet inte flyttas vidare till nästa månad. Här blir budgeten en medkonstruktör. Budgeten blir gränsen för vilka siffror som får konstrueras inom olika tidsperioder. Om siffrorna blir sämre än budgeterat en månad så ifrågasätter ledningen/ägarna siffrorna. Om de blir bättre än budgeterat förväntas samma siffror nästa månad. Även om budgeten har förbindelse med kalenderåret är det månaden som är den tidsperiod som står i centrum för ledningen/ägarna.

Karin: Råkar man då få ett alltför bra resultat så får man försöka peta undan, har jag förstått.

Att få fram siffror som slutar att hoppa i jämförelse med en budget handlar om att få dem med sig i rätt period. På så sätt blir budgeten så långt det går självuppfyllande. Om siffrorna inte är de förväntade måste bra argument till för att få acceptans för dem.

Klockan är nu 12.30. Allt verkar flyta förutom ärendet med Stockholm och några fakturor som inte har kommit från Kronborg ännu. Karin kontrollerar internpostfacket en gång till. Nu har resultatet förändrats. Karin ser på skärmen och noterar att siffrorna har ändrats från 485.000 till 570.000.

Karin: Det är beställningstrafiken som jag ringde om förut. Nu vet jag inte mer som kan förändras förutom fakturan från huvudkontoret.

Elfakturan har hittats och siffrorna kan knappas in. Telefonen ringer. Det är från Stockholm. 100.000 – tals kronor i intäkter har ej bokats, eftersom de legat obehandlade på en persons bord. Siffrorna måste få lite hjälp att hoppa från fakturan in i datorn. Nu får flera områden tack vare henne sina intäkter. Jag frågar efter en checklista som kan användas för att veta vad som är kvar att boka och var. Men någon sådan finns inte, mer än i hennes huvud.

Klockan är 13.44.

Karin: Nu hoppas jag att det inte händer något mer. Fast vad som helst kan hända. Förra månaden så var allt ok. Så gick jag ut. När jag kom tillbaka en halv timme senare, innan stängningsdags, var resultatet förändrat. Hjälp tänkte jag, innan jag sakta började leta efter vad det kunde vara för något. Det visade sig vara en felkontering som inte hade med mig att göra. Så även om man kan ge en förklaring så är det som kommer ut på papper det som gäller. Så jag brukar bevaka fram tills de stänger systemet.

Dagen är slut och programmet stängt. När rapporten skrivits ut lämnar Karin den till Hans.

Att skapa utrymme för handling

När rapporten anländer fogas den in i nya förbindelser. Siffrorna på resultatrapporten är vad som gäller, som Karin uttryckte det. Rapportens siffror jämförs också med andra siffror, som går under namnet budget. De jämförelser som görs skapar ramar för frågor, argumentation, förståelse och ett handlingsutrymme. Redan under dagen, då månadsavslutets siffror formas, organiseras argument runt budgetsiffror.

Jag blir inbjuden av Karin att ta del av hur en budget skapas. En budget kan ses på många sätt, såsom att framtiden kan hanteras vilket påverkar vad som måste göras och

visas i nuet (Ezzamel & Robson, 1992). Platsen där budgeten skall bli till är Karins kontor i Göteborg. När jag vandrar i korridoren på väg till Karins rum ser jag hur människor sitter vid sina skrivbord koncentrerade vid sina datorer, och andra som springer ut och in mellan olika rum eller för samtal med varandra, ofta med ett papper i handen. Karin berättar att alla sitter och arbetar med budgeten och att det är tänkt att den skall bli klar idag. Vi väntar på Hans och Göran, som kommer med tåget från Kronborg. Det är Hans som är ”ansvarig” för driften och resultatet i norra Landborg. Tillsammans skall de som representanter för driften, ekonomin och verkstaden i norra Landborg skapa ekvivalens mellan siffror som refererar till tänkta pengar, som på något sätt kan kopplas till en verksamhet många mil härifrån, och en tidsperiod de ännu inte har upplevt.

Siffrorna på papperet arrangeras utifrån en ordinal och kardinal ordning så att rapporten kan kallas för en resultatrapport. Det innebär att olika siffror, som alla hänför sig till pengar, har olika namn och kallas antingen för intäkter eller kostnader på samma sätt som jag tidigare fann hos PSO. Även här har siffror en förmåga att lämna sin ordning för att förvandlas till kardinala siffror som förlorar all sin tidigare identitet. När allt har summerats finns ett resultat och det är ett resultat man nu söker. Det som konstrueras idag kommer att göra många resor och översättas till många konkreta situationer. Dagen är upplagd så att budgeten skapas före eftermiddagen, då alla skall samlas för att gå igenom vad de har fått fram för budgetbeskrivning.

Alla fyra sitter i Karins rum – Göran och Hans vid ena ändan av skrivbordet och Karin vid sin plats vid datorn. Jag är placerad mitt emot Karin på andra sidan av skrivbordet med en liten distans till de övriga. Karin och Hans har var sin kalkylator. Det är framförallt de som för samtalet och Göran som ibland avbryter med frågor. De arbetar med var sitt papper som har en lista med olika punkter på. De skall gå igenom punkt för punkt.

Karin börjar med att sätta ramen genom att tala om hur många bussar de skall referera till och foga samman till en budget.

Karin: Vi har 175 vagnar.

Vagnar är de bussar som bland annat Tore kör i linjetrafik. De organiserar bussarna genom att ge dem en geografisk tillhörighet. Det finns tre mindre områden inom norra Landborg som Hans är ”ansvarig” för – Stadborg, Kronborg och Springvalla. Stadborg har 76 bussar, Springvalla 29 och Kronborg 70. Utifrån olika områden kopplas bussarna ihop med den trafik som skall köras utifrån de avtal man har. Huvudmannen har samma slags organisering av geografiska områden som Swebus. Det är användbart eftersom anbuden skapas inom respektive område. Med andra

ord bussar, avtal och ett område fogas samman till ett namn vilket översätts vidare till olika siffror. Den första siffran som skall arbetas fram för de olika områden har rubriken "underhållskostnader". De tittar i sina papper och räknar ibland. Karin tittar upp när hon har räknat färdigt;

Karin: 1:13 per kilometer räcker det?

Hans: Håller det? Det blir dyrare istället. Löner och så som går upp. Var har du lagt Snabbuss?

Karin svarar med en siffra som tydligt påverkar en annan siffra under rubriken "underhållskostnader".

Hans: Finns drivmedel där?

Karin: Nej, säger Karin.

Hans är inte riktigt nöjd och ifrågasätter var Karin har skrivit in siffran. Han fortsätter med en annan siffra:

Hans: Men det är 900.000 i drivmedel som förbrukas där!

Samtidigt som diskussion pågår tittar ekonomichefen Krister in och frågar hur det går. Karin tittar upp och säger i skämtsam ton: Det är något fel här nere – och pekar på en siffra på sitt papper.

Krister går och de fortsätter.

Karin: Det blir x kronor per vagn och månad om man tar Springvalla och Kronborg.

Karin knappar på sin räknemaskin och förmedlar vad maskinen räknat ut.

Göran: Då blir det som idag.

Karin: Stadborg ligger högre. Hon räknar igen.

Karin: Om jag tar bort 500.000 från underhåll blir det 1:12 per kilometer.

Men här skjuter Hans in och berättar hur han ser på saken.

Hans: Det resonemanget håller inte. Vi har inte gjort några investeringar i vagnparken och bussarna blir ett år äldre. Underhållet går upp.

Det blir tyst och alla tre tittar åter i sina papper. Hans, som nu har räknat, kommer med en förklaring.

Hans: Det är klart fler bussar i Springvalla och Kronborg än i Stadborg.

Karin räknar ut något, samtidigt som Göran lägger fram idén att det är dyrare att köra stadstrafik än annan trafik som en förklaring på deras tidigare uträkning av kronor/km. Trafiken de kör i Stad-

borgsområdet sker mestadels i städer i jämförelse med övriga områden. Hans ser en eventuell rimlighet i resonemanget.

Hans: Kan det vara svaret?

Göran bekräftar Hans svar och lägger dessutom på ytterligare en förklaring.

Göran: Ja det är dyrare...De har haft fler skador än vi.

Hans: Vi tar det. Sedan drar vi ner det. Hans verkar nöjd.

Regionchefen Knut i sällskap med ekonomichefen Krister tittar in i dörröppningen.

Knut: Är det här som resultatet byggs upp? Han klappar Hans på axeln och fortsätter: Och här är mannen som river ner det.

Hans: Jo, jag gör så gott jag kan, svarar Hans.

Samtalet mellan Karin, Hans och Göran fortsätter när gästerna har gått. De har nu kommit till något de kallar för "fordonsvård".

Hans: Vad har du på Kronborg?

Frågan riktas till Karin. Karin anger en siffra och de både slår på sina räknare. Efter en stund tittar Hans upp och ser tveksam ut.

Hans: Är Boda inte med?

Karin: Jo.

Hans: Det är inget som har fallit bort?

Karin: Nej.

Hans: Så stor skillnad?

Siffran för Kronborg är högre än siffran från Stadborg. Hans finner att det inte är lämpligt. Göran som suttit tyst en stund, medan han har arbetat med siffror ställer en fråga.

Göran: Vad är de sociala kostnaderna?

Karin: 2,8 man/år, då är Forsa med. [Hon fortsätter att kontrollera siffror. Efter en stund med beräkningar, frågor och resonemang verkar de nöjda].

Hans: Det kan vi vara nöjda med!

Diskussionen och räknandet fortsätter kring 2,8 man. Efter en stund verkar problemet lösas.

Hans: Vi köper detta Karin. Det är inte helt fel.

De fortsätter att räkna. De följer den lista de har framför sig. De har nu kommit till rubriken "trafik-administration".

Hans: Vad har vi där nu?

Karin: Det skall vi se.

Hon vänder sig mot sin bärbara dator. Hon knappar på tangentbordet och läser högt; Stadborg är 2,5 miljoner mot 2,0 miljoner förra året. Skillnaden är ju löner. 4,75 man....Dan Lund, Ingrid ...

Både Karin och Hans knappar på sina kalkylatorer och får fram olika siffror som de jämför. De använder siffrorna genom att koppla dem till olika områden, där Hans är "ansvarig". Ibland refererar de till specifika personer och anger dem med namn för att konkretisera sina översättningar av siffrorna.

Karin: Jag räknar inte på detaljer. Jag gör som jag har gjort tidigare. Det brukar fungera.

Hans: Vad är det vi skall redovisa?

Karin: Jag skulle vilja ha en bättre budget.

Göran: Vad skall vi ändra på?

Hans: Vi måste fila lite till.

Karin (tveksamt): Får du inte en känsla av att kostnaden per km är för hög?

Hans: Vi måste titta på affärerna!

Hans lägger fram sitt resonemang och kommenterar att de först måste ha upp resultatet för att sedan få ner det. Annars kan du inte förklara förändringar nästa gång det går ned. Man måste ha en förklaring.

Hans: Vi räknar med att förlora X kronor på affärerna Y.

Karin: Det ser konstigt ut. Det är det första du måste förklara. Vi måste förklara våra lägre intäkter, inte bara resultatet.

Hans påpekar att de har förlorat några linjer, som kanske kan vara en förklaring. Han räknar på kalkylatorn och konstaterar att det finns en förklaring, som inte är orimlig och som ingen kan säga är fel. Varje förändring måste ha en förklaring. Det kan gälla engångsposter av både intäkter och kostnader som har "drabbat" året 1998. Diskussionen går vidare. Det är tid kvar att diskutera innan eftermiddagens möte skall äga rum. Det är då de skall komma fram till om budgeten är klar eller inte.

Hans: Vad har du lagt i budgeten på beställningstrafiken?

Karin: 8 miljoner kronor.

Hans: Det verkar lite underligt.

Hans tvekan får Karin att återvända till sin dator. Efter en titt säger hon;

Karin: Där finns inga pengar att förklara.

Hans: Frågar de om avkastningen, så får de lägga ned.

Karin: Ja, men all fördelning är inte gjord. Vi måste få en total som stämmer innan vi fördelar. Innan är det ingen idé.

Hans: När man får så stora tal blir det svårt att se. Det är lättare med affärer.

Karin: Det är ingen som begär redovisning per affär.

Efter lunch fortsätter arbetet med siffrorna, men deras beskrivning ger dem inte mycket utrymme att ändra på någon siffra. Varje förändring av siffrorna kräver en förklaring som pekar mot att handlingar i verksamheten och pengar är i jämvikt med varandra. De har inte så många sådana förklaringar kvar. De beslutar sig för att siffrorna får vara som de är nu. Det är dags för eftermiddagens möte. Alla 18 "budgetansvariga" inom ett större geografiskt område, där norra Landborg ingår, samlas i ett rum. På ena kortsidan av ett ovalt bord sitter regionchefen Knut. Där finns också en whitebord och Krister står bredvid. Han inleder mötet som strax därpå tas över av Knut som börjar med att ställa en rad frågor till Krister som svarar lugnt. Det hela liknar en på förhand repeterad föreställning. Frågorna går bara åt ett håll. Fördelningen av frågor och svar skall vaska fram de faktorer som påverkar siffrorna som kallas för resultat. Någon enstaka fråga kommer från dem som sitter runt bordet. I övrigt är det bara två som pratar.

Gång på gång poängterar Krister att de måste förklara sina avvikelser. Han ställer specifika frågor till "ansvariga" runt bordet. De flesta verkar kunna förklara sina avvikelser. Tidigare har just Karin, Hans och Göran letat efter förklaringar i sin budget, som nu förs fram. Krister ställer några svåra frågor. Han tar till exempel upp frågan om hur många bussar två områden har respektive vilka kostnader som finns där. Han lägger på en bild på OH-apparaten. Han pekar på några namn och siffror på bilden och säger att här finns stora skillnader avseende antalet bussar och kostnader. Krister poängterar att han inte är ute efter att peka ut någon enskild person utan ber dem att titta på de stora skillnaderna, eftersom ledningen i Stockholm kommer att fråga om just det här. En annan sak som är viktig, enligt Krister, är att de måste *kunna* sin budget.

Krister: Ha tunga argument för den budget som läggs fram! Ni måste till exempel kunna er trafikstruktur som förklaringar på löner.

Under mötets gång letar de efter argument för sina framtagna siffror. Knut försöker skapa en gemenskap mot dem som sitter i Stockholm, dit Knut som deras representant skall åka några

dagar senare med den framtagna budgeten. Knut tar upp vad de nya ägarna vill ha för avkastning och översätter det vidare till olika former av vad han kallar för en tydlig ekonomisk press. Han fortsätter med att beskriva hur den närmaste framtiden ser ut och betydelsen av den budget som läggs fram. Betydelsen att själv ha initiativet ifråga om var och hur siffrorna förändras poängteras. Efter utläggningen vädjar Knut till dem att ta fram all luft i budgeten.

Knut: Det är lika bra att göra det med en gång. Om vi inte gör det kommer någon annan och gör det. Och det blir inte lika trevligt.

Krister: Har ni något att tillägga?

Knut vill att frågan vandrar runt bordet så att alla får säga vad de tycker. En efter en får de frågan. När frågan hamnar hos någon är övriga tysta och alla lyssnar. Men det är inte många som har något att säga. Frågan hamnar även hos mig. Jag svarar att mitt intryck är att det verkar tuftt. Avslutningsvis tar Knut upp att om de inte känner att de kan ta "ansvar" för den budget som slutligen blir den som gäller, får de tänka över om de inte skall sluta. Alternativet som ges är att de kan reservera sig och säga att de skall göra sitt bästa.

Översättningarna verkar inte längre vara enkla eller självklara. Produktionen av konstruktionen som cirkulerar – det som skall komma härnäst – har delvis saktats ned och riktas åt flera håll. De "ansvariga", till exempel driftschefen eller ekonomen, har skapat sina konstruktioner. Huvudägaren, som sitter i Skottland och som tidigare hade synpunkter på var Karin skulle sitta, har andra tankar om vilken beskrivning som skall konstrueras här idag. Ägarna och de "ansvariga" är inte överens. Det som *inte* diskuteras är om att köra buss kan översättas till en siffra, som är pengar på ett papper, och skapa en slags beskrivning av busskörandet. Diskussionen gäller istället *vilka* siffror som skall visas. Detta kan ske eftersom konkret verksamhet uppfattas vara ekvivalent med siffror som är ekvivalenta med pengar – en icke ifrågasättande konstruktion – där siffror också uppfattas ge ett visst handlingsutrymme. Översättningen mellan busskörning och siffran på ett papper har fogats ihop, så att det kan sammanfattas som rubriker, intäkter, kostnader eller resultat. Siffran verkar skapa en slags "out there-ness" – "där och då" – som gör att bussverksamheten kan sträckas ut i tid och rum ända bort till Skottland (Robson, 1992). Genom att låta ett antal nyckelpersoner, Knut och Krister, vara med i konstruktionen av siffrorna kan de samtidigt få representanterna delaktiga, såsom Karin, Göran och Hans, och beskrivningen mer verklig eller allra helst *göra* den verklig och självuppfyllande. Ansvar används här för att dra in dem på scenen. Men allt går inte som det var tänkt.

Knut lade kraft på att definiera problemen de hade framför sig. Han fogade in ansvar för att försöka förmå representanterna, för det större området inom företaget, att

pressa ut all luft ur budgeten, men det hjälpte inte. Med en vakuumbudget hade huvudägaren i Skottland kanske ansett beskrivningen vara den efterfrågade. När Knut en vecka senare åker upp till Stockholm med sin budget har han bestämt sig för att ändra namnet på mötet från budgetmöte till arbetsmöte. Budgeten fann mycket riktigt inget gehör varken i Stockholm eller i Skottland trots att det fanns argument för avvikelserna. Redan en månad senare har budgeten rest till Skottland och kommit tillbaka med krav på en annan beskrivning – ägarna vill ha andra siffror.

Den översättning som ”de ansvariga” gör av verksamheten till siffror är inte densamma som ägarna, men en budget måste ändå fram. Siffrorna åker fram och tillbaka mellan Göteborg, Stockholm och Skottland samtidigt som Karin och Hans försöker ta reda på vilka förändringar som kan göras. När jag återkommer till Kronborg i april är beskrivningen klar. Eftersom både Hans och Karin fortfarande arbetar kvar måste de på något sätt ha tagit Knuts uppmaning om ansvar på allvar. Den som inte antar uppmaningen är Knut själv. Han slutar i maj samma år och börjar istället för huvudmannen Västtrafik AB. Karins säger: ” Han kände väl sig som en våffla. Det blev hett både underifrån och ovanifrån, fast utan grädd och sylt”.

Den nu färdiga budgeten skall agera som medaktör för att definiera norra Landborg, uttryckt som ett resultat, men siffror har ändrats i budgeten, vilket får Karin och Hans att hysa skepsis. Karin berättar att de bland annat reducerade underhållskostnaderna för att få ihop budgetresultatet.

Att få budgeten i cirkulation är inget ensamarbete och därför behöver Hans en grupp utvalda och övertygade personer med sig. Hans idé går ut på att de tillsammans skall resa bort på en konferens, där förbindelse mellan verksamheten och budgeten skall etableras. Innan resan blir av diskuterar Karin och Hans vilka siffror de skall visa upp på konferensen. Eftersom de är tveksamma till budgeten som är lagd och godkänd från Skottland, har de anpassat siffrorna något för eget bruk uppdelade per avtal. Svårigheten är att det är vanskligt med två beskrivningar, eftersom tvetydigheter kan uppkomma och det gynnar inte Hans försök att övertyga dem han behöver få med sig. Hans tankegångar handlar om att visa upp siffror som håller uppe ambitionen hos gruppen att arbeta med kostnader. Tidigare i budgetarbetet handlade det om att få ned resultatet i den ”riktiga” budgeten så att handlingsutrymmet blev större. De två strategierna är tänkta att ge norra Landborg och Hans som ”resultatansvarig” bättre möjligheter att visa upp förändringar. Det ger människorna i verksamheten utrymme att arbeta i fred utan att andra lägger sig i, eftersom möjligheten att hålla den ”riktiga” budgeten tilltar. Min tolkning är att Hans och Karin försöker skapa en sorts buffertzona

med hjälp av siffror som riktas åt två håll men med olika principer – en mot ägarna och en mot medarbetarna.

Siffror och handlingsutrymme fogas ihop när siffrorna inte är de rätta genom att Hans ofta får till uppgift att genomdriva ett åtgärdsprogram så att andra siffror skall uppstå. Hans berättar om budgeten 1996 då han och Karin hade en omtumlande diskussion. När de återvände hem hade de med sig i ett åtgärdsprogram på 3 miljoner kronor. Enligt Hans lyckades de bra. Andra gången som ett paket skulle genomföras fick var och en i norra Landborg av Hans sin andel utan att se de övrigas besparingar eller helheten. Det var svårare att få engagemang den gången, berättar han.

Det viktiga är att förankra budgeten och att skapa engagemang kring den, vilket enligt Hans blir den stora uppgiften dagen därpå. Nästa dag bär det av mot en herrgård några mil utanför Kronborg. När vi kommer fram finns kaffe och smörgåsar framdukade. I rummet finns allt ordnat. Stolarna är placerade med riktning mot en vit tavla och en OH-apparat, och Hans inleder mötet.

Hans säger att dagens arbetsmöte har som syfte att skapa motivation och engagemang kring årets budget. Dagordningen är utformad så att samtalet före budgeten har en inriktning på allmän orientering kring omorganisering, avtal, ekonomi och miljö. Jag ser dagordningen som ett sätt att föra in budgeten i ett sammanhang som kanske kan få andra att bli övertygade. Till exempel sätter Hans ramen för dagens möte genom att tydligt förklara att all linjetrafik nu har blivit föremål för upphandling. Enligt Hans betyder det att numera finns det inte något guld kvar att hämta (gamla avtal). Lösningen på problemet definierar han som oglamouröst och pekar på vanligt vardagligt gnet för att få flyt på driften. När Hans har definierat lösningen, finns det goda möjligheter att applicera den på verksamheten i form av organisationsförändringar. Han får medhåll från den graf han ritar upp som representant för arbetsbelastningen. Undan för undan förmedlar Hans en ganska kärv situation, där inget är gratis. Fördelaktiga positioner kan bara uppkomma genom hårt arbete och engagemang. När dagens stora ämne kommer upp är förhoppningsvis andra alternativ när det gäller deras situation eliminerade och lösningen ganska självklar.

Återigen tar Hans upp frågan om allas delaktighet i de mål de har, innan han ramar in budgeten. Ramen är följande – utifrån givna kriterier som index och avkastningskrav har många med hårt arbete presterat en budget, som har överlämnats till Knut. När budgeten för hela Swebus skulle sammanställas saknades det pengar, vilket betyder att deras beskrivning inte vann gehör. Förklaringen är enligt Hans att ”Det är många som

rycker i detta rep. Vi fick ett ökat krav på X hundra tusen kronor. Är detta viktigt för mig? ”, frågar Hans retoriskt.

Genom att svara ja på sin egen fråga visar han vägen för det engagemang han vill åstadkomma. Han börjar med att utgå från ägarnas synvinkel. Han menar att de inte har enorma krav, och dessa är inte det Hans vill lyfta fram som det mest väsentliga. Istället betonar han att det är deras egna ekonomiska kostnader som är det centrala. Deras kostnader ligger till grund för deras bud i upphandlingen och den enda trygghet de har. Ja nästan i alla fall. *Därför* säger han att det är viktigt att hålla budgeten. Ägarna är eliminerade och deras eget intresse, sett som norra Landborg, är det centrala. Han fortsätter sitt resonemang och relaterar till ansvar.

Hans: Vi har alla ett ansvar för att budgeten håller. Alla kan inte kontrollera allt. Därför har vi delat upp ansvaret per affär.

Han lägger på en OH-bild där det finns namn på personer som sitter i rummet och ett nummer som representerar en affär eller ett avtal. Han pekar på ett namn.

Hans: Oskar har ansvar för det här. Vi backar upp om det behövs, men han har ansvaret. Antalet kilometer och timmar finns längst bak i den papperslunta alla har fått. Då kan du se vad du skall åstadkomma. [Hans riktar handen mot en i rummet.]

Undan för undan berättar han om varje avtal och förändringar, som sker och som förmedlar den bild han har av deras verksamhet. Hans förtydligar förändringar i avtalen genom att lägga på en OH med siffror, som visar budgeten per avtal. När han tar upp ansvarsfrågan leder resonemanget honom vidare till kulturskillnader. Det finns en skotsk och en svensk kultur. Han anser att de från Skottland är mer kontrollerande. Något de måste vänja sig vid. ”*Men* om vi håller budget så blir det lättare”, avslutar Hans.

Tiden är inne för en utflykt med buss och lunch. Det är samtidigt dags för mig att vända hemåt. De släpper av mig vid en busshållplats utan vindskydd och tyvärr har gårdagens vackra väder bytts ut mot snöblaskoväder. När jag återkommer en vecka senare till Kronborg berättar Hans för mig att engagemanget, som han försökte skapa, verkade utebli. Det kände han redan på konferensen. Det var ingen studs i det hela, som han uttrycker saken. Hur som helst så finns det fortfarande flera konkurrerande beskrivningar, som gör anspråk på giltighet. Min fråga rör vilken beskrivning som Karin och Hans försöker konstruera och hur. En annan fråga är hur de hanterar andra konkurrerande definitioner. Jag följer dem i arbetet för att få en uppfattning om vad

det är som konstrueras och hur, eftersom konferensen bara var en del i Hans ambition att på olika sätt skapa engagemang och lojalitet i norra Landborg. Om engagemang kan skapas kommer också siffrorna att förändras till det bättre.

Ett sätt har varit att skapa mindre grupper för förarna på fast schema. Hans säger att grupperna kan öka personalens engagemang och gemenskap. I en liten grupp blir man efterfrågad som individ och inte som ett anställningsnummer eller en produktionsenhet. Det är då lojalitet och motivation i arbetet kan uppstå, menar han. Trafiken kan genomföras smidigare. Han betonar att om man jämför Skottland med Sverige ifråga om personalfrågor och engagemang, så är det skilda världar.

Som jag förstår översätts idén om gemenskap och lojalitet vidare genom att koppla specifika bussar till gruppen. Idémässigt betyder det att bussarna kommer att köras lugnare, kontrolleras noggrannare och helt enkelt vårdas bättre. Hans uppfattar att det hela fungerar som det är tänkt.

De åtgärdsprogram som Hans ibland måste genomföra försöker han hålla så enkla och konkreta som möjligt. Vidare försöker han få till stånd förändringar på ett sådant sätt att så lite negativ attityd som möjligt uppstår, vilket inte är lätt. Både för åtgärdsprogram och den vanliga driften har Hans ett nära samarbete med Karin sedan många år. Han vet att Karin kan verksamheten väl. Samarbetet gör att han kan fokusera på driftens genomförande och ändå ha kontroll på vilka siffror som produceras, även om Karin ibland flyttar siffror på egen hand. För det mesta diskuterar de siffrorna tillsammans och skapar så mycket handlingsutrymme som argumenten tillåter för varje månad för att ge dem en bra position inför nästa månad. Det är en idé som bygger på nära kontakt med bussverksamheten, så att argumenten håller i alla lägen. Samarbetet med Karin gör att ekonomiavdelningen får stort inflytande över siffrorna. Ibland händer det utan kontakt med Hans.

Hans: Ibland flyttar de kostnader fram och tillbaka, som jag inte riktigt får grepp om, men det är jag som skall svara för resultatet. Det kan ju verka lite konstigt. Förra månaden skulle vi nå 839 000 kronor. Vi fick 841 000. Det är lite för bra.

Budgeten var klar, men det räckte tydligen inte. I juni fick Hans besök av en engelsman som ägarnas representant. Hans visade honom runt och försökte svara på hans frågor. Bland annat fick Hans skjutsa honom i sin bil så att engelsmannen kunde se verksamheten och de områden de trafikerar. När de kom till verkstaden i Springvalla stod en privat bil inne på reparation, och likadant var det när de kom till verkstaden i Tellberg. Engelsmannen gjorde ett slags dammtest. Han tog loss passagerarsäten och slog på

dem utanför bussen och kontrollerade om de dammade. Hans berättar att på en av platserna så dammade sätena, men inte på den andra platsen. Britten tyckte att de hade för stora uppställningsytor för bussarna. Engelsmannen, som ledningen i Skottland skickat hit, reste runt, besökte verkstäder och bankade på säten. Några tillfälliga händelser blev på sätt och vis förutom siffrorna utökade representanter för norra Landborg. Siffrorna är annars de enda representanter de har av norra Landborg.

Ägarna vill nu ha en detaljerad uppföljning även under månaden, men budgeten är lagd för ett år, vilket försvårar möjligheterna att svara på frågor mitt i en månad. Det kräver enligt Hans ett helt annat sätt att arbeta. Idag vet de vad cirka 30% av resultatet står för, eftersom det händer saker hela tiden som de inte har kontroll över. Nu till exempel, berättar Hans, så kom en faktura på 25.000 kronor för ledningsdragning och det pratade de inte om i budgeten. Karin och Hans får nu också arbeta med 30 nya nyckeltal som personerna i Skottland vill ha. Nyckeltal är inget de är ovana vid att förstå eller använda, men de nya nyckeltalen har de inte uppfattat positivt.

Karin: Man måste prioritera och berätta för dem i organisationen vad det är som är viktigt. Jag påpekar att de nya nyckeltalen inte är viktiga. Man vill inte att de skall tappa lusten och leverera siffror som inte stämmer. Vi har tittat på vad det innebär och det visade sig att de nya nyckeltalen var inte så annorlunda. Men, man kan undra över vad de skall ha allt till. Stagecoach finns på många platser i världen. På detta sätt kan de jämföra, fast egentligen går det ju inte. Man kan inte jämföra anledningar till varför man är sjuk mellan Afrika och Sverige. Det går åt så mycket tid att få fram alla de här nyckeltalen att man inte hinner med det som är viktigt. Om man har problem, så vill man gå på djupet, men det hinner man inte. Man håller på att komma med förklaringar för den senaste siffran. Sen är det dags att leverera nya, tyvärr. Ägaren vill till och med ha vissa siffror varje vecka eller varje dag. Det är siffror som de i verksamheten skall relatera sig till. Det går åt så mycket energi för att relatera sig till siffrorna att de glömmet eller hinner inte med verksamheten de är satta att sköta.

Karin anser att de viktigaste nyckeltalen är totalt arbetade timmar och totalt körda timmar. Det är nyckeltal som de flesta nu har lärt sig att använda och förstå. De går numera lätt att kommunicera. Det går inte att bara ändra dem, varför hon och Hans översätter de nya talen till de gamla, vilket innebär att Hans medarbetare aldrig får se de nya talen. Till ägarna skickar de ungefärliga siffror på sådant, som de inte anser vara lika viktigt som ägarna gör och lägger istället ned sin tid på det som ger mer information.

De som arbetar med siffror pressas att arbeta med så lite verklighetsförankring som möjligt, enligt Karin. Hon anser vidare att det dras in på tjänster, och det är alltid så

att man inte hinner med att ta kontakter. Man sitter bara där med sina siffror. I en stor organisation sköter personer olika delar av siffrorna, till exempel löner och personal. Många har ingen förankring i verksamheten. Svårigheten blir att förstå de siffror som kommer ut ur systemet, till exempel PAS, när de inte är placerade i ett sammanhang. Karin har en känsla av att ledningen eftersträvar en utveckling där ekonomen sitter långt från verksamheten, men Karin fortsätter att åtminstone en dag per vecka sitta i Kronborg precis som förr. Att de som fogar samman siffrorna till text i en rapport kan sitta var som helst skulle kunna ses som att tillräckligt många inom Swebus accepterar att relationen konkretisering av att köra turer och siffrorna som produceras är så tillsluten att man inte längre behöver körda turer för att kontrollera hur de motsvarar varandra. Den som inte riktigt anammar en sådan relation är Karin, och även Hans har andra idéer. Han tar tag i andra frågor än enbart drift som det annars är tänkt att han skall göra.

Vad jag kan förstå är att de försöker konstruera bilder av verksamheten i siffror, som utgår från den trafik de kör genom att hela tiden befinna sig fysiskt nära bussverksamheten. Samarbetet mellan Karin och Hans är en viktig allians. Konkurrerande bilder hanteras genom att agera som översättare mellan bilderna eller att modifiera budgeten för eget bruk, vilket gör att åtminstone två bilder cirkulerar. De landar på helt olika platser, en i Kronborg och en i Skottland. På så sätt störs verksamheten så lite som möjligt av andra konstruktioner. De har därutöver också utvecklat en egen uppföljning av siffror som fokuserar på avtalen. Här finns kanske några ytterligare klarlägganden att göra. Jag frågar om det är användbart med avtal.

Karin: Ja, jag har följt upp avtal i många år vid sidan om den ordinarie uppföljningen. Ledningen brydde sig inte om det på allvar. Vi hade inne några konsulter för att skapa ett system kring det här [avtalsuppföljning], men det blev inte riktigt bra. Nu har ledningen insett betydelsen av att följa upp avtalet, så nu arbetar vi med det igen. Det är ett nytt system, men jag vet inte om det fungerar. Vi får se. Jag gör det manuellt, eftersom man måste leva nära verksamheten för att förstå så att kostnaderna fördelas rätt. Jag försöker bilda mig en vettig uppfattning om hur avtalet går och vad som händer. Om man lägger det i systemet så blir det inte bra. Fördelningar tar inte tillräcklig hänsyn till vad som pågår.

Karin har idéer kring uppföljning av siffror, som skiljer sig från ledningens. Hon vill inte följa upp per verksamhetsområde utan per avtal, eftersom det är avtalen som är utgångspunkten för verksamheten. Det är den totala uppföljningen per avtal som är det viktiga, påpekar Karin, inte avtal per depå som kan följas upp ändå. Hon tror att ledningen, inklusive VD:n, är för långt från verkligheten för att förstå att det inte går

att följa upp verksamheten på det här sättet. Ledningen och många i administrationen sitter fast i gamla idéer kring ansvarsområden med ort eller depå som grund, vilket påverkar verksamheter och de nummer som läggs upp. Istället försvårar det Karins ambitioner om uppföljning. Hon får helt enkelt hantera två olika sätt att tänka kring verksamhetens uppföljning och ordning. Vidare menar hon ”att om man förstår hur verkligheten fungerar och de förutsättningar den har, så inser man att uppföljning per avtal är det som är viktigt”.

Karin med ansvar för resultat och uppföljning betonar att kostnaderna måste bokas där intäkterna kommer in, eftersom olika enheter annars kommer att visa fel resultat. Att argumentera mot siffrorna när de väl är framtagna är svårt, om inte omöjligt. Även om Karin vet att rapporterna har brister och stämmer mer eller mindre väl, så måste en rimlig överensstämmelse med vad som händer finnas. Överensstämmelse kan man enligt Karin bara få, om man sitter nära verksamheten så att plötsliga infall att lägga kostnader där det inte skall vara eller att konstiga siffror spottas ut från bokföringsprogrammet kan pareras och hinna åtgärdas.

Det är framförallt några personer som hjälper Karin med förbindelser till bussverksamheten. Olle på trafikkontoret brukar vara den förste som vet vad som händer i trafiken, till exempel om en buss flyttas, om en buss går sönder. Det är Mats på verkstaden som sköter administrationen där och Inger som sköter norra Landsborgs personaladministration. Karin garderar sig mot att något tappas bort och inte förs vidare till henne. Till exempel kan verkstaden ha haft ett större motorbyte, och då känner Karin till det innan månaden är slut och innan det finns på papper. Så när siffrorna sedan trycks ut, till exempel med lite högre reparationskostnader än vanligt, så är förbindelsen med bussen som gick sönder redan där. Därför håller hon täta kontakter med dem, via telefon eller när hon kommer dit själv.

Karin: Jag kollar detta varje månad för det är alltid något varje månad. Då är jag med, har koll och vet förklaringar och kan ändra om så behövs. För när vi pratar med huvudmannen så måste vi veta. Vårt förhandlingsläge blir inte bättre om vi inte vet hur vi har det. Hur skall vi kunna förhandla om ett dåligt avtal om vi inte vet hur det är ställt? Vi måste veta.

Jag: Så ledningen för Swebus Sverige vet alltså inte hur avtalen som finns i Sverige går ?

Karin: Officiellt så finns en uppföljning, men inofficiellt, nej. Man har ett system för denna typ av uppföljning det vill säga per avtal. Detta system använder inte jag utan jag gör det vid sidan om. Man menar att man har uppföljning därför att man har ett system.

Här tar Karin upp en sak som har stor betydelse för deras konstruktion av uppföljning – huvudmannen och hur de arbetar. Eftersom de utgår från avtal, måste också de i sin kommunikation göra detsamma. Hans kompletterar den bild de har om sin verksamhet och dess relationer genom att ta upp varför ägaren tror att norra Landborg har luft i verksamheten.

Hans: Swebus är köpt för 2,1 miljarder. Jag tror att Stagecoach har köpt företaget för att de trodde att de kunde skaka om oss lite och fördubbla den vinst som vi då gjorde på cirka 150 miljoner. Vi var ett statligt bolag, så här fanns det säkert mycket att skaka. Det fanns säkert mycket fläsk, så om man skakade så skulle det bara ramla av. Det får vi lida för nu.

Hans tror att Stagecoach inte var så insatta i den svenska bussmarknaden. De visste inte hur det fungerade med upphandlingar och huvudmän. De var heller inte medvetna om det indexproblem som finns förknippat med avtalen. Nu har de förhandlat om avtalet till att bli en kombination av 50% AKI (arbetskostnadsindex) och KPI (konsumtprisindex).

Karin och Hans skapar en egen bild av vad som är viktigt. De konstruerar den trots ägarnas och ledningens idéer. Jag tolkar att det är Swebus avtal med huvudmannen som utgör grunden för Karins och Hans konstruktion av verkligheten. Det är avtalen som *är* verksamheten. De försöker skapa en ekvivalens mellan verksamheten och siffror genom fysisk närhet. Det finns ytterligare två konstruktioner som tävlar om uppmärksamhet – ledningens utpekade förbindelser för uppföljning och ägarnas föreställning om ”luft” i verksamheten. En annan svårighet med två typer av översättningar är att 1) från verksamhet till siffror och 2) från siffror till pengar (och tillbaka) måste stämma. Då måste man komma ihåg att alla siffror inte är pengar, och även att de siffror som ger ett intryck av att vara pengar inte behöver vara det.

Vad är det nu för likheter och skillnader kring redovisningens praktik och dess involvering av rummets konstruktion mellan PSO och busstrafik? På vilket sätt kan ReP, som konstruktion av tid, ge vidare insikter om praktiken? I nästa kapitel fördjupar jag mig i frågarna mer utförligt.

Bussbiljett

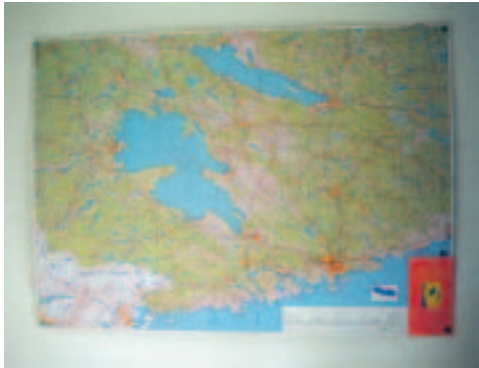

Foto 1

SWEBUS Sverige AB Tjänstbiljett
 4008 TO

Linje	Stad	År	Pris	År	Pris	År	Pris	År	Pris
601	Stockholm	2010	8,20	2011	8,20	2012	8,20	2013	8,20
602	Stockholm	2010	8,20	2011	8,20	2012	8,20	2013	8,20
603	Stockholm	2010	8,20	2011	8,20	2012	8,20	2013	8,20
604	Stockholm	2010	8,20	2011	8,20	2012	8,20	2013	8,20
605	Stockholm	2010	8,20	2011	8,20	2012	8,20	2013	8,20
606	Stockholm	2010	8,20	2011	8,20	2012	8,20	2013	8,20
607	Stockholm	2010	8,20	2011	8,20	2012	8,20	2013	8,20
608	Stockholm	2010	8,20	2011	8,20	2012	8,20	2013	8,20
609	Stockholm	2010	8,20	2011	8,20	2012	8,20	2013	8,20
610	Stockholm	2010	8,20	2011	8,20	2012	8,20	2013	8,20

Bild 1

Bild 2

Foto 14

Foto 6

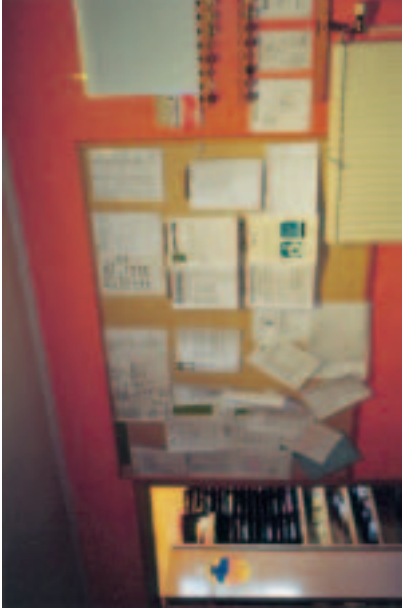

Foto 5

Produktionsjahr	Produktionsmenge	Produktionskosten	Produktionswert	Produktionsleistung	Produktionskosten pro ME	Produktionswert pro ME	Produktionsleistung pro ME
2010	1000	100000	100000	1000	100	100	1000
2011	1200	120000	120000	1200	100	100	1200
2012	1500	150000	150000	1500	100	100	1500
2013	1800	180000	180000	1800	100	100	1800
2014	2000	200000	200000	2000	100	100	2000
2015	2200	220000	220000	2200	100	100	2200
2016	2500	250000	250000	2500	100	100	2500
2017	2800	280000	280000	2800	100	100	2800
2018	3000	300000	300000	3000	100	100	3000
2019	3200	320000	320000	3200	100	100	3200
2020	3500	350000	350000	3500	100	100	3500

Bild 4

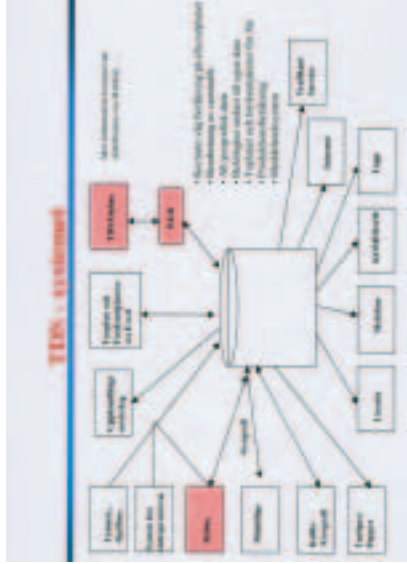

Bild 15

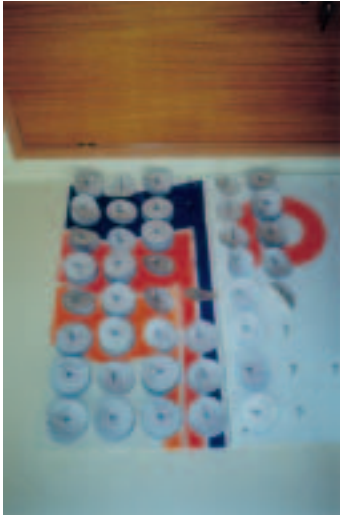

Foto 41

Foto 16

Kontrollplan		Festlegung des	
Abteilung	Abteilung	Abteilung	Abteilung
1	2	3	4
5	6	7	8
9	10	11	12
13	14	15	16
17	18	19	20
21	22	23	24
25	26	27	28
29	30	31	32
33	34	35	36
37	38	39	40
41	42	43	44
45	46	47	48
49	50	51	52
53	54	55	56
57	58	59	60
61	62	63	64
65	66	67	68
69	70	71	72
73	74	75	76
77	78	79	80
81	82	83	84
85	86	87	88
89	90	91	92
93	94	95	96
97	98	99	100

Bild 13

Foto 3

Foto 57

Foto 48

Foto 62

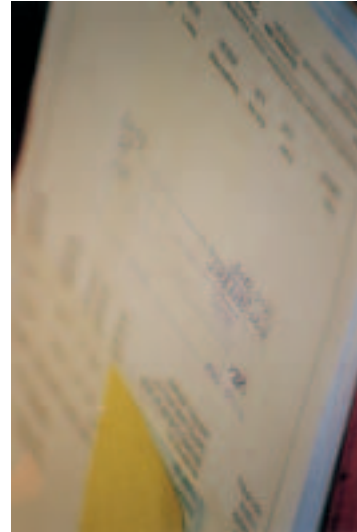

Foto 54

Bild Faktura

Kapitel Nio

OM TID SOM RUM

I Swebus har jag för andra gången följt hur ”här och nu” översätts till siffror tur och retur. Det var en översättningskedja, som visade sig vara mycket lång och tydligt influerad av tid. Tid som klockor och kalendrar var ett kritiskt element i den andra översättningskedjan, vilket också har betydelse för teorin om ReP. Av den anledningen behövs för den fortsatta analysen först en kort reflektion kring ”objektiv” tid. Därefter kommer två kedjor översättningar att jämföras, där några likheter och skillnader lyfts fram, så att fler element kan tillföras till teorin om ReP som är under utveckling.

Rörelser i vardagen, klockor, kalendrar och redovisning i praktiken

Kollektivtrafik cirkulerar kring tidtabellen. Utan att materialisera tiden på ett noggrant och varaktigt sätt vore denna typ av kollektivtrafik svårhanterlig. Tid i en tabell har en annan karaktär än vad Tuan (2001) har betonat, i sina resonemang om kroppen. Uppfattningen om rum får människan genom att röra sig och om tid genom olika faser av spänning och avslappning. Tid och rum samexisterar på så sätt. De definierar varandra i personliga erfarenheter. Det är när jag uppfattar tiden som en tabell, som det blir en väsentlig skillnad från Tuans idéer. Den tid som används i de översättningar jag har följt produceras som om den vore självklar och självständig från rummet och därmed ”objektiv”. Det är tid som en självständig enhet separerad från rum.

Objektiv tid separerad från rum uttrycks som klockor och kalendrar. Det är en konstruktion som inte är så stabil som det först verkar (Frandsen, 2002). Kedjan av översättningar är lång och teknologierna är många. Från atomklockor som är förbundna med varandra jorden runt, till avlyssnandet av kvasarer. En tid där jorden har övergetts som referens och ersatts av cesiumsvängningar. Tiden har gjorts tillräcklig enkel med en enhetlig förpackning för att kunna distribueras världen över. Det är praktiskt, men

å andra sidan så pass heterogent att meningar kring tiden kan riktas åt många håll när den landar lokalt. Det är via denna tidkonstruktion som kilometer och tidtabeller produceras genom GPS eller måttjul, som värde sedan kan peka på. GPS känns också igen från PSO, där den här tekniken ingår för att konstruera kartor som används för att peka ut den fastighet som PSO har sin verksamhet i. Från en sådan tidkonstruktion kan en mängd erfarenheter, idéer och handlingar organiseras, relateras till och förstås.

Zerubavel (1981) menar visserligen att kalender och scheman styr våra liv men påpekar samtidigt den tvetydighet som tidens konstruktion som en sorts ordning kan ha – till exempel att samma tidskonstruktion också ses som varje enskild människans befriare. Oavsett tidskoncept krävs en mängd energi för att få tiden stabiliserad. Tid blir ett sätt att skapa ordning genom att påverka vardagens rörelser och vårt sätt att tänka. Till exempel kan kalendern ses som tidens infrastruktur (Joerges, 2003), som på många sätt strukturerar vårt medvetande. Det som människan uppfattar som före och efter bildar ett slags axiom om tiden. Kollektivtrafik med sina tidtabeller är ett tydligt exempel på detta. Tidskonstruktionen som klockor och kalendrar i ReP:s översättningskedja har således ett viktigt inflytande på människans medvetande *och* vad hon gör.

Henrik är en bra illustration på hur tid kan förstås och användas. Han sitter först och arbetar fram scheman utifrån tid som klockor och kalendrar, och i nästa stund sätter han på sig uniformen för att själv förverkliga det som bara är siffror. Det är en tid som blir ett sätt att förstå och ordna vardagen. Alla som väntar på hållplatsen som Henrik kommer till är också en del av att upprätta tid utifrån klockor och kalendrar. Kollektivtrafik kan ordnas genom att precisera kilometer på ett sätt, som medför att Västrafik AB kan minska sina kostnader – inte minst i olika avtalskonstruktioner där till exempel indexfrågor är viktiga.

En viktig del i att konstruera och förstå tid som ”objektiv” tar Crump (1990) upp. Han menar att för att konstruera tid som objektiv, till skillnad från tid som ett kontinuerligt flöde, måste varje kultur översätta tid till distinkta kronologiska händelser, vilket betyder att ge tid en sorts ordning som siffror kan appliceras på. Siffror kan då ses som en teknik som hjälper att översätta tid som erfars till distinkta kronologiska händelser och tid som erfars som objektiv. Med små steg av översättningar kan tid uttryckt som ett numeriskt fenomen te sig tämligen rimligt. För att mäta tid behövs två koncept: ett lingvistiskt och ett aritmetiskt som bland annat går via ordinala och kardinala tal. Den tid som jag har följt och som till synes verkar vara stabil kan betecknas som kronologisk, linjär och kvantitativ. Mellan tid, pengar och siffror är stegen till synes små, och de görs enkelt ekvivalenta med varandra.

Den nära relationen mellan ReP och tid tar Hoskin (2001) upp. Tid ingår och används inte passivt som en del av ReP. Istället är ReP ett aktivt element i skapandet av tid som en värderande kronologisk tid, tid som en linje. Han menar att den ”levda tiden” är passiv och det är bara genom att göra Tiden numrerbar som redovisning tillåts använda sig av tiden och komma till uttryck⁶⁶. Med ett sådant synsätt sätts relationen tid och redovisning in i ett helt annat sammanhang – som en mångtusenårig pedagogisk idé om tid. Dessutom är kombinationen redovisning och konstruktion av tid också bortglömd eller i vart fall ej längre synlig. ”Objektiv” tid är i symbios med redovisning så att värde kan visa sig vilket också innebär att det omvända kan uttryckas – att värde kan ”uttrycka” tid och rum. ReP och tid är en slagkraftig kombination. Siffror som värde och ”objektiv” tid går hand i hand.

Oavstående diskussion kan ge en viss förståelse för varför Swebus hade en sådan omfattande användning av siffror och pengar. Rörelser kan genom en objektiv numrerbar tid lättare organiseras och bli till ”händelser” som värde kan peka på och översättas vidare. Genom att ReP visas som en lika indelad kronologisk linje bidrar den också till att säkerställa användandet av den vetenskapligt framställda tidkonstruktionen. Dessutom kan värde uttryckas när värde läggs sida vid sida som en värderande linje med ett före och ett efter. Genom att skilja rum från tid, som utifrån personliga erfarenheter är samexisterande, kan dessa uttrycka varandra och värde samt modifieras på olika sätt. Tid och rum rycks loss från sitt sammanhang. De blir mobila och manipulerbara.

PSO och Bussbolaget – en jämförelse mellan två översättningskedjor

Efter genomgången ovan av objektiv tid är det dags att göra en jämförelse för att diskutera ReP och belysa på vilket sätt objektiv tid får betydelse för symbiosen rum och ReP.

FÖRBINDELSENS KARAKTÄR

Likheterna är många mellan PSO och Swebus när det gäller förbindelsens karaktär i respektive översättningskedja. Även i den andra översättningskedjan används siffror och pengar som värde, som karaktäriserades av att både kunna särskilja och att hålla

⁶⁶ Han menar att det var redovisning som ”token accounting” 8000 f.Kr. som utvecklade den dominerade diskursen om tiden. Om detta är korrekt ger det redovisning i praktiken en betydelsefull roll i människans organiserade liv.

ihop. Siffror och pengar som mått på värde användes självklart hos Swebus utan att ifrågasättas. Det gjorde det möjligt att översätta rörelser genom ett landskap med hjälp av artefakter och teknik till kilometer och vidare till pengar, uttryckta som siffror sorterade under kontoplaner i debet och kredit, vilket till slut möjliggjorde att ett värde kunde uttryckas som siffror på ett papper. Därmed kunde man förhålla sig till rörelser genom ett landskap som betraktades och associerades till en given form. Genom att acceptera förbindelsernas karaktär kunde värde kilas in mellan det som inte kunde skiljas åt. För vem har sett 4,75 människor? Ting och händelser kunde översättas till pengar, som suddade ut alla olikheter precis som hos PSO.

Oavsett om rörelser går genom ett landskap eller lokaler kan de bli till pengar som ett mått på värde – synliga som siffror på papper. På papper kunde rörelser visualiseras som siffror, oavsett om de betecknades som vård eller som kollektivtrafik. Det var ”bilder”, som både producerades och konsumerades hos Swebus i en strid ström. De två översättningskedjorna ger insikter om vilka begränsningar eller brist på begränsningar sådana förbindelser kan ha. Oavsett verksamhet tycks förbindelser av en viss karaktär kunna etableras.

Swebus använder siffror och pengar som värde på ett genomträngande sätt, relaterat till en ”objektiv” schemalagd tid såsom Crump (1990) och Zerubavel (1981) diskuterar – en tid som ReP samtidigt återskapar. Att koppla på förbindelser till denna tid och göra dem ekvivalenta medför också ”tillgång” till andra självklara förbindelser.

Förbindelsernas karaktär gjorde det möjligt att uppmärksamma skillnader även hos Swebus. Det var skillnader som kom fram varje gång siffrorna produceras och konsumerades, men också vid vissa tillfällen såsom varje månad då man pekade på skillnader mellan en resultatrapport och budget, eller när Henrik beräknade att en extra buss inte behövde sättas ut på en linje. Resultat jämfördes mellan olika enheter eller mellan bolag världen över. Att skillnader uppmärksammades blev extra tydligt när anbud gavs på ett upphandlingsunderlag, där tid och kilometer kunde uttryckas i siffror och pengar. Förbindelsernas karaktär – särskilja och hålla ihop – gjorde det möjligt att rangordna olika bussdepåer och avtal; en rangordning som senare skulle kopplas till att eliminera Swebus från Stadgecoach. Därefter kunde både Swebus och Stadgecoach tillskrivas nya förbindelser. Siffror och värden är både praktiska och flexibla.

Förbindelsernas karaktär är också sådan att siffrorna kan modifieras och arrangeras om genom att kombinera olika tid och rum. På så sätt kan andra siffror tas fram, vilket Karins försök att lägga undan siffror till en annan månad vid budgetarbetet, eller att

ordna siffror och värde utifrån avtal istället för depåer, illustrerar. Medichus hyreskalkyl, där PSO ingick visade ett liknande fenomen. Här vill jag understryka den flexibilitet och de många meningar som kan bindas till värde och siffror.

Förbindelsernas karaktär är likartad i respektive översättningskedja, oavsett om det gäller PSO eller Swebus. Skillnaden ligger i att närvaron av förbindelser av en viss karaktär i vardagens rörelser helt enkelt hade en mer omfattande närvaro i vardagens rörelse än hos PSO, vilket i sig kan förstås som att ReP också var mer självklart hos Swebus än hos PSO. En annan skillnad var att förbindelserna var mer kopplade till en plats för vård i det första fallet, medan de hos Swebus var kopplade till att få en större rörelse på plats genom att använda ”objektiv” tid. Detta leder till en diskussion av nästa kategori.

FÖRBINDELSERS INTEGRERING I OCH AVGRÄNSNING AV VARDAGENS RÖRELSE

Översättningskedjan från Swebus uppvisade som redan påpekats en märkbar närvaro av siffror och pengar. Förbindelsernas karaktär i den andra översättningskedjan skiljer sig inte nämnvärt från den första förutom i ett avseende – den omfattande närvaron av tid, siffror och pengar. Vilken betydelse det har för nästa kategori är en av flera aspekter på likheter och skillnader, som nu skall diskuteras.

Produktionen och konsumtionen av förbindelser i en översättningskedja (ReP) måste dels kunna ”tvinga” fram användning, dels kunna erbjuda något för att få framgång med att ”erövra” och avgränsa vardagens rörelser. Swebus var inte något undantag. Att resa med en buss i linjetrafik krävde betalning i pengar. En resa i landskapet uttrycks inte bara som kilometer utan också som kronor per kilometer i anbuden från bussbolagen. För Karin och Hans ingick det explicit i deras arbetsuppgifter att producera och konsumera siffror och pengar. Samtidigt erbjöds de befogenheter och därmed möjligheter att påverka. Produktion och konsumtion av siffror och pengar var inte något främmande inslag här, snarare tvärtom – det var en del av vardagen. De var väl förtrogna med användningen av siffror genom tidtabeller och scheman. De kunde även skapa bilder av rörelserna som siffror. Att prata om kollektivtrafik som siffror och pengar var självklart för dem. Genom siffror och pengar kunde människor tala med varandra, även om de satt i Skottland, Stockholm eller Göteborg; oavsett om de representerade Swebus eller Västtrafik.

En viktig del av integreringen kunde ske med hjälp av teknik och maskiner. Sålunda kan det som är taget för givet integreras i vardagens rörelser och få spridning. Några

av de tekniker som noterades hos Swebus liknade dem som återfanns i den första spårningen, till exempel databaser, dataprogram, kartor, GPS, interpost, telefoner, fax, klockor och kalendrar. Däremot var andra saker olika, som till exempel bussar, vägar, rutiga papper och hållplatser gentemot PSO:s TL01 boxar, hus, diagnoser och remisser. Den avgörande skillnaden, som har betydelse för ReP när det gäller teknik i relation till PSO, var klockor, kalendrar och tidtabeller.

Rörelserna hos bussbolaget hade inte bara förbindelser till siffror genom tid såsom scheman till sista minuten utan kopplades också till pengar som värde. Tagna för givna förbindelser som ”objektiv” tid kunde relativt enkelt kopplas till siffror och pengar. Med förbindelserna påkopplade sida vid sida kunde de utan överlappningar fogas samman till ett större rum på samma sätt som hos PSO trots en verksamhet som alltid var i rörelse.

Det innebär inte att klockor inte användes hos PSO. De var förstås viktiga, till exempel för att boka tider eller för att ordna öppettider och arbetstider. Det är snarare omfattningen och detaljgraden av användningen av klockor och kalendrar som skiljer de två fallen. I det andra fallet fanns klockor på många ställen, vilket resulterade i att översättningar hela tiden kunde (re)produceras. Det fanns klockor uppsatta på väggar, på armar, större hållplatser, i bussen och i datorn. Tidtabeller i många olika former fanns i upphandlingsunderlag, i datorn, på körkort, i scheman, på hållplatsen. Ja, det var minst sagt svårt att undvika användandet av klockor och tidtabeller.

Det är en ”samstämmighet” kring användandet av tid, vilket underlättar många översättningar mellan tid, siffror och värde såsom mina tidigare spårningar har visat. Några kontroverser kring tid som klocka och kalender är svåra att finna. Framförallt underlättar det integreringen av förbindelser av en viss karaktär. Man kan säga att både produktionen och användningen av siffror och pengar är kompakt.

När det gäller den lingvistiska artefakten ansvar noterades stora likheter mellan Swebus och PSO. I båda fallen användes ansvar som ett sätt att avgränsa rörelser – vad människor talade om, vad som var tillåtet att göra eller inte – som stödde vidare översättningar mot siffror. Ansvar kunde, med hjälp av ”objektiv” tid, tydligt avgränsa och gestalta vad som skulle beräknas eller värderas genom att skapa distinkta ”händelser”. På så sätt underlättades cirkulationen av översättningar att fortgå i en ständig ström. Ansvar visade vilka möjligheter som stod till buds och hur vissa rörelser kunde förstås – utifrån pengar som värde. Som bilder av en verksamhet återvände siffrorna på papper i en jämn ström. Även här var de ett sätt att lära känna sin verksamhet och sitt ansvar.

Hos Swebus blev ansvar än mer preciserat genom en tydlig koppling till scheman och ”objektiv” tid. Tiden är till exempel ordnad i scheman, tidtabeller och körrutter och en människa ”kopplas på” där ansvaret är att utföra sin del så att tiden och kilometer (re)produceras. Vidare måste Karin se till att siffror matas in i bokföringsprogrammet, innan det stängs varje månad, och senare skicka iväg dem till Stockholm och Skottland. Ett annat exempel på hur ansvar användes och fick mening var när Hans förmedlade hur budgeten skulle förankras så att ett nytt värde kunde uttryckas för ägarna. För Swebus innebär ansvar att budgeten, som utformas utifrån ägarnas krav, definierar mininivån på resultatet som måste nås varje månad – ett krav som ägarna förväntar sig uppfylls av de iblandade. I de fall det inte sker noteras avvikelserna. De som kände att de inte kunde ta ansvar för utpekade resultat fick överväga att göra något annat.

Ovanstående resonemang innebär att sättet att använda ansvar inte skilde sig från det som återfanns från PSO. Möjligen uttryckte ansvar ett tydligare sätt att få människor på plats hos Swebus. Jag tolkar det som ett svar på nödvändigheten att få vardagens rörelser/flöden på plats och som ”händelser” som gör att värde lättare kan uttryckas. Händelserna återvänder och visar ansvariga ”nyckelinformation” om ”objektiv” tid uttryckt som värde hos Swebus (plats för vård hos PSO), vilket inte nödvändigtvis betyder att även siffrorna i retur betyder siffror som pengar. Siffrorna uttrycker dock en värdering. Ansvar verkar således vara en viktig ingrediens för att förankra ReP och för att få värde att cirkulera.

När det gäller integrering av siffror och pengar i olika delar av översättningarna tur och retur kan således en viss skillnad mellan PSO och Swebus noteras – en skillnad som kan relateras till den omfattande användningen av tid som klockor och kalendrar. Schemalagd tid och klockor har varit ett kritiskt element när det gäller att skapa väl avgränsade händelser, som siffror kan relateras till, men som pengar som ett mått på värde också lätt kan haka på. Att översätta tid till siffror och sen till pengar är tydligen överkomligt. Symbiosen mellan tid och pengar får människors rörelser på plats, ”anger” rörelsens avgränsning, riktning och rytm samt lägger landet för förbindelsernas expansion vilket gör att karaktären också förstärks. ReP bli samtidigt en del av tidens produktion som en kronologisk värderande tid.

ORDNING OCH DESS FÖRÄNDRING

En hierarkisk ordning som skapar överblick och förstås är den ordning som träder fram i ”bilder” på papper, och vad som tycks vara självklart hos Swebus. Ordning är den effekt det är möjligt att skapa med de här ”enkla” förbindelserna. Motsvarigheten

i verksamheten visas genom uppdelning av ytor och göromål – att exempelvis arbeta med löner och personal, budgetarbete, fakturering eller att köra buss, som sträckte sig till olika platser i Sverige, hindrade inte att alla visste vem som ingick och vem som var utanför. Vilka som inkluderades framgick bland annat när budgetarbetet pågick. Vid mötet med distriktschefen och ekonomichefen visades OH-bilder, som lyfte fram för alla närvarande vilka bussenheter som låg högt i kostnader och vilka som låg bättre till. Att de anställda var samlade visade att de tillhörde samma grupp. Siffrorna fogade samman alla områden genom att addera dem till ett gemensamt resultat, som chefen skulle åka till Stockholm med. Siffrorna fogades ihop så att en aktör kunde träda fram – Swebus. En sådan aktör kan ses som många rum som skiljs åt och fogas ihop – rum utifrån till synes ”enkla” förbindelser mellan objektiv tid och väl avgränsade rörelser som blir till ”händelser”, där ansvar stabiliserar handlingar så att värde kan uttryckas. Detta värde skickas alltid vidare för att landa i andra sammanhang.

Ordningen där värde kan produceras och uttryckas gav även i sammanhanget Swebus underlag för vissa erfarenheter. En av de viktigaste var att siffror och värde fick stor betydelse. Att förstå och växla mellan bussverksamheten och dess uttryck som värde i siffror var väl integrerat hos Swebus. På platsen PSO var växlingarna mest fokuserade kring Maria, även om andra också var inblandade – exempelvis Kim som betalade i kassan för att få tillträde till PSO. I övrigt fanns andra människor i översättningskedjan som talade om PSO som ett värde, dock utan att ha varit där. Hos Swebus var flera involverade i att växla mellan bilderna och prata om verksamheten som värde såsom Henrik, Hans, Sune och Karin. Karin växlade mellan bilderna men också mellan platser där bussar och människor samlades för att sätta sig i förbindelse med att få kilometer producerade. Hon pratade med föraren Tore, med Hans, Lars, Henrik eller Göran på verkstaden. Om hon ville så kunde hon gå ut och se den buss som var sönder och i samtal med närvarande personer få en relation. Hon fick en förbindelse till vilka siffror som var rimliga när ”här och nu”, och hon var närvarande och såg till att ”rätt” siffror hamnade i rapporten. Även hos Swebus fanns andra inblandade som inte var lika framträdande i översättningarna och i att stabilisera förbindelser, varvid jag här framförallt syftar på passagerare.

Att växla mellan bilder kombinerades med erfarenheter kring det handlingsutrymme som ”givits” både Karin och Hans att påverka de siffror och värde som hävdar en relation med deras bussenhet – ett handlingsutrymme som de måste ha beredskap för att svara för när frågor riktas till dem. Tidsnätverket kunde dock varken Hans, Karin eller Maria aktivera. Samarbetet mellan Hans och Karin verkade också ge en dem större

möjligheter att påverka värdet som cirkulerade på samma sätt som Marias samarbete med mig ökade hennes möjligheter. Ett sådant samarbete hade vanligtvis inte Maria utan hon var ensam i sitt ”ansvar” på PSO att producera siffror och få fram resultatrapporten men också att diskutera siffror. Man skulle kunna säga att integreringen i och avgränsningen av vardagens rörelser var självklara – så självklara att siffror och pengar blev en del i att ordna handlingsutrymmen. Däremot fanns kontroverser om vilka värden som skall träda fram såsom periodiseringar och avtal, något som också Harvey (1990, sid. 229) diskuterar. Om pengar inte har mening utanför eller är oberoende av tid och rum, är det alltid möjligt att komma över en vinst genom att förändra hur tid och rum definieras.

Både Karin, Hans och Maria lär också känna de avgränsningar som Swebus respektive PSO:s ledning stipulerar. En skillnad mellan Maria på PSO, och Swebus är att Karin och Hans skapar egna avgränsningar. På ett sätt kan man säga att de har en egen röst som bussenhet. Det finns ett visst utrymme för en rörelse mot överskridanden. De kan bibehålla de linjer de har idag och de kan utöka med fler. Att modifiera avgränsningar är inte lätt och det kräver Karins och Hans intresse och energi. Svårigheten att ändra en ordning, som går utanför de förändringar den tillåter, kan sägas utrycka med vilken stabilitet ordningen förstås och (re)produceras. Men även Karins påverkan liksom Hans är begränsad. Hon kan inte sitta alla dagar bland bussar och verkstad, som hon helst vill, utan förflyttar sig till Göteborg fyra dagar i veckan. Begränsningar gäller också vilka siffror som läggs fram i budgeten. Ägarna övertalade tillräckligt många om en siffra och ett värde de önskade. Även om Karin och Hans inte tillhör den övertygade skaran skall de ändå jämföras mot detta värde varje månad.

Ordningen, kopplad till pengar och siffror och skillnader i pengar som värde, angav också i den andra översättningskedjan möjligheter till förändringar med klara praktiska implikationer. Det var framförallt tydligt vid upphandling. Helt plötsligt kunde ett antal linjer och med dem bussar, värde och människor försvinna. Förändringarna var också kopplade till handlingsutrymme, det vill säga till var i hierarkin respektive person ”placerades”. Handlingsutrymmet för olika personer tog sig olika uttryck hos Swebus och PSO. Hos Swebus var det framförallt ägarna, som ville övertyga andra om andra värden genom en monolog som präglades av ord som effektivitet, lönsamhet eller i en omvänd tolkning ”luft i budget”. Även om väl förankrade argument i verksamheten kunde påvisas var det en annan ”nivå” som fick sina krav uppfyllda. Dessutom är det de framtagna siffrorna som gäller som underlag i diskussioner, prioriteringar och förändringar, eller som i Västtrafik AB där man för varje upphandling

preciserade sina krav ytterligare. Krav från olika ”nivåer” översattes till exempel till en omorganisation, där experter placerades tillsammans bland annat i Göteborg. Hos PSO blev det tydligt att Maria blev inplacerad av andra när hon inte fick gehör för förändringar, där hudkrämer, städning eller en TL01-box var inblandade, vilket inte innebar att siffror inte används för förändring utan snarare att de inte var åtkomliga för Maria.

Siffrorna kan – när de är förankrade i vardagens rörelser – också producera förbindelse till känslor då de är stabiliserade, till exempel för hur ett avtal går. Att leverera siffror kan medföra lust eller olust. Siffror kan skapa engagemang, motivation eller likgiltighet. Det har klara likheter med vad Maria uttryckte, även om Marias plats i hierarkin inte kan sägas producera samma sorts utrymme för handling som Karin och Hans hade. Både Hans, Karin och Maria erbjuds emellertid att lära känna sig själva genom andras förväntningar baserade på ReP och de siffror som tas fram – ett sätt för dem att förbinda mening och identitet, men också ett sätt att beskriva, förstå och mäta ett rum.

ANDRA RUMSKONSTRUKTIONER

I Swebus ganska rörliga verksamhet kan det vara svårt att uppfatta andra rumskonstruktioner än rum för tid och värde. Jag vill här peka på några. Det är också ett sätt i analysen för att kontrastera på vilket sätt andra rum får plats och uttrycks. Att köra buss är ett sätt att lära känna ett landskap, en del av de människor som lever där och dem som kommer på besök. Landskapet förändras efter årstider, dygnets rytm och över åren när vegetationen växer och människor bygger nya områden och vägar.

När förarna trafikerar vissa linjer finns möjligheter för Tore att exempelvis lära känna de människor som åker med, var de går på och av samt vilka turer de använder sig av. Kännedom om passagerare gjorde det möjligt för Tore att vänta lite extra länge vid en hållplats, eftersom han visste att någon brukade åka med just denna tur. Personen Tore väntade på kom inte, kanske var hon sjuk idag. Tore som har kört buss i många år har också berättelser om hur det var förr. Linjen mellan Åstad och Forssten är ett exempel. Det är berättelser som är en del av Tores livshistoria. Andra sätt att ta del av förarnas livshistorier återfinns på en av väggarna intill expeditionen, där har det hängts upp foton på förare med namn och även några kort på brölloppar och ibland på nyfödda barn.

Att få en viss närhet och gemenskap är ett tema som har uppmärksammats av både Hans och förarnas fackliga organisationer. Små grupper av tjänster har skapats där de som är fast placerade kan lära känna varandra. Varje grupp har också vissa bussar och

turer gemensamt. Grupperna har skapats som en kontrast till de rum där värde rangordnar och pekar ut så att fokus sker på att producera kilometer och värde. Då skulle de människor som verkställer kilometrarna bli anonyma, inte efterfrågade och lätta att byta ut. Att bekräftas har betydelse och på sätt och vis bekräftar grupperna Hans ambitioner att skapa engagemang. Praktiken producerar rum utan möten och dialog. Förbindelserna gör tydliga anspråk på våra kroppar – ibland så mycket att några känner att det inte har engagemang kvar, eller känner stark olust – och att man upplever nuvarande villkor inte kan överskridas. Så för att motverka de rum där värde som pengar och siffror etablerar produceras också andra rum.

Att upprätthålla en tidtabell och få trafiken att rulla utan missöden har jag uppfattat är en professionell stolthet. Påhittigheten att hålla trafiken igång är stor. Det är små obemärkta handlingar som hindrar att cirkulationen fallerar. Det är ett stort kunnande som dessutom ofta inte är nedskrivet på papper. ”Det sitter i huvudet”, som både Lars, Karin och Olle påpekade. Det är mötet ansikte mot ansikte, där Lars kunde övertala Berit att köra på sin fritid och Berit lät sig övertalas. Det är där många gånger som ett sorts samtal äger rum, vilket kan handla om allt från bullbak till övertid. Samtalen baserar sig på en viss kännedom om varje förare och på att förarna känner dem på trafikexpeditionen.

Allt är inte trevligt. För en del människor är busskörning förknippad med stress. Tidtabellen kan vara svår att hålla, eller också kan väglag, fel på bussen eller biljettmaskinen göra det svårt att hinna med. Precis som Robson och Ezzamel (1992) har noterat att klockan som metafor av tiden negligerar de erfarenheter människan gör av tiden. Det är på sin plats att ge utrymme åt några sådana erfarenheter, där ReP och långa splittade arbetsdagar produceras. De flesta bussförarna är timanställda, vilket gör att de inte har en grupp med förare att lära känna, specifika bussar eller linjer att köra. Det mesta är flexibelt för timanställda bussförare och istället för att tillhöra en grupp kör de på blad. På sitt rum har Inger en vägg fullt med sådana blad – här hänger de timanställdas arbetstid.

Här finns också olika sorters möten. Trots att bussen är full med människor kan det upplevas ensamt, alternativt som en befrielse att köra buss. Tore möter kollegor antingen vid bussdepån eller när han kör, då han ser dem på avstånd. Det är inte lätt att träffas ansikte mot ansikte och föra samtal under arbetstid. Vidare är svårare att dela vardagen med andra och skapa gemensamma livshistorier. Detta gäller inte bara förare emellan utan även dem som deltar i värdets cirkulation. Värdets förbindelser och cirkulation måste stabiliseras hårdare.

Rörelser i vardagen med en bra buss kan vara skillnaden mellan en lång och tråkig dag och en rolig dag. Även olika linjer kan upplevas på olika sätt. Det tycks vara färre känslomässiga relationer här än hos PSO. Det är inte samma intensitet som mellan Kim och Agneta eller Maria, där en etablering av ett långsiktig förtroende är av vikt. Därmed inte sagt att förtroende inte eftersträvades eller ansågs vara viktigt hos Swebus, utan som Hans påpekade försöker han på olika sätt skapa engagemang. Man vill ha ett rum där man hjälps åt och där lojalitet kan växa fram. Annars menade Hans är det svårt att få verksamheten att fungera. Det var också Hans ambition att skapa engagemang när budgetarbete skulle översättas vidare.

Liksom hos PSO kan andra använda siffror för att ställa krav på verksamheten. Man kan säga att de gemensamma känslomässiga platserna saknas för dem som använder siffror för att hävda vissa erfarenheter av den andre. Det är ett sätt att få erfarenheter av den andre som både används hos och mellan Swebus och Västrafik. Det är andra slags möten som träder fram i cirkulationen via Swebus. Den nära interaktionen där förtroende och ärlighet skapas i möten ansikte mot ansikte som förekom hos PSO, sker på ett annat sätt här. Möten har en tendens att vara mer flyktiga hos Swebus, och därmed kan det vara svårt att förankra ett rum till en plats. Den översättning till plats som ändå kan ha etablerats är föremål för nya förbindelser baserade på värde.

Avslutning: Redovisning i praktiken – en tid och rumsmaskin träder fram

I kapitel sex avslutade jag med att ställa frågan om den beskrivning som lades fram kunde hålla i ett annat sammanhang. Det sammanhang som nu var av intresse hämtades med inspiration utifrån Tuans (2001) aspekter på rummet – nämligen tid. Det skulle kunna innebära att ReP kunde vara bärare av andra centrala aspekter än som rum för vård. Därutöver var det viktigt att få ett sammanhang, där praktiken kunde antas vara mer tagen för given.

Det som framkommit genom att jämföra två översättningskedjor är att kombinationen av ReP, tid som klockor och kalendrar, har stärkt den beskrivning som tidigare lyftes fram. Beskrivningen har blivit tydligare och med den också teorin om ReP som en tid- och rumsmaskin.

I vardagens rörelser, som är förbunden med vår kropp, mening och identitet kan ett rum översättas till en plats. I dessa rörelser deltar ReP som jag diskuterade i kapitel

sex. Med genomgången här har jag visat att det sker med oförminskad kraft. Att siffror som värde i cirkulation samtidigt producerar rum kan nu kompletteras med tid. Värde cirkulerar och många är inblandade. De blir ett sätt att leva, förstå och producera rum. Det innebär också att ReP deltar i att (re)producera värde som sitt objekt än mer stabilt.

När siffror som värde accepteras som ett sätt att uttrycka rörelser, situationer och händelser, frammanade genom ReP, börjar vardagens rörelser att förändras i linje med siffrorna. Ett rum blir till en plats – något välbekant – som Tuan diskuterar. Det innebär att rum även hos Swebus blir lika flexibelt som det tolkas. Stabilitet som siffror och värde kan uppfattas som bedräglig. När noggrannheten hos angivna och avgränsade rörelser ökar till exempel via GPS, som värde kan kopplas till och uttrycka, ökar också förmågan att koppla på nya värde-förbindelser. Detta innebär att det är användandet av siffror och värde som stabiliseras – inte rummet. Siffrorna som värde tillåts komma tillbaka och göra anspråk på det komplexa och tvetydiga rum människorna känner till.

Den tid och det rum som redovisningen i praktiken bidrar med blir en gökunge. ”Verkligheten” fogas in under siffrorna och rörelsen genom ett landskap där solen går upp är långt borta. Verksamheter utökas, bibehålls eller läggs ned oavsett om människorna, som har relationer med hjälp av siffror, inte har träffats eller känner varandra. Urvalsmekanismerna för värde stärks. Samtidigt förändras tid och rum i den vardag där människor lever sina liv och där andra sätt att skaffa erfarenheter kanske glöms bort eller inte uppmärksammas. ”Tid är pengar” får lättare att etableras och få mening där ReP verkar. ReP tar plats bland de andra erfarenheterna som skapar tid och rum genom att applicera sin tid och sitt rum, vilka tränger ut andra sätt så att människan inte känner igen hur tid och rum kan erfaras och erkännas på andra sätt. Urvalsprinciper förändras och bekräftas.

En annan iakttagelse är att aktörens betydelse för värde blir allt tydligare. Både Swebus och Västtrafik blir en slags förstärkare av värde. De blir ett sammanhang som lättare kan få värde att cirkulera. Samtidigt stabiliserar de handlingar där värde får mening, förstås och produceras, vilket ytterligare bidrar till att konsensus produceras kring pengar, siffror och värde.

Jag har inte funnit någon anledning att ändra de kategorier som jag använde i kapitel sex. Istället har processen om ReP som rum maskin förtydligats och preciserats utifrån tid som klockor och kalendrar. ReP visade sig vara än mer ett sätt att conceptualisera och kommunicera ”här och nu”, som producerar en sorts verklighet där ”här och nu”

ersätts med en siffra för värde ”där och då”. Det innebär att ”teorin” ReP som en process om rum stärks med tillägget tid, det vill säga tid/rum maskin.

Tid/rum har lyfts fram och diskuterats när mobiliseringsprocessens två sidor behandlats – hur PSO och Swebus rum stabiliseras och hur PSO och Swebus rum stabiliseras. För att återvända till sammanfattningen av ReP kan följande nu noteras: 1) ReP bestämmer fortfarande – delvis – om förbindelserna som kallas inte bara ”vård” utan också ”kollektivtrafik” i ett aktörsnätverk, som i den andra översättningskedjan kan kallas för Swebus. ReP bjuder fortfarande på två ”mellanled” siffror och pengar. 2) Genom att dessa mellanled accepteras och används kan vardagliga rörelser integreras och avgränsas. På så sätt byggs förutom ”vård-rummet” och ”platser för vård” även ”tid-rummet” och ”platser för kollektivtrafik”. 3) ReP är en praktik som stabiliserar förbindelser med hjälp av siffror och pengar, framförallt tillsammans med ”objektiv” tid. 4) Det finns fortfarande andra med-konstruktörer av rummet som har andra avgränsningar, även om de tycks få mindre utrymme när ReP utökar sina förbindelser i vardagen. .

Innan diskussionen om ReP avslutas vill jag mer fokusera på mobiliseringsprocessens andra sida, det som här representerar ett värde – pengar – och hur det används. Om pengar genom debet och kredit kan ses som en tid/rum maskin är det intressant att belysa det rum som produceras, där fokus är på användning av värde. Användningen har således betydelse för relationen mellan värde och tid/rum. Det vore därför att intressant att vända sig till ett sammanhang där man antar att ReP är tagen för given. Jag vänder mig då till en organisation som fokuserar på pengar specifikt – ett investmentbolag.

Kapitel Tio

INVESTMENT AB

Källa: Tokens, bild hämtad från Schmandt-Besserat *Before Writing – From Counting to Cuniform*.

Redovisning deltar i vardagens rörelser genom ansvar, teknik och ”objektiv” tid som vägleder översättningar. När användningen av siffror för att uttrycka värde inte sätts i fråga och då rummet mellan en konkret verksamhet och siffror i debet och kredit är stabiliserat och självklart, uppstår ett rum där vissa typer av kollektiva aktörer kan träda fram. Ett exempel på en sådan aktör är ett investmentbolag.

En skillnad mellan PSO, Swebus och ett investmentbolag är att PSO har som idé att skapa ett rum för vård och Swebus ett rum för resor i tid, medan investmentbolaget har som idé att förmedla en speciell form av ägande och skapande av värde som uttryckts i pengar⁶⁷. Hur kan man förstå en sådan aktör? Är detta bara ett internt rum inom ReP? Nej, eftersom det inte är ett redovisningsbolag utan ett investmentbolag. Även här måste siffrorna stå för något, som inte är investmentbolagets tillverkning.

⁶⁷ En del investment äger bolag som i sig producerar varor och tjänster. Men denna verksamheten i sig är inte huvudsyftet med ett investmentbolag.

Investmentbolag hamnar under kategorin finansiella företag, och de har ofta nära förbindelser till banker⁶⁸. Vidare går det att notera att det finns två sorters investmentbolag, blandade och rena. Ett rent investmentbolag äger och förvaltar aktier i andra bolag för att sprida risker åt ägarna, ungefär som en aktiefond. Det blandade investmentbolaget delar upp sina aktier i två grupper. Den första gruppen är så kallad helägd rörelse, det vill säga aktierna som de äger alla av som kan innehåsa under en längre period och kan användas som kontrollerade värde- och kassakor. Den andra gruppen aktier äger de en mindre andel av och köper och säljer med större frekvens.

Ett investmentbolag lyder idag under inkomstskattelagen (SFS 1999:1229) som uppmantrar till att dela ut den utdelning företagen har fått. Lagen ger ytterligare en precisering av begreppet investmentbolag – ett investmentbolag är ”ett svenskt aktiebolag eller ekonomisk förening som uteslutande eller så gott som uteslutande förvaltar värdepapper eller liknande tillgångar”. Enligt lagen skall syftet vara att väsentligen, genom ett välfördelat värdepappersinnehav, erbjuda andelsägarna riskfördelning som ett stort antal fysiska personer äger andelar i. Skattelagen har fler paragrafer som skiljer ut investmentbolag. Investmentbolag får varken ge eller ta emot koncernbidrag, vilket inte berör de helägda dotterbolagen sinsemellan. Trots innehav av helägda rörelser, där andra än finansiella verksamheter bedrivs, innebär det att det blandade investmentbolaget endast får förvalta sitt aktieinnehav.

På plats där redovisning i praktiken tas för given

Jag besökte ett blandat investmentbolag som jag kallar Investment AB. Resan började i ett av dotterbolagen för att få en bild av det rum och den tid som producerades där och omfattningen av siffror och pengars användning. Var tid och rum på plats? Tanken var också att följa siffrorna vidare och lyfta fram tid/rum-konstruktionens andra sida – värde.

ETT DOTTERBOLAG

Jag sätter mig i bilen för att köra till ett av investmentbolagets dotterbolag. Väl framme ställer jag bilen strax intill en byggnad som rymmer dotterbolagets kontor och fabrik.

⁶⁸ Investmentbolagets historia börjar runt 1910-talet med lagändring kring bankers rätt att äga aktier i vissa bolag. Det skedde under en period då företagen gick allt sämre och bankernas engagemang, t.ex. i form av krediter, i företag var omfattande. (se t.ex. Håkan Lindgrens (1987) beskrivning av SE bankens historia, sid. 169-177, och SOU 1968:7 (sid. 54), där detta bl.a. tas upp.

Jag kliver in genom entrén och noterar en anslagstavla, där mitt namn finns antecknat och att jag hälsas välkommen. Jag går fram till receptionen, där en ung kvinna Sara sitter, och anmäler min ankomst. Sara ringer ett kort samtal och strax därpå dyker en kvinna upp för att möta mig – det är Mona ekonomichefen. När vi vandrar till hennes kontor nämner hon att VD:n Valter är på tjänsteresa, varför det är hon som skall visa mig runt idag.

Mona undrar om jag vill se fabriken, vilket jag gärna gör. Den ligger vägg i vägg med kontoret, så vi behöver inte flytta oss långt. Vid dörren till fabriken finns ett stämpelur och på vardera sida om uret finns fack, där kort är instuckna. Varje kort är enligt Mona en representant för varje person som arbetar i fabriken under vissa tider på dygnet. Om det stämmer går det att se vilka som är på jobbet idag. Vi kliver in genom dörren till fabriken. Väl inne noterar jag att det är högt i tak, väl upplyst och med maskiner som är igång. Ljudnivån är högre än på kontoret. Mona berättar om deras produkter medan vi går runt och jag noterar att ur maskinerna kommer något som samlas upp i stora lådor. På en annan plats monteras föremål från de olika maskinerna ihop med varandra som därmed blir något annat. Mona pekar och berättar för mig som ett kronologisk förlopp vad som händer här. Maskinerna står inte slumpartat utan är placerade så att ett visst flöde av produkter och arbetsmoment underlättas. En annan bild av maskinernas ordning kan nu ses. Det är ett flöde som skapar värde. Allt är på plats.

Det finns en ”gångväg” utmed maskinerna för att underlätta rörelser genom fabriken för människor. När vi vandrar förbi maskinerna hälsar Mona på dem som arbetar– Björn, Mats och Marianne och många med dem. Alla bär overall till skillnad från oss. Ibland stannar vi till för att prata. Vi stannar till vid den senaste installerade maskinen. Mona berättar att Bengt har varit här för att titta på hur den fungerar. Bengt är koncernchef för Investment AB, och han åker land och rike runt och besöker de fabriker som Investment AB äger. Han kommer ungefär 3-4 gånger per halvår. Han brukar komma hit ibland och gå runt i fabriken, framförallt när det finns något nytt att se. När han ändå är på besök berättar Mona, kikar Bengt också in till henne och frågar om hon gör tillräckligt med avskrivningar, samtidigt som han påpekar att om det dyker upp några problem eller några frågor skall hon inte tveka utan ringa finanschefen direkt.

När jag får tillfälle att träffa Valter dröjer det inte länge innan han också tar upp Bengt.

- Vi har gjort en del investeringar som han är intresserad av, säger Valter.

Även om Bengt kommer på besök då och då sker hans kommunikation snarare med hjälp av telefon. Bengt står i ständig förbindelse med huvudkontoret under sina resor. Via telefonen från bilen och med krav på omedelbar service beställer han de senaste siffrorna. Nästa telefonsamtal han gör är till de företag som uppvisar en alltför stor avvikelse från budget. Samtal som rör avvikelser är något Valter har varit med om. Dock påpekar Valter att det är inte bara när det är något negativt som Bengt ringer. Ofta är det tvärtom.

Bengt ringde honom när reklamföretaget, som de hade anlitat för utformning av sin reklamkampanj, hade vunnit ett pris och de blev omnämnda i den lokala pressen. Bengt gladdes åt framgångarna. Dessutom sitter Bengt i deras styrelse, vilket innebär ett antal samtal av den anledningen. Beskrivningar av Bengt, som besöker fabriker i tid och otid eller telefonerar för att höra hur det går och för att muntra upp, återkom varje gång jag kom till en ny plats. Bengt blev en gestalt, som hela tiden var närvarande vid mina besök men som jag aldrig fick träffa, eftersom det inte fanns tid för ett sådant sammanträffande.

Valter berättar för mig att de hade haft celebret besök dagen innan. Styrelsen för Investment AB hade sitt möte här. Att få styrelsen på besök hade medfört en febril aktivitet för att göra det snyggt. Han hade också sett till att alla anställda som arbetade på kontoret satt kvar extra länge. När styrelseledamöterna hade anlant visade han dem runt på kontoret och i fabriken. Valter anser att Investment AB visar intresse för dem genom att följa upp resultat och som nu förlägga sitt styrelsemöte hit. Det är en klar skillnad mot deras tidigare ägare, som var ett stort bolag och som snarare ”använde dom som en kassakista som generade några kronor”⁶⁹.

Bortsett från intresset för bolagets resultatutveckling lägger de enligt Valter mycket krut på budget:

- Jag vet vad Investment AB förväntar sig. Det känner man efter ett tag. Jag har varit med en stund.

Budget och de riktlinjer som tas fram innebär att, när resultatrapporten skickas in och den avviker för mycket mot budgeten, den måste kompletteras med skrivna kommentarer. De skall ”stämna med verkligheten”:

- Ja, reagerar gör de ju alltid. Bengt eller finanschefen ringer.

⁶⁹ Läsaren kan erinra sig Swebus nya ägare (kapitel 8)

Valter nämner att det är viktigt att satsa på rätt saker så att det ger bra resultat.

- Det vi rapporterar till Investment AB är avkastning på kapitalet genom lageromsättnings-hastigheten. Vi håller kontroll på lagervärdet så att det inte växer. Annars styr vi på orderingång, fakturering och täckningsbidrag. Något som vi också styr säljarna med. Det kör vi varje vecka och jämför med budget. Kostnader är det viktigaste och dem kontrollerar vi ständigt och noggrant. Dessutom försöker jag att skapa ett kostnadsmedvetande hos säljarna på ett tidigt stadium.

Jag får delta på ett möte mellan försäljningschefen och Valter som rör budgeten och kostnader. Efter en stund uppstår det motsättningar mellan dem. Valter lämnar rummet för ett kort ärende, då Klas passar på att berätta för mig att han är trött på att ”spara och spara, skära ned och skära ned”.

- Det är i sig inte några problem med att skära ned. Det kan du göra var som helst. Men då blir det inte den försäljningen heller enligt budget, säger Klas.

När Valter kommer tillbaka blir jag ombedd att lämna mötet för att fortsätta diskutera budgeten utan min närvaro.

Jag träffar återigen Mona och får ytterligare detaljer kring vad hon gör och hur hon får sitt arbete att fungera. Hon skall bland annat få fram en rättvisande resultatrapport som hon skickar vidare till huvudkontoret. Rapporten skall visa ett resultat i siffror, som ”stämmer med verkligheten så väl som möjligt”, menar hon vidare. Det som styr deras verksamhet väldigt mycket är den budget som görs varje år. Budgeten, berättar Mona, görs utifrån angivna riktlinjer från Investment AB HK, vilket också inkluderar traditionella kalkylmetoder, till exempel för prissättning. Under verksamhetsåret skall ett så kallat rapportpaket, som HK har skickat ut, fyllas i och skickas tillbaka. När jag tittar på några av rapporterna pekar Mona ut att det är RE-rapporten som betonas.

Rapporten består av rubriker och kolumner som skall fyllas i av respektive bolag – till exempel ”Resultatposter” som innefattar fakturerad försäljning och varukostnad, varefter ett TB 1 (täckningsbidrag) tas fram. Därefter följer vissa balansposter såsom ”Kundfordringar” externt och koncernbolag samt varulager, men också antal anställda och nyckeltal såsom lageromsättningshastighet (omsättning/varulager), fakturerad försäljning per anställd samt avkastning på rörelsekapitalet skall finnas med. Rapporterna skall skickas in enligt en tidsplan. Även ett klockslag är angivet. Klockan 17.00 skall de finnas hos HK på utsatt datum. Då måste alla siffror som uttrycker värde vara insamlade.

- Investment AB använder avkastningen på rörelsekapital som ett sätt att mäta vårt resultat. Det är klart att ägarna skulle sätta pengarna någon annanstans om de inte fick minst lika mycket

som på ett vanligt bankkonto, eller göra något annat för pengarna om vi inte kan lämna ifrån oss ett resultat på det man har bundet i kapitalet här. Men det känns att de är intresserade och de är väldigt positiva från Investment AB. De var här och tittade på vår nya symaskin och vårt nya labb. De flyttar sina styrelsemöten till olika ställen och kan då samtidigt se den verksamhet de har investerat i. De var lite imponerade av den här nya produkten att det var så mycket teknik, vad vi kan mäta och var som försiggår i vårt tekniklabb.

Det råder ingen tvekan om att siffror och pengar producerar förbindelser där tid och rum har en viss karaktär som tas för given. Det är ett rum där värde kan produceras. När viktiga siffror såsom budget, resultat och kalkyler är klara kan de skickas via en uppkoppling till HK. På många sätt liknar siffrors rörelser bland dotterbolagen min andra resa genom Swebus. Undantagna är några noteringar, som handlar om ambitionen att upprätthålla förbindelsen mellan siffror och deras referens i konkreta verksamheter på ett mycket mer genomarbetat och närgånget sätt. Bilden som skapas är en bild av hur förbindelser mellan vardagen och värde stötts, och därmed blir det en kontrast till vad som senare kommer att visa sig när pengar översätts till andra pengar.

HUVUDKONTORET DÄR SIFFRORNA SAMLAS IHOP

Till huvudkontoret kommer jag en dag efter överenskommelse. Vid receptionen får jag anmäla mig och vänta på att någon skall hämta mig. Efter en liten stund anländer en man i mörk kostym från våningen ovanför och visar vägen upp till deras kontor. Väl uppe på andra våningen ser jag att det inte finns några maskiner, produkter eller människor i overall. De som jag möter pratar med mig om verksamheterna, där maskinerna finns, och om siffror. Siffror har en central plats i våra samtal då jag undrar över vad de gör på huvudkontoret, hur de får sina siffror och vilka de skickar vidare. Att siffrorna är av stor betydelse går inte att ta miste på. En ekonomichefs uttalande utgör ett bra exempel på hur de relaterar sig till siffror. Han säger att ”de siffror som anländer till kontoret skall vara tillförlitliga – de ser allvarligt på om så inte sker”. Han menar att tillförlitliga siffror skapar säkerhet. ”Att tappa tilltro till siffror för en organisation är förrädisk. Det skapar osäkerhet.” Vidare är siffror, enligt honom, neutrala. Jag noterar att om idén om neutralitet kan reproduceras och tas för given, blir det också lättare för siffror att bli ett organiserande element, där siffror deltar i rörelser som över-sätter rum till en plats.

Att siffror har betydelse framkommer när jag pratar med finanschefen, som uttrycker ungefär samma sak som jag redan har hört från dotterbolagens representanter. Det finns en samstämmighet i deras berättelser.

- Vi är mycket ute i verksamheten och känner av hur det går. Framförallt är det Bengt som sköter det. Vi följer upp de generella avvikelserna som orderläget och direktförsäljningen och sitter inte och väntar på papper var 14:e dag. Vi åker ut direkt. De vet att det är någon som reagerar på deras siffror. Vi försöker snåla med människors tid. Den här snabbheten är en styrka. Det är också ett sätt att vara närvarande. Dotterbolagen har inget ansvar för finansnettot utan där tar vi över.

Eller som en annan på HK uttryckte saken:

- Om man har de befogenheter man behöver för sitt ansvar som jag tycker det finns här, då får man vara bredd att ta skit också när man inte lever upp till det.

Siffrorna som kommer in från dotterbolagen och börsportföljen ställs samman på huvudkontoret, som dock har fler uppgifter. De som arbetar där ser sig som konsulter för sina dotterbolag. Bland de råd som ges är att få dotterbolagen att sätta in sina pengar i den internbank, som har upprättats och som investmentbolaget förvaltar. För sina insättningar får dotterbolagen ränta. De betalar ränta när de lånar. Genom huvudkontorets omsorg kan pengar översättas till pengar och förhoppningsvis bli till fler pengar. Dotterbolagen har ”ansvar” för resultat före avskrivningar, och därefter tar investmentbolaget över och översätter pengar till pengar i ett slags nätverk för värde.

Bolaget handlar med stora belopp och med stora banker. Alla bankkontakter sköts från huvudkontoret. Eftersom de som arbetar på huvudkontoret har lång erfarenhet, vet de när det går att pressa priser eller när det inte går. Vidare har Investment AB utformat en internbank och ett gemensamt valutahanteringsystem. Kontrollen av likviditeten och placeringar sker genom nyckeltal såsom snittkurser, räntenivåer och räntedagar. På så sätt kan man ytterligare översätta pengar till pengar eftersom ingen ifrågasätter denna översättning.

- Dotterbolagen skickar veckovis in en likviditetsrapport med utfall och en valutarapport med prognos och utfall. Den skickas via fax. Ibland tar jag uppgifter via telefon.

Jag får veta att Investment AB är centraliserat med undantag för Bengt. Syftet med styrningen av dotterbolagen är att få ett så högt ROI (Return on Investment) som möjligt – ett värde som budgeten försöker införa hos dotterbolagen. Nyckeltalet används för att man snabbt skall kunna bedöma värdet av koncernen. Men det framkommer att ägarna också har ett ansvar mot sig själva. De försöker behålla värdet på aktierna. När varje år har passerat ställs siffrorna samman och ett värde kan snabbt tas fram för hela koncernen. Redan den 20 januari året därpå har man en uppfattning om resultatet. Det kan slå på +/- ett par miljoner som har eliminerats i februari, då de har exakta siffror.

Det är väldigt ”effektivt” som de säger. Till sist finns således siffror som värde, som visar ”effektiviteten” av värdets förvaltning.

I mina vandringar i fabriker och kontor har jag noterar flera väl integrerade rörelser i vardagen. En handlar om att dotterbolagen skall producera siffror av en viss storlek. En annan gäller att flödet av siffror, som skickas vidare, har en viss riktning. Till sist handlar en rörelse om att få fram siffrorna i en viss hastighet och rytm.

När det gäller den första rörelsen – de siffror som värden som förväntas cirkulera - rör det sig om siffror som finns på papper som till exempel kallas för budget. Dokumentet är en aktiv deltagare i interaktionen mellan människor, precis som i Swebus. Budget är en självklarhet och ifrågasätts inte. Däremot ifrågasätts avvikelser från budget av dem som sitter på huvudkontoret. Att få fram vissa siffror är således inte en självklarhet. Många saker kan gå fel och det gäller att försöka begränsa översättningarna så att vissa siffror, nämligen ”rätta” siffror, träder fram.

Det är inte bara siffror som reser och cirkulerar, även koncernchefen rör på sig, eftersom uppgiften att få rätt siffror på plats är nämligen vikt åt koncernchefen, och han är *ständig* på resande fot. Det är framförallt avvikelser av större dignitet från de ”rätta” siffrorna, som föranleder ett besök av koncernchefen. Han håller uppsikt över att siffrorna som kommer in är i linje med vad budgeten anger. Genom ett besök, ibland oanmält och utan att VD:n på plats vet om det, kontrollerar han fabriken senast maskin, hur produkterna blir till eller något annat av intresse för värdets cirkulation, såsom order och fakturering. Han ställer frågor ansikte mot ansikte med de personer som står vid maskinen, produktionschefen eller dem som arbetar på kontoret. Fungerade maskinen som den skulle? Producerar den rätt antal produkter? Har du gjort tillräckligt med avskrivningar denna månad? Frågorna är detaljerade, eftersom Bengt är både kunnig och har mycket gott minne. Frågorna är då svåra att undkomma eller fabulera om.

Bengt blir en påtaglig omkopplare och bekräftare mellan maskin, dess produkt och siffror. När Bengt inte reser, ringer han till fabriken och kontoren. Koncernchefens rörelse bekräftar ytterligare rummet som skapas mellan verksamheten och siffrorna. Det är på den här punkten som jag uppfattar en betydande skillnad jämfört med Swebus och dess ägare Stagecoach. Investment AB är angeläget om att man i dotterbolagen inte på något sätt tappar tron på siffrorna och de etablerade förbindelser som har producerats. Detta är vad Bengt personifierar.

En annan rörelse i vardagen handlar om att siffror skickas in från periferin till centrum. De som skickar iväg siffrorna vet och accepterar att siffrorna får ett sammanhang som finansbolaget Investment AB. Alla bolagen översätts och reduceras till siff-

ror som värde på papper, som kallas för årsredovisning. Där översätts de vidare och omtalas som affärsområden i siffror, kurvor, staplar, ord och ibland bild. Diskursen handlar om värde, lönsamhet, resultat och kostnader. Siffrorna skall också komma med en viss hastighet och rytm vilket innebär produceras snabbt till utsatt datum. Det är i budgetprocessen som tidsramen, som alla skall följa sätts, men siffrorna skall också rapporteras in varje månad, kvartalsvis, halvårsvis och sedan för ett helt kalenderår. Det är bara möjligt om tid och rum är ”på plats”.

I Investment AB:s avgränsningar, producerade genom siffror, ingår även verksamheter med andra namn än Investment AB. De helägda verksamheterna och avkastningen från börsportföljen skall förse Investment AB med värde och utdelning, som senare skickas vidare till exempelvis en AP-fond⁷⁰. Det är dags att ta del av hur denne aktör presenteras för andra genom siffror.

EN AKTÖR SOM PRESENTERAS GENOM SIFFROR

Efter mina besök ville jag få en bild av företaget utifrån några siffror som Investment AB har ställt samman. Jag skaffade flera årsredovisningar. En årsredovisning är ett resultat av det faktum att med hjälp av ReP har siffror strömmat in till huvudkontoret från dotterbolagen och börsportföljen och landat i en databas och sorterats efter normer och regler. Varje kalenderår samlas i en egen årsredovisning. Vid en snabb genomgång går det att se att allt är välordnat. I inledningen på en av årsredovisningarna finns en figur, ett organisationsschema, för att orientera läsaren om vilken ordning som producerats, en hierarkisk ordning. Därefter följer koncernchefens reflektioner över året som har gått och vilka förväntningar han har inför framtiden. Texten avslutas med hans namnunderskrift.

(Index 100= Tillgångar år 1, avser koncernen Investment AB ÅR 1-10)

Intäkter	58	124	142	210	207	170	189	183	230	250
Kostnader	54	112	130	187	185	153	169	173	184	206
resultat	4	12	12	23	22	17	20	19	45	44
Tillgångar	100	161	167	186	158	154	179	205	273	286
Skulder	32	85	84	87	67	65	77	91	140	154
EK	68	76	82	99	90	89	102	114	133	132

Källa: Årsredovisningar från Investment AB

⁷⁰ Se Einar Gudbjartsen (2000) som följt värdeförändringar för 4:e AP fonden under 20 år.

Siffror (ovan) som värden läggs jämte varandra och man kan följa siffrorna över åren. Man kan jämföra dem med varandra som en värderande tidlinje. De kan också ses som ett värde-nätverk, om man nu beaktar hur pengar blir till pengar som ett sätt att upprätthålla cirkulationen. På en bild som den här, där tiden har stannat upp, är det lätt att skilja de sämre åren från de bättre. Man kan jämföra deras värden med värden från andra aktörer som till exempel Swebus och SU. Det är enkelt och behändigt.

Jag vänder på bladet och hittar siffror som föreställer börsportföljen. Siffrorna representerar antalet aktier i ett visst bolag, vidare anges i siffror vad aktierna är bokförda till då de köptes och slutligen det värde de osålda aktierna hade på balansdagen, det vill säga den 31 december⁷¹. De sista siffrorna sägs vara en slags nivå på värdet, ett så kallat marknadsvärde på börsportföljen. Därefter presenteras hur Investment AB:s aktier är fördelade mellan de största ägarna. På samma sida finns en figur med en blå linje inritad, som ser ganska ojämn ut, men sakta stigande om man betraktar den från vänster till höger. Kurvan är enligt texten ovan Investment AB:s aktiers kursutveckling på börsen. I samma figur finns en röd kurva som representerar börsens generalindex under fem år. På så sätt kan man enkelt jämföra olika värdeutvecklingar över fem år.

När jag bläddrar vidare finner jag några nyckeltal, som sägs relatera till både börsportföljen och de helägda företagen. Även nyckeltalen finns infogade under fem år och kan användas för att rangordna och göra urval. Med fyra sidor per verksamhetsområde lyfts de helägda företagen fram. På de här sidorna presenteras de som tre affärsområden i både färgbilder och text. Bilderna visar maskiner, produkter och arbetande människor tagna som det verkar i olika fabriker och kontor. På en av sidorna, som behandlar respektive verksamhet, finns också en bild på en man som enligt texten under bilden är ett av företagets VD. De VD:ar som finns med på bild bär kostym, skjorta och slips och sitter eller står bredvid stora pappersrullar, produkter eller maskiner. De ser lite felplacerade ut men verkar ganska nöjda. De verkar sitta där för att visa att de hör ihop med maskinen på något vis. Det finns inga bilder där människor i overall sitter vid skrivbord. De människor på bild som bär overall är intill maskiner där de företar sig något. Texten förtäljer inte något om Bengts resor genom Sverige i en gammal bil där han besöker fabriker och möter dem som arbetar där.

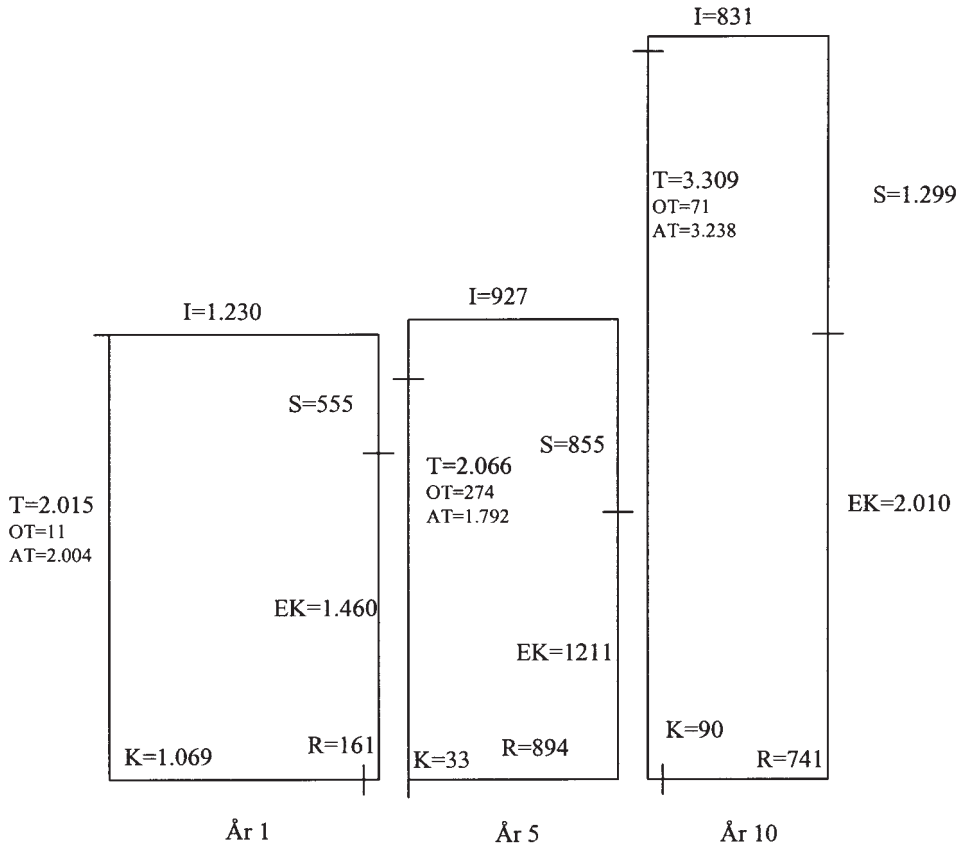
⁷¹ Fabian Muniesa (2003) beskriver i *"Folding a market into a machine: the automation of Paris Bourse"* hur priset som bestäms vid dagens stängning av Paris börsen har överlåtits till algoritmer i dataprogram.

I nästa sektion kommer detaljerade beskrivningar och färgbilder som representerar de stora aktieinnehaven i börsportföljen. Även här upptas utrymmet på sidan av en figur med två kurvor i olika färger inritade. Den ena kurvan representerar ett av deras stora aktieinnehav och aktiens värdeutveckling över fem år. Den andra kurvan skall föreställa börsens generalindex under fem år. Om man läser texten intill talas det om värden under det gångna året samt trender in i framtiden och värden som presenteras när det gäller nya möjliga översättningar för att ge sig iväg på en annan resa. Siffrorna som värde manar – ”översätt mig vidare!” Siffrorna kombineras med text och bild. Man kan säga att siffror sätts i nya positioner för översättning och för att cirkulera vidare.

Längre fram i årsredovisningen kommer siffror som hänvisar till balans- och resultaträkning. Siffror radas upp under rubriker och noter presenteras. På några få rader summeras allt till en siffra på resultaträkningen ”årets resultat”. I balansräkningen summeras tillgångar och skulder som naturligtvis är i balans. Den konkreta verksamheten är långt borta. En revisionsberättelse tar vid efter siffrorna. Som avslutning presenteras styrelsen för hela Investment AB i bild. Även på de här bilderna ser alla ganska nöjda ut. Om jag tidigare tvekade över att verksamheten, där ting och tjänster skapas, inte var samma sak som siffror i årsredovisningen är det svårt att tveka efter den gjorda genomläsningen. Istället tas siffrorna för givna och lägger landet för nya möjligheter för värde att resa. Man kan säga att siffrorna lägger landet för sin egen fortsättning genom att producera enkelhet, vilka kan lätt resa och översättas till nya sammanhang.

Om man accepterar att tid och rum är på plats och kan uttryckas i pengar som mått på värde, där det mesta går att sälja eller att köpa. Om man kan acceptera att lämna verksamheter, som producerar saker och ting, åt sidan kan man börja med att använda siffrorna enligt tabellen ovan och börja laborera med dem för att göra uttalanden om denne aktör – då kan liknande förbindelser fortsätta att resa vidare. Följande går då att iaktta: Siffrorna i årsredovisningarna kan till exempel översättas vidare till fyrkanter (Polesie, 1995). Bilden visar balans- och resultaträkning, där vissa relationer kan utläsas med en enda blick. Följande fyrkanter representerar moderbolaget Investment AB, år 1, år 5 och år 10. De huvudsakliga intäkterna för moderbolaget består av försäljning av aktier, utdelningar och ränteintäkter, medan kostnaderna består av förvaltnings- och räntekostnader. Resultatet som kommer fram är till stora delar byggt på försäljning av aktier.

Investment AB

I= Intäkter
 K=Kostnader
 T=Tillgångar
 AT=Anläggningstillgångar
 OT= Omsättningstillgångar
 S=Skulder
 EK=Eget Kapital
 R=Årets Resultat

Figur: Investment AB som fyrkant.

Eftersom reavinster från försäljningar kan variera från år till år på grund av olika bedömningar kring företagets behov, kan substansvärdet vara ett bättre mått på bolagets värdeutveckling än dess ekonomiska resultat. Substansvärdet är ett mått på det värde som definieras som ”skillnaden mellan bolagets tillgångar och skulder, då börsportföljen tas upp till marknadsvärde och helägda bolag värderas till ett avkastningsvärde som uppgår till 10 gånger rörelseresultatet efter 28% schablonskatt”. Följande siffror visar substansvärdet uttryckt som ett index av Investment AB aktien under 10 år.

År	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Index	100	168,6	167,1	237,1	242,4	302,6	488,8	582,7	672,6	652,1
Typ av I-bolag	Rent	Blandat	Blandat	Blandat	Blandat	Blandat	Blandat	Blandat	Blandat	Blandat

Källa: Investment AB årsredovisningar.

Genom att använda pengar som ett mått på värde på detta förenklade sätt kan man även ta fram andra värden. Om man fördelar ett framtaget värde på antalet aktier, kan det relateras till den kurs till vilken aktien handlas på börsen. Någon kanske förväntar sig att värdet skulle vara detsamma. Så är dock sällan fallet. Den kurs till vilken aktien handlas för på börsen är lägre än substansvärdet. Glappet mellan de två värdena kallas för investmentbolagsrabatt, eller som en del uttrycker saken – det matematiska uttrycket mellan summeringen av marknadsvärdet på börsportföljen på balansdagen och det värde som bolagets aktier har. Värdeglappet sägs missgynna investmentbolag vid nyemissioner och därmed sätta värde i nya möjliga förbindelser. Vidare redogör Investment AB som moderbolag för de utdelningar de har mottagit och lämnat. Det kan betraktas som ett resultat från förvaltningen och därmed som företages huvudidé.

Mkr	År1	År2	År3	År4	År5	År6	År7	År8	År9	År10
Realisationsvinster	194	112	18	137	214	163	182	207	664	591
<u>Utdelning från</u>										
<i>Börsaktier</i>	103	61	44	62	64	35	40	66	111	210
<i>Dotterbolag</i>	-	36	86	50	35	15	0	0	0	0
Totalt mottagen utdelning	103	97	131	112	99	50	40	66	111	210
<u>Lämnad utdelning</u>	103	103	124	152	388	125	141	182	235	383

(Lämnad utdelning år 5 inkluderar utdelning av aktier med 273 Mkr)

Den aktuella utdelningen reser vidare – bland annat korsar siffrorna Atlanten för att hamna i Goldman Sachs årsredovisning. Det är relationer och siffror, genom vilka man som ägare eller potentiell aktieägare kan göra nya bedömningar och prioriteringar. På så sätt kan man som aktieägare göra anspråk på denne aktör och ha synpunkter på vad som pågår där. Sådana synpunkter kan de som sitter i styrelsen och ledningen fortplanta vidare, där de gör anspråk på att förbindelserna har en relation med verksamheten med många praktiska konsekvenser. Om inte annat så förmedlar Bengt ägarnas krav på verksamheten när han reser runt och ansikte mot ansikte frågar människorna i organisationen hur det går. Det är nu dags att lämna investmentbolaget och diskutera den tredje resan i förhållande till mina två tidigare resor.

Kapitel Elva

EN TEORI OM REDOVISNING I PRAKTIKEN

Tre översättningskedjor kan nu jämföras med varandra. Det har varit tre långa resor där jag har följt siffror i spåren. De sägs representera ett mått på värde. Det värde de står för blir synligt genom att peka på rum och genom att producera tid som likartade enheter. Värdet uttrycks i pengar, det vill säga i siffror som pekar mot pengar. Intressant nog har inga av dessa pengar legat i min hand. Jag har inte sett dem eller på något påtagligt sätt kunnat bekräfta dem på mina vandringar, trots att jag i den tredje spårningen har försökt precisera pengar som ett mått på värde.

Jag har sett den konkreta verksamheten, innan den översatts till siffror, men nu i sista stadiet av min resa har jag inte kunnat observera vad siffrorna slutligen översatts till. Det slutliga värdet är helt abstrakt. Eftersom jag inte i detalj kan rapportera hur ”rent värde” produceras såsom jag önskat, letar jag efter stöd i antropologiska studier om pengar. Utvikningen nedan blir ett komplement till den avslutande syntesen.

Om pengar som mått på värde

Att mitt sökande efter pengar mötte problem kan kanske förstås genom att titta på de mångfacetterade beskrivningar av pengar som jag har stött på i litteraturen. ”Pengar är en kulturell tautologi” säger Crump (1978). Pengar är en symbol, som är beroende av hur andra symboler används. Pengar är och kardinala refererar till sig själva. Vidare är de en kontrast till tid (Crump, 1990), det vill säga pengar är en artefakt, till skillnad från den levda tiden. När pengar inte är i rörelse är de inte längre pengar (Simmel, 1900/1978; Weatherford, 1998). Pengar är en dröm, ibland en mardröm (Philips, 1974). De kan även ses som en förlängning av redovisning med lerfigurer (Ezzamel & Hoskin, 2002).

Beskrivningarna är många, vilket inte hjälper mig att bestämma hur en diskussion kring värde och pengar skall ordnas. En enkel fråga som – Var är pengarna? – hjälper

föga. Är de i plånboken som sedlar och mynt, i betalkortet, i datorchipset, i redovisningen, i data- och telefonkablarna? Enligt Weatherford (1998) utgör pengar som mynt och sedlar bara ungefär 8% av all världens dollar. Resterande finns som siffror i liggare eller som elektroniska impulser i datachips. Det finns heller inget exklusivt elektroniskt myntverk som framställer pengarna eller kassavalv som skyddar dem. Om jag skall leta efter pengar idag är det inte i fickor eller plånböcker. De nya formerna för pengar har inte ersatt mynt eller sedlar. Dessa används samtidigt som de nya formerna i ett cirkulärt refererande till varandra. Än svårare blir det om man också beaktar så kallade ”nära pengar”. ”Nära pengar” kan relativt lätt omvandlas till pengar eller användas för att betala. Det kan röra sig om allt från flygbolagsmil, matkuponger, rabattmärken, plastkort, aktier, fakturor, skuldbrev, optioner, guld, silver, bonuskort och finansiella instrument.

Jag tar upp några resonemang från Crumps omfattande analys av fenomenet pengar (Crump, 1981). De rörelser eller översättningar jag har följt har en del analogier med värde som cirkulation. Han tillför resonemang som kan kopplas till användning av pengar, deras form och produktion av olika rum.

PENGAR SOM CIRKULATION

Crump anser att pengar som mått på värde inte skall tas för givet. Man bör studera och förstå användningen i olika sammanhang⁷² – ett resonemang som också leder till studier kring användning av siffror, eftersom pengar har en nära relation till siffror. Hans generella utgångspunkt är att pengar skall cirkulera i en oändlig ström av betalningar. Det är således varken som standardvärde eller som medium för handel de är centrala. Betalningar kan ses som ett sätt att genomföra en transaktion från en person till en annan och kan upprätthållas genom att den som mottar betalningen sätter sig i samma position som den betalande. Betalningsmottagaren kan bara åstadkomma det genom att göra ytterligare en betalning. Betalningar där pengar träder fram och blir synliga är enligt Crump en extrem och specialiserad form av ritual (se även Douglas 1966, sid.69). Mary Douglas för fram att ritualer inte bara gör upplevelser synliga utan också skapar och styr upplevelsen. Ritualen stödjer varseblivningen och förändrar den. Frågan är bara vilka former betalningsritualen kan ta och vem som deltar. Varje sådan form är vad Crump kallar för en sfär av betalningar.

⁷² Även om Crump (1981) mycket tydligt inte använder sig av ett SST-perspektiv har jag ansett resonemangen om pengar som cirkulation utifrån antropologisk ansats som relevanta här. Jag har tolkat cirkulation och de distinktioner Crump gör mellan det han kallar för det ”traditionella” och ”moderna” samhället som olika översättningar i sig. Jag ser också uppdelningen av olika typer av samhällen som ett sätt – genom kontraster – att belysa och kritisera a priori antaganden om pengar.

Genom att betrakta pengar *som* cirkulation i sin mest generella form, fortsätter Crump, kan man förstå den mångfald av former som pengar uppträder i och hur de används. Å andra sidan sätter pengar som cirkulation begränsningar för vilka former pengar kan ha för att bibehålla cirkulationen. Dessutom måste ”sanna” pengar ha en distinkt identitet som gör att de inte får någon ”signifikant” användning för icke-monetära syften.

Pengar är ett kvantitativt fenomen eftersom meningen med en betalning är direkt relaterad till kvantitet. De refererar både till sig själva och till mycket av det som kan kvantifieras. I aritmetiska termer, fortsätter Crump, är pengar en gemensam värdemätare som reifierar värde⁷³ och som uttrycks i accepterade enheter. De är ett medel för att likställa två helt olika ting med varandra. Pengars styrka som en kulturell institution⁷⁴ kan förklaras med deras kapacitet att representera kvantitet i abstrakta och generella termer. Pengars egenskaper är så abstrakta och har en potentiell användning så generaliserad att vilka pengar som helst kan ta över och användas inom en sfär av pengar som är oberoende av hur det var tänkt att de skulle användas från början^{75 76}.

⁷³ Crump anser att (1981) värde är relationen mellan ting. Han säger att om pengar mäter detta mäter de också värdet på det materiella uttrycket av det värdet, på samma sätt som ett kilo mäter ett kilo. Svårigheten är att få värdet konstant. Idag har dollarn ingen relation till guld. (Weatherford, 1998, sid. 273) Den tidigare relationen till guld gjorde det kanske lättare att uppfatta en värderelation. Dessutom fanns det möjligheter för gemene man att växla in till guld om förtroende för dollarn skulle minska.

⁷⁴ Jag tolkar hans val att placera pengar som ”kulturell institution”, det vill säga olika etablerade användningar, som ett sätt att exkludera a priori antaganden. Han utgår från följande definition av institutioner: ”a series of human activities which are repeated or continuous and take place within a regulated pattern, according to rules established by tradition or by historical process (Bullock & Stallbybrass 1977)”. Han säger att första delen av definitionen svarar upp mot pengars cirkulation, medan den andra delen är mycket svårare att definiera, eftersom det finns så många grupper av regler.

⁷⁵ Den amerikanska dollarn utgör ett sådant exempel. Ett annat är guldflorinen som cirkulerade långt utanför Florens och utan kontroll av Kungen som tillverkade dem runt 1252-1300-talet (Weatherford, 1998).

⁷⁶ För att vidga perspektiven på hur pengar kan användas tar Crump upp exempel från en grupp människor som kallar sig för Aré Aré. Hos dem är pengar ett medium som tillskrivs mening långt mer än enbart byteshandel. Aré Aré använder pengar i form av snören med pärlor av olika längder, som cirkulerar mellan individer vid begravningsritualer för att bestämma de senast avlidnas status bland förfäderna. På så sätt produceras förbindelser mellan de levande och de döda. Förbindelserna upprätthålls genom cirkulation av pengar. Cirkulationen av pengar mellan de förgängliga medlemmarna upprätthåller Aré Aré som samhälle. Zinacatan ordnar en årlig religiös fest. Att få ordna festen är mycket prestigefyllt, eftersom den ger status bland medlemmarna. Å andra sidan finns det stora finansiella problem förknippade med att genomföra festen. Därför har det utvecklats ett ömsesidigt creditsystem där den som ordnar festen först kräver in sina fordringar från tidigare festanordnare samtidigt som personen skapar nya egna skulder till framtida festanordnare. Det ger ett underlag för att rangordna varje person som arrangerar festen.

När man tänker på pengar, är det ofta genom manifestationer. Formen för dessa manifestationer, ger mening och syfte, även om pengar som sådana är oberoende av de transaktioner i vilka de används. Några av de funktioner som pengar kan ha är enligt Crump följande:

- Betalningsmedel – viktigt för system där pengar måste cirkulera. Ett sådant system kan till exempel vara att rangordna de avlidna.
- Standardvärde – surrogat för en värdeskala utan att vara medel för betalning.
- Numerisk skala – för att skapa relativa positioner mellan olika aktörer, som är en viktig bas för skrivna pengar
- Medium för handel. Om handel är fundamentet i ett ekonomiskt system då är denna funktion grundläggande. När det gäller mynt kan standardvärdet tas som en bas för att etablera pengar som betalningsmedel, som sedan kan användas för handel.
- Lager av välstånd – pengars möjlighet att användas som betalning i framtiden.

Mötet där betalningen sker – transaktionen – är ett karaktäristiskt för monetära institutioner. I mötet översätts något till något annat. Hur omvandlingen ser ut beror på relationen mellan betalare och mottagare. Ömsesidighet är den princip som pengars cirkulation vilar på. Karaktären av ömsesidigheten – balanserad, generell och negativ – etableras genom de institutioner inom vilka betalningen sker. Poängen är att olika slags ömsesidigheter bestämmer vilka relationer som kan utvecklas. Balanserad ömsesidighet kommer till uttryck i vardagen som en intolerans av envägsflöden. I sociala termer är generell ömsesidighet altruistisk och flexibel, därför att storleken av varje betalning kan bestämmas ad hoc genom vad givaren har möjlighet att ge.

Att använda pengar på olika sätt och i olika situationer etablerar förbindelser, som skiljer sig från varandra. Den självlikviderande transaktionen under balanserad ömsesidighet är till exempel ett undantag i ”traditionella samhällen”. Där premieras konstant mottagande och givande i ett nätverk av åtaganden och intressen. Sättet att upprätthålla pengars cirkulation bevarar samtidigt de sociala relationer som har betydelse för att bibehålla den lokala kulturen.

Det ”moderna” samhället använder pengar som betalningsmedel. Förbindelserna producerar en ordning som både är komplicerad och instabil. Instabilitet är en följd av effekter som inte kan accepteras. Dessa kräver hela tiden justeringar. Dessutom möjliggör användningen av pengar en nästan obegränsad utökning av betalningssfären. Jag

tolkar det som att gränserna för det ”lokala samhället” hela tiden förflyttas. Det huvudsakliga flödet av material för generell ömsesidighet stabiliseras genom rådande sociala relationer. Balanserad ömsesidighet innebär att sociala relationer hänger på flödet av material som gångjärn⁷⁷. Övergripande idéer om pengars användning kallas ibland för tro och ibland för ideologi.

Förutom cirkulation är pengars form av betydelse. För att återknyta till Latour (1998) som påpekar att för att något, till exempel en idé, skall kunna få en omfattande spridning måste det dels materialiseras men också göras enkelt. Pengar som mått på värde är inget undantag. Även formen för pengar har ibland vissa skillnader mellan det ”traditionella” och det ”moderna samhället”. Till skillnad från pengarna, som är naturliga eller tillverkade och kan begränsa deras rörlighet, ökar skriftpengar mobiliteten. Vissa tillverkade pengar kunde ha en utökad spridning som till exempel guldflorinen som användes långt från Florens. Skriftpengar kräver dock tillgång till själva kontot⁷⁸. Idag utgörs den stora andelen pengar i en ”modern” ekonomi av noteringar i bankernas huvudböcker. Mynten i fickan är en representation av pengar, varken bättre eller sämre än en notering i redovisningen. När omvandlingen från mynt och sedlar till bankernas huvudbok är fullständig, träder skriftpengar in, etablerade som ”unit of account”⁷⁹.

Skriftpengar har sitt ursprung i skuldrelationer och de träder fram i bokföringen. Man kan ha en skuld till varandra eller man kan prata om en sfär av betalare, som är i kronisk skuld. Det sistnämnda handlar om banker. Kredit har utvecklats till en etablering av skriftpengar på grundval av en relation mellan långivare och låntagare, vilket innebär att sociala mönster finns i samband med krediter. I dagens samhälle byggs krediter upp utifrån en hierarkisk ordning, som görs synlig i skriftliga dokument – bokföring.

Att kombinera idén kring användning av pengar och deras form kan få olika betydelse för hur rum produceras. Staten tvingar pengar på sina medborgare, men staten tvingar också på regler om hur de skall användas. Vidare bygger idén kring användning av pengar på en monetär teori. Teorin ges en autonom särställning som bildar grunden för ett intellektuellt system. Ytterligare ett element som kännetecknar det ”moderna sam-

⁷⁷ Negativ ömsesidighet handlar om att få något för ingenting ostraffat, vilket kan inkludera situationer av byteshandel, där en part oundvikligen exploaterar den andre. Ser man det som expropriation har det likheter, fast det omvända, med generell ömsedighet.

⁷⁸ Weatherford (1998) menar att i USA delar olika former på pengar in människor i olika grupper. Välbeställda personer och lagliga företag har konton hos banker. Fattiga betalar kontant eftersom de inte får öppna konton hos banken. De lever i en kontantekonomi.

⁷⁹ Allmänt accepterad enhet för värde som mäter relationer mellan något, till exempel varor och tjänster

hället” är formen för pengar, som utgörs av en siffra i en huvudbok. Allt det här blir en slagkraftig produktion för de förbindelser som uppmontras mellan allt och alla – ett rum utan gränser.

För att upprätthålla en omfattande cirkulation med en angiven användning och form krävs mer än byteshandel. Som ensam institution räcker det inte⁸⁰. Istället är det företagen som är viktiga för att upprätthålla pengars cirkulation, menar Crump. Som institution är företagen flexibla. De kan utföra nästan vilka monetära transaktioner som helst. De kan även undkomma döden. Om man vill förstå fenomenet pengar är det nödvändigt att förstå företagets olika transaktioner, bland annat de monetära aspekterna. Företag, som idag med alltmer stöd från teknik får pengar att cirkulera som 1:or och 0:or genom kablar som elektriska impulser, är fullständigt abstrakta⁸¹. Genomgången lyfter fram betydelsen av hur pengar används, och hur de former som de materialiseras i underlättar cirkulationen och skapandet av tid och rum.

Likheter och skillnader mellan de tre översättningskedjorna

Pengar som mått på värde och pengars självklara användning sätts in i ett alltmer omfattande bruk – till att bli ett värde som blir fullständigt abstrakt. Pengar kan bli till ett rent värde eftersom vissa förbindelser kring värde är stabiliserade så att förmedlaren och det som förmedlas – den praktiska praktiken – kan läggas åt sidan. De helägda dotterbolagen, där tid och rum var på ”plats”, hos Investment AB.

FÖRBINDELSENS KARAKTÄR

På samma sätt som i de två andra översättningskedjorna användes och producerades siffror och pengar som värde i den tredje spårningen. Skillnaden mellan de två tidigare kedjorna och den sista är att hos Investment AB var ReP ganska självklar. Förbindelserna mellan rörelser i vardagen och siffror i många led aktiverades snabbt. Pengar och siffror användes för att särskilja och hålla ihop. Pengar användes som ett mått på

⁸⁰ Även om pengar som medium för byteshandel inte räcker som institution för att hålla pengar i cirkulation påpekar Crump att den mest betydande revolutionen i det monetära systemets historia är när användandet av pengar som ett universellt medium för byteshandel kom att dominera alla andra användningar. Det hela stöds av staten genom en obligatorisk accept av de pengar den tillhandahåller för betalning i all byteshandel.

⁸¹ ”Genom att röra sig med ljusets hastighet har pengar blivit den mäktigaste finansiella, politiska och sociala kraften i världen. De har till och med blivit lika med Gud: fullständigt abstrakta och utan fysisk kropp.” Weatherford (1998, sid. 369).

värde. Värde kilades in mellan det som inte kan delas på. Värden strömmade in från olika platser i Sverige till HK. Värde kunde senare *också* kilas in mellan de värden som tidigare hade producerats. Det blev enklare eftersom 4,75 människor redan hade producerats. Värde fortsatte att skapa andra värden nästan av sig själv, ett värde som blev alltmer abstrakt, vilket är möjligt när tid och rum är på "plats".

Karaktären på förbindelser var dock densamma som i de övriga två översättningskedjorna. Skillnaden låg i hastigheten. Olikheter suddades ut med stor hastighet som ett väloljat maskineri. Rörelser blev till siffror, oavsett om det var rörelser genom lokaler, landskap eller genom datorkablar. Siffrorna visualiserades genom dokument och fortsatte att resa till dotterbolagen, Bengt och till årsredovisningar. Skillnader uppmärksammades och rangordningar utformades efter resultat som satte förbindelserna i nya positioner. Siffrorna återvände som ett värde om verksamheten till dotterbolagen och årsredovisningen. Exempelvis förstörades siffrorna upp och belystes genom en OH på ett möte för alla VD:ar från bolagen. Därmed kunde alla som var där se vem som hade lyckats bra och vem som hade lyckats mindre bra. På det här sättet visades fakta och vad som räknades som viktigt. Siffror var både praktiska och flexibla.

Ägare kan uttrycka sina önskemål om olika värden. Genom ReP kan förbindelser som producerar tid och rum anpassas och arrangeras om, vilket också gör att olika värden kan träda fram. Som jag har visat i kapitel sju och åtta stärks konstruktionen av rum med hjälp av tid som har vissa karaktäristiska drag. "Objektiv tid" kan få rörelse på plats genom att få "tillgång" till andra redan stabiliserade förbindelser. Ett exempel är när dotterbolagen ordnas och uttrycks som en värderande tidlinje.

Pengar var således en översättning av flera olika intressen som var i ständig rörelse. Investment AB placerade pengar i nya positioner för andra aktörer att koppla på. Förbindelser fortsatte att etableras. Förbindelserna utifrån siffror och pengar var desamma som tidigare och hade förstärkts. Det föreföll som om verksamheten – vård, kollektivtrafik eller att förvalta värden – inte hade någon betydelse för att producera förbindelser utifrån siffror och pengar. En skillnad kunde dock noteras i det sista fallet i jämförelse med de två första spårningarna. Det var att förbindelser fortsatte att produceras till ett alltmer abstrakt värde.

FÖRBINDELSERS INTEGRERING I OCH AVGRÄNSNING AV VARDAGENS RÖRELSE

Något synligt ifrågasättande av förbindelserna pågick inte i den tredje översättningskedjan. Det tidigare "tvånget" att använda pengar och siffror hade ersatts

med att användandet nu sågs som en möjlighet. Att det sågs som en möjlighet gjorde det istället smidigt att avgränsa och erövra vardagens rörelser. Det ingick i arbetsuppgifterna att både producera och konsumera siffror, men det blev också ett sätt att bekräfta och utveckla sin professionella status. Utifrån siffror och pengar ”gavs” ett handlingsutrymme som accepterades av dem som arbetade på Investment AB. Denna konsumtion och produktion var självklar och inte ett främmande inslag i verksamheten, som hos PSO. Siffror och pengar var också *det* språk som talades och förstods av alla inblandade, till exempel när Bengt ville ha rätt siffror eller när VD:n Valter diskuterade med försäljningschefen Klas.

Förbindelserna konsumerades och producerades i en oändlig ström. Användning och form hade dock betydelse för cirkulationen och integreringen av värde som en universell översättare (Crump, 1981).

”Objektiv” tid som reser jorden runt är en analogi. Omfattade spridning underlättas av en enkel form som ”objektiv” tid. Den enkla formen gör samtidigt att ”objektiv” tid kan översättas till något annat, just därför att många tolkningar kan bindas till den och översättas till något annat. Detsamma gäller värde i siffror. Pengar uppträder i form av siffror på papper eller som 1:or och 0:or, som cirkulerar genom datakablar och visualiseras på datorskärmar. Integreringen av förbindelserna får allt lättare att infiltrera i vardagen genom sin enkla form och teknik. Så länge förbindelserna används utan att ifrågasättas tränger de vidare in i vardagen. Samtidigt kan pengar som mått på värde översättas till att bli något annat.

Likheterna mellan tid och värde gör det lätt att översätta mellan olika reduktioner, till exempel mellan pengar och tid. Så gör till exempel bussbolaget. ”Objektiv” tid är till exempel med och integrerar värde genom ett tidsschema för hur siffror skall rapporteras in med angivet datum och klockslag. HK accepterar inte att dotterbolagen missar angivet datum. Symbiosen mellan tid och pengar avgränsar således rörelsernas riktning och rytm. Flödet av siffror kommer med en viss hastighet och rytm från periferin till centrum för att fogas samman med andra siffror som särskiljer och håller ihop. Det finns också ett flöde av siffror tillbaka till periferin som visar effektiviteten av värdets förvaltning, som alla förstår betydelsen av.

Den teknik som användes av Investment AB, där tid/rum som värde cirkulerade, var inte nämnvärt skild från de två andra fallen när det gäller datorer och programvaror. På den plats där siffrorna ställdes samman fanns det dock inga maskiner för att producera varor. Här fanns istället skrivbord och datorer, telefoner, faxar och en del papper.

Hos Investment AB fortsatte integreringen av förbindelser förutom att förbindelser var med och producerade rum liggande sida vid sida och utan överlappningar och tid, som till sist kunde uttryckas som Investment AB i en årsredovisning. Förbindelserna fortsatte till exempel med hjälp av program, som gjorde det möjligt att följa börskurser i realtid för att köpa och sälja aktier vid rätt tidpunkt. Förbindelserna var så integrerade i vardagens rörelser att det nästan var som att trycka på en knapp. Med hjälp av knapptryckningar via datorns tangentbord kunde dotterbolagens inkommande siffror integreras vidare till andra platser som valutadispositioner, börsen, banker och analytiker. De använde sig då av andra dataprogram som gjorde det möjligt att integrera förbindelserna vidare.

Även här användes den lingvistiska artefakten ansvar som ett sätt att avgränsa rörelser och underlätta integreringen av förbindelser i översättningskedjan, precis som i de två tidigare spårningarna. Rörelser i vardagen avgränsades och blev till händelser på ett kontrollerat sätt, ibland med stöd av Bengt. De möjligheter som stod till buds angavs som ansvar uttryckt i pengar. Ansvar var även här ett sätt att få människor på plats så att värde kunde landa och skickas vidare. De anställda blev kontinuerligt utvärderade. Ansvar i relation till professionalism sattes i högsätet och "friheten" att agera uttrycktes från högre ort. Inte sällan relaterades ansvaret till aktiebolagslagen av dem jag frågade. På så sätt lärde de känna sig själva och hur de kunde överskrida avgränsningar mot en möjlig plats. Hur "ansvaret" såg ut på börsen har jag lämnat till en annan studie.

Även årsredovisningen är ett sätt att få förbindelser att integreras vidare och att avgränsa rörelser. I årsredovisningen refereras verksamheten, där produkter tillverkas som siffror och ibland som bild och text. Genom att aktören Investment AB är noterad på börsen och dess årsredovisningar sprids till många, kan förbindelserna integreras i vardagen i en allt vidare omfattning. Som aktör på börsen blir dokumenten tillgängliga för intresserade genom dagspressen och på hemsidor som olika köp- och säljkurser. Köp/sälj-rörelser blir till väl avgränsade händelser (Muniesa, 2003).

När en parallell skall göras till de två tidigare översättningskedjorna är det framförallt Swebus jag finner likheter med. Förutom att ReP verkar mer tagen för given här än hos PSO, och användning av "objektiv" tid är omfattande precis som hos Investment AB, är det också möjligt – när värde bli alltmer abstrakt – att förflytta sammanställningen av siffror långt bort från bussar och maskiner. PSO har en bit kvar när det gäller ReP som en tagen för given praktik. Dock kan noteras att en allt omfattande integration av ReP sker exempelvis inom Västra Götalands Regionen, som utökar användandet av

DRG (Diagnose related groups). En viktig skillnad mot de övriga spårningarna var att i den tredje kedjan av översättningar blev förbindelserna alltmer abstrakta. De integrerades genom dokument, årsredovisningar, Bengt och börsen. Lika viktigt är också att integreringen byggde på en klar pakt om tid och rum på plats⁸².

ORDNING OCH DESS FÖRÄNDRING

Aktören Investment AB och dess hierarki illustrerades genom årsredovisningarna. Om det var någon som tvekade vilken ordning som producerades, var det bara att titta på bilderna och siffrorna. Det är ingen som tvekar om att det här är aktören Investment AB. Likaså är det klart vad och vilka som ingår och hur aktören är ordnad. Förbindelserna integrerades och fogades ihop till en hierarki, som accepterades och som gjorde att Bengt kunde komma på oanmälda besök och få ”rätt” värde i cirkulation. Mötet med alla VD:ar visade och reproducerade den ordning de ingår i, men visade samtidigt vilka som inte gjorde det. Ordningen visade också vilka som angav dagordningen och vilka som inte gjorde det. Eventuella kontroverser om vilka värden som skulle träda fram begränsades utifrån budget, Bengt och direktiv från ägarna.

Värden kan produceras på ett huvudkontor långt bort från den plats där verksamheten man refererar till finns. Privilegiet att ställa frågor som kräver svar kommer från aktieägare i Investment AB. Det medför att beredskapen att svara på frågor flyttas från den VD som ”ingår” i Investment AB och istället riktas mot företagets ledning och styrelse. Genom att hantera svaren på frågor om företagets värdeutveckling kan de på olika sätt påverka sitt handlingsutrymme.

Den ordning som produceras handlar om att ha kontroll över pengar som mått på värde och deras användning, när formen för värde är lätttrörlig och utsätts för förändringar. Ordningen handlar också om att producera en tro på siffror och pengar som ett mått på värde. För att bibehålla karaktären på förbindelserna, när integreringen av förbindelserna sker, måste de kontrolleras. Idén om och stabilisering av värde eftersträvas.

Jag vill peka på några avgörande skillnader mellan de tre kedjorna. Bengt är en viktig del i stabiliseringen av relationen mellan siffror och deras referenser. Trots detta finns fortfarande en svaghet i översättningskedjan, som måste underhållas så att värdet kan fortsätta att bli alltmer abstrakt, nämligen att idén om värde blir något annat och översätts på annat sätt med andra förbindelser i dess spår. Det finns således en möjlighet att

⁸² Inspiration kring pakt har hämtats från Lefebvre (1991) när han diskuterar rummets ordning som en gemensam pakt bland medlemmar.

värdet, som det visar sig idag försvinner. Bengt ser till att motverka ett sådant scenario och istället få vissa förbindelser mellan vardagen och värde bekräftade. Förbindelserna blev en kontrast till vad som senare kom att visa sig när pengar översattes till pengar. Bengt upprätthåller kanaler mellan den sfär av värden som cirkulerar och vardagens rörelser. Genom Bengt har Investment AB bättre möjligheter att kontrollera sin kassa – något som Investment AB ser ut att lyckas med.

Genom sin närvaro fogar koncernchefen in siffror som ett sätt att skapa mening. Det är också ett sätt att förstå vad som pågår – tillsammans med dem som finns på plats. Att växla mellan bilder av verksamheten och värde skall gå lika fort som när man bläddrar i en årsredovisning. Några likheter kan dras mellan Karin i Swebus och Bengt. Båda är närvarande i verksamheten bland maskiner eller bussar. Karin och Bengt samlar på siffror i ”här och nu” - situationer. Båda blir personliga representanter för relationen mellan pengar och verksamheten. Som personliga representanter för en relation kan siffrorna lättare göra anspråk på att verksamheten anpassar sig efter vad siffrorna anger.

I de förändringar som ordningen ”erbjuder” människor i Investment AB, det vill säga utrymme för rörelser mot en möjlig plats, inordnas pengar och siffror som särskiljer och håller ihop. Utifrån en hierarki ges olika handlingsutrymmen till olika personer genom i förväg angivna värden som kallas budget. Pengar och siffror är ett uttryck för förändringar inom Investment AB. Än mer tydligt blir det när Investment AB orienterar sig mot börsen. Både Swebus och Investment AB reser vidare som siffror till andra sidan Atlanten för att hamna i Goldman Sachs årsredovisning, som jag kan ladda ned och läsa. Där presenteras både Swebus och Investment AB enbart som siffror bland alla andra siffror för ”Fellow shareholders” och för att skapa ”long term value for shareholders”. Argumenten för olika förändringar är alltid kopplade till pengar som ett mått på värde. Argumenten presenteras i en ”dialog” mellan ägare och styrelse. Värde är ett komplicerat och mångtydigt begrepp, men siffror är enkla och det är siffrorna som gäller. Det är utifrån siffror och pengar som diskussioner, prioriteringar och förändringar utgår. Pengar som ett mått på värde blir ett objekt att räkna med, som bekräftas och används av många.

I kapitel nio lyfte jag fram att en aktör är ett antal rum sammanfogade med hjälp av ReP. Då kan värde visa sig stabilisera användningen och cirkulationen. Investment AB är ett rum/tid av värde som placerar sig i värdets cirkulation som en sorts förstärkare och stabiliserare av potentiella värden. När tid och rum är på plats i vardagens rörelser produceras förbindelser, där verksamheten som referent till slut (till synes) inte behövs. Nu kan ReP istället skapa allt fler abstraktioner och lämna all verksamhet bakom sig

så länge det finns vissa utvalda kanaler kvar. Nu kan pengar bli till pengar i en oändlig, cirkulerande självreferens – ett värde-nätverk, det vill säga ett cirkulerande av symboler, som refererar till varandra och där den ”objektiva” tiden får flödet av värden att smidigt forsa fram. Som Crump (1990) påpekar är de här abstraktionernas flöde i symbios med ”objektiv” tid. Nu kan alla tillskrivna egenskaper av kardinala siffror få sitt utlopp. Ett värde kan sättas in i alla möjliga ekvationer och kalkyler, där nya värden och abstraktioner kan produceras. Som jag tidigare har beskrivit (re)producerar siffror och pengar rum och tid som värde. Rum och tid blir ekvivalenta med värde. Praktiken deltar i att översätta ett rum till en plats även hos Investment AB. På så sätt deltar praktiken som ett sätt att förstå, leva i och producera rum.

ANDRA RUMSKONSTRUKTIONER

Produktionen av förbindelser till värde ger också möjlighet att reflektera över andra rumskonstruktioner. Även inom kassaflöden på ett huvudkontor hos ett investmentbolag finns många rumskonstruktioner. Några av dem fogas in under värdets inramning. Många saker görs möjliga genom att sätta värde i cirkulation hos dotterbolagen. Det investeras, vilket upplevs som stimulerande. En del uppskattar när fabriken är igång, att till exempel långtradaren rullar ut enligt tidtabell full med produkter för leverans. Andra uppskattar möjligheten att få lösa problem som en intellektuell spänning eller att utveckla ett samspel mellan människor. Investment AB blir då ett sammanhang där man kan skapa något och överleva sig själv – en skapelse som överskrider den egna kroppen. Ett annat sätt att skapa en relation till Investment AB är att betrakta de avgränsningar som värdet uppmuntrar som ett sätt för professionen att utvecklas. Några gör helt enkelt bruk av värdets cirkulation och de regler som debet och kredit omges av och översätter det till att göra en professionell utveckling. Även om förbindelser hos Investment AB inte alltid går att kontrollera, är det svårt att hitta andra rumskonstruktioner som inte utgår från förbindelser till siffror och pengar som värde.

Kontinuerlig närvaro verkar stärka intrycket av en nära och mer stabil relation mellan siffror och ”här och nu” än vad som kunde noteras hos PSO och Swebus. Värde ser ut att kunna göra än mer anspråk på vardagen genom Bengt. Med detta menar jag att skillnaden mellan produktion av olika rum suddas ut. Vid närmare granskning är dessa interaktioner och känslomässiga rum ett sätt att skapa värde – något som stärker min tes att praktiken blir ett sätt att förstå, leva i och producera ett rum. Närvaro hos Investment AB är ett sätt att kontrollera en verksamhet och ett kassaflöde, att få ”här och nu” på plats. Då kan ReP fortsätta att skapa en ökad produktion av pengar som sedan översätts till andra pengar.

Avslutning: Redovisning i praktiken – den andra sidan av tid och rum – värde

Kapitel nio avslutades med nödvändigheten av att rikta blicken mot mobiliseringsprocessens andra sida – värde – innan diskussionen om ReP kan avslutas. Det som nu framkommit är att ett alltmer abstrakt refererande kan produceras när ReP blir alltmer tagen för given, där symboler refererar till varandra. Den andra sidan av processen har förbindelser till rum och tid på ”plats”. Rörelser som etablerar överskridandet förbinds med pengar som mått på värde. Platsen etableras med värde som aktivt element.

Investment AB producerar värde, som dels gör att företaget kan bli en aktör och dels producerar värde som ett objekt som hela tiden skickas vidare med vissa organiserande effekter. Investment AB blir samtidigt en aktant i ett värde-nätverk. För att få alla förbindelser att produceras vidare måste – förutom all teknik också idén om förbindelsernas karaktär vidmakthållas. Ju mer förbindelserna etableras, desto mer kompakt måste idén vidmakthållas.

Vad som framkommit ger ingen anledning att göra justeringar av de kategorier jag använt i tidigare kapitel. En kort sammanfattning kan nu ges: 1) ReP bestämmer delvis förbindelserna som organiserar aktörer för vård, kollektivtrafik och investmentbolag. Den har även här två mellanled – siffror och pengar. 2) Genom att dessa mellanled accepteras och används kan vardagliga rörelser integreras och avgränsas, men också fortsätta att resa mot ett allt mer abstrakt värde. På så vis byggs till slut ett rum, där värde kan cirkulera vidare och skapa ett värde-nätverk. 3) ReP är en praktik som stabiliserar förbindelser med hjälp av siffror och pengar med stöd av objektiv tid. 4) Det finns också andra rumskonstruktioner, men de får ett allt mindre utrymme och är svåra att särskilja från rum som avgränsas genom pengar som uttryck för värde.

Kapitel Tolv

REFLEKTIONER OCH AVSLUTNING

Jag har följt redovisning i praktiken betraktad som en serie översättningar i tre olika sammanhang – ett där psoriasis behandlas, ett där kollektivtrafik ordnas och ett där produktion av värde ordnas. Jag har sorterat mina iakttagelser och utvecklat en teori om praktik (jämför exempelvis Bourdieu; *Outline of a theory of practice*, 1977). Mitt syfte har varit att ge inblick i redovisning i praktiken och bidra med en förståelse av varför siffror har så stor genomslagskraft i organisationer och varför de får så stor effekt på människor.

Redovisning i Praktiken – rum, tid och pengar

PSO är det första sammanhanget, en plats där man behandlar åkommor på huden. Det var här frågan om redovisning i praktiken först utvecklades. Ett konkret problem för en avdelningssköterska blev upprinnelsen till att hon ställde frågor kring redovisningen. En ny praktik skulle ta plats i en sedan tidigare etablerad praktik. I mötet mellan vårdpraktik och redovisning uppstod problem. Avdelningssköterskan kände sig förbigången. Hon blev inte tillfrågad om ändrade kontoplaner. Praktiken tog tid från vårdarbetet. Ett nytt sätt att förstå och kommunicera om verksamheten behövdes. Hennes problem gav utgångspunkter för att ställa frågor om praktiken. Från tidigare studier om redovisning i praktiken hämtades kunskap, till exempel Burchell et al. (1985), Hopwood (1983, 1987) och Miller & Hopwood (1994). I anslutning till genomgången av tidigare studier valdes ett angreppssätt – redovisning som översättning (Latour, 1998).

Siffrorna spårades på sin väg från PSO. I mina beskrivningar av spårandet har det efterhand trätt fram bilder av en vårdverksamhet som var både komplicerad och mångfacetterad. PSO är en plats förbunden med människor och behandlingen av deras kropp. Praktiken ”stördes” av en tillkommande praktik – redovisning, där pengar som

mått på värde trängde sig på. Min spårning gav utgångspunkten för en teori om att betrakta redovisning i praktiken som ett sätt att producera rum av en viss karaktär. Praktiken blev ett rum att leva i och tillskriva mening med en mycket nära relation till kroppens rörelser (Tuan, 2001). Rummet gjorde att pengar som ett mått på värde kunde göras synliga. Flera rum kunde också fogas samman så att en ”aktör” kunde träda fram.

Andra rumskonstruktioner och möjligheter till erfarenheter producerades samtidigt. Därför infördes fyra kategorier som byggstenar för en teori om redovisning i praktiken som produktion av rum: 1) *Förbindelsens karaktär*, 2) *Förbindelsernas integrering i och avgränsning av vardagens rörelser*, 3) *Ordning och dess förändring* samt 4) *Andra rumskonstruktioner*. Den framväxande teorin kunde sedan kopplas mot spårningar som gjordes i ett annat sammanhang.

I urvalet av det andra fallet, Swebus, utgick jag från att redovisning i praktiken var mer tagen för given än i PSO. Praktiken störde inte den befintliga praktiken. De var mer integrerade med varandra. Undan för undan trädde en bild fram av hur kollektivtrafik organiseras. Även den här verksamheten var komplicerad och krävde omfattande teknik, där många människor var i rörelse. Till teorin tillfördes den andra spårningen, som delvis hade vuxit fram från den första spårningen – ”objektiv” tid. ”Objektiv”, det vill säga objektifierad, tid kunde ses som ett sätt att producera rum och hur en större rörelse sätts på plats. Praktiken redovisning deltog i att både producera och använda denna tid. Därmed kunde redovisning i praktiken ses som ett sätt att producera både rum och tid.

Skillnader i vem som kunde påverka det existerande handlingsnätet kunde också pekas ut. Handlingsnätet kunde aktiveras av rätt personer, till exempel när fel siffror kom tillbaka till verksamheten och ”ställde krav” på den. De förbindelser som redovisning i praktiken manade fram var ett sätt för en ekonom, en chaufför och en driftschef att förstå sin vardag. Genom att anamma förbindelserna stärktes pengar som ett mått på värde. Även här gick det att peka på andra sätt att producera rum och förstå en verksamhet, men dessa sätt hade svårare att etableras.

Den sista spårningen gjordes i Investment AB. Tanken var att rikta blicken mot ett sammanhang där redovisning togs för given och där fokuseringen var inriktad mot pengar som ett självklart mått på värde. Det var ett sammanhang där rum/tid kunde antas vara självklara. Jag följde spår från ett dotterbolag, dess kontor och fabrik, led-sagad av dem som arbetade där, till huvudkontoret, delvis även när siffrorna landade i

årsredovisningen och vidare över Atlanten till en annan årsredovisning. Investment AB kunde sätta sig i positioner där värde kunde referera till sig självt. Ett alltmer abstrakt värde producerades tillsammans med ett värdenätverk. Här var det svårt att finna andra rumskonstruktioner än dem som hade förbindelser till siffror och pengar.

Redovisning i praktiken visade sig producera å ena sidan rum/tid, å andra sidan ett värde som kan bli alltmer abstrakt ju mer praktiken tas för given. Jag påstår inte att redovisning i praktiken är det enda sättet att producera rum. Praktiken är varken entydig eller stabil. Den förändras ofta och kan vara på många sätt samtidigt (Mourtisen, 2001).

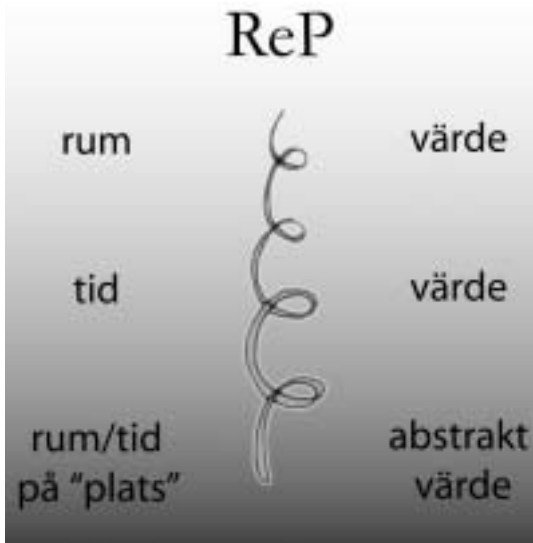
Redovisning i praktiken som en tid/rum/värde-maskin kan också betraktas som tre faser. I fas ett, som illustreras av PSO i kapitel fyra och fem, har redovisning begränsat inflytande på vardagens rörelser. Som ny praktik är det ett ovant sätt att förhålla sig till och förstå vad människor gör. Genom ordinala och kardinala tal, genom att särskilja och hålla ihop samt genom pengar kan en ordning skapas. Ordningen stabiliseras genom att använda teknik och den lingvistiska artefakten ansvar. När praktiken blir en del av vardagen där verksamheterna bedrivs, börjar alltmer också rörelserna förstås som siffror och värde.

Siffror produceras där vård eller kollektivtrafik utförs och skickas hela tiden vidare till platsen, där siffrorna ställs samman. Därefter kommer de tillbaka och visar hur effektivt vårdrummet är. Vid ”fel” siffror sker förändringar av förbindelser och således också av rummet, så att verksamheten sammanfaller med ”rätt” siffror och värde. På det här sättet blir rummet ett sätt att förstå vad som pågår – med en nära förbindelse till människans kropp. I fas ett handlar redovisning i praktiken om att skapa rum – att skapa förbindelser där man börjar förstå vardagens rörelser som rum och värde, tack vare de flexibla karaktäristika som kardinala tal tillskrivs. När förbindelserna etableras ger de en förståelse av verksamheter, men användningen av siffror och pengar tycks inte bara introduceras i verksamheter på detta sätt utan utvecklas också vidare.

I nästa fas utökas praktiken och de förbindelser som är i bruk i vardagens rörelser. Det sker genom att fokusera på tid (som klockor och kalendrar), ibland också kallad för ”objektiv tid”. Genom ”objektiv” tid kan rum erövrats som plats, vilket gäller alla slags rum – även de som är i ständig rörelse. På så sätt kan förbindelser av siffror och värde få ytterligare fäste i vardagen. Redovisning i praktiken producerar sedan siffror som visar hur ”effektivt” denna tid har använts. Samtidigt börjar tid och rum att bli alltmer ekvivalenta och dessutom uppnås en viss stabilitet för en ordning. Den andra fasen illustreras med bussbolaget i kapitel sju och åtta.

I den sista fasen, som illustreras med Investment AB, är tid och rum på "plats". Tid och rum på "plats" möjliggör att pengar blir till pengar – ett rent värde. Här behövs inga möten eller någon verksamhet som vård eller busskörning. Pengar som mått på värde produceras som skilda från människor, som om pengar vore objektiva och utan någon synlig förbindelse till människor. Ansikte-mot-ansikte-situationer ersätts med skrivna dokument och siffror. Dokument får i många fall ersätta direkta möten med "den andre". Vad som behövs är datorer, dataprogram, kablar, elektricitet och algoritmer. Att på så sätt göra vissa rum tänkbara lotsar människorna in i en gemensam uppfattning om vad som kan finnas i rummet (Lefebvre, 1991). Nedan sammanfattas vad som hittills har framkommit:

- 1) Redovisning i praktiken är en kommunikation som deltar i att producera rum.
- 2) Redovisning i praktiken bidrar till att producera värde uttryckt i pengar och siffror som, på så sätt blir ekvivalenta med tid och rum.
- 3) Redovisning i praktiken bidrar till en ökad grad av abstraktion i den organisatoriska diskursen.

Figur: ReP, som översättningar, i olika faser och allt mer tagen för given.

Figuren illustrerar tre faser när ReP blir alltmer tagen för given, förankrad i vardagens rörelser och produktion av rum, tid och värde.

Med en ganska oskyldig fråga – Hur översätts ”här och nu” till siffror i redovisningen och tillbaka? – har jag kommit fram till en teori, som visar och förklarar hur praktiken skapar förbindelser mellan siffror och andra ting. En intressant fråga är på vilket sätt teorin kan relateras till den bakgrund mot vilken frågan ställdes – att redovisningens siffror påverkar människors liv.

Ett möjligt svar är att redovisning i praktiken har effekt på människors liv, eftersom förbindelserna till siffror och pengar som mått på värde är förankrade i vardagens rörelser och därför passerar nästan obemärkta förbi. De förbindelser som redovisningen producerar blir ett sätt att leva i rummet, men även att definiera det. Rum kan ge en idé om vad och vem vi är (Tuan, 2001). Det är förbindelser som har en disciplinerande kraft och de bidrar till att etablera erfarenheter.

På konferensen *Healthcare Technology and Management* (2003) möttes praktiker, teoretiker och sjukvårdens huvudmän från många länder för att diskutera temat ”framtidens sjukhus”. Tidsaspekten var ett återkommande tema i diskussioner och artiklar⁸³. Med min teori som referens, illustrerad i tre faser, skulle fokuseringen kring tid kunna ses som att redovisning i praktiken inom vården blir alltmer tagen för given. När förbindelserna (re)produceras och kopplas till ”objektiv tid”, producerar praktiken förbindelser till tid/rum som alltmer förstås som pengar – ett mått på värde. Att använda ”objektiv tid” kommer då att kollidera med det sätt som till exempel psoriasis bryter ut på – slumpartat. Det är inte någon slumpartad tid som redovisning i praktiken gör bruk av. Om en övergång från fas 1 till 2 utvecklas alltmer kommer det att få effekt på vardagen, där vården bedrivs.

Att spåra redovisning i praktiken

Min teori har konstruerats genom att betrakta redovisning i praktiken som en översättning. Det fanns flera anledningar till valt perspektiv. En var att bibehålla närhet till det unika, lokala och specifika – ett sätt att forska inspirerat av Boland, som med stor känslighet lyft fram sådana perspektiv. Jag ville betrakta redovisning som en praktik mitt i vardagen. Samtidigt ville jag foga samman mina iakttagelser och peka på några

⁸³ Exempelvis *Patient in process* (Paul Lillrank et al.) *Lean thinking in hospitals* (Martin Lindgård Laursen et al.) eller *The design of lean healthcare processes using cellular operations* (Paul Walley).

gemensamma drag om praktiken. Mina spårningar efter materialiserade översättningar har varit både långa och omfattande. Man kan fråga sig om det har varit nödvändigt att ta med alla platser och alla spårningar. Den röda tråden har varit frågan om varför och på vilket sätt praktiken har effekt på människor. Genom att omvandla en varför-fråga till en hur-fråga har jag sökt förståelse för ämnet redovisning. Min ambition har varit att bibehålla närheten till människor. Det var närhet jag saknade mycket av i den tidigare forskningen. Min tanke med närhet var att det skulle ge bättre möjligheter att förstå vad som händer.

Trots detta kan jag inte säga att spårningarna är fullständiga – långt därifrån. Däremot tror jag att de detaljerade och omfattande beskrivningarna ger en bra bild av vad redovisning i praktiken klarar av att föra ihop, när vissa förbindelser accepteras. Det är en praktik som kan gå från unika situationer till att omfatta hela länder och regioner – ett halsbrytande språng, som kommer att innehålla betydande komplexitet och tvetydigheter. Det är enligt mitt sätt att se en karaktär av praktiken. Komplexiteten och alla tvetydigheter som mina spårningar belyser visar samtidigt ett fenomen i vår tid.

Många av de kontraster och tvetydigheter som finns beskrivna har skapats i spårandet av siffror som reser *tur och retur*. Jag har försökt spåra förbindelser som gör det möjligt att reducera en verksamhet till siffror. Siffrorna återvänder sedan till den dagliga verksamheten i all sin mångfald. Låt mig illustrera kontrasten mellan siffror och den verksamhet de sägs representera med hjälp av två bilder.

Siffrorna kommer tillbaka som förenklade bilder och som ett faktum om verksamheten. I kontrasterna mellan den dagliga verksamheten och de förenklade bilderna kan spänningar uppstå, när så mycket har tagits bort. Spänningarna kommer troligen inte att minska, när redovisning i praktiken bidrar med en ökad grad av abstraktion.

Mina spårningar har lyft fram betydelsen av ting som förklarande element till hur företag organiseras. Rörelser, människor och händelser kan avgränsas. De kan leda till siffror på ett papper som hamnar där via maskiner, teknik och inskriptioner. Många fler förklarande element kan läggas till. Här vill jag stämma in i Lowes (2000a, 2000b) påstående att redovisning spelar en avgörande roll för att definiera organisationers verklighet genom att hela tiden producera nya bevis om händelser och processer. Framtagna fakta accepteras, eftersom teknik, förespråkare och inskriptioner skapar övertygande bilder av vad som är viktigt i organisationer. Det kan ses som en del av den styrka som redovisning i praktiken skapar. Om man betraktar praktiken i ett historiskt ljus, som Ezzamel och Hoskin (2002) diskuterar, förstärks intrycket.

Den stabilitet som redovisning uppvisar som en registrerande praktik har också en annan sida. Det är viktigt att komma ihåg att konstruktioner som rum, tid och värde, vilka praktiken deltar i att producera, hela tiden måste återskapas. Den här praktiken och vad som produceras uppvisar visserligen stabilitet och uthållighet men är samtidigt bräcklig på många sätt. Till exempel är de siffror som trycks på papper inte alltid självklara. Siffrorna som blir synliga kan bero på internpostens förmåga att leverera, på det faktum att människor i verksamheten inte känner till hur ett månadsavslut går till, på att bortglömda fakturor ligger på ett skrivbord i Stockholm, på felkonteringar och feltryckningar, på att systemet stängs och Karin är sen, på att fel periodiseringskurvor är kopplade till siffror samt på att programmet skapar egendomliga semesterskulder. Det är emellertid siffrorna som gäller. Det spelar ingen roll om de har sin grund i misstag eller körda kilometer. Det är som Czarniawska (2000) säger: Skillnaden mellan det fiktiva och det verkliga i budgetarbete är inte alltid självklar. Många teknologier och aktanter sätter värde och siffror i cirkulation. Det är ofta hårt arbete att hålla cirkulationen igång.

Vad som registreras i redovisningen är – som Ezzamel och Hoskin tar upp – alltid öppet för omtolkningar så länge det har en form som deltar i en process av värdering och omvärdering. Pengar skapar inte bara ett mått på värde. De skapar också en idé om värde i samspel med andra närliggande praktiker. Siffror och pengar är enkla i den meningen att många associationer kan kopplas på. Ju enklare de är, som också Latour påpekar, desto lättare är det att koppla på andra översättningar, vilket kan ses som en

förklaring till praktikens stora spridning. Å andra sidan om siffror och pengar som mått på värde används på annat sätt, kan de skapa nya förbindelser – något som bilden nedan är tänkt att illustrera. Värde har här en annan användning.

Foto: En sopbil i arbete från Göteborg.

Maskiner och teknik är ett sätt att få enkla förbindelser på plats. Det betyder att maskiner och teknik är viktiga att beakta när organisering av olika slag studeras. Latour (1998) menar att ju mer socialt ett "samhälle" är, desto mer tekniskt blir det. Att betrakta redovisning i praktiken som översättning, med inspiration från Studies of Science and Technology, betyder att man måste ta med ting i bilden.

Några svårigheter som följer av att vissa förbindelser produceras

Det är viktigt att förstå vad som pågår runt omkring. Ändå är det tydligt i de tre sammanhang jag har studerat att vardagen är fylld med tvetydigheter och unika situationer. Försöken att hantera tvetydigheter görs bland annat med hjälp av medvetna förenklingar. Redovisning är en praktik som producerar bilder av verkligheten och gör den begriplig. Praktiken ordnar ett kaos genom att göra saker och ting enkla och begripliga. Att reducera vardagen med hjälp av redovisning, där de enklaste elementen som till exempel siffror, producerar förbindelser, har stor effekt på människors tillvaro.

Siffrorna sätter gränser och preciserar krav. De kan användas för att utöva påtryckning och ibland kan de till och med ersätta det levda livet. De allra enklaste elementen kan ha stor påverkan i vardagen, då de kan röra de mest brännande frågorna.

Siffror kan ta nästan vilka vägar som helst i översättningarna. De kan användas i långt större omfattning än vad man kanske anar vid ett första intryck. Hur siffror översätts och skapar förbindelser måste således begränsas om vissa förbindelser ska etableras (Czarniawska, 2000). Jag har till exempel förstått att det inte är tillåtet att använda siffror som ett mått på värde i metafysisk mening. Det är dock tillåtet att hävda att man har vissa erfarenheter av andra människor utifrån siffror i redovisningen, vilket gör att man kan eliminera rum i situationer där möten mellan människor aldrig har ägt rum (se (Simmel, 1900/1978), sid. 47). Crump (1990) förklarar siffrors stora utbredning på följande sätt:

“Numbers succeed because they need no culture-specific support: no culture has an inbuilt defence against numeracy. Numeracy is a sort of Trojan horse, for, once it is admitted, the institutions it supports tend to become dominant in every domain” (sid. 148).

Det är i ett sådant sammanhang – där siffror blir den dominerande källan till erfarenheter – som Tuans (2001, sid. 17) ställningstagande kring reduktioner kan ses. Han hävdar att det finns en fara med att glömma att förenklingen är ett antagande och inte någon slutsats om verkligheten. De erfarenheter människan gör omfattar mer än abstrakta erfarenheter. Det handlar om att rama in några bestämda användningar och översättningar – att säkra definitioner om hur världen förstås. Att ordna ett sådant handlingsutrymme ger människor möjligheter att påverka många. Där har praktiken som en rum/tid -värde maskin en viktig roll.

Vad som då blir viktigt är de rum som elimineras. De avgränsningar och förbindelser som redovisning i praktiken bidrar med kan nämligen utesluta några av de rum som människan behöver – rum som går utanför gränserna, gränser som är mer flytande (Law, 2000). De kan ha andra kopplingar än de rum som praktiken föreskriver. Ett sådant kan vara ett rum för förtroende.

I närvaro av andra, påpekar Tuan, hålls en del tankar tillbaka eftersom andras idéer projiceras på samma arena. Rum kan utvecklas utifrån kontraster där nuvarande villkor kan överskridas, säger han vidare. Man kan till exempel få en känsla av frihet. När det gäller redovisning i praktiken är friheten direkt kopplad till värde och rum/tid. Det är idéer om praktiken som har stabiliserats och materialiserats på ett uthålligt sätt.

Efter den här studien verkar det som om siffror och pengar genom redovisning i praktiken producerar mer stabila förbindelser än andra. På så sätt kan rum produceras.

En annan reflektion handlar om vilka erfarenheter som kan uppstå av andra människor, när de kan uttryckas och ersättas med siffror. Att betrakta någon och att bli betraktad utifrån siffror blir ett sätt att förstå och att få en identitet. Jag har också noterat att människor ofta upplever att de saknar möjligheter att överskrida sina nuvarande villkor, när siffrorna producerar förbindelser av ett visst slag. Värde kan organisera rum, där handlingsutrymmet kan leda till brist på engagemang, lust och lojalitet. Istället sker överskridandet genom andra rumskonstruktioner. Det måste finnas plats för andra erfarenheter som lyfts fram i andra former där de får betydelse. Svåra frågor kan inte besvaras genom att delegera dilemman till maskiner och automatiserade DRG-poäng, såsom Preston et al. så väl har visat i sin diskussion om den amerikanska hälso- och sjukvården. Det kan vara en fördel om svåra saker kan förenklas. Å andra sidan är det just i komplicerade frågor som många aspekter behöver beaktas.

Siffrorna i redovisningen talar inte för sig själva, utan någon måste tala för dem. Det går alltid att ta fram en siffra till. En intressant fråga är vilken av dem som skall gälla. Vems röst skall göra sig gällande? Att överskrida den nuvarande situationen handlar alltså om att medverka i samtal, då samtal ansikte mot ansikte verkar ha stor betydelse för hur rum växer fram. Samtal har inte alltid varit det centrala i de vandringar jag har gjort. Etiketterna i den ekonomiska diskursen vilar på en uppsättning idéer: att relationen mellan "här och nu" och siffror är given, att rummet är klart avgränsat, att alla tar sitt ansvar, att siffrorna är viktiga, att den traditionella bilden av redovisning gäller samt att siffrorna är neutrala, transparenta och objektiva. Utifrån en sådan uppsättning idéer konceptualiseras "här och nu" i en diskurs, som mer påminner om en monolog än en dialog.

Vad som sker är det Preston et al. (1997) kallar för "black boxing and the illusion of objectivity" – att siffror i redovisningen och tillhörande kalkyler producerar imperativ om hur något är. Detta har visat sig vara av betydelse för dem som vill skapa ett handlingsutrymme att vara väl insatta i reglerna kring redovisning, att veta hur verksamheten fungerar samt att ha möjlighet att mobilisera ett nätverk för att utöka eller behålla sitt handlingsutrymme. Preston et al. (1997) tar upp några av de problem som uppstod, när hälso- och sjukvården gjordes om från ett socialt till ett tekniskt problem. Till exempel visste man inte vem som nu skulle få (lönsam) vård eller vem medborgarna skulle vända sig till för att ställa frågor. De som arbetade inom vården måste acceptera att de algoritmer som användes för att producera DRG-poäng var riktiga.

Dessutom lyfter Preston et. al. fram hur det politiska inflytandet flyttades och gjordes osynligt. Mitt sökande efter siffror har också visat att spårning kräver mycket tålamod och envishet. Det kan vara svårt att komma åt de siffror som cirkulerar.

Slutsatser om redovisning i praktiken

Redovisning i praktiken är ett sätt att kommunicera ”här och nu”. Den producerar en verklighet av något slag. Dominerande idéer (McSweeney, 1997) kan nu också förstås utifrån praktikens integrering i vardagens rörelser. Redovisning i praktiken påverkar hur människor skapar relationer till varandra, ting och handlingar. Det sker genom att använda siffror och pengar i vardagen, vilket därigenom också blir ett sätt att definiera vardagens rörelser. Redovisning kan betraktas som en praktik som definierar och förändrar tid, rum och värde. Rum sätter gränser för tankar och handlingar. Det är där människor pratar med varandra och skapar mening i vad som sägs och inte sägs. Rum är där människan lever och förstår sitt liv. Praktiken deltar i produktionen av rum. Det är rum som ofta visar sig vara en bedräglig ”plats”, som alltid kan ersättas med något annat. Redovisning i praktiken deltar i att organisera många olika rum – organisationer, städer och samhällen (Chua, 1995; Czarniawska, 1999; Simmel & Edholm, 1995). Det verkar som om människor idag måste lära sig att hantera alltmer abstrakta frågor och begrepp samtidigt. Människans vardag låter sig inte inordnas under representationens logik. Våra bilder är ofullständiga och bräckliga.

Vad betyder översättning och min teori för redovisning som ämne?

Under 70-talet försökte forskare förstå redovisning som ett logiskt system. En del av deras idéer applicerades på organisationer med olika konsekvenser. Under 80-talet trädde andra sätt att se fram. Man började ifrågasätta de rationella synsätt som präglade ämnet. Under det senaste decenniet, som man skulle kunna beskriva som en post-modern era, har många bidragit med ytterligare perspektiv på redovisning (Davis et al., 1982; Mattessich, 2000; Puxty, 1993).

Jag och flera med mig anser att även Latours idé om översättning har mycket att ge i ämnet. Genom att tillämpa idén empiriskt har jag visat vad som pågår i olika sammanhang, och hur människor konstruerar bilder av vad som pågår i företag. Mina detaljerade beskrivningar av några verksamheter visar att praktiken har många ansikten. Översättningar har gjort det möjligt att se och förstå *vidden* av praktiken genom att

lösa upp något av vad som har tagits för givet. Jag har öppnat upp frågan om vad vi gör när vi redovisar, och har närmat mig en förståelse av hur vissa saker tas för givna – hur det blir självklart att en verksamhet kan uttryckas och förstås som siffror. Redovisning kan sättas i ett sammanhang som inte kräver externa eller interna definitioner och inte heller bortser från objekt och teknologier. Det blir möjligt att följa de element som organiserar cirkulationen och de människor som på olika sätt begränsas av den. Som det har framkommit är siffror i debet och kredit inte någon avspeglning av ”här och nu”. Siffror i redovisningen är inte heller neutrala eller objektiva. Redovisning som en praktik som producerar rum/tid och värde är en bräcklig konstruktion och kräver ständig bekräftelse. Förbindelserna mellan olika ”här och nu” och de återvändande ”bilderna” av desamma är ofta långa. De är inte heller alltid lätta att överblicka och förstå, även när man verkligen försöker. Redovisning som praktik skapar inte en spegel av verksamheten. Man kan säga att siffror i redovisningen ofta används av människor för att skapa gränser. De skapar restriktioner för handlande, samtal och förståelse – inte genom direkt styrning, utan genom att producera tid och rum. Det är ett sätt att skapa gränser för vad människor kan förstå. Därmed kan förståelse bli en källa till kontroll över andra människor.

Mina vandringar kan ge insikt om redovisarens roll i organisationer. Professionen, antingen som revisor eller företagsekonom, kan förändras och bejaka den subtila påverkan de stödjer genom sin yrkesutövning. De är betydelsefulla som profession. Å andra sidan begränsas inte konstruktionen av tid som klockor och kalendrar av praktiken eller professionen vare sig som revisor eller företagsekonom. Långt fler är inblandade i redovisning i praktiken. Omfattningen av effekter från en konstruktion som debet och kredit kan ge många reflektioner. Crosby (1997) gör följande reflektion:

“In the past seven centuries bookkeeping has done more to shape the perception of more bright minds than any single innovation in the philosophy or science. While a few people pondered the words of René Descartes and Immanuel Kant, millions of others of yeasty and industrious inclination wrote entries in neat books and then rationalized the world to fit their books.” (sid. 221)

Det är långt mer än att bara fokusera på en redovisare som konterar ett papper med siffror på. Man skulle kunna säga att man utvecklar yrkesrollen som ett sätt att överskrida gränser och handlingsutrymme. Ett annat sätt är att lära sig spelreglerna för siffror och använda dem så att siffrorna talar för sig själva.

Genom att ställa en hur-fråga har redovisning i praktiken gjorts tydlig som översättning. Processen och den teori som lyfts fram i ett sammanhang och bejakar människans

komplexa situation är att redovisning i praktiken deltar i produktion av tid, rum och värde. Praktiken är på så sätt en tid- och rumsmaskin väl förankrad i vardagens rörelser. Människors tankar och handlingar påverkas genom tid och rum. Att förflytta sig i tid och rum, som science-fiction litteraturen många gånger föreslår, är bara en blek jämförelse när det gäller kraften av den tid/rumsmaskin som faktiskt finns mitt ibland oss.

Att betrakta redovisning i relation till tid och rum har självklart varit föremål för intresse. Från till exempel Carmona et al., Ezzamel & Hoskin, Loft, McPahil, Mouritsen, Miller och Polesie har värdefulla bidrag kommit. Forskare som tar sig an området kan dock med fördel utökas. På olika sätt kan de fördjupa vår förståelse av hur redovisning kan fungera i praktiken. Jag hoppas att det som har framkommit här också blir ett bidrag.

Något att gå vidare med

Med utgångspunkt från vad som har sagts om redovisning i praktiken finns flera vägar för fortsatt forskning. Jag vill här teckna några ingångar i ljuset av Wai-Fong Chuas och Jane Baxters (2003) diskussion kring frågor att arbeta vidare med, nämligen att visa hur det lokala förbinds med andra lokala i ett stort globalt nätverk och hur det lokala förändras av det globala och tvärtom.

Utifrån ”rörlig etnologi” (Czarniawska, 2001) skulle det vara intressant att starta från verksamheter likartade dem som finns här. Inom vården kan en sådan möjlighet vara en verksamhet, där man behandlar andra sjukdomar än psoriasis. Det kan gärna ske i kombination med nya idéer som har börjat materialiseras – till exempel att sjukhuset som den självklara utgångspunkten för vård nu flyttas ut till flera platser. En enhet inom Östra Sjukhuset arbetar till exempel utifrån en sådan idé (Verksamhetsberättelse Dagavården 2000). På några få kvadratmeter fungerar Dagavården i anslutning till avdelningen för hjärtsjukvård. I två rum behandlar man människor, som är medicinskt ”färdigbehandlade” och som tidigare har fått åka hem från avdelningen, men som av olika anledningar behöver vård. En del av vården sker då i hemmet som egenvård. När människor med hjärtfel får problem hemma blir de många gånger oroliga och åker till sjukhuset där de ”belastar” dyr akutvård trots att det medicinskt inte är befogat. Verksamheten är ett sätt att minska belastningen på akutsjukvården. Ett argument för att starta verksamheten finns att hämta från redovisningens siffror. Att vården lokaliseras om till många platser, där egenbehandling ingår och hur redovisning i praktiken deltar i organiseringen kan vara en intressant fråga att belysa.

När det gäller kollektivtrafik kan man närma sig spårningar i ett sammanhang, där organisering av kollektivtrafik har exporterats. Idag exporteras kollektivtrafik både via SIDA och från Västtrafik AB till länder som Jamaica (Västtrafiks informationsblad "Pling" 030522). Enligt min diskussion kring "objektiv tid" har denna varit av vikt för att kontrollera och organisera kollektivtrafik. På Jamaica finns det indikationer på att det är annorlunda när det gäller hur tid används. Till exempel finns inte tidtabeller vid hållplatser för allmänheten⁸⁴. Det innebär att de som skall åka med bussen inte vet när den kommer. För att få "ekonomi" i kollektivtrafik, visualiserad genom redovisningens siffror, krävs det att allmänheten har tillgång till och kan använda tidtabeller. Samspel mellan praktiken redovisning och kollektivtrafik i Kingston verkar nu vara på gång. Till exempel har flera bussförare fått lämna företaget med argumentet att de är för många. En studie av kollektivtrafik på Jamaica skulle vara en välkommet tillskott i diskussionen kring redovisning i praktiken.

När det gäller investmentbolag vore det intressant att närma sig spårningar med början i ett "rent" investmentbolag. I den vidare forskningen kan ett bidrag komma från revisorer och normsättare genom att följa spår från revisorers namnunderskrift i Investment AB:s årsredovisning. De regler som praktiken är tänkt att följa har inte direkt berörts här, men de är en viktig del i att förstå praktiken.

Istället för att studera liknande verksamheter kan det också vara värdefullt att rikta in sig på verksamheter som inte liknar dem som har nämnts. De nya organisationerna kan till exempel vara sådana som bygger/förvaltar fastigheter, rederier och städbolag.

En annan intressant möjlighet skulle vara att relatera mina spårningar från olika sammanhang till hur städer organiseras. Ett sådant exempel kunde hämtas från Jane Jacobs (1972, 2000) diskussion om misslyckade stadsplaneringar i USA och städers olika expansion och ekonomier. Från närmare håll, både i tid och plats, kan spårningarna relateras till Petra Adolfssons (Adolfsson, 2003) studie, som visar de många olika ansikten som träder fram av vatten och luft när de dras in i Stockholms stads organisering, till Lena Porsander (2000) som lyfter fram hur Stockholms stad som kulturhuvudstad formades och löstes upp, till Czarniwska (1999) som försöker besvara frågan om hur storstadens fragmentariska vardag organiseras samt till Latour et al. (1998) som visar hur Paris tar form och stabiliseras under osynliga nätverk av järnvägsspår, kablarna, kartor, övervakningskameror och skyltar⁸⁵. Även mindre städer som Mölndal, Alingsås och Marstrand skulle vara intressanta att titta närmare på.

⁸⁴ Enligt samtal med en tjänsteman hos Västtrafik AB.

⁸⁵ Intrycket förstärks genom att boken *Paris ville invisible* är stor, blandar typsnitt och storlek på typsnitt, som formar ett innehåll på ett föredömligt sätt.

Den här öppningen kan få många fruktbara kopplingar till vidare förståelse av redovisning: Hur något organiseras, som antingen stänger eller öppnar upp för olika möjligheter, även om tron på en form snarare ligger i händerna på dem som använder den, än hos arkitekterna och dem som designar. När ombyggnaden av Nääs gamla fabriker genomfördes skedde det på ett okonventionellt sätt (Birgersson, 1996). Där försökte man kombinera en på förhand given planering med möjligheter till successivt skapande. Tanken var att lokalerna skulle ha vissa fasta konstruktioner, till exempel väggar. Därutöver skulle resterande miljö lämnas därhän så att hyresgästerna själva kunde skapa de rum de önskade efter hand. Att spåra i ett sådant sammanhang vore ett ytterligare tillskott i förståelsen av redovisning i praktiken.

Att organisera handlar inte bara om att forma en plats eller lokal utan också om att forma tid, praktik, värde, teknik och definitioner. Det kan bli både ett sätt att disciplinera och ett sätt att befria eller något som kommer till just därför att det inte finns någon uttalad idé eller plan. Jag hoppas att sådana framtida studier kan lämna bidrag till att ytterligare förstå redovisning i praktiken.

English summary

SPACE, TIME AND MONEY –

A study of accounting in practice

The focus of this thesis is the question: in what ways do accounting numbers affect people's lives and work? Inspired in its empirical researches by a grounded theory approach, this study attempts to answer this question via a linked series of answers, which are successively developed across the thesis. By seeing how accounting operates as a chain of translations, the study conceptualizes it as a practice that produces powerful and hard-to-resist forms of space/time/value relations which lies at the heart of everyday life and work today. The thesis traces how this practice translates people, objects, and actions into numbers, and thence into money or monetary values, and vice versa, in three different organisational settings. It therefore demonstrates how, at the everyday level of working, accounting operates as a way of approaching the world in an apparently neutral manner, yet shapes that which can be thought, said and done, delimiting or re-limiting existence. In other words, the space/time/value relation created by accounting proves to be a powerful base for the construction of personal and professional identities. It is not thereby simply a disciplinary force in the sense of constraining or repressing identity, instead this relation actively enables certain experiences or perceptions to emerge, even while it excludes others.

HOW DOES ONE CREATE RELATIONS BETWEEN NUMBERS, THINGS AND PEOPLE?

The studies that form the basis of this thesis started with a problem facing a ward sister whose work I followed. She could not understand an income statement, which was supposedly related to the ward. Accounting was a foreign practice to her, but it had been recently introduced as one of her tasks and she was forced to take part in its practice. This created many problems for her, as it does for many people, and thus became a research issue for me.

Accounting numbers offer a reduction of uncertainty, a co-ordination of activity and a certain kind of decision-enabling pictures, and this is why they are used so extensively in management. Activities, people and things can be summarised into a form that can be grasped at a glance when they are turned into such numbers. In a world where we have come to accept that many if not most things can be reduced to numbers, we increasingly accept numbers as a universal language. Many organisational processes, activities and decisions are, however, often complicated and opaque, and thus not easily reducible to numbers. In my first case of the psoriasis ward, the sister working there perceived the gap between helping people with psoriasis and the numbers as immense. Nevertheless she had to act in, and manage, the ward through these numbers; it was not thinkable that she could do her job “properly” without doing so, and so her existence was reshaped to accommodate the numbers and their ability to form part of her working existence and identity.

In the other cases presented here, albeit in differing ways, the same influence of accounting to shape work and activity manifested itself to me in my observations. Accounting and its numbers had simply established themselves as “there” an unavoidable if frequently questioned presence in “doing one’s job”. This kind of hidden yet taken-for-granted influence of accounting has been an increasing focus of accounting research since the 1980s (see e.g. Davis 1982, Chua 1986, Demski 1988, Whitley 1988). Over this period a range of critical research perspectives have pointed out that traditional accounting research had left many important questions unaddressed or inadequately answered, e.g. those concerning knowledge, power and conflicts (Tinker 1982, Hopwood 1983, Boland 1986). My research here draws on that tradition to focus on yet another inadequately answered question – how and why do accounting numbers have so many wide-ranging effects that are so difficult to resist at the level of everyday work, across disparate work environments.

ACCOUNTING IN PRACTICE

The thesis begins with a review of some key previous studies on accounting in practice, focusing especially on research with a similar focus and theoretical orientation to that developed here (e.g. Hoskin & Macve 1988, Preston et al 1992, Boland 1993, Mouritsen 2001, Hopwood & Miller 1994, Chua 1995, Jönsson 1996, Preston et al. 1997, Power 1999, Lowe 2000).

These studies of accounting have variously investigated the issues of how accounting, in practice or as practice, has become so integral and hard to resist or avoid within

modern management and managerial organisations. The results of such investigation have given new insights into the significance of accounting as technology enabling the efficient coordination of activity within controlled spaces and times, but also as a form of rhetoric promoting the values of efficiency and coordination. Some studies have conceptualized accounting as the process of creation of meaning, and discussed the effects of various accounting solutions in this perspective. The results indicate the central role of accounting as a means of enabling organising and managing to take place, and helping to handle the endemic organizational problems of complexity, uncertainty and divergence of interests. Those who study accounting as a process of meaning creation have also emphasized the incompleteness of accounting, which therefore permits different interpretations of what is taking place. Critical accounting research has therefore also given a new take on the way in which the relations between knowledge and power play out, where the production of accounting-based calculation and definitions of what is going on are key means of constructing organizational structures and processes, hence showing how far accounting knowledge enables the exercise of (managerial) power.

To widen and deepen the level of discussion, this thesis also draws upon organisational research that has dealt with similar problems and questions (see e.g. Swieringa & Weick 1987, Rose 1991, and Czarniawska & Sevón 1996). Such work complements the above forms of discussions by including how control and power are exercised through definitions and linguistic artefacts. These research findings suggest that, while the objectivity of accounting is at best an ideal and at worst an illusion, nevertheless, in the way that McSweeney (1997) has shown, this ideal is dominant in understandings of accounting and consequently in the ways that accounting is utilised to manage work and workers.

The literature review ends with a conclusion that, rich as these findings are, there is still much to be explored about accounting in practice, particularly at the level of people interact with accounting practice and its rhetorics. One significant question as yet inadequately answered, even by the new critical accounting research, is how far the general insights and understandings it has developed are borne out at the level of everyday work. The study's design therefore looked to undertake the kind of fieldwork that could reveal how accounting numbers are produced, reproduced and acted upon in a range of workplace settings, with Boland (1993), as the initial inspiration, but then drawing in a grounded theory way on other possible approaches that would enable the operation of accounting on peoples existence and identity in organisations to come out of concealment.

Here the Studies of Science and Technology (SST) field was seen as offering particularly helpful and fruitful concepts and insights. SST focuses on *how* facts are constructed in science, how researchers transform phenomena such as a soil transformation to a scientific text, and the ways in which machines, technology, inscriptions and people take part. This process has many similarities with the way accounting constructs facts and acts, since accounting also implicates people within a field of inscriptions, technology and machines, which, as in modern science, include machines that both record and analyse what accounting technology and inscription constructs and enable an intensification of accounting as technology and inscription device. The applicability of an SST approach to understanding how phenomena such as skin problems become accounting numbers is explored systematically in what follows, through taking some of its key concepts and applying them to this new problematic.

SOME KEY CONCEPTS

In this chapter the key concepts borrowed from SST are presented. These are *translation*, *association*, *blackbox* and *performative perspective*, and together they enable a particularly way of making accounting's effects visible.

Translation is the primary concept adopted here, since it is the basic means of enabling us to understand how things become other things, such as psoriasis treatment becoming accounting numbers. SST has argued that translation, as a movement embracing both change and continuity, can be applied both to linguistic and physical objects. From translation, as an approach, it is apparent that in every translation something is lost while something is added, as the means to something being kept constant, an outcome achieved by using what is already known to create what would not be there without the translation process, via some technology. In "purely" linguistic translation, what is known in the source language emerges as the same but new in the target language via the available linguistic technologies, oral or written. Where objects enter the field, the same process obtains, with the addition of relevant technologies for enabling the object to be kept constant while it is transformed into a scientific, or in this case accounting, fact or statement, so that translation can be two-way, back and forth. I take this idea as a guide for selecting my field material, and for then having a basis for understanding the processes of movement between activity and accounting in everyday life in organisations.

Association is the next key concept. Translation creates associations between things, people and concepts. The associations thus established can then acquire a stable char-

acter if they are reproduced again and again, and here the appropriate use of technologies is a key way to reproduce and so stabilise such associations. Still, no translation-grounded associations are so stable that they will never be called into question. Translations continue and shift, they can take different paths, and at the same time they can have many interpretations in different situations. Repetition can itself become difference. Therefore the very attempt at stabilisation gives rise to other translations and transformations, sometimes far from the original point of departure. Translation and association are therefore key terms, but not as terms simply ensuring stasis and closure, since they also enable shifting, destabilising and the emergence of previously “hidden” possibilities.

Blackbox is a metaphor for those associations that are kept under cover, taken for granted. A blackbox is sealed under normal conditions. It will remain closed as long as norms activated by it are in place, which they are as long as people are convinced by those norms. Still, given the analysis just made, it is apparent that even blackboxes do not remain sealed for ever. They can be opened or reopened in a crisis situation. In everyday organising, the associations “hidden” in black boxes become a “natural” way of defining things, which makes it easier to understand the world. But those associations can be exposed and examined; and the identifying of blackboxing as an aspect of accounting practice for examination and exposure is a key technique adopted here.

Drawing upon the SST concept of translation, power can be conceptualised as the result of a successfully stabilised association. A network created in this way can then be perceived as a macro-actor, consisting of heterogeneous elements (actants), such as people, inscriptions, technologies and artefacts – all connected (associated) to one other. But that is not to say that the macro-actor and its relations cannot be made visible, or indeed disrupted, for instance via a blackboxing analysis.

Given the deployment of these three concepts, accounting in practice can then finally be seen from a *performative perspective* as a chain of translations, where certain associations are established. When such associations become stabilised, they are taken for granted, and can be treated as blackboxes and used to create new associations. Accounting practice can therefore be seen as far more than just a process undertaken by an accountant who works with debit and credit. Instead, it can be seen as what implicates actants across space and time within a macro-actor, and gets them to act in ways that construct stable and long-lasting associations between humans, actions and objects. It is arguably therefore a key means of constituting that macro-actor in the first place and enabling its continuance. It is in this expanded sense that accounting can be

understood as a chain of translations, where associations are established and stabilised, and which makes possible the existence of the elements of the chain by defining their character. Once understood in this way, accounting practice in this study can become a black box that can be partly opened, given the selection of an appropriate set of keys and/or codes, fit for that purpose.

The main research question in this thesis is therefore:

How is everyday organising translated into accounting numbers and the other way around?

TO DESIGN AND TO CARRY OUT A FIELD STUDY

Inspiration for doing fieldwork has come from anthropology (Wax 1985), the discipline that also offered the insights into how numbers are used in different parts of the world (Crump 1990). This thesis is not alone in using an anthropological inspiration: Czarniawska-Joerges (1992) and Watson (1994) demonstrated the usefulness of anthropology in management studies and Jönsson and Macintosh (1997) in accounting research.

During my study, I have turned into an anthropologist of accounting in practice. I have travelled to various destinations, asked questions, looked at documents and made observations. I went from one place to the next by bus, train, tram or car, following the traces of a translation of work to numbers and of numbers to work, and seeking to identify the associations made via this translation process. I have talked to people who work in organisations. I have joined them at coffee breaks, at lunches, at meetings, attended their meetings with people with skin problems, went with them on bus rides etc.. I had my notebook with me, and I used my camera: I have taken many pictures. Sometimes I interviewed with a tape recorder.

I have studied accounting in practice in three settings, and as noted the choice of these settings was guided by grounded theory precepts (Glaser & Strauss 1967). The three settings were: a ward unit, a bus company and an investment company. The ward unit was chosen as the first setting because there accounting was still somewhat exotic— a practice which was relatively new. The bus company was much more familiar with this practice, although previously it had not been as widespread it was now a practice which was continually expanding, also during I was studying it. In the investment company accounting had long been taken for granted as an integral part of the everyday

work of business. As I progressed across these settings, I drew upon constant comparative analysis to theorize what I was seeing, and how far chains of translation and the associations made via them operated in similar or different ways. This emerges across the following chapters. Each case presentation is followed by an analysis, and each analytical chapter builds on the previous analysis and previous cases. In this way, the theoretical ideas are successively developed.

The fieldwork itself is reported in a style that Van Maanen (1988) called an impressionistic style of writing, a style adopted here as being the most appropriate style for translating my research activity of observing and talking to people, and then reviewing my journey to date and moving on, into a narrative of accounting as practice experienced at successive sites of everyday work.

PSO – FROM PSORIASIS TO NUMBERS AND THE OTHER WAY AROUND

Two chapters are dedicated to a presentation of a chain of translations in PSO (a ward dedicated to psoriasis treatment). The material portrayed here is very detailed, so that the reader does not lose sight of the everyday life in organisations with and around accounting practice. I begin with the rent that figured in an accounting document that the ward sister had problems with understanding. As rent is about houses, the first thing I explore is the house where the ward is situated, together with the history of how the house was rebuilt to make room for psoriasis treatment instead of a house for bath. There is no doubt that this is a house where treatment of psoriasis is carried out; there are plenty traces of that. Next, I continue to follow the chain of translations – from the house to the treatment to the document that the ward sister did not understand.

This chain of translations, necessary to reduce the PSO treatment to a number in an accounting document, was very long. The list of elements/actants necessary to make this reduction was also long. It ran from cardinal and ordinal numbers to systems of numbers, to control over land by number systems, to geographical coordinates, to computer programs, to cable networks, to linguistic artefacts such as responsibility, to many people, to documents, to money, to formal decisions from the local government, to laws enacted by central government, and so on and so forth. Accounting in practice seen as this particular chain of translations led me to interesting reflections about space, which were taken as a starting-point for developing a theorisation of this practice.

ACCOUNTING IN PRACTICE AS SPACE CREATION

Tracing the first chain of translations showed a first way in which accounting can be integrated into everyday movements. This observation pointed toward the importance of space and place in organisational practices. This importance can be better understood through the insights from cultural geography, in this case Tuan's (2001) insightful analysis of the close relation of the body and its movement to space and place. Space stands for destination not yet reached, for freedom of the unknown, for transcendence. Place is home, what is familiar and known. A space can become a place when the routes are no longer unfamiliar.

Based on Tuan's discussion, it is possible to show how the house where PSO is situated has become as a place for psoriasis treatment, and how its relation to accounting numbers, which claim a relation to PSO, produces a space and a ground for new experience. "Accounting space" is not the only space produced at PSO. The discussion centres around how the space-forming relations become established, and how they later become known and familiar, transforming a space into a place.

Four categories are developed at this stage of the analysis:

The character of the associations

To form durable associations, well known artefacts called money and numbers are used. Money can eliminate the differences between two different things. Interestingly, money is seldom visible other than as numbers on a paper in the chain of translations. In this way, money is translated into profit and loss accounts, where objects, people and movements are summed up as a "lifeless and neutral" objects. Through the use of labels and ordinal numbers, a certain order can be produced, under which calculations and value can be placed.

What has been homogenised through money is at the same time differentiated: the result of this combination is a hierarchy. Numbers, cardinal and ordinal, visualise various aspects of what they claim to represent (and hide others), producing associations that make it possible to think about movements and things as events in a given (numerical) form. Value, expressed in numbers, makes it possible to construct wedges and split things that are not otherwise possible to divide, for instance people as part-time workers. Numbers are flexible and practical. Many meanings can be attributed to them when they are translated into local situations. In the relation to space, this means that a space always has a possibility to acquire some other value, and thereby become another space, when things can be discerned and ordered in some other way.

The integration of associations and the delimitation of movements

The associations created insinuate themselves into everyday life movements. This is done by both “offering” and “forcing upon” the (re) production of numbers in a reciprocal relation with the people involved. As a new practice acquires meaning, numbers produced by it come to be used in their daily work. This facilitates the establishing of accounting in practice. Accounting numbers offer the possibility (or ideal/illusion) of a common language, accessible for everyone.

But for the integration to continue, something has to be added, to make it easier for the numbers to point to, and connect people to, things and situations. What is calculated has to be made “thinkable”, to be given a form, relatively easy to see. It is here that the linguistic artefact “responsibility” (whose contemporary Swedish form approximates to what in English is usually called “accountability”) acquires special importance. This artefact helps give meaning to everyday life movements, representing them as predetermined actions. Responsibility is a way to put people “in place”, and to create space for the associations that accounting in practice includes. This makes it easier for movements to become events, next to be expressed as numbers, and thus attributed a value. Responsibility produces PSO’s relations to other spaces, and several of them are also put together into a bigger space, a macro-actor SU (Sahlgrenska University hospital).

Also technologies such as maps, computers, post, fax and telephones play an important part in the integration of such associations. With their help, accounting numbers can be produced and consumed. Such production and consumption is necessary to produce and maintain an order.

Order and its relation to change

This category tries to capture the order these associations can produce, if they are continuously reproduced and integrated in everyday movements. I also explore the possibility of changing whatever order has been produced. To change an order, numbers and values must be enrolled on the side of the change, but change itself has to follow the order of the hierarchy it expresses. The flexible character of these associations between numbers and events means that new value can be produced, and that an order with a different space can be produced. But not everyone or everything can change. When numbers and values get better known, and become a place in Tuan’s sense, this place is only as flexible as the numbers in the hierarchy. Numbers delimit people’s movements between spaces and places, defining what is possible.

The production of other spaces

As mentioned before, accounting space is not only space produced at PSO – other spaces are also produced.

Because of the specificity of the treatment delivered at PSO, based on a face-to-face interaction between the staff and people in need, trust had to be established between them. Through these interactions, which often become a life-long relationship, they produce an emotional place together (Lefebvre 1991, McPhail 2001). Such associations have diffuse boundaries, and are established differently than those which form accounting in practice (Law 2000).

To sum up: Accounting in practice helps to stabilise many of associations formed in health care organisations, offering two links that increasingly cannot be refused – numbers and money. Acceptance and use of these links is however often of positive help in integrating, delimiting and re-limiting the movements of which everyday life and work consist. A space for health care, and a place for care are both produced with their help. At the same time, production of other spaces continues, creating different associations, and delimiting and stabilising everyday life in different ways.

Thus, in retrospect, the first case gave rise to a categorisation of accounting in practice that revealed it as a way to produce space, where money functions as a measure of value, and where important associations between value and space are established. The next case offers a possibility of testing the validity and adequacy of this categorisation in another chain of translations, through studying an organisation where space is seen differently and where accounting as practice has been more taken for granted and embedded, the bus company.

TIME AND ROUTES PRODUCE SPACE

In this chain of translations I traced how movements of a bus through the landscape become numbers and revenue, and how these accounting constructs then circulate through the company before returning, retranslated, to the people who drove the buses. I have followed the local bus driver on one of his morning routes. I could see how he managed to place the bus at every important bus stop on time, in order to transport people to work and school. Next, I have followed the accountant who translated invoices, budgets, and income statements. I have also observed what happened at the traffic office. Finally, I followed the manager who translated budget numbers which were coming from Scotland, where the company headquarters were, but also

from Stockholm and Göteborg, where the local numbers were put together after they returned from different places.

The translation also made me and the numbers travel to an Authority that “owned” all the routes. They handled the allocation of routes through tenders in a very discriminating and effective way. Routes, types of buses and kilometres to be covered are prescribed and specified by the Authority. Control over planned deliverables is both detailed and extensive. Kilometres are measured through GPS, or the Global Positioning System. Bus companies that want to be in the public transport business have to compete by offering a low price. Not a single kilometre outside the plan would be paid for, unless it was authorised. Routes and kilometres were planned into schedules down to every minute, hour and day of the year, and bus drivers were connected to such schedules.

The list of elements needed to make this reduction possible was very long: buses, watches, calendars, bus drivers, schedules, computers, GPS servers, accountants, authorities, managers, budgets, cables, travelling public, numbers and money. One important part of this picture had to do with time. Time, measured by watches and calendars, was a critical element in this chain of translation. It also had importance for the theory of accounting in practice.

ABOUT TIME AS SPACE

At this point, I could now begin to compare two chains of translation with one another. The comparison focussed on similarities and differences playing out within the four categories specified before. The new element was the role of time played in accounting for the bus company’s practice. Of particular importance here is measured or “objective time” (Tuan 2001, Crump 1991, Zerubavel 1981, 1982, Joerges 2000), which is treated as a separate construct from space, and taken for granted as being such, but the maintenance of which takes a great deal of technology and reproduction. Objective time was the most important new element in this case.

The first category, *the character of the associations*, is still applicable. Ordinal numbers, cardinal numbers, and money are still in use in establishing and reproducing associations of a certain character. Extensive integration of these associations made it easier to produce events and to value them. Objective time made it easier to expand these associations.

As far as *the integration of associations and the delimitation of movements* were concerned, the similarity lies in that numbers were both “offered” and “forced upon” the

accountant and the managers. Accounting numbers were already part of a language that everyone could and did understand. The difference was that therefore less force was needed to get acceptance of accounting-based numbers and values. Accounting in practice was not a stranger in this setting.

The use of the linguistic artefact “responsibility” was therefore more taken for granted than at PSO in creating boundaries and delimiting or re-limiting what was to be done. Numbers defined the responsibility process in the way that they did at PSO however, in the way that numbers and values were easily connected to people, and put people “in place”.

Time as measured by calendars and watches here helped key associations to become integrated and delimited movements in a precise way. The reciprocal relationship between objective time and accounting in practice (Hoskin 2001) makes it possible to put movements through a landscape “in place”, and creates a space for money as a measure of value, which makes associations even more visible and stable. Objective time is a way to produce movements as distinct chronological events, whose value is easily measured with money. Thus, as the popular saying has it, “time is money”: and vice versa.

The supportive technologies in use in the bus company were not very different from PSO: however computer programs, maps and faxes were added to make associations even more integrated. An obvious surface difference could be discerned between objects integral to PSO activity, such as TL01, houses and diagnoses, and those integral to bus transportation, such as buses, roads and bus stops. The largest difference was, however, the extensive use of calendars and watches and related technologies in the bus company.

The order produced at the bus company was similar to PSO, but at the bus company, everyday life was perceived by more people more widely in numerical terms. It was no problem to people to understand from numbers where the buses were on the road and to change things if there was a problem. The space of predetermined actions was obvious and acceptable to managers. Spaces were brought together by accounting in practice and a macro-actor – the transport company – was largely produced and reproduced in this way. Numbers were the way to visualise efficiency and profit, important for this actor. By separating and combining different times and spaces, numbers could also be put together in different ways and consequently produce different value (Harvey 1990). This was a way to transcend what is, and to become something else.

Thus while the spaces defined *order*, at the same time they also defined what it was possible to *change*.

As a hierarchical order, the bus company was comparable to PSO, but the space of predetermined actions was different. The manager and the accountant had an extended space to act; the ward sister did not – she could not change the numbers as they were beyond her reach.

The production of other spaces was visible in the bus company as in PSO, but it was harder to follow because of the integration achieved by the use of objective time. To drive a bus could be seen also as a way to get to know a landscape, and to get to know people who live there. This is difficult, however, as long as money as a measure of value and objective time is so present. Full life stories are reduced, and replaced with experience of the other people through numbers only. Objective time (calendars and watches) diminish the scope for and value of personal or subjective experience of time (Ezzamel & Robson 1992).

The idea of objective time permits an expansion in the ways of theorising accounting in practice. Value is circulating in a form of money and many actants are engaged in production of this value, which also becomes a way of living in and understanding space. Accounting in practice produces value, and in time this product becomes more and more stable. When accounting becomes more accepted as a way to express movements, situations and events, the everyday movements start to change in order to fit the numbers. A space becomes a place, but the familiarity of this place is deceitful. It is the use of numbers which is stable, not the place. The place becomes flexible as the numbers are interpreted, and this becomes a way to know the world.

To sum up: Accounting in practice contributes to establishing and then maintaining the associations which organise both health care and public transport, which can then take shape as, and be seen as, macro-actors. This settling is possible because of two links that are on offer – numbers and money. The acceptance and use of these links makes it possible to integrate and delimit everyday movements. In this way a space for health care becomes delimited, a place for care becomes defined, but also space/time and places for public transportations become enclosed. This latter move is achieved with the help of objective time. Thus, in the latter case more strongly, accounting in practice stabilises associations, numbers and money, with the support of objective time. At the same time, in the public transportation company, as in the psoriasis ward, other spaces are also produced, even if those get less attention and are difficult to differentiate by money as a measure of value.

Will this theory of accounting in practice hold even in a setting where such a practice is extensively taken for granted and embedded in the everyday work of business? In order to answer this question, the study of an investment company was conducted.

THE INVESTMENT COMPANY

The purpose of an investment company is to act as an intermediary vehicle for ownership and to produce value in terms of money. The company under study has full ownership of a group of companies held for long-term growth, and another group regarded as short term profit makers.

I visited one of the subsidiaries, where they told me about the unexpected visits from the CEO. Apparently, most of his time he visits factories to see for e.g. whether a new machine functions as expected. In the factories, everything is organised to make a value flow which also the CEO is the first to support. At the same time, he constantly checks the latest accounting numbers coming into the headquarters via his telephone while he visits the factories. The companies send regular accounting numbers to the headquarters, and these numbers have to be as expected, and they have to be there on time. The CEO then confirms any relations of value of concern in person by his visits.

Next, I went to the headquarters to see how numbers are aggregated and put together. Here I did not find any machines, as in the factories, or people in uniforms, but men in black suits and computers. With help of computers, numbers are translated into further numbers, with different positions for currencies, rents and selling and buying shares. This was a place where loss of faith in numbers would be risky. In this context, not only time and space are understood as value. Numbers are brought together and translated into an annual report, where numbers, texts, figures and pictures are put together. Some of the profits are translated into dividends, and continue their journey across the Atlantic, where another investment awaits – to translate them even further. The last chain of translation was therefore a chain where money was translated into money, thus becoming ever more abstract or self-referential.

A THEORY ABOUT ACCOUNTING IN PRACTICE

Money is not a simple to grasp or describe, nor is its relation to accounting simple. Many authors have attempted to explain it (for texts on money, see Simmel 1900/1978, Crump 1981, Weatherford 1998; for its relation to accounting, see e.g. Ezzamel & Hoskin 2002). My analysis of the relation between money, space, form and translation

has to a large extent been based on Crump (1981), especially his idea of money as circulation.

One peculiarity of the third study, as compared to the other two, was that accounting in practice was taken for granted there. The speed with which accounting in practice produced numbers and sent them in some direction or another was impressive. Money and numbers were used to name and count. They differentiated and held together at the same time. Money split things in ways that would not be possible otherwise. The ground for this possibility was already prepared by its relation to accounting-derived hybrid numbers, such as “man-hours”, waiting to be connected to money to be valued, with the speed of a machine. This speed was possible because space and time were “in place” in the investment company. Every number was then put into position for a new journey. *The character of the associations* was the same but even stronger than in the previous chain.

The integration of these associations was amply expressed in the language used by those who worked there. The language of numbers was not forced upon them. It was a taken for granted way of talking and seeing things, further developing and confirming their role as professional accountants and managers. In other words, a predetermined commitment to “responsibility” was easily accepted. What had been a foreign language in PSO was, so to speak, the mother tongue in the investment company.

The associations were (re)produced in a way strongly dependent on that form of value which is money, as it permits easy circulation. And as long as these associations are stable and unquestioned, maintained for instance by the financial discourses inside and outside the company, they will continue to expand and spread throughout its everyday life practices.

The technologies used at the investment company were not very different from those used at PSO and the bus company, though in one respect they were fewer: for in a place where the principal business is putting numbers together, desks, phones, and some papers suffice. Through them, various spaces were produced side by side, with no overlap, and yet they could all be put together in time for an annual report. Just by pressing a button, the numbers from a subsidiary became translated and sent to such places as banks, currency positions, the stock market, or analysts. In this way, the action of objective time made the associations travel even further, precisely because they were now so abstract and self-referential.

In this study, therefore, time and space are rendered equivalent with money as a measure of value. The linguistic artefact “responsibility” is an important part of this pro-

duction. The translation of responsibility down to each unit of each subsidiary company and then up to the annual report via the nexus between time, space and money makes the character of the associations continuous. In other ways, the investment company was not dissimilar to the two other chains, and not always most “advanced”. For instance, in terms of integration devices, it was the bus company that was most striking because of its specific use of objective time for that purpose.

However, here the annual report appeared distinctively important in the way accounting in practice played out in the company. The *order* and the hierarchy were shown in the annual report. Meetings with the executives helped to confirm who was included and who was not, but also who was in charge. This order could then produce certain values wished by the owners. The board needed to answer the owners’ questions concerning value. The issue of control over the use of value was very important when the form of value permitted easy travel and therefore high probability of *change*. To prevent it, the order is also about keeping the faith about value intact. Also the CEO is an important person in this respect, as a device to control the cash flow. The numbers presented by the CEO were a way to create meaning concerning what was happening. Otherwise, switching between pictures, numbers, and products was as easy as turning a page in an annual report.

Many spaces were brought together in the investment company. As a place of time/space/value it functioned as a stabiliser, permitting value to circulate in an endless self-referential journey in a value network.

Other spaces were produced, too, but they were harder to find because a great many things were related to space/time as value. For example many felt the possibility to invest in new machines stimulating. Some appreciated when all the machines were running or when a lorry could be seen loaded with products ready for delivery. Some even saw how to solve tax problems or to buy and sell other companies as an intellectual challenge, but also to develop the teamwork between people in the organisation so that more value could be created. It was also a place where value could encourage a professional career. In a way Investment was a context where you could create something that would survive each person – a creation that could transcend the body. Even if associations never can be controlled even in a context like Investment, it was hard to find other spaces which did not emerge from numbers and money, as a measure for value, when accounting in practice is taken for granted.

To sum up: Accounting in practice helps to settle the associations which organise health care, public transport, and the investment company. This practice offers two

links – numbers and money. This settling is possible because of two links that are on offer – numbers and money. The acceptance and use of these links makes it possible to integrate and delimit (and re-limit) everyday movements, so that the associations can continue to travel towards a more abstract value. In this way, a space is produced, which can be seen as a value-network. Thus accounting in practice stabilises associations, numbers and money, with the support of objective time. Other spaces are also produced, but these spaces get less and less room where and when accounting becomes taken for granted, and are hard to keep apart from money as a measure of value.

CONCLUSIONS

The purpose of this study was to develop insights about accounting in practice and to understand why accounting has such great effects on organisations and people. This summary presents a short overview of the three case studies and the theory chapters building on them.

Based on descriptions of accounting in practice as three chains of translations, a four-category theory has been developed to explain how accounting in practice functions as a time/space/value machine: the character of the associations, the integration of associations and the delimitation of movements, order and its relation to change, and the production of other spaces.

Accounting in practice is seen as developing through three modes or phases. In the first, illustrated by PSO, accounting is a little known practice, but its introduction permits a construction of a revenue- and cost-focussed space/value relations. In the second, illustrated by the bus company, the introduction of objective time permits a reconstruction of space and spatial dynamics into revenue and cost-focussed time relations. In the third, when accounting is taken for granted, and time and space are “in place”, value becomes coterminous with space and time, which makes it possible to produce ever more abstract value, where things, people and situations can be substituted by numbers.

Thus, accounting in practice is a way to communicate that contributes to the production of space, but also (re)produces value through money and numbers, which becomes coterminous with time and space. In this way, accounting in practice contributes to an increased degree of abstraction in organisational discourse.

In this thesis, the question of why accounting numbers have such effects is answered by conceptualizing accounting as a producer of new forms of space/time/value relations, and tracing how this practice contributes to (re)producing numbers into money and

the other way around. Such a conception of accounting explains the central place of a space/time/value trinity in everyday life. Accounting is thus made visible as a subtle approach to the world, which nevertheless shapes what can be thought and even the limits of possible existence. Accounting's space/time/value trinity gives people an idea of who and what they are, and thus has a doubly disciplinary force, where certain experiences translated into the disciplinary expert knowledge that is accounting emerge as a disciplined and disciplining way of living in the world.

Referenser

- Adlercreutz, A. (1985). *Avtal: Lärobok i allmän avtalsrätt* (7. uppl. ed.). [Lund] Stockholm: [A. Adlercreutz]; Norstedt.
- Adolfsson, P. (2003). *Miljö och dess många ansikten i staden – om kvalitetsmätningar och organisering i Stockholm*. Göteborg: Handelshögskolan vid Göteborgs universitet.
- Baldvinsdóttir, G. H. (1999). *Att övervinna misstro mot ekonomisk information: En fallstudie av Legoverken AB*. Göteborg: Företagsekonomiska institutionen Handelshögsk.
- Baldvinsdóttir, G. H. (2001). *Management accounting and the institutionalisation of trust*. Göteborg: Bas.
- Baxter, J., & Chua, W.-F. (2003). Alternative management accounting research – whence and whither. *Accounting, Organization and Society*, 28(2-3), 97-126.
- Berger, P. L., & Luckmann, T. (1967). *The social construction of reality: A treatise in the sociology of knowledge*.: Penguin.
- Berger, P. L., Luckmann, T., & Olsson, S. (1998). *Kunskapssociologi: Hur individen uppfattar och formar sin sociala verklighet* (2. uppl. ed.). Stockholm: Wahlström & Widstrand.
- Birgersson, L. (1996). *Att bygga mening och rum – om processer för utveckling av verksamhetsmiljöer*. Chalmers Tekniska Högskola, Göteborg.
- Boland, R. J. (1982a). Myth and technology in the American accounting profession. *Journal of Management Studies*, 109-127.
- Boland, R. J. (1982b). Organizational control, organizational power and professional responsibility. *Business and Professional Ethics Journal*, 15-25.
- Boland, R. J. (1985). Fantasies of Information. *Public Interest Accounting*, 1.
- Boland, R. J. (1989). Beyond the objectivist and the subjectivist: Learning to read accounting as text. *Accounting, Organization and Society*, Vol. 14, No. 5/6, 591-604.
- Boland, R. J. (1993). Accounting and the interpretive act. *Accounting, Organization and Society*, Vol. 18. No. 2/3, 125-146.
- Boland, R. J., & Pondy, L. R. (1986). The microdynamics of a budget-cutting process: Modes, models, and structure. *Accounting, Organization and Society*, Vol. 11, No. 4/5, 403-422.
- Brorström, B., & Johansson, S. (1992). *Från regler och konton mot värderingar och ansvarsenheter: En bok om decentraliseringens bryderier och om förändrade styrformer i kommuner och landsting*. Lund: Studentlitteratur.
- Brorström, B., & Solli, R. (1990). *Kommunekonomi: Principer, praxis och problem* (2. uppl. ed.). Lund: Studentlitteratur.

- Burchell, S., Clubb, C., & Hopwood, A. (1985). Accounting in its Social Context: Towards a History of Value Added in the United Kingdom. *Accounting, Organization and Society*, 10(4), 381-413.
- Burchell, S., Clubb, C., Hopwood, A., & Napier, J. (1980). The roles of accounting in organizations and society. *Accounting, Auditing and Accountability*, 5, No. 1, 5-27.
- Callon, M. (1986). Some elements of a sociology of translation: Domestication of the scallops and the fishermen of St Brieux Bay. In L. John (Ed.), *Power, Action and Belief: A new sociology of knowledge?* (pp. 196-229). London: Routledge and Kegan Paul.
- Carmona, S., Ezzamel, M., & Gutierrez, F. (2002). The relationship between accounting and spatial practices in the factory. *Accounting, Organization and Society*, 27(3), 239-274.
- Chua, W.-F. (1986). Radical developments in accounting thought. *The Accounting Review*, LXI(4), 601-632.
- Chua, W.-F. (1995). Experts, networks and inscriptions in the fabrication of accounting images: a story of the representation of three public hospitals. *Accounting, Organization and Society*, Vol. 20, No. 283, 111-145.
- Chua, W.-F., & Degeling, P. (1993). Interrogating an accounting-based intervention on three axes: Instrumental, moral and aesthetic. *Accounting, Organization and Society*, Vol. 18, No. 4, 291-318.
- Corvellec, H. (1997). *Stories of Achievement – Narrative Features of Organizational Performance*. New Jersey: New Brunswick Transaction Publisher.
- Corvellec, H. (1999). *Double-bookkeeping as inscription device and the textual construction of organization*. Lund: Lunds universitet.
- Crosby, A. W. (1997). *The measure of reality: Quantification and Western society, 1250-1600*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Crump, T. (1978). Money and Number: The Trojan Horse of Language. *Man, New Series*, Vol. 13(No. 4), 503-518.
- Crump, T. (1981). *The phenomenon of money*. London: Routledge & Kegan Paul.
- Crump, T. (1990). *The anthropology of numbers*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Czarniawska, B. (1998). *A narrative approach to organization studies*. Thousand Oaks, Calif.: Sage Publications.
- Czarniawska, B. (1999). *Det var en gång en stad på vatten: Berättelser om organisering och organisering av berättelser i Stockholm* (1. uppl. ed.). Stockholm: SNS (Studieförb. Näringsliv och samhälle).
- Czarniawska, B. (2000). Organizational translations: From worlds to words and numbers – and back. In R. Rottenburg, H. Kalthoff & H.-J. Wagener (Eds.), *Ökonomie und Gesellschaft: Jahrbuch 16: Facts and figures: Economic representation and practices* (pp. 160). Marburg: Metropolis-Verlag.

- Czarniawska, B. (2001). *All Laboratories are Organizations, but not all Organizations are Laboratories*. Paper presented at the Spacing and Timing: Rethinking Globalization and Standardization, Palermo, Italy.
- Czarniawska-Joerges, B. (1988). *Att handla med ord: Om organisatoriskt prat, organisatorisk styrning och företagsledningskonsultering*. Stockholm: Carlsson.
- Davis, W. S., Menon, K., & Gareth, M. (1982). The images that have shaped accounting theory. *Accounting, Organization and Society*, 7(4), 307-318.
- Demski, S. J. (1988). Positive accounting theory: A review. *Accounting, Organization and Society*, 13(6), 623-629.
- Douglas, M. (1986). *How institutions think*. Syracuse, N.Y.: Syracuse University Press.
- Edwards, J. R. (2000). *The history of accounting: Critical perspectives on business and management*. London: Routledge.
- Ezzamel, M., & Hoskin, K. (2002). Retheorizing accounting: Writing and money with evidence from Mesopotamia and ancient Egypt. *Critical Perspectives on Accounting*, 13(3), 333-367.
- Ezzamel, M., & Robson, K. (1992). *Accounting in time: Organizational time-reckoning and accounting research*. Paper presented at the EAA, Madrid.
- Frandsen, A-C (2002). *Att leva med psoriasis – att lära känna och förhålla sig till det främmande*. Göteborg.
- Frandsen, A-C (2002). *From quasars to bus stops and numbers: How a time-network is used and organised within accounting practice*. Göteborg.
- Glaser, B. G., & Strauss, A. L. (1967). *The discovery of grounded theory: Strategies for qualitative research*. New York: Aldine.
- Grimlund, B. E., Gustafsson, A., & Zanderin, L. (1993). *Förvaltning i stat, kommun, landsting: En introduktion* (2., omarb. och utök. uppl. ed.). Stockholm: Prisma.
- Gudbjartsson, E. (2000). *Kommunikation genom siffror: 4:e AP-fondens årsredovisningar 1974-1995*. Göteborg: Bas.
- Harvey, D. (1990). *The Condition of Postmodernity*. Oxford: Blackwell.
- Hedelin, P. (1996). *Accounting investigation*. Unpublished doctoral, Stockholms universitet, Stockholm.
- Hines, R. D. (1988). Financial accounting: in communicating reality, we construct reality. *Accounting, Organization and Society*, Vol. 13, No. 3, 251-261.
- Hopwood, A. (1978). Towards an organizational perspective for the study of accounting and information systems. *Accounting, Organization and Society*, Vol. 3, No. 1, 3-13.
- Hopwood, A. (1983). On Trying to Study Accounting in the Contexts in which it Operates. *Accounting, Organization and Society*, 8(2/3), 287-305.

- Hopwood, A. (1987). The archeology of accounting systems. *Accounting, Organization and Society*, Vol. 12, No. 3, 207-234.
- Hopwood, A. G. (1974). *Accounting and human behaviour*. London: Haymarket Publishing.
- Hoskin, K. (2001, 1-3 November). *Accounting, Being and Time: A secondary Derivation from Derrida's Ousia and Gramme: Note on a Note from Being and Time*. Paper presented at the International Conference on Spacing and Timing – Rethinking Globalization & Standardization, Palermo, Italy.
- Hoskin, K., & Macve, R. (1988). The genesis of accountability: The West Point connections. *Accounting, Organization and Society*, 13, 37-74.
- Hägerstrand, T., Carlestam, G., Sollbe, B., Perlenhem, L., & Statens råd för byggnadsforskning. (1991). *Om tidens vidd och tingens ordning*. Stockholm
Solna: Statens råd för byggnadsforskning;
Svensk byggtjänst [distributör].
- Ibrah, G. (1998). *The universal history of numbers: From prehistory to the invention of the computer*. London: Harvill.
- Jacobs, J. (1972). *The economy of cities* ([New] ed.). Harmondsworth: Penguin books.
- Jacobs, J. (2000). *The death and life of great American cities*. London: Pimlico.
- Joerges, B. (2003). Reflections on the Millenium, Calendars, and the Gregorian Hegemony. In B. Joerges & H. Nowotny (Eds.), *Social Studies of Science and Technology: Looking Back Ahead* (pp. 261-291). Netherland: Kluwer Academic Publisher.
- Johansson, I.-L. (1989). *Människor och ekonomi: En studie av hur säljare använder ekonomisystemen i tre framgångsrika företag*. Göteborg: Bas.
- Jönsson, S. A. (1985). *Eliten och normerna: Drivkrafter i utvecklingen av redovisningspraxis*. Lund: Doxa.
- Jönsson, S. A. (1996). *Accounting for improvement* (1. ed.). Oxford: Pergamon.
- Jönsson, S. A. (1999). The reform as Seen from the Inside (C. Hultén, Trans.). In S. A. Jönsson (Ed.), *The decentralized city: democracy, efficiency, service* (pp. 121-194). Göteborg: BAS in collaboration with Center for Public Sector Research (Centrum för forskning om offentlig sektor) (CEFOS).
- Jönsson, S. A., & Grönlund, A. (1988). Life with a sub-contractor: New technology and management accounting. *Accounting, Organization and Society*, 13(5), 512-532.
- Jönsson, S. A., & Macintosh, N. (1997). Cats, rats and ears: Making the case for ethnographic accounting. *Accounting, Organization and Society*, Vol. 22, No. 3/4, 367-386.
- Kendall, G., & Wickham, G. (1999). *Using Foucault's methods*. London: Sage Publications.
- Latour, B. (1987). *Science in action: How to follow scientists and engineers through society*. Milton Keynes: Open University Press.

- Latour, B. (1991). Technology is society made durable. In J. Law (Ed.), *A sociology of monster? Essays on power, technology and domination*. Cambridge: MIT-Press.
- Latour, B. (1998). *Artefaktens återkomst*. Stockholm: T. Santérus AB.
- Latour, B. (1999). *Pandora's hope: Essays on the reality of science studies*. Cambridge, Mass.: Harvard University Press.
- Latour, B., Hermant, E., & Shannon, S. (1998). *Paris ville invisible*. Paris Le Plessis-Robinson: La Découverte; Institut Synthélabo pour le progrès de la connaissance.
- Latour, B., & Woolgar, S. (1986). *Laboratory life: The construction of scientific facts* ([Ny utg.] / ed.). Princeton, N.J.: Princeton Univ. Press.
- Law, J. (1992). *Notes on the Actor-Network: Ordering, strategy and heterogeneity*, from <http://www.comp.lancs.ac.uk/sociology/soc054jl.html>
- Law, J. (1996). Organizing accountabilities: Ontology and the mode of accounting. In R. Munro & J. Mourtsen (Eds.), *Accountability, power, ethos and the technology of managing*. London: International Thompson Business Press.
- Law, J. (2000). *Objects, Spaces and Others*. Lancaster: Center for Science Studies.
- Lefebvre, H. (1991). *The production of space* (D. Nicholson-Smith, Trans.). Oxford: Blackwell Publisher Inc.
- Lindquist, U., & Losman, S. (1994). *1991 års kommunallag: En handbok med lagtext och kommentarer* (3. uppl., i dess lydelse den 1 januari 1995 ed.). Stockholm: Fritze.
- Llewellyn, S. (1998). Boundary work: Costing and caring in the social services. *Accounting, Organization and Society*, 23(1), 23-47.
- Lodh, S. C., & Gaffkin, M. J. R. (2000). *Implementation of an integrated accounting and cost management system using SAP system: a critical study*. Paper presented at the Sixth IPA Conference, Manchester, UK.
- Loft, A. (1986). Towards a critical understanding accounting: The case of cost accounting in the UK. *Accounting, Organization and Society*, 11, 137-169.
- Loft, A. (1990). *Every minute counts: A study of Time in Accounting*. Paper presented at the History of the Accounting Present, University of North Texas.
- Loft, A. (1994). Accountancy and the First World War. In P. Miller & A. Hopwood (Eds.), *Accounting as social and institutional practice* (pp. 324.). Cambridge: Cambridge Univ. Press.
- Lowe, A. (2000a). *Accounting informations systems as knowledge objects: Some effects of objectualization.*: IPA Conferens 2000 Manchester.
- Lowe, A. (2000b). The construction of a network at health Waikato. *Accounting, Auditing and Accountability*, Vol. 13, No. 1, 84-114.

- Luft, J., & D., S. M. (2003). Mapping management accounting: graphics and guide-lines for theory-consistent empirical research. *Accounting, Organization and Society*, 28(2-3), 169-250.
- Lye, J., Perera, H., & Rahman, A. (1997, 23-25 april). *Grounded theory: A theory discovery method for accounting research*. Paper presented at the EAA, Graz, Austria.
- Lärkö, O., & Swanbeck, G. (1982). Psoriasis treatment and a day-care centre:clinical aspects and an attempt at a cost-benefit analysis. *Acta Dermatovener (Stockholm)*, 62, 413-418.
- Löfström, C., & Larsson, T. (2003). *Hur Posten blev företag: Om reformer och översättning av idéer*. Göteborg,.
- Mailbach, H. I., & Roenigk, H. J. (Eds.). (1992). *Psoriasis – Skin manifestations of psoriasis*. New York: Dekker.
- Mattessich, R. (2000). Academic research in accounting: The last 50 years. In J. R. Edwards (Ed.), *The history of accounting: critical perspectives on business and management* (Vol. 1, pp. 215-302). London: Routledge.
- McPhail, K. J. (2001, 1-3 November). *Accounting as Space: Accounting and the Geo-Politics of Social Space*. Paper presented at the International Conference on Spacing and Timing – Rethinking Globalization & Standardization, Palermo, Italy.
- McSweeney, B. (1997). The unbearable ambiguity of accounting. *Accounting, Organization and Society*, Vol. 22, No 7, 691-712.
- Miller, P., & Hopwood, A. G. (1994). *Accounting as social and institutional practice*. Cambridge: Cambridge Univ. Press.
- Miller, P., & O’Leary, T. (1987). Governing the calculable person. *Accounting, Organization and Society*, 12(3), 235-265.
- Miller, P., & O’Leary, T. (1994). Accounting, ”Economic Citizenship” and the Spatial Reordering of Manufacture. *Accounting, Organization and Society*, 19(1), 15-43.
- Morgan, G. (1988). Accounting as reality constructions. *Accounting, Organization and Society*, Vol. 13, No., 477-487.
- Mourtisen, J. (2001, 1-3 November). *’Real Time Management’ in a Global Firm: Flows of Power and the Power of Flows*. Paper presented at the ’Real Time Management’ in a Global Firm: Flows of Power and the Power of Flows, Palermo, Italy.
- Mourtisen, J., Larsen, H. T., & Bukh, P. N. D. (2001). Intellectual capital and the ”capable form”: Narrating, visualising and numbering for managing knowledge. *Accounting, Organization and Society*, 26(7/8), 735-762.
- Muniesa, F. (2003, 15-18 Maj 2003). *Folding a market into a machine: The automation of Paris Bourse*. Paper presented at the Social Studies of Finance, Constance.
- Nilsson, V. (1999). *Empati och distans: En studie av överläkares förhållande till ekonomistyrning*. Göteborg,.

- Olson, O. (1983). *Ansvar och ändamål: Om utveckling och användning av ett kommunalt ekonomisystem*. Bodafors: Doxa.
- Orr, J. E. (1996). *Talking about machines – an ethnography of a modern job*. London: Cornell University Press.
- Pashang, H. (2003). *Processes of accountability – experience from the operative level in Swedish local government*. Göteborg: BAS.
- Philips, M. (1974). *The seven laws of money*. New York: Random House Inc.
- Polanyi, M. (1967). *The tacit dimension*. London: Routledge.
- Polesie, T. (1976). *Ändamålsbudgetering.*, Handelshögskolan vid Göteborgs universitet, Göteborg.
- Polesie, T. (1995). *Drift & finans* (1. uppl. ed.). Malmö: Liber-Hermod.
- Porsander, L. (2000). *Titt-skåp för alla: En berättelse om hur Stockholm blev kulturhuvudstad*. Göteborg: BAS.
- Power, M. (1999). *The audit society: Rituals of verification*. Oxford: Oxford Univ. Press.
- Preston, A. M., Chua, W.-F., & Neu, D. (1997). The diagnose-related group-prospective paymentsystem and the problem of the government of rationing health care to the elderly. *Accounting, Organization and Society*, Vol.22, No.2, 147-164.
- Preston, A. M., Cooper, D. J., & Coombs, R. W. (1992). Fabricating budgets: A study of the production of management budgeting in the national health service. *Accounting, Organization and Society*, Vol. 17, no. 6, 147-164.
- Puxty, A. G. (1993). *The social organizational context of management accounting*. London: Academic Press.
- Robson, K. (1992). Accounting numbers as "inscription": Action at a distance and the development of accounting. *Accounting, Organization and Society*, Vol. 17, No 7, pp. 685-708.
- Rose, N. (1991). Governing by numbers: Figuring out democracy. *Accounting, Organization and Society*, Vol. 16, No.7, pp. 673-692.
- Schutz, A. (1967). *The phenomenology of the social world*. USA: North West University Press.
- Silverman, D. (1993). *Interpreting qualitative data: Methods for analysing talk, text and interaction*. London: Sage.
- Silverman, D. (1998). The quality of qualitative health research: The open-ended interview and its alternatives. *Social Science in Health Care*, Vol. 4, No. 2, 104-118.
- Simmel, G. (1900/1978). *The philosophy of money* (Repr. ed.). Boston, [Mass.]: Routledge & Kegan Paul.

- Simmel, G., & Edholm, E. a. (1995). *Hur är samhället möjligt? – och andra essäer* ([Ny utg.] ed.). Göteborg: Korpen.
- Sköld, P. E. (1965). *Kommunalkunskap: jämförande översikt av den kommunala förvaltningen i Sverige: handledning för kommunalmän, skolundervisning och självstudier/ av Per Edvin Sköld och Tage de la Motte*. Stockholm: Tiden.
- Solli, R. (1991). *Ekonomi för dem som gör något: En studie av användning och utformning av ekonomiinformation för lokala enheter*. Lund: Studentlitteratur.
- Solli, R., & Jönsson, S. A. (1997). Housekeeping? Yes, but which house? Meaning and accounting context – a case study. *Scandinavian Journal Management*, 13(1), 19-38.
- SOU. (2000). *SOU 2000:38 Valfärd, vård och omsorg* (No. 2000:38). Stockholm.
- Swieringa, R., & Weick, K. E. (1987). Management accounting and action. *Accounting, Organization and Society*, Vol. 12, No. 3, 293-308.
- Tinker, M. A., Merino, D. B., & Neimark Dale, M. (1982). The normative origins of positive theories: Ideology and accounting thought. *Accounting, Organization and Society*, 7(2), pp. 167-200.
- Tomlinson, J. (1994). The politics of economic measurement: the rise of the 'productivity problem' in the 1940s. In P. Miller & A. Hopwood (Eds.), *Accounting as social and institutional practice* (pp. 168-189). Cambridge: Cambridge Univ. Press.
- Tuan, Y.-F. (2001). *Space and Place* (8 ed.). Minnesota: The University of Minnesota.
- Tullberg, M. (2000). *Växelsång – Om organisering för förändring på SJ*. Göteborg: BAS.
- van Maanen, J. (1988). *Tales of the field: on writing ethnography*. Chicago: University of Chicago Press.
- Watson, T. (1994). *In search of management*. London: Routledge.
- Watts, L. R., & Zimmerman, L. J. (1978). Towards a positive theory of the determination of accounting standards. *The Accounting Review*, LIII(1), 112-134.
- Wax, R. H. (1985). *Doing fieldwork: Warnings and advice* ([Repr.] ed.). Chicago: Univ. of Chicago Press.
- Weatherford, J. (1998). *Pengar: Från sandsten till cyberrymden*. Lund: Leander Malmsten.
- Vehn, A. t. (1981). *Aktuella redovisningsproblem: Albert ter Vehn 80 år*. Göteborg: BAS.
- Whitley, R. D. (1988). The possibility of utility of positive accounting theory. *Accounting, Organization and Society*, 13(6), 631-645.
- Zerubavel, E. (1981). *Hidden rhythms: Schedules and calendars in social life*. Chicago; London: University of Chicago Press.
- Årsredovisningar från; Göteborgs Stad, 1990-1997, Göteborgs Sjukvård 1990-1996, Investment AB, Sahlgrenska Sjukhuset 1990-1996, Swebus AB 1997-2000, Västfastigheter 2000, samt Göteborgs Stads budget 1990-1997.

Idéer nedtecknade när jag reflekterade över och analyserade spårningarna

- ReP bidrar med att särskilja och hålla ihop.
- ReP skapar värde som sitt objekt.
- Rummet där potentiellt värde cirkulerar, är ett rum utan möten.
- Detta rum är ett rum utan dialog.
- ReP producerar rum med en potentiell flexibilitet, användandet av siffror och värde stabiliseras, inte rummet.
- I rummet förbinder människor mening, identitet i rummet.
- ReP både konsumeras och produceras i vardagen.
- ReP producerar specifika erfarenheter.
- ReP bidrar med att skapa få känslomässiga rum tillsammans med andra.
- ReP förbinder och skapar en aktör-nätverk.
- ReP's siffror används för att åstadkomma förändringar.
- ReP använder ansvar som ett sätt att producera och dess cirkulationen.
- ReP stabiliseras mha. teknik.
- ReP producerar rum/plats där begränsningar finns för överskrida nuvarande villkor.
- ReP bidrar med att prioritera i vardagen och således får vardagen att kongurera med siffrorna.
- Andra rum produceras samtidigt.
- Att cirkulationen av referenten har många aspekter.

Idé nr	Text	Kategori
(1)	Särskilja och hålla ihop	1 Förbindelsens karaktär
A	RiP bidrar med att göra ting och situationer homogent	1 svarta lådor i bruk
B	RiP bidrar med att särskilja & hålla ihop	1
(15)	ReP stabiliseras mha. teknik	1
(8)	ReP producera och konsumeras i vardagen	2 Integrering i & avgränsningen av vardagens rörelser
(15)	ReP stabiliseras mha teknik	2
(14)	ReP använder ansvar som ett sätt att producera väl avgränsade situationer, så att värde kan träda fram och fortsätta att cirkulera.	2
		3 Stabilitet, ordning & förändring
(7)	I rummet förbinder människor mening och identitet	3
(13)	ReP's siffror används för att åstadkomma förändringar	3
(11)	ReP förbinder och skapar ett aktör-nätverk	3
(9)	ReP producerar specifika erfarenheter	3
(19)	ReP producerar rum där begränsningar finns för överskrida nuvarande villkor	3
		4
(23)	Andra rum produceras samtidigt	4
(25)	Cirkulationen av referenten har många aspekter	4
	Vad produceras?	
(2)	ReP producerar värde som sitt objekt	
(20)	Siffrorna i cirkulation producerar ett rum (se 6)	
	Kommentarer och karaktär på rummet vid reproducering över tid (allt mer tagen för given)	
(3)	Rum där ett potentiellt värde cirkulerar är ett rum utan möten	
(4)	Rummet är ett rum utan dialog	
(6)	ReP producerar rum med en potentiell flexibilitet. Användandet av siffror som värde stabiliseras inte rummet	
(21)	ReP bidrar med att urvalsprinciperna förändras	
(10)	ReP bidrar med att producera få känslomässiga rum tillsammans med andra som ingår	

Resultatbokning Periodeförändring										
Konto	1901	1902	1903	1904	1905	1906	1907			
301 Avgifter & ers från patienter	386 750	348 428	387 795	388 838	374 820	369 490	190 515			
322 Kåständer	0	0	0	0	0	0	2 422			
324 Serviceplan Väst svanög	0	152 808	458 104	548 010	581 874	665 671	891 237			
326 SSM-vård Östgötl	0	0	0	0	0	0	218 068			
331 Föreläggning med service	0	4 105	4 105	0	0	0	187			
337 Fag parterskonferens	0	0	0	0	0	0	890			
338 Övriga föreläsningar	0	0	4 400	140	0	0	312			
358 Övriga bilning	0	124	30 000	0	0	0	0			
369 Övriga bilnader	0	291	0	0	0	0	0			
Summa	386 750	506 182	862 698	933 865	966 662	1 056 131	1 044 219			
420 Avd Hjälpmedel & sjukhjälp	352 444	372 582	378 868	369 250	364 114	478 818	457 168			
423 Utsendelserna	19 478	17 981	0	17 910	117 472	77 973	124 525			
424 Sjukhjälpbils	287 154	252 633	231 313	137 188	207 110	207 110	0			
425 Bussbil	47 481	70 962	66 441	72 504	67 585	39 879	0			
428 Läkare	0	0	0	0	0	0	8 029			
427 Ekonomisk personal	196 276	206 825	183 474	118 733	218 802	254 928	285 267			
429 Administrativ personal	0	0	0	2 276	0	0	757			
431 Servicematerial	0	0	0	0	0	363	2 457			
471 PO-pålägg på samskuld	0	0	0	0	1 390	1 392	0			
472 PO-pålägg	368 274	382 780	281 911	265 800	302 468	354 888	347 198			
481 Reskostnader	219	88	38	78	288	538	637			
4812 Bilers ej skattepl	208	407	108	0	45	0	0			
4814 Bilers skattepl	178	275	68	27	0	0	0			
483 Omkostnader utskickning	0	0	0	0	0	0	2 058			
4831 Omkostnader utskickning personal	0	0	0	0	0	0	0			
484 Måltidsut	7 705	12 150	10 500	9 600	8 100	6 751	4 900			
488 Övrigt samskuldskostnader	0	4 127	2 521	0	1 020	0	917			
4881 Lämnat skattepl förmån-sjukvård	0	0	0	0	0	0	3 180			
4881 Parterskonferens	0	0	0	0	0	0	860			
delsumma	1 321 430	1 323 948	1 073 138	1 068 900	1 106 008	1 228 823	1 206 639			
500 Byggnads- och underhålls material	1 993	1 080	0	1 181	872	1 809	234			
501 Reservdelar & tillbehör	1 812	0	0	2 170	34 523	49 362	27 021			
5019 Reservdel materialskaffning	0	0	0	58 450	0	0	0			
602 Tillbehör & beständsdel	0	0	0	0	100	175	380			
505 Föremål	4 180	5 596	7 383	8 288	4 526	11 242	11 131			
5058 Övriga inventarier	0	0	780	2 980	0	0	0			
508 Husbehåll & rengöring	1 986	496	0	0	0	0	0			
507 Bäckar & läsnings- utskick material	0	0	0	0	0	408	2 748			
508 Övriga material	7 934	2 343	965	1 008	3 278	1 473	2 708			
delsumma	17 475	9 738	8 348	72 125	43 143	64 953	44 264			
510 Sjukvårdsmaterial	11 848	12 053	10 580	9 817	11 844	8 300	7 730			
5102 Instrument	0	0	0	840	0	0	0			
5103 Föremålsinventarier	2 362	1 496	2 012	1 677	1 988	1 174	1 400			
5106 Söskor	0	0	0	0	555	387	0			
5108 Övrigt	6 098	4 220	4 489	3 780	3 672	2 583	2 278			
5111 Medicinska produkter	10 148	8 943	7 771	8 943	7 863	8 145	8 796			
5113 Pappers & pappervaror	9 278	7 153	6 081	6 734	5 202	4 730	4 070			
514 Tillstånds hjälpmedel	0	0	415	0	0	0	0			
5141 Läkemedel	8 842	8 406	6 551	18 408	15 297	9 961	11 803			
517 Laboratorie utrustning	421	41	132	382	383	116	0			
5174 Plastutrustning	0	0	0	0	0	0	0			
5178 Kölar & sassar	0	0	1 431	0	0	0	0			
519 Övriga sjukvårdsmaterial	0	0	788	0	0	0	0			
delsumma	50 388	45 473	37 806	51 823	47 499	33 388	37 240			
520 Telefon & fax	4 872	3 750	5 037	5 708	5 317	20 000	6 113			
5203 Övriga telefonkostnader	0	0	1 043	0	0	0	0			
521 Fone	0	0	0	0	100	0	0			
522 Reparerationer & kost avf	0	0	0	0	0	2 778	0			
523 Annonser reklam & info	168	0	0	0	0	960	0			
5281 Material inköp via EMI	0	0	0	0	0	0	17 103			
5301 Medicin	0	0	0	0	0	519 238	507 862			
5302 Medicinska tillbehör	0	0	0	0	8 479	7 829	6 220			
5303 Medicinska stöd	0	0	0	0	0	0	14 500			
5311 Etteligheter	0	0	0	0	0	1 381	0			
5321 Färdigpappersservice	0	0	0	880	0	300	380			
5323 Service varukärl SS	815	0	0	0	0	14 478	8 864			
538 Husarbete	0	0	1 800	0	0	0	0			
539 Övriga utrustning	870	828	522	3 847	0	1 198	11 889			
delsumma	8 545	4 688	6 402	10 243	539 008	586 000	586 135			
541 Tytt	48 448	44 983	41 248	40 486	41 728	38 814	0			
542 Reparation & underhåll inv	6 782	12 814	1 862	3 119	4 028	2 872	257			
5428 Reparation material av extern	0	1 027	0	0	0	0	0			
543 Maskinhyror leasing	21 225	22 428	22 187	21 005	5 228	0	0			
544 Transporter	18 906	20 504	20 584	20 154	20 624	21 967	0			
5442 Transporter	0	0	0	0	0	0	238			
546 Skiftarbete	1	19	0	0	0	0	0			
546 Medicinska tillbehör	18 901	1 115	0	303	351	556	1 147			
548 Service utval	0	0	0	0	535	0	0			
548 Övriga löpna tjänster	2 100	3 028	1 947	0	38	0	0			
551 Färdigpappershyror	0	0	0	274	0	0	0			
551 Färdigpappers hyr tillhörigheter	2 720	4 480	485	2 875	4 990	1 280	1 270			
568 Övriga kostnader	0	45 478	0	200	0	0	200			
delsumma	120 223	158 064	88 041	88 248	77 751	66 391	5 110			
571 ADG inkl kortresorlinier	0	0	0	0	0	2 837	0			
5713 Övriga kortresorlinier	0	0	0	5 900	183	0	3 960			
572 Medicinsk utrustning	4 200	0	40 141	0	8 890	0	0			
573 Övriga inventarier tillbehör	33 180	4 518	11 862	1 510	287	10 417	287			
573 Fast utrustning bygggrad	0	0	0	0	0	8 000	0			
8000 Föreläggning	0	580	2 900	0	0	0	0			
8002 C-nab	0	21 381	11 703	0 010	10 147	12 075	8 876			
8006 Måttutrustning	0	1 215	2 325	2 908	3 670	1 963	748			
8008 Färdhyror	0	1 898	898	864	864	1 213	1 538			
8918 Intern transport	0	0	380	158	0	0	0			
8918 Skidtransporteringen	0	0	0	0	0	0	380			
8917 Hyror	0	884 444	782 798	518 338	0	0	0			
89173 Etableringsutrustning	0	0	20 286	8 403	0	0	0			
89172 Båttjänst gemensamt utrymme	0	0	10	0	0	0	0			
8918 Verksamhet	0	2 283	16 983	8 278	0	0	0			
89410 Anordningar	0	0	0	0	0	17 566	0			
8942 Tilläggsutrustning	0	0	0	0	0	0	13 808			
8940 Tilläggsutrustning	0	0	0	0	0	0	6 628			
89421 Tilläggsutrustning medicinska	0	0	0	0	0	0	2 803			
8942 Tilläggsutrustning	0	0	0	0	0	0	120			
89423 Tilläggsutrustning	0	0	0	0	0	0	17			
89425 Tilläggsutrustning mm	0	0	0	0	0	0	19 408			
89426 Tilläggsutrustning	0	0	0	0	0	0	655			
89428 Tilläggsutrustning	0	0	0	0	0	0	1 031			
89429 Tilläggsutrustning	0	0	0	0	0	0	5 774			
89422 Turbid	0	0	0	0	0	0	17 020			
delsumma	37 390	928 048	899 732	564 500	31 277	42 443	95 533			
700 Kommunbidrag	0	0	1 988 000	0	0	0	0			
delsumma	0	0	1 988 000	0	0	0	0			
712 Driftbidrag	241	0	0	0	0	343	0			
721 Rådhuskostnader kommunskulder	241	0	6 682	1 146	4 574	4 003	3 088			
delsumma	241	0	6 682	1 146	4 574	4 346	3 088			
882 Avskrivning delutrustning & inv (10 År)	0	0	5 718	5 718	5 718	5 718	5 718			
Totala kostnader	1 853 650	2 464 718	2 118 287	1 856 712	1 684 838	2 814 832	1 990 621			
Resultat	-1 154 820	-1 646 548								

